

SLOVENSKÁ KATOLÍCKÁ AKADEMIA
IV.
SPISY SEKCIE BOHOVEDNEJ A FILOZOFICKEJ
ČÍSLO 3.

Dr. JOZEF BÚDA

EVANJELIUM STARÉHO ZÁKONA

(KNIHA IZAIÁŠOVA)

(Z pôvodiny preložil a so stálym ohľadom na znenie Vulgaty výkladom opatril)

**Práca prijatá na celoakademickom zasadnutí 31. marca 1941,
vydaná Slovenskou katolíckou akadémiou nákladom Spolku sv. Vojtecha v Trnave.**

TLAČOU KNÍHTLAČIARNE SPOLKU SV. VOJTECHA V TRNAVE, 1942

Dr. JOZEF BÚDA

EVANJELIUM STARÉHO ZÁKONA

(KNIHA IZAIÁŠOVA)

ČASŤ PRVÁ

SSV — TRNAVA — 1942

**„Hľa Panna počne a porodí Syna“.
(Iz. 7,14).**

Panenskej Matke

s detinskou úctou a láskou

venujem.

Prvý podnet k tejto práci dal náš Spolok sv. Vojtecha, ktorý mieni vydať nový preklad celého Písma sv. s populárnym síce, ale odborným, na základe najnovších bádání spracovaným výkladom. Ako všetky nové preklady Biblie má byť i náš zhotovený z textov pôvodných s prihliadnutím k osnove Vulgáty (skratka: Vulg.; je to, ako je známe, preklad sv. Hieronyma, ktorý Cirkev katolícka pokladá za svoj úradný latinský preklad Písma sv.), prípadne, kde je potrebné aj k iným starým prekladom: ku gréckemu, Alexandrinskému prekladu, zvanému Septuaginta (skratka: LXX), k prekladu sýrskemu, zvanému Pešito = jednoduchý a tiež aj k aramejskému Targumu (skratka: Targ.).

Do práce sme zapojení všetci profesori biblického štúdia na našich seminároch a aj iní odborníci. Ja som dostal poverenie spracovať knihy prorocké. Podľa uvedených smerníc preložil som z reči hebrejskej celú knihu proroka Izaiáša. Netreba pripomínať, že takýto preklad je spojený s ustavičným kritickým porovnávaním rôznych osnov a starých prekladov a je preto veľmi zdĺhavý a namáhavý.

Medzitým, čo som na preklade pracoval, prichádzali naši poslucháči teológie a žiadali rady a úpravy k štátnym skúškam zo štúdia Starého zákona. A tu som videl, že vlastne nemáme poruke ani len jedinú exegetickú pomôcku, z ktorej by sa p. kandidáti na túto skúšku mohli pripravovať. Cudzie komentáre, čo aké výtečné, z rôznych príčin nie sú našim poslucháčom prístupné.

Preto som sa odhodlal k hotovému už prekladu Izaiáša napísať výklad nie ľudový, ale taký, aby mohol slúžiť i za pomôcku pre poslucháčov teológie a aj pre oltárnych bratov, ktorí sa aj v dušpastierskej činnosti zaujímajú o exegézu Písma sv. Takto bude dôkladnejšia exegéza predbežne aspoň jednej, veľmi dôležitej a peknej knihy Starého zákona naporiadzi.

Pritom som mal na mysli, že sa kniha dostane, hádam, aj do rúk niektorých našich laikov inteligentov. Aspoň by sme sa mali usilovať, aby, ako inde, aj u nás rástol u vzdelancov záujem o čítanie a chápanie Písma sv. Preto som sa pri uvádzaní hebrejských slov obmedzoval len na najpotrebnejšie prípady a aj tam som dotyčné slová prepísal našimi písmenami, takže porovnanie rôznych variantov nebude robiť ťažkosť ani tým, ktorí hebrejskú reč nepoznajú.

Práve pre tieto rozličné ohľady práca nepodáva to, čo by ne jeden odborník žiadal, a toho som si úplne vedomý. Veď nepodáva ani to, čo by som sám bol rád v nej podal.

Usiloval som sa však, aby to, čo podávam, bolo dôkladné a odôvodnené. Hlavne však som sa usiloval — i keď hádam na úkor modernosti

— nikde sa neodkloniť od mienky cirkevnej a na najviacerých neistých miestach dávam prednosť výkladu tradičnému. Už mnohí katolícki autori, z obáv pred výčitkou nemodernosti a nevedeckosti, príliš ustupovali racionalistom, ale po lepšom uvážení, v novších svojich dielach revidovali svoju mienku a vrátili sa k tradičnej mienke cirkevnej.

Nech prijme náš národ túto skromnú prácu s takou láskou, s akou ju podávam. Nakoľko však bez milosti božej nič nemôžeme činiť, najmenej však môžeme chápať písané Slovo božie, neprestávam sa modliť za tých, ktorí túto prácu použijú k lepšiemu chápaniu knihy veľkého proroka.

Bratislava Advent 1940.

Pôvodca.

Časť I.

Úvod.

1. Evanjellium Starého zákona.

Skutky apoštolské (8, 26—40) vypravujú, že diakon Filip z rozkazu božieho pripojil sa k etiópskemu eunuchovi, ktorý cestoval z Jeruzalema a na svojom voze čítal práve knihu Izaiáša proroka. Čítal miesto o umučení Spasiteľovom: „Ako ovečka bol vedený k zabitiu..." (Iz. 53, 7 nasl.). Filip, vychádzajúc z tohto proroctva, ohlasoval eunuchovi evanjelium. Sv. Lukáš v Skutkoch apoštolských to vyjadruje, že mu „evanjelizoval“, ohlasoval Ježiša.

I Pán Ježiš sám z Izaiáša proroka dokazuje vo svojom domove, v Nazarete, že je prisľúbeným Mesiášom (Lk 4, 16 nasl.): „Duch Pánov je nado mnou, preto ma pomazal, poslal ma hlásať evanjelium chudobným... (Iz 61, 1 nasl.; srv. 58, 6). Podobne posolstvu sv. Jána Krstiteľa (Mt 11, 2—30; srv. Lk 7, 18—35.) poukazuje na dve Izaiášove proroctvá („slepi vidia“ Iz 35, 5; „chudobným sa hlása evanjelium“ Iz 61, 1) a tými dokazuje, že je prisľúbeným Mesiášom.

Áno, Izaiášova kniha obsahuje toľko mesiášskych proroctiev, nakresľuje tak verne osobu Spasiteľovu od jeho počatia a narodenia až po smrť a opisuje tak pravdivo Spasiteľovo dielo, Cirkev sv., že právom sa nazýva tento prorok evanjelistom Starého zákona a jeho kniha starozákonným evanjeliom.

2. Osoba prorokova.

Meno proroka Izaiáša znie v hebrejčine *Ješajáhú* a znamená: Jahve je spása, spása Jahvova, alebo Jahve spasí. Už jeho meno je symbolické: označuje muža, ktorý hlása budúce spasenie ľudstva. Jeho otec volal sa Ámos, ale už sv. Hieronym upozorňuje, že je to nie ten Ámos, ktorého prorocký spis máme medzi dvanástimi malými prorokmi. Mená týchto dvoch mužov znejú síce vo výslovnosti jednako, no v hebrejčine píše sa rozdielnymi písmenami. Pred sv. Hieronymom predsa boli mnohí mylnej mienky, že Ámos, otec Izaiášov je totožný s Ámosom prorokom. Omyl bol odtiaľ, že starší kresťanskí spisovatelia málo poznali hebrejské Písmo sv. Čítali len grécky jeho preklad, Septuagintu (LXX), alebo preklad starolatinský, ktorému však za podklad slúžila zase len LXX, a táto obe otázne mená píše jednako: Amós.

Talmud píše, že Ámos, otec Izaiáša bol bratom judského kráľa Ama-
ziáša, ale dokázať to nemožno. V tom však sa shodujú aj dnešní odbor-
níci, že prorok pochádza z vysokého rodu. Usudzuje sa to z toho, že pro-
rok mal do kráľovského paláca hocikedy prístup a bol dôkladne obo-
známený so zákulisím dvornej politiky.

K prorockému úradu bol pozvaný „v roku, keď zomrel kráľ Oziáš“
(Iz 6, 1). To bol, podľa najpravdepodobnejšej mienky, rok 738 pr. Kr.
Ťažko je povedať, koľko rokov mal vtedy Izaiáš. Z mladíckej horlivosti,
ktorou sa dáva Bohu, pri svojom povolaní za proroka k dispozícii, možno
uzatvárať, že bol asi ešte veľmi mladý.

V roku 735, keď zvestoval proroctvo o panenskom počatí a na-
rození Emmanuela-Mesiáša, už bol ženatý, a mal aspoň jedného syna,
Šearjášuba (Iz 7, 3). Okrem tohto spomína sa v knihe ešte jeden syn
Izaiášov (8, 4). Tak ako otec, aj synovia mali mená symbolické, názna-
kové: mali byť výstrahou bezbožnému národu, čo aj sám prorok pripo-
mína (8, 18). Význam mien Izaiášových synov viď v poznámkach k 7, 3. a
8, 4.

O jeho smrti nemáme nijakých určitých zpráav. Židovská tradícia,
ba aj niektorí cirkevní otcovia hovoria, že zomrel mučeníckou smrťou.
Zaručené to nie je, ale môže to byť pravda, lebo bezbožný kráľ Manasses
(panoval v r. 693—639 pr. Kr.), podľa 4. Krí 21, 16 prenasledoval a za-
bíjal Jahvovi verných Izraelitov a to asi v prvom rade prorokov, ktorí
sa proti bezbožnosti kráľov najviac stavali.

3. Doba Izaiáša proroka.

(Krátky dejinný prehľad.)

Hneď v prvom verši svojej knihy udáva Izaiáš dobu, v ktorej ako
prorok pôsobil. Bolo to za panovania judských kráľov Oziáša, Joatama,
Achaza a Ezechiáša. Z panovania Oziášovho len posledný rok môže
prísť do úvahy, lebo Izaiáš bol k prorockému úradu povolaný len v roku,
keď tento kráľ zomrel (Iz 6, 1). Bol to najpravdepodobnejšie rok 738 pr.
Kristom.

O z i á š sa vo 4. knihe kráľovskej (15, 1 nasl.), niekoľko ráz nazýva
aj Azariášom. Obe tieto mená majú približne ten istý význam. Oziáš
znamená „sila Jahvova“ (alebo aj „Jahve je moja sila“), Azariáš „pomoc
Jahvova“. Oziáš usiloval sa byť nábožným a dobrým panovníkom, preto
ho aj Písmo sv. (4 Krí 15, 3 a 2. Krn 26, 2.) chváli. Novými prístav-
bami a vežami zdokonalil opevnenia hlavného mesta ríše, Jeruzalema
(2 Krn 26, 9), vo vežiach umiestil rôzne prístroje na vystreľovanie veľ-
kých kameňov a šípov (2 Krn 26, 15) a zdokonalil aj výstroj a výzbroj
vojska. Viedol víťazné vojny proti Filištíncom, Arabom (2 Krn 26, 6-7)
a podrobil si aj Maonítov od ktorých si vynútil platenie poplatkov. (2

Krn 26, 8) Vulg. na tomto mieste spomína Ammonítov namiesto Maonitov. Že však nie o Ammonítoch je tu reč, dokazuje aj LXX, ktorá číta Minejcov. Ammonítov premohol až Oziášov nástupca Joatam a na tri roky si ich urobil poplatníkmi (2 Krn 27, 5). I prístavné mesto Ailath dobyl znovu pre svoju ríšu, vybudoval ho (2 Krn 26, 2) a tým, pravda, veľmi napomohol obchod krajiny. Pričinil sa o rozkvet poľnohospodárstva, vinohradníctva a dobytkárstva (2 Krn 26, 10). Niet sa čo diviť, že v krajine zavládol blahobyť a s ním aj neresti, čo všetko potrvало i v časoch Oziášovho syna a nástupcu Joatama. O tomto blahobyte a týchto nerestiach hovorí Izaiáš v prvých hlavách svojich prorocietv (1-6). Oziáš neostal vždy verným. Sláva mu, tak sa zdá, stúpala do hlavy a prisvojoval si i kňazskú právomoc, ktorú nemal: vstúpil do chrámu a chcel na kadidlovom oltári priniesť obeť. Preto ho Boh potrestal a dopustil na neho hroznú chorobu malomocenstva, z ktorej sa už nikdy nevyliečil. Malomocní, pre nebezpečenstvo nákazy boli z žudskej spoločnosti vyobcovaní a bývali von z miest a dedín. Kráľa takto vyhnáť z mesta nebolo možné, ale izolovali ho tiež a býval v oddelenom dome (hádám sa tým myslí oddelená čiastka kráľovského paláca). Ani ho nepochovávali do kráľovských hrobiek, len kdesi v blízkosti týchto dostal hrob. (2 Krn 26, 16-23; srv. 4 Kráľ 15, 5).

Správu ríše už počas choroby kráľovej viedol jeho syn J o a t a m a to asi od roku 751. Oziáš zomrel v roku 738. Najneskoršie v roku 734 už bol kráľom Joatamov nástupca Achaz. Joatamovi tedy zvyšujú na samostatné panovanie najviac ak štyri roky a pramene (4 Kráľ 15, 33; 2 Krn 27, 1) predsa hovoria, že panoval 16 rokov. Zaráčujú do toho aj roky, keď panoval spolu so svojím otcom, veď vtedy vlastne už samostatne viedol ríšu. Pravdepodobné je, že Joatam zomrel v r. 736, začal teda panovať v roku 751 ako regent a v roku 738 ako samostatný kráľ. Biblia ho tiež chváli, že bol panovníkom dobrým ako jeho otec. Vytýka mu však, že ani on neodstránil zakázané bohoslužby na výšinách, kde Židia zprvoti prinášali síce obety pravému Bohu Jahvovi, ale časom sa tieto zakázané a nekontrolované bohoslužby skoro vždy zvrhly na modloslužbu. Preto proroci ustavične broja proti tomuto u Židov, vplyvom pohanským, obľúbenému kultu. Pre tieto a iné z blahobytu vyplývajúce hriechy už za panovania Joatama začal Boh trestať národ. 4. kniha kráľovská (27, 37) poznamenáva, že za jeho čias „začal Pán posilať do Judska Rasina, kráľa Sýrie a Phacee-ho (hebrejsky *Pegah*), syna Romeľiášovho.“

Phacee bol kráľ sesterskej ríše izraelskej; panoval nad desiatimi severnými kmeňmi národa, ktoré sa po smrti Šalamúnovej odtrhly od Dávidovej dynastie a založili si samostatné kráľovstvo. V dobe Oziášovej bol v tejto ríši panoval udatný kráľ Jeroboam II., ktorý priviedol krajinu k novému rozkvetu a mal toľko politickej múdrosti, že sa s Oziášom nepúšťal do bojov. Jeroboam zomrel v r. 743 a po jeho smrti začal sa rýchly úpadok severnej, izraelskej ríše. Jeroboamov syn a nástupca

Zachariáš panoval len šesť mesiacov a bol akýmsi Sellumom pozbavený trónu i života. Trón zaujal Sellum, ale panoval len mesiac a aj sám bol usmrtený Menahemom, ktorý si udržal trón až do r. 737. Za jeho panovania vniklo vojsko asýrskeho kráľa Phula (Tiglatpilésara) do izraelskej ríše a Menahem musel Asýrom platiť 1000 hrivien striebra (asi 1,800.000 dolárov). Syn Menahemov Phaceiáš (hebrejský *Peqahja*) bol po krátkom panovaní zavraždený Phaceem.

V tejto dobe už hrozila malým západným kráľovstvám mocná ríša asýrska. Sýrsky (aramejský) kráľ Rasin viedol s touto ríšou vojnu a usiloval sa získať si na pomoc aj susedných kráľov. Phacee, kráľ izraelský hneď sa pripojil k nemu; tiež aj králi Gázy, Sidonu, Týru a kráľovná Arábie. Títo všetci dúfali, že im proti Asýrsku pomôže druhá svetová ríša tej doby, Egypt. Jedine judský kráľ A c h a z nepristúpil k protiasýrskemu paktu, preto sa proti nemu obrátili tak kráľ izraelský Phacee, ako aj kráľ sýrsky Rasin. Najprv bojoval proti nemu každý z týchto kráľov osobitne a Achaz ich ani tak nevedel zdolať. Keď sa však Phacee a Rasin spojili proti Judsku, mal Achaz obavy o svoju ríšu a to tým viac, že sa aj iní susedia pozdvihli proti nemu: na juhu Edomíti a na juhozápade Filištinci. Na severnom pohraničí svojho kráľovstva utrpel Achaz veľkú porážku od kráľa sýrskeho a izraelského; tento posledný odviezol so sebou z Judska veľké množstvo zajatcov, ale na prihovorenie proroka Odeda poslal ich nazpät (2 Krn 28, 5-15). Achaz sa utiahol do svojho hlavného mesta. Prorok Izaiáš ho napomínal, aby dôveroval v Boha (Iz hl. 7), bezbožný, modlársky kráľ však odmietol pomoc božiu a urobil osudnú politickú chybu: zavolať si na pomoc asýrskeho kráľa Tiglatpilésara III. Bez poplatku to, pravda, nešlo a Achaz neváhal — okrem zlata z pokladníc kráľovského paláca — vziať zlato a striebro z chrámu a odoslať to Tiglatpilésarovi. Toto povolanie bolo Tiglatpilésarovi vítanou príležitosťou k vojenským zásahom na západe. V r. 734 vtrhol do Sýrie a do severnej Galiley. Hlavné mesto Sýrie, Damask, po dvojročných bojoch padlo v r. 732, jeho obyvatelia boli odvedení do zajatia. Do zajatia bolo odvedených aj veľa Židov zo severnej Galiley, kráľovstvo samé sa však ešte udržalo, ale len tak, že Asýrom nepriateľský kráľ Phacee bol zabitý akýmsi Ozeášom (nezmýliť ho s Ozeášom prorokom!), ktorý sám sa zmocnil trónu a podrobil sa Tiglatpilésarovi. Sám Tiglatpilésar sa chváli, že Ozeáš bol kráľom len z jeho milosti: „Bít Humria¹ všetkých obyvateľov s ich majetkami som odviezol do Asýrska. Keďže svojho kráľa Paqaha svrhli, Ausiho² som im ustanovil. 10 hrivien zlata a ... hrivien striebra som ako poplatok od neho dostal.“³

¹ *Bít Humri* je „Dom Omriho“. Tak volajú asýrske klinopisné pamiatky izraelskú ríšu po zakladateľovi jednej z významnejších kráľovských dynastií tejto ríše, Omri-m (panoval v r. 884—873 pr. Kr.).

² *Paqaha* je Phacee, *Ausi* je Ozeáš.

³ Celý, na tieto výpravy sa vzťahujúci Tiglatpilésarov text možno nájsť v diele: Gressmann, *Altorientalische Texte* (Berlín, 1926), str. 345 nasl.

Kým Tiglatpilésar žil, platil Ozeáš poplatky. Po jeho smrti však ostal Asýrsku neverným a chcel uzavrieť tajný pakt s egyptským kráľom So.⁴ Lenže sa Tiglatpilésarov nástupca, Salmanassár V. včas o tom dozvedel a hneď zakročil. Ozeáša sa mu podarilo, nevieme akým spôsobom, zajať a uvrhnúť do žalára. V r. 724 začal obliehať hlavné mesto izraelskej ríše Samariu. Mesto za tri roky zúfale odporovalo; Salmanassár sa jeho pádu ani nedožil. Po jeho smrti zmocnil sa asýrskeho trónu jeho vojvodca Sargon II. (721—705), ktorý Samariu dobyl koncom roku 722, alebo začiatkom roku 721. Obyvateľov tak hlavného mesta, ako i celej krajiny, hlavne zámožnejších a vznešenejších odviezol do Asýrie do zajatia.

Achazovi sa teda dôkladne podarilo obrátiť Asýrov proti svojim nepriateľom, sýrskemu kráľovi Rasinovi a izraelskému kráľovi Phaceemu. Ríše obidvoch týchto kráľov padly Asýrom v obeť. Ale aj Achaz sám stratil samostatnosť: Tiglatpilésar spomína aj jeho medzi kráľmi, od ktorých dostával poplatky. V menoslove týchto kráľov, medzi Mitintim, kráľom Ascalonu a Kausmalakom, kráľom Edomu, uvádza sa „Jauchazi z Judska“⁵ Politika Achazova, ktorú viedol proti radám proroka Izaiáša, bola teda nešťastná.

Ale aj v nábožensko-mravnom ohľade zavládla za jeho panovania spustlosť. Sám kráľ bol modlárom: vlastného syna obetoval bohu Ammonítov Molochovi (4 Krí 16, 3). Obety prinášal aj bohom Damasku, zostával zakázaný falošný kult na rozličných výšinách a posvätných hájoch (2 Krn 28, 3-4). Z jeruzalemského chrámu dal odstrániť oltár Boha Jahve a dal tam postaviť oltár iný, podľa akéhosi asýrskeho vzoru, ktorý videl v Damasku, keď ta išiel na uvítanie Tiglatpilésara. Že sa na tom oltári neprinášali obety Jahvovi, dá sa ľahko myslieť. A aby kult pravého Boha celkom odstránil, dal zavrieť jeruzalemský chrám. Nie div, že sa Izaiáš často ponosuje, ako sa modloslužba rozšírila v Judsku (Iz. 1, 29; 2, 18-20; 17, 8; 27, 29; 30, 22).

Tí, ktorí ostali verní Bohu Jahvovi, na čele s Izaiášom, pripisovali modloslužobníctvu kráľa a národa všetky nešťastia, ktoré za Achaza krajinu postihly. Mohutne zapôsobil na národ aj hrozný osud sesterskej ríše izraelskej. Tam bolo zjavné, že kráľovstvo bolo zničené, lebo Izrael opustil Boha. Dobytie tohto kráľovstva Asýrmi bolo pre Judsko odstrašujúcim príkladom, ale bolo zároveň aj priamym nebezpečenstvom: hranice obáwanej ríše asýrskej boli už v bezprostrednom susedstve judského kráľovstva (2 Krn 30, 15 nasl.).

Preto je až veľmi pochopiteľné, že po smrti Achazovej nastala v Judsku dôkladná náboženská reforma. Achazov syn a nástupca Ezechias (721—693), jeden z najlepších a najnábožnejších panovníkov judských, znovu otvoril jeruzalemský chrám, ktorý bol dal zatvoriť jeho otec a v reči, ktorú Ezechias pri otvorení chrámu povedal kňazom, vyhlásil,

⁴ Mimobiblické pramene ho volajú *Sib'e* alebo *Sib'a*; je to to isté meno.

⁵ Gressmann: cit. dielo str. 348.

že záchrana je len tak možná, ak sa národ opäť obráti k Bohu (2 Krn 29, 3 nasl.). Chrám znovu dal posvätiť a slávnostným spôsobom svätiteľ veľkonočné sviatky. Odstránil všetky modly, ba dal zlámať ešte aj medeného hada, ktorého bol dal zhotoviť Mojžiš na pustatine (Nm 21, 8-9), pretože si Židia ešte aj z toho urobili modlu. Zakázal bohoslužbu aj na tých výšinách, na ktorých sa nezákonným spôsobom prinášali obety Bohu Jahvovi, pretože tieto nekontrolované bohoslužby boli pre Židov ustavičným nebezpečenstvom k modloslužbe (4 Krľ 18, 22; srv. Iz. 36, 7). Jediným bohoslužobným miestom ostal jeruzalemský chrám.

Ezechiáš staral sa aj o hmotný blahobyť národa. Dal zhotoviť nový vodovod, ktorým vodu z prameňa Gíhon voviedol do hlavného mesta ríše Jeruzalema (4 Krľ 20, 20); nashromaždil tiež veľké poklady (4 Krľ 20, 13; srv. Iz. 39, 2).

Prvé roky svojho panovania ostal Ezechiáš verný Asýrsku. Sargon v tých svojich nápisocho, ktoré pochádzajú z tejto doby Ezechiášovho panovania, nespomína Judsko medzi svojimi západnými nepriateľmi.¹ V nápise však, ktorý zvečňuje Sargonovu výpravu proti Jamanimu, kráľovi Asdodu, uvádza sa už aj Judsko;² vtedy (v r. 711) bol už aj Ezechiáš medzi tými, ktorí sa spojili s Egyptom proti Asýrsku.

V r. 705 zomrel Sargon a to bola príležitosť k novým vzburám proti Asýrsku. Asi v roku 703 prichádza do Jeruzalema k Ezechiášovi posolstvo Merodach-Baladana, babylonského kráľa, ktorý viac ráz povstal proti Asýrsku a je prirodzené, že hľadal proti tejto ríši pomocníkov. (4 Krľ 20, 1 nasl.; srv. Iz. 38-39). Zámienkou tohto posolstva bolo blahoželenie k uzdraveniu Ezechiášovmu. Ale malo ono dozaista aj politický cieľ: Merodach-Baladan znovu hľadá na západe spojencov proti Asýrsku. Aspoň je isté, že v tom čase sa spojili proti asýrskemu kráľovi Egypt, Fenícia, Judsko a Filištinsko. Sargonov nástupca, asýrsky kráľ Sennacherib (705—681) podnikol proti týmto kráľovstvám trestnú výpravu v r. 701 pr. Kr. Najprv si podmanil Feníciu a filištinský Askalon a pri Altaqu (Elteke) porazil spojené vojská nepriateľských kráľov. Potom vtrhol do Judska, dobyl jeho opevnené mestá a zamýšľal vydať sa na cestu proti Egyptu. Zastavil sa však v meste Lachis. Sem mu poslal poplatky nastrašený Ezechiáš, ktorému neostal už iba Jeruzalem. (4 Krľ 18, 14-18). Sennacherib poplatky prijal, ale Ezechiášovi pokoja nedal. Až dva razy ho posolstvom vyzval, aby mesto bez boja odovzdal jemu. Ezechiáš, posilňovaný a povzbudzovaný prorokom Izaiášom, odoprel vydať Jeruzalem. A Sennacheribovi, ako to Izaiáš predpovedal, skutočne nepodarilo sa dobyť Jeruzalem; ani do Egypta sa nedostal. Zázračným spôsobom zakročil sám Boh a zničil asýrsku armádu (pravdepodobne vypukol vo vojsku mor), takže Sennacherib bol prinútený so zbytkami svojho vojska vrátiť sa do hlavného mesta svojej ríše, Ninive. Zpravu, ktorú

¹ Gressmann: cit. dielo. str. 348 nasl.

² Gressmann: tamtiež, str. 351.

nám o týchto udalostiach podáva Izaiáš (hl. 36-37; srv. 4 Krí 18, 13-19, 37) nepriamo potvrdzuje aj Sennacherib vo svojom nápise o tejto výprave, ktorý sa nám zachoval na takzvanom Taylorovom valci. Sennacherib sa tu vychvaľuje, že dobyl 46 judských opevnených miest, zajal 200.150 Židov, že od Ezechiáša dostal poplatky, a že tohto kráľa svojimi násypmi a vojskom tak uzavrel v Jeruzaleme, ako vták býva uzavretý v klietke, ale žeby Jeruzalem bol aj podmanil, to nikde nespomína a istotne by na to nebol zabudol, keby sa mu to bolo podarilo.³

Dalšie udalosti z čias Ezechiášovho panovania Písmo sv. nespomína. Jeho nástupcom bol bezbožný Manasses. Za panovania tohto kráľa zomrel Izaiáš.

4. Dielo prorociev Izaiášových.

Izaiášove proroctvá rozdeľujú sa na dve knihy. Prvú tvoria hlavy: 1-35, druhú hlavy 40-66. Medzi týmito dvoma knihami sú historické vložky (hl. 36-39), z ktorých prvá, o vpáde Sennacheriba do Judska (hl. 36-37); je vhodným uzáverom prvej knihy, druhá o chorobe a uzdravení Ezechiáša, ako aj o posolstve kráľa Merodach-Baladana, ktoré z príležitosti tohto uzdravenia poslal k Ezechiášovi (hl. 38-39), je úvodom k druhej knihe Izaiášových proroctiev. O týchto historických vložkách obsírnejšie hovorím vo výklade patričných hláv.

Nakoľko tento sväzok podáva preklad a výklad len prvej knihy Izaiášovej (1-35 a dodatok hl. 36-37), podávam nižšie len prehľad tejto časti.

a) Prehľad prvej knihy Izaiášových proroctiev (1—37).

1. Úvod. Hlava 1. môže byť pokladaná za úvod celého Izaiášovho diela. Je v ňom vyslovená vedúca zásada Izaiášových rečí, že národ bude spasený, ale len skrze tresty a utrpenia.

2. Proroctvá o Judsku a Jeruzaleme, hl. 2-12.

a) Proroctvá z doby kráľov Oziáša a Joatama, (hl. 2-6). Táto posledná hlava opisuje videnie, ktorým bol Izaiáš povolaný k prorockému úradu.

b) Proroctvá z doby kráľa Achaza, zvané aj knihou o Emmanu-
elovi, hl. 7-12.

3. Proroctvá proti pohanom, hl. 13-23.

a) proti Babylonsku (hl. 13) a o sostupe babylonského kráľa do
podsvetia, 14, 1-23.

b) proti Asýrom, 14, 24-27.

c) proti Filištincom, 14, 28-32.

³ Gressmann: tamtiež, str. 352 nasl.

- d) proti Moabsku, hlavy 15-16.
 - e) proti Damasku, 17, 1-11.
 - f) proti Etiópii (17,12-18, 7), Egyptu (hl. 19) a o odvedení obyvateľov týchto dvoch krajín do zajatia, hl. 20.
 - g) proti morskej púšti (Babylonu), 21, 1-10.
 - h) proti Dume (Edomu), 21, 11-12.
 - i) proti Arábii, 21, 13-17.
 - j) proti údoliu videnia (Jeruzalemu), 22, 1-14 a proti správcovi jeruzalemského kráľovského paláca Sobnovi, 22, 15-25.
 - k) proti Týru, hl. 23.
4. Proroctvá o všeobecnom súde (Apokalypsa), hl. 24-27.
 5. Proroctvá o Sione, hl. 28-35.
 - a) Šestoro „beda“ (hl. 28-33): proti Judsku a Jeruzalemu (hl. 28); proti Jeruzalemu (29, 1-14); proti tajnostkárom v politike (29, 15-24); proti spojenectvu s Egyptom (30, 1-33); proti vyhľadávaniu egyptskej pomoci (31, 1-32, 20) a proti Asýrom (hl. 33).
 - b) Budúci súd (hl. 34) a spása (hl. 35) Izraela.
 6. Historický dodatok o splnení sa proroctiev proti Asýrsku, hl. 36-37.

b) Pôvod knihy.

O niektorých statiach tejto prvej knihy Izaiášovej tvrdia nekatolícki kritikovia, že ich nepísal Izaiáš, ale že sú pôvodu novšieho. Vymyslelo by sa z rámca tejto knihy, (ktorej úlohou je podať preklad a výklad Izaiášovho diela a nie jeho obranu) dopodrobna vypočítavať tieto state a obraňovať ich proti malicherným námietkam protivníkov. Pri dôležitejších takýchto častiach je to vo výklade poznamenané a ak je potrebné, uvedené sú nakrátko aj protidôvody.

To isté tvrdí nekatolícka kritika aj o celej druhej knihe Izaiášovej, pre ktorú hľadá sa pôvodca tiež v dobe novšej. Tohto vraj neznámeho autora volajú Deuteroizaiášom (Druhý Izaiáš). Mnohí dokonca pripisujú hlavy 55-66 tretiemu autorovi, Tritoizaiášovi (Tretí Izaiáš). — Prehľad tejto druhej knihy Izaiášovej ako aj jej krátku obranu podám v úvode k jej prekladu a výkladu, ktorý, ak dá Boh bude v krátkom čase nasledovať.

Tu len vo všeobecnosti toľkoto:

Katolíci knihu Izaiášovu nebránia preto, ako by bolo článkom viery, že všetky proroctvá v tejto knihe obsažené písal Izaiáš prorok. Článkom viery je len to, že sa v knihe nachádzajú mnohé state, ktorými sa predpovedajú udalosti budúce, čiže v knihe je mnoho proroctiev a medzi nimi i mnoho proroctiev mesiášskych. Popierať prorocký ráz tejto knihy, alebo tvrdiť, že daktoré jej state boli v podobe proroctiev napísané až vtedy, keď sa dotyčné udalosti už odohraly (prophetia ex post), katolíci

by nesmel. Keby sa však v budúcnosti vyskytly skutočne vážne dôvody, ktoré by dokazovali, že daktoré čiastky Izaiášovho diela písal niekto iný, prípadne aj v neskoršom čase, nič by neprekážalo ani katolíkovi priklo- niť sa k tomuto názoru. Lebo proroctvá o Mesiášovi ostanú proroctvami či ich Boh zvestoval 700 rokmi vopred skrze Izaiáša, syna Amosovho, alebo len 400—300 rokmi vopred skrze daktorého iného, prípadne iných prorokov. Udalosti dôb mesiášskych boli 300 rokmi pred príchodom Mesiáša, prirodzene, rozumom práve tak nepredvídateľné, ako 700 rokmi pred jeho príchodom. Doteraz však neboly podané vážne dôvody, ktoré by nás nútily pripustiť viac pôvodcov pre toto dielo a celá tradícia, tak židovská ako aj kresťanská celé dielo pripisuje Izaiášovi, synovi Ámo- sovmu.

Naopak, state, o ktorých sa tvrdí, že ich nepísal Izaiáš, písané sú mnoho ráz v izaiášskom duchu a Izaiášovou rečou a štýlom, natoľko, že sú protivníci nútení utiekať sa k rozličným vytáčkam, ako sú, že do- týchné čiastky písali učenici Izaiášovi, alebo niekto, kto chcel napodob- ňovať reč a štýl veľkého proroka. Takéto výhovorky nie sú však dosť vážne a keďže k ich podopretiu niet ani tých najmenších dôkazov, sú nedôstojné vedeckého bádania. V historických prameňoch po takýchto učeníkoch a napodobňovateľoch niet ani stopy.

Preto pridržiavame sa mienky, že celú knihu, až na malé čiastočky, glosy, písal Izaiáš.

Tohto názoru je aj Sv. stolica, lebo Pápežská komisia pre veci bib- lické na rôzne pochybnosti o tomto diele, 28. júna 1908 odpovedala v nasledovnom smysle:

I. Nesmie sa tvrdiť, že proroctvá, ktoré čítame v knihe Izaiášovej, alebo hoci aj inde v Písme svätom, nie sú skutočnými proroctvami, ale že sú to len deje spísané po ich splnení; a keby už o daktorom z nich naozaj bolo treba uznať, že predpovedá budúcnosť, to prorok nepred- povedal z nadprirodzeného zjavenia božieho, ale z udalostí, ktoré sa už odohraly, akýmsi šťastným ostrovtipom a prirodzenou bystrosťou umu na budúcnosť len usudzoval.

II. Mienka, ktorá tvrdí, že Izaiáš a ostatní proroci predpovedali len udalosti, ktoré sa hneď alebo po nedlhom čase mali splniť, nedá sa srovnáť s pojmom proroctva mesiášskeho a eschatologického; tiež nedá sa srovnáť so všeobecnou mienkou sv. Otcov, ktorí jednomyselne tvrdia, že proroci predpovedali aj také veci, ktoré sa mali splniť až po mno- hých storočiach.

III. Keď proroci hovorili ako mravokárcovia, alebo len napomínali Iud k dobrému, oslovovali svojich poslucháčov, lebo ich chceli napraviť, ale keď hovorili a písali ako predzvestovatelia budúcich udalostí, nemu- seli oslovovať vždy svojich vrstovníkov, ale mohli hovoriť k pokoleniam budúcim i keď potom také proroctvá neboly vrstovníkom prorokovým vždy jasné. Tak ani v druhej svojej knihe neoslovuje Izaiáš svojich vrstovníkov, ale oslovuje a potešuje Židov, ktorí budú žialiť v zajatí

babylonskom, ako by aj sám žil medzi nimi.¹ Preto netreba pre túto časť Izaiášovho diela hľadať iného pôvodcu, ktorý by bol žil až v dobe zajatia babylonského i keď Izaiáš v dobe tohto zajatia už dávno bol mŕtvy.

IV. Pri napádaní jednotnosti Izaiášovej knihy odvolávajú sa protivníci na dôkazy filologické, vzaté z reči a štýlu knihy. Tie však nie sú také, žeby vážneho muža, ktorý sa vyzná v literárnej kritike a v hebrejskej reči, nútily uznať, že kniha bola písaná viacerými autormi.

V. Ani vtedy, keď sa jednotlivé dôkazy protivníkov sústredia a vezmú sa kumulatívne, nie sú dosť presvedčivé a nevedia dokázať, že knihu Izaiášovu napísali dvaja, alebo prípadne aj viacerí autori.

¹ Ako mohol Izaiáš osloviť Pána: „Hľa tu som, pošli mňa“ (Iz. 6, 8.) i keď ho videl len svojím duševným zrakom, vo videní, tak mohol a skutočne aj oslovoval a tešil budúcich zajatcov, ktorých tiež videl len vo videní. A čo prorok vo videní videl, počul a povedal, to vo svojej knihe aj opísal. Keď písal, bolo to videnie už pominuté, preto užíva často času minulého i vtedy, keď hovorí o udalosti budúcej, ktorá mu vo videní bola zvestovaná.

5. Najdôležitejšie katolícke komentáre ku knihe Izaiášovej.

- Sv. Ján Zlatoústý:** Interpretatio in Isaiam prophetam, 1—8, Migne gr. 56, 11—94; — Sex homiliae de Seraphim (Is 6) Migne gr. 56, 97—142; — In Is 45, 7, Migne gr. 56, 141—152.
- Sv. Cyrill Alexandrínsky:** Commentarius in Isaiam prophetam. Migne gr. 70, 9—1450.
- Sv. Efrém Sýrsky:** In Esaiam prophetam explanatio.
- Eusebius Cezarejský:** Commentaria in Hesaiam. Migne gr. 24, 77—526.
- Sv. Hieronym:** Commentariorum in Isaiam libri XVIII. Migne 24.
- Theodoretus:** In Isaiam eclogaria interpretatio. Migne gr. 8, 215—494.

Novšie.

- P. Schegg:** Der Prophet Isaias übersetzt und erklärt, 2 sväz. München, 1850.
- A. Rohling:** Der Prophet Jesaias übersetzt und erklärt, Münster, 1872.
- B. Neteler:** Das Buch Isaias, Münster, 1876.
- J. Knabenbauer S. J.:** Commentarius in Isaiam prophetam (Cursus Scripturae Sacrae, II. 20) 2. sv. Paris 1887—1888. Druhé, prepracované vydanie tohto diela vyšlo tiež v prepracovaní Fr. Zorella S. J. v roku 1922—1923.
- Alb. Condamin S. J.:** Le livre d'Isaie. Traduction critique avec notes et commentaires, Paris, 1905. Dielo je pozoruhodné zvláštnym zadelením Izaiášovej knihy do sloh. (V sbierke: Études bibliques).
- N. Schlögl O. Cist.:** Das Buch des Propheten Jesaia. Wien, 1915.
- Fr. Feldmann:** Das Buch Isaias übersetzt und erklärt. (Exegetisches Handbuch zum Alten Testament, 14. sv.) Münster i. Westf. 1925—1926.
- J. Fischer:** Das Buch Isaias übersetzt und erklärt. (Die heilige Schrift des Alten Testamentes VII. sv.) Bonn, 1937—1939.
- E. Kalt:** Das Buch der Weisheit, Das Buch Isaias (Herders Bibelkommentar VIII. sv.) Freiburg i. B. 1938.

Populárne výklady.

- Trochon-Bayle:** Isaie traduction et commentaire, Paris 1905.
- Leimbach K. A.:** Das Buch des Propheten Isaias übersetzt und kurz erklärt (Bibl. Volksbücher, soš. 1.) Fulda 4 1920.
- E. Dimmler:** Isaias, München-Gladbach (Volksverein) 1921.
- E. Kalt:** Das Buch Isaias, Missionsdruckerei in Steyl, 1927.

Z nekatolíckych najviac bývajú citované:

- Fr. Delitzsch:** Bibl. Kommentar über das Buch Jesaia 4 Leipzig, 1889.
- B. Duhm:** Das Buch Jesaia übersetzt und erklärt. Göttingen 1889. 4. vydanie 1922.

K. Marti: Jesaja. Tübingen, 1900.

C. v. Orelli: Der Prophet Jesaja, 3 München, 1904.

O. Procksch, Jesaja I. (1—39), Leipzig, 1930.

Nedržíím za potrebné uvádzať tu podrobnú, veľmi obsiahlu literatúru k jednotlivým problémom knihy Izaiášovej. Kto by sa chcel s daktorou otázkou podrobne zaoberať, nezaobišiel by sa bez hlavnějších z hore- uvedených komentárov a vo väčšine z nich nájde túto literatúru. Upo- zornujem napr. na komentár Feldmanna, kde je literatúra uvedená po- dľa jednotlivých hláv a veršov knihy Izaiášovej a na komentár Fischerov, kde je literatúra uvedená podľa jednotlivých problémov z Izaiáša. Naj- novšiu a bežnú literatúru možno sledovať v „*Elenchus bibliographicus biblicus*“, ktorý je prílohou k časopisu „*Biblica*“ *Commentarii ad rem biblicam scientifice investigandam quater in anno editi a Pontificio instituto biblico*. V tejto prílohe je uvedená každoročné úplná biblická literatúra predošlého roku. Podobne aj v časopise „*Biblische Zeitschrift*“.

Vysvetlenie skratiek:

I. Knihy Písma svätého.

Pent. Pentateuch, čiže päť kníh Mojžišových.

Gn Genezis, (prvá kniha Mojžišova).

Ex Exodus (druhá kniha Mojžišova).

Lv Levitikus (tretia kniha Mojžišova).

Nm Numeri (štvrtá kniha Mojžišova).

Joz Kniha Jozue.

Sdc Kniha sudcov.

Rt Kniha Rút.

1 Sm Prvá kniha Samuelova (zvaná aj prvou knihou kráľovskou).

2 Sm Druhá kniha Samuelova (zvaná aj druhou knihou kráľovskou).

3 Krľ Tretia kniha kráľovská.

4 Krľ Štvrtá kniha kráľovská.

1 Krn Prvá kniha kroník (Paralipomenon).

2 Krn Druhá kniha kroník (Paralipomenon).

Ezdr Kniha Ezdrášova.

Neh Kniha Nehemiášova.

Tob Kniha Tobiasova.

Jdt Kniha Judit.

Est Kniha Ester.

1 Mak Prvá kniha Makabejcov.

2 Mak Druhá kniha Makabejcov.

Jób Kniha Jóbova.

Ž Kniha Žalmov.

Prísł Kniha prísloví Šalamúnových.

Kzt Kazateľ (Ekkleziastes, Qohelet).

Pies Veľpieseň (Pieseň piesní).

Múdr Kniha múdrosti.

Sir Kniha syna Siráchovho (Ekkleziastikus).

Iz Kniha Izaiášova.

Jer Kniha Jeremiášova.

Bar Kniha Baruchova.

Ez Kniha Ezechielova.

Dn Kniha Danielova.

Nár Nárek proroka Jeremiáša (Lamentácie).

Oz Kniha Ozeášova.

Joel Kniha Joelova.

Am Kniha Amosova.
Abd Kniha Abdiášova.
Jon Kniha Jonášova.
Mich Kniha Micheášova.
Sof Kniha Sofoniášova.
Nah Kniha Nahumova.
Hab Kniha Habakukova.
Ag Kniha Aggeusova.
Zach Kniha Zachariášova.
Mal Kniha Malachiášova.
Mt Evanjelium sv. Matúša.
Mk Evanjelium sv. Marka.
Lk Evanjelium sv. Lukáša.
Jn Evanjelium sv. Jána.
Skt Skutky Apoštolské.
Rim List sv. Pavla Rimanom.
1 Kor Prvý list sv. Pavla Korintanom.
2 Kor Druhý list sv. Pavla Korintanom.
Gal List sv. Pavla Galatanom.
Ef List sv. Pavla Efezanom.
Flp List sv. Pavla Filipanom.
Kol List sv. Pavla Kolosanom.
1 Sol List sv. Pavla Solúnčanom prvý.
2 Sol List sv. Pavla Solúnčanom druhý.
1 Tim List sv. Pavla Timotejovi prvý.
2 Tim List sv. Pavla Timotejovi druhý.
Tit List sv. Pavla Títovi.
Flm List sv. Pavla Filemonovi.
Žid List sv. Pavla Židom.
Jak List sv. Jakuba.
1 Pt List sv. Petra prvý.
2 Pt List sv. Petra druhý.
1 Jn List sv. Jána prvý.
2 Jn List sv. Jána druhý.
3 Jn List sv. Jána tretí.
Jud List sv. Judu.
Zjav Zjavenie sv. Jána apoštola.

NB. Žalmy sa citujú podľa číslovania Vulgáty.

II. Iné skratky.

LXX Septuaginta, najstarší preklad Písma sv. (grécky). Volá sa aj prekladom alexandrínskym.
Vulg. Vulgáta, latinský preklad Písma sv., Cirkvou sv. za úradný uznaný. S výnimkou niektorých kníh je od sv. Hieronyma.

Peš. Pešito (jednoduchý). Najstarší sýrsky preklad Písma sv.
Targ. Targum, aramejský (chaldejský) preklad Písma sv.
cit. citované.
hebr. hebrejský.
hl. hlava.
nasl. nasledujúci.
pozn. poznámka.
srv. srovnaj.
v. verš.
vv. verše.

Iné skratky sú ako v bežnej reči.

Úvodná reč, hl. 1, 1–31.

Nadpis knihy.

H l a v a 1, 1. Videnie Izaiáša, syna Amosovho, ktoré videl o Judsku a Jeruzaleme v dňoch Oziáša, Joatama, Achaza a Ezechiáša, kráľov Judska.

Nevernosť a hriešnosť národa.

2. Slyšte nebesá a počúvaj zem,
lebo Pán hovorí:
Synov som vychoval a vyvýšil,
tí sa mi však spreneverili.
3. Vôl pozná si gazdu
a osol jasle svojho pána,
Izrael nepozná,
ľud môj nepochopí.
4. Běda národu hriešnemu,
ľudu s ťažkou vinou,
semenu zločincov,
synom skazeným.
Opustili Pána,
zhŕdli Svätým Izraela,
odcudzili sa.
5. Kde Vás ešte udrieť, keď búrite sa ďalej:
Celá hlava je nezdravá a celé srdce je choré.
6. Od päty po temä nič na ňom celého:
puchlina a jazva a rana čerstvá,
nevytlačená, neobviazaná
a nezmäkčená olejom.
7. Vaša zem je púšťou,
vaše mestá vypálené ohňom.
Vaša pôda? pred očami
vám ju cudzinci zožierajú,
je púšťou, ako skaza od cudzincov.
8. A zostala dcéra Sion
ako búdka vo vinici,
sta kolíbka na uhorkovisku,
ako mesto obliehané.

9. Keby nám Pán zástupov
nebol ponechal zvyškov,
boli by sme skoro ako Sodoma,
Gomore by sme sa podobali.

Bohoslužby bez spravodlivosti.

10. Čujte slovo Pánovo,
kniežatá sodomské,
slyš zákon Boha nášho,
ľud gomorský.
11. Načo mi množstvo vašich obetí?
hovori Pán,
nasýtený som zápalmi baranov
a tukom kŕmnych teliec;
v krvi býčkov a baránkov a kozlov
nemám zaľúbenia.
12. Keď prichádzate vidieť moju tvár,
ktože to žiada od vás?
rozšľapávať mi nádvorie!
13. Neprinášajte viac obetu márnú,
je mi ona dymom ošklivým.
Novmesiac a sobota a slávne shromaždenia?
Neznesiem hriech a slávnosť.
14. Vaše novmesiace a sviatky
nenávidí moja duša,
staly sa mi bremenom,
zunoval som ich znášať.
15. A keď si rozprestierate dlane,
odvrátim si oči od vás,
a keď aj hromadíte modlitby
ja nevyslyším,
veď ruky sú vám plné krvou.
16. Obmyte, očistite sa,
odstráňte mi zpred očí
zlobu svojich skutkov,
prestaňte robiť zlo.
17. Učte sa robiť dobre,
domáhajte sa práva,
pomôžte utláčanému,
vymôžte právo sirote,
obhajujte vdovu.
18. Poďte, pravofme sa, hovorí Pán.
Ak budú hriechy vaše, sŕa šarlát,
ako sneh budú zbelené

ak sa budú červeňať, sťa purpur,
budú ako vlna.

19. Ak budete povoľní a budete poslúchať,
dobro zeme požívať budete.
20. Ak sa však zdráhate a protivíte,
tak meč pohltí vás,
lebo ústa Pána prehovorily.

Súd nad Jeruzalemom.

21. Ako sa len stalo neviestkou
mesto verné,
plné spravodlivosti, pravda bývala v ňom,
a teraz vrahovia!
22. Tvoje striebro ostalo troskou,
tvoje víno je skazené vodou.
23. Tvoje kniežatá, toť vzbúrenci
a spoločníci zlodejov,
každý má rád dary,
ženie sa za odmenami;
sirote k právu nepomôžu
a žaloba vdovy nedôjde k nim.
24. Preto hovorí Pán, Jahve zástupov,
Mocnár Izraela:
Beda, ukojím sa nad svojimi protivníkmi
a vypomstím sa nad svojimi nepriateľmi.
25. A obrátim si nad teba ruku
a vylúčim sťa lúhom tvoju trosku
a odstránim všetko tvoje olovo.
26. I vrátim ti sudcov, ako zprvoti
a tvojich poradcov, ako voľakedy;
potom sa budeš zvať mestom spravodlivým,
mestom verným.
27. Sion súdom bude vykúpený
a jeho obrátení spravodlivosťou.
28. Záhuba hriešnikom a zločincom tiež!
Čo opustia Boha, tí zahynú.
29. Budeteže sa rdieť pre terebinty,
ktoré ste ľúbili
a stydieť sa pre záhrady,
na ktorých ste lipeli!
30. Bo budete sťa terebint, ktorého lístie padá
a ako záhrada, ktorá vody nemá.
31. Mocnár bude pazderím a jeho dielo iskrou,
oba budú spolu horieť a nikto nezahasí.

Proroctvá proti Judsku a Jeruzalemu, hl. 2 – 12.

Sláva zemska — sláva mesiášska, hl. 2—4.

H l a v a 2, 1. Slovo, ktoré videl Izaiáš, syn Ámosov o Judovi a Jeruzaleme.

Mesiášske kráľovstvo, slávny vrch boží.

2. Na konci dní sa stane:
Upevnený bude vrch domu Pána
na temeni vrchov
a vyčnievať bude nad pahorky,
i budú sa hrnúť k nemu všetky národy.
3. A prídu kmene mnohé a povedia:
„Hor' sa, vystúpmeže na vrch Pánov,
k domu Boha Jakubovho,
nech nás poučí o svojich cestách
a budeme kráčať jeho chodníkmi“.
Lebo zo Siona vyjde náuka
a slovo Pánovo z Jeruzalema.
4. A bude rozsudzovať medzi národmi
a naprávať početné kmene,
takže z mečov svojich ukujú radlá
a zo svojich kopijí viničné nože.
Národ proti národu nezdvihne meč
a viac nebudú sa priúčať boju.
5. Hor' sa, dom Jakubov,
kráčajmeže vo svetle Pána!

Národ ide za bohatstvom a modlami.

6. Veru zavrhol si svoj Iud, dom Jakubov,
lebo preplnení sú od východu
a majú veštcov ako Filištínci
a s potomkami cudzincov sa spolčia.
7. I je plná jeho zem striebrom a zlatom
a niet konca jeho pokladom.
I je plná jeho zem koňmi
a niet konca jeho povozom.

8. I je preplnená jeho zem modlami,
klaňajú sa rúk svojich dielu,
ktoré urobily ich prsty:
9. a kloní sa človek a korí sa každý.
Nie, neodpusť im to!
10. Zájdi do skaly a schovaj sa v prach
od strachu pred Pánom
a pred velebou jeho slávy.
11. Pyšné oči človeka sa sklopia
a spokorí sa hrdosť ľudí:
povýšený bude však iba Pán v ten deň sám.
12. Lebo deň Pána zástupov bude
nad všetkým pyšným a vyvýšeným
a nad všetkým hrdým, i bude to snížené.
13. Nad všetkými cédrami Libanonu
vysokými a hrdými
a nad všetkými dubami Bázanu.
14. a nad všetkými vysokými vrchami
a nad všetkými hrdými kopcami
15. a nad každou vysokou vežou
a nad každým hradným múrom
16. a nad každou tarziskou loďou
a nad každou pôvabnou krásou.
17. A pokorená bude pýcha človeka
a snížená bude povýšenosť ľudí:
povýšený bude však iba Pán v ten deň sám;
18. modly však úplne zmiznú.
19. Zájdu do jaskýň skalných
a do priekop zeme
od strachu pred Pánom
a pred velebou jeho slávy,
až povstane podesiť zem.
20. V ten deň zahodí človek
svojich bôžikov strieborných
a svojich bôžikov zlatých,
— ktorých si urobil na poklonu —
krtom a netopierom,
21. aby zaliezol do trhlín skál
a do jaskýň brál
od strachu pred Pánom
a pred velebou jeho slávy,
až povstane podesiť zem.
22. Upustte teda od človeka,
ktorý dych v nose svojom má.
Za čože ho tedy pokladať?

Všetkej opory budú pozbavení.

- H l a v a 3,**
1. Lebo, hľa, Pán, Jahve zástupov odstráni z Jeruzalema a Judska všetku silu a oporu, všetku oporu chleba a všetku oporu vody,
 2. hrdinu a bojovníka, sudcu a proroka, a čarodeja a starca,
 3. päťdesiatnika a muža vznešeného a poradcu a obratného umelca a znalca vo veštení.
 4. A chlapcov im dám za kniežatá a samopaš zavládne nad nimi,
 5. a trýzniť bude Iud jeden druhého a každý svojho priateľa, chlapec sa vrhne na starca a podliak na vznešeného.
 6. Keď ktos' chytí iného v dome otcovom: „Máš rúcho, buď nám kniežaťom a táto zrúcanina nech ti je poddaná“,
 7. odvetí v ten deň a povie: „nie som ránhojič; však v dome mojom niet chleba a niet šiat, nerobte ma kniežaťom Iudu“.
 8. Veru sa rúca Jeruzalem a Judsko padá, lebo ich jazyk a ich skutky sú proti Pánu, navzdory očiam jeho velebnosti.
 9. Výzor ich tvári svedčí proti nim a hriech svoj ako Sodoma hlásajú, neskrývajú; beda ich duši! Veď sebe robia zlo.
 10. Povedzte spravodlivému, že dobre mu. že ovocie svojich skutkov bude jesť.
 11. Beda bezbožnému, zle mu! podľa skutkov jeho rúk sa mu stane.

Trest na vykorisťovateľov.

12. Dozorcami môjho Iudu sú deti a ženy panujú nad ním. Iud môj, tvoji vodcovia sú zvodcovia a cestu, ktorou kráčaš ničia.
13. Povstal Pán k pravote, stojí, aby súdil kmene.
14. Pán vstúpi do súdu so staršími svojho Iudu a jeho kniežaťami: „Veď ste vy spásli vinicu, korisť od bedára máte v dome.

15. Čo chcete? Drvíte môj Iud
a tváre bedárov rozomieľateľ"
Hovorí Pán, Jahve zástupov.

Trest necudných žien.

16. A hovorí Pán:
Preto, že dcéry Siona sa vyvyšujú
a vykračujú s napnutým hrdlom
a očami sem a tam šibú,
krokom trasľavým chodia
a hrkajú retiazkami nôh:
17. prašivým spraví Pán temä dcér Siona
a Jahve sluchy ich obnaží.
18. V ten deň odstráni Pán ozdobu:
obruče nôh a slniečka a mesiačiky
19. a perly a náramky a závoje
20. a turbany a hrkálky a pásy
a voňavky a amulety
21. a prstene a nosné obrúčky
22. a rúcha a plášte a šatky a kapsičky
23. a zrkadlá a plástiky a čiapočky a halenky.
24. V ten deň bude miesto vône zápach
a miesto pása povraz,
miesto vlnivého účesu plešina,
miesto plášťa odev z vreca,
vpálený znak miesto krásy.
25. Tvoji mužovia padnú mečom
a tvoji hrdinovia vo vojne.
26. A budú kvíliť a smútiť jej brány
a spustlá bude sedieť na zemi.

- H l a v a 4, 1. A chopí sa sedem žien jedného muža v ten deň a povedia:
„Chlieb svoj budeme jesť a rúcho svoje obliekať,
len tvojím menom nech sa zveme: odstráň našu potupu.”

Sláva mesiášska.

2. V ten deň bude Výhonok Pánov k okrase a k sláve
a Plod zeme k velebe a ozdobe
zachráneným Izraela.
3. A ten, kto zostane na Sione
a kto zbudne v Jeruzaleme
Svätým sa bude nazývať,
každý v Jeruzaleme k životu zapísaný,

4. až smyje Pán škvrnu dcér Siona
a krv Jeruzalema od neho odstráni
duchom súdu a duchom zápalu.
5. A príde Pán nad každé miesto hory Sion
i nad jeho shromaždenia
ako oblak vo dne a dym
a žiara plamenného ohňa v noci,
áno, nad celou slávou bude stan.
6. A strechou bude k tieňu
vo dne pred horúčavou
a úkrytom a útočišťom
pred víchricou a pred dažďom.

Beda hriešnemu národu, hl. 5.

Podobenstvo o vinici.

- Hlava 5,
1. Zaspievam svojmu miláčkovi
pieseň svojho priateľa o jeho vinici.
Vinicu mal miláčik môj
na úrodnom úbočí.
 2. I okopal ju, skálie vysbieral z nej
a révou ju vysadil,
postavil v prostred nej vežu
a lisom ju vystrojil.
Potom čakal, že urodí hrozno,
a urodila plánky.
 3. A teraz občania Jeruzalema
a mužovia Judska
súdteže medzi mnou a mojou vinicou.
 4. Čože som ešte mal urobiť svojej vinici
a neurobil som jej?
Prečože, hoc' čakal som hrozno,
urodila len plánky?
 5. Teraz však nechže vám ukážem,
čo ja urobím svojej vinici:
pováľam jej plot a stane sa pastvou,
zrúcam jej ohradu a bude rozšliapaná.
 6. A obrátim ju na púšť,
nebude strihaná a nebude kopaná,
a vzrastie trnie a bodľač;
ba aj oblakom prikážem,
by neskropily ju dažďom.

7. Bo vinicou Pána zástupov je dom Izraelov
a mužovia judskí rozkošným jeho sedom.
I čakal na právo — a hľa, krviprelatie,
na spravodlivosť — a hľa, kvílenie.

Šestoro beda.

8. Beda tým, čo hromadia dom na dom
a pole k poľu pripájajú,
takže nieto miesta viac
a uprostred krajiny sami ste ubytovaní.
9. Počujem, Pane zástupov:
„Ver, že množstvo domov bude pustatinou,
vo veľkých a krásnych nik bývať nebude.“
10. Áno, desať jutár révy urodí jeden bat
a chomer siafa urodí éfu.
11. Beda tým, čo zavčas rána
pachtia po nápoji
a do neskorého večera
vino ich rozpaľuje. .
12. A majú gitaru a harfu,
bubon a flautu a víno na hodoch
a na dielo Pána nehladia
a prácu jeho rúk nevidia.
13. Zato bude zajatý môj ľud pre nevedomosť,
jeho slávni umrú hladom,
jeho zástup soschne smädом.
14. Preto podsvetie roztvorí svoje lono,
rozšklabí svoje ústa bezodné
a sostúpi jeho sláva a jeho zástup
a hluční jeho a tí, čo v ňom plesajú.
15. I skloní sa človek a pokorí sa každý
a oči pyšných sa sklopia.
16. Povýšený bude v súde Pán zástupov
a svätý Boh v pravde ukáže sa svätým.
17. I pásť sa budú tam baránky, ako na svojej pastve
a púšte boháčov cudzinci vyjedia.
18. Beda tým, čo priťahujú
trest za povraz bezbožnosti
a pokutu ako za vozovými povrazmi.
19. Čo hovoria: nech sa náhli,
nech urýchlí svoje dielo,
nechže uvidíme.
Nech sa priblíži a príde

- rozhodnutie Svätého Izraelovho,
nech ho skúsime.
20. Beda tým, čo vravia zlému dobré a dobrému zlé,
robia svetlo tmou a tmou svetlom,
robia horké sladkým a sladké horkým.
21. Beda tým, čo sú vo vlastných očiach múdri
a sami pred sebou rozumní.
22. Beda hrdinom, — v pití vína
a silákom, — v miešaní liehovín,
23. ktorí za úplatok oslobodia zločinca
a odnímu právo od spravodlivých.
24. Preto, ako plevu zožiera jazyk ohňa
a seno scvrká sa v plameni:
bude ich koreň hnilobou
a ich kvet odletí, ako prach;
lebo odmietli náuku Pána zástupov
a výroku Svätého Izraelovho sa rúhali.
25. Preto sa rozpálil hnev Pána proti jeho Iudu
a vystrel si proti nemu ruku
a strestal ho, že sa triasly vrchy.
I boly mŕtvoly ich sŕa blato po uliciach.
Tým všetkým nie je odvrátený jeho hnev
a jeho ruka ešte je vystretá.

Príde nepriateľ.

26. I zdvihne znak národu zďaleka
a zapíska mu až od končín zeme
a hľa, náhle, ľahodne príde.
27. Niet v ňom znaveného, ani omdleného,
nespí, ani nedrieme
a pás jeho bedier sa nerozopne,
ani na obuvi remeň neroztrhne.
28. Šípy jeho sú ostré,
všetky kuše napnuté,
kopytá jeho koní sú ako kremeň,
a jeho kolesá ako víchrica.
29. Rev má ako levica,
reve ako levičatá;
a ručí a uchytí korisť
a odnesie a nik mu ju nevytrhne.
30. V ten deň hučať bude nad ním
ako hukot mora.
I pozrie sa na zem a hľa, hustá tma
a svetlo sa zatmie v mrákote jej.

Povolanie proroka, hl. 6.

Videnie.

Hlava 6, 1. V roku, keď zomrel kráľ Oziáš, videl som Pána sedieť na vysokom a vznešenom tróne a vlečky jeho rúcha naplňovali chrám. 2. Serafíni stáli nad ním, po šesť krídel mal každý: dvoma zakrývali si tvár, dvoma zakrývali si nohy a dvoma lietali. 3. A volali jeden k druhému a hovorili:

Svätý, Svätý, Svätý
je Pán zástupov,
plná je celá zem jeho slávou.

4. A triasly sa trámy od hlasu volajúceho, dom však naplnil sa dymom.

5. A povedal som:

Beda mi, áno, som stratený
— veď som mužom perí nečistých
a medzi ľuďom nečistých perí bývam, —
lebo Kráľa, Pána zástupov videli mi oči.

Očistenie.

6. I priletel ku mne jeden zo serafínov, v ruke mal žeravý uhlík, ktorý kliešťami bol vzal s oltára. 7. A dotkol sa mi úst a riekol:

Hľa dotklo sa toto tvojich perí
a oddialila sa tvoja vina
a tvoj hriech je odstránený.

Poslanie.

8. A očul som hlas Pána, ktorý riekol:
Koho mám poslať a kto nám pôjde?
I povedal som: Hľa, tu som, pošli mňa.

9. I riekol:

Id a povedz tomu ľudu:
Čujteže, čujte a nerozumejte,
Vidteže, vidte a nepoznávajte.

10. Sprav bezcitným srdce toho ľudu,
uši jeho zafaž a oči mu zatri,
aby nevidel očami a ušami nečul,
aby mu srdce nepochopilo
a neobrátil sa a neuzdravil.

11. I riekol som: Dokedy Pane?

I povedal:

kým nespustnú mestá, nebudú bez občanov
a domy bez ľudí
a kým zem nebude vyplienená v púšť.

12. A oddiali Pán Iudí
a veľiká bude opustenosť v zemi.
13. A ak v nej ostane ešte desiaty diel,
bude znovu ničený ako terebint a dub,
z ktorého pri stínaní iba kmeň ostane.
Semenom svätým je jeho kmeň.

Kniha o Emmanuelovi, hl. 7—12.

O Panne a Emmanuelovi.

Hlava 7, 1. I stalo sa v dňoch Achaza, syna Joatamovho, syna Oziášovho, kráľa judského, že Rasin, kráľ Aramu a Peqah, syn Romeliášov, kráľ izraelský, tiahli do boja proti Jeruzalemu, ale nevládali ho zdoľať. 2. Keď domu Dávidovmu bolo zvestované: „Aram táborí v Efraimsku“, chvelo sa jeho srdce a srdce jeho Iudu tak, ako sa od vetra chvejú stromy lesa. 3. A riekol Pán k Izaiášovi: „Choďže Achazovi naproti ty a tvoj syn Šearjášúb, až na koniec vodovodu horného rybníka, na cestu poľa práčov. 4. a povedz mu:

Pozor daj a buď spokojný,
neboj sa a srdce nech ti nechabne
od tých dymiacich sa dvoch opaľkov hlavieň:
od zúrivého hnevu Rasina a Aramu
a syna Romeliášovho.

5. Pretože sa Aram a Efraim a syn Romeliášov
usniesli proti tebe, hovoriac:

6. „Tiahnime do Judska a podesme ho
a pritrhnime ho k sebe
a ustanovme v ňom za kráľa
syna Tábelovho“:

7. takto hovorí Pán, Jahve:
neobstojí to a nebude tak,

8. lebo hlavou Aramu je Damask
a hlavou Damasku Rasin.

A o šesťdesiat päť rokov

Efraim bude zlomený, nebude národom.

9. A hlavou Efraimu je Samaria
a hlavou Samarie syn Romeliášov.

Ak neuveríte,
veru neobstojíte.

10. A Pán znovu takto hovoril k Achazovi: 11. „Žiadaj si znamenie od Pána, Boha svojho, či už hlboko v podsvetí, a či hore na výsostiach.“ 12. I riekol Achaz: „Nebudem žiadať a nebudem pokúšať Pána.“ 13. Riekol

teda: „Očujteže, dom Dávidov! Či vám je málo obťažovať Iudí, že obťažujete aj môjho Boha? 14. Preto Pán sám dá Vám znamenie: Hľa, Panna počne a porodí Syna a dá mu meno Emmanuel. 15. Mlieko a med bude jesť až bude vedieť opovrhnuť zlé a voliť si dobré. 16. Lebo skôr ako by chlapec vedel zavrhnúť zlé a voliť si dobré, spustošená bude zem, od dvoch kráľov ktorej sa ty hroziš. 17. Pán privedie na teba a na tvoj Iud, — na dom tvojho otca — dni, akých nebolo odo dňa, čo sa odtrhol Efraim od Judska, — kráľa asýrskeho.

18. A stane sa v ten deň:
Zapíska Pán muche,
ktorá je v končinách riek Egypta
a včele, ktorá je v zemi Aššúr.
19. A prídu a usadia sa všetci
v jaskoch dolín a v trhlinách skál
a v každom tní a v každej škáre.
20. V ten deň oholí Pán britvou,
zpoza Rieky najatou, kráľom to asýrskym
hlavu a vlásky nôh,
ba aj bradu odstráni.
21. A stane sa v ten deň:
Ak prichová si dakto kravičku a dve ovečky,
22. pretože dajú množstvo mlieka, bude jesť mlieko,
áno, mlieko a med bude jesť
každý, kto ostane v krajine.
23. A stane sa v ten deň:
Každé miesto, kde je
tisíc rév za tisíc strieborných,
bude tóním a bodľáčím;
24. so šípmi a kušou pôjdu ta,
lebo tóním a bodľáčím bude celá zem.
25. A na kopce, čo sa motykou okopávajú,
nevkročíš pre strach od tónia a bodľáčia
a budú pastvou býkov a šliapaniskom oviec.

Tmy utrpení rozptýli Mesiáš.

a) Tmy.

Hlava 8, 1. A riekol Pán ku mne: Vezmi veľkú tabuľu a napíš na ňu Iudským písmom: „Náhla korisť, rýchly lup“. 2. I vzal som si vieryhodných svedkov: kňaza Uriáša a Zachariáša, syna Barachiášovho. 3. A pristúpil som k prorokyni i počala a porodila syna. A povedal mi Pán: Nazvi ho „Náhla korisť, rýchly lup“. 4. Lebo skôr ako by chlapec vedel volať „Otče“ a „Matka“ budú odnášať bohatstvo Damasku a korisť Samarie pred asýrskeho kráľa.

5. A ešte ďalej hovoril Pán ku mne takto:
6. Preto, že zavrhol tento ľud vody Siloe, ktoré tečú tíško a potešil tým Rasina a syna Romeliášovho:
7. Preto, hľa, privedie na nich silné a hojné vody Rieky: — kráľa asýrskeho a všetko jeho vojsko — i vystúpi nad všetky svoje riečištia a prerazí všetky svoje brehy.
8. A potečie v Judsku a rozvodní sa a rozprúdi a až k hrdlu bude siahať, takže rozpiatymi svojimi krídlami zaplní šírku tvojej zeme, ó Emmanuel.
9. Zúrte národy a deste sa a čujte všetky diaľavy zeme, vyzbrojte sa a deste sa, vyzbrojte sa a deste sa.
10. Kujte plán — a stroskotá, hovorte reči — a neobstoja, lebo: „S nami Boh“.
11. Lebo takto hovoril Pán ku mne mocným zásahom a upravoval ma, aby som nešiel cestou tohto Iudu. Riekol:
12. „Nezvyte sprisahaním všetko, čo tento ľud sprisahaním volá a čoho sa on bojí, nebojte sa a nestrachujte sa.“
13. Pána zástupov, toho držte za Svätého, On je vašou bázňou a On vašim strachom.
14. A bude svätyňou a skalou úrazu a kameňom pádu obom domom Izraela a sieťou a osídлом obyvateľom Jeruzalema.
15. I potknú sa oň mnohí a padnú a sa rozbijú a zachytia sa a budú ulovení.

16. Potvrdím svedectvo a zapečatím náuku u svojich učeníkov. 17. A čakám na Pána, ktorý si zakryl tvár pred domom Jakuba a dúfam v neho. 18. Hľa, ja a chlapi, ktorých mi dal Pán, „sme znakmi a znameniami v Izraeli od Pána zástupov, ktorý býva na vrchu Sion. 19. A keď vám povedia: Dopytujte sa čarodejov a veštcov, ktorí suškajú a šepocú: „Nuž, či národ nemá sa dopytovať u svojho Boha? O živých u mŕtvych?“ 20. Ku náuke a ku svedectvu! Ak nebudú hovoriť takto, budú ako tí, pre ktorých niet úsvitu. 21. A chodí v nej (v zemi) ochabnutý a

hladný: a keď vyláčnie, rozzúri sa a bude zlorečiť svojmu kráľovi a svojmu Bohu. A či sa obráti nahor, 22. či sa pozrie na zem: hľa úzkosť a tma, temno hrôzyplné. Ale mrákavy uniknú, 23. lebo nebude tma tam, kde je (teraz) súženie. V predošlom čase znevážil zem Zabulona a zem Neftaliho; v poslednom však zvelebí pobrežie mora, Zajordánsko, Galileu pohanov.

b) Mesiášske svetlo.

- H l a v a 9, 1. Ľud, čo kráča vo tmách,
uzrie veľké svetlo
nad obyvateľmi kraja: „Tieň smrti“,
nad tými zažiarí svetlo.
2. Rozmnožil si plesanie, zväčšil si radosť;
tešiť sa budú pred tebou, ako sa tešia pri žatve,
tak, ako plesajú, keď si delia korisť.
3. Veď ťažké jeho jarmo
a prút jeho pleca
a palicu jeho pohoniča
lámeš ako v dňoch Madiánu.
4. Lebo každá hrmotná obuv
a každý šat, zmáčaný v krvi,
bude spálený, bude pokrmom ohňa,
5. **LEBO CHLAPČEK NARODIL SA NÁM**
A SYN DANÝ JE NÁM,
a bude kniežatstvo na jeho pleci
a bude nazvaný:
Zázračný radca, Boh mocný,
Otec večný, Knieža pokoja.
6. Ku vzrastu vladárstva a k pokoji bez konca
na tróne Dávida a nad jeho ríšou,
aby ju upevnil a posilnil
právom a spravodlivosťou
od teraz až naveky.
Horlivosť Pána zástupov to urobí.

Tresty na bezbožný národ.

7. Slovo poslal Pán proti Jakubovi,
aby dopadlo na Izraela;
8. I skúsi to celý národ,
Efraim a občania Samárie,
ktorí v namyslenosti a v pýche srdca vravia:
9. „Tehly sa zrútili — budeme stavať kvádrami,
sykomory sú vyťaté — nahradíme ich cédrami.“

10. A povýšil Pán nad nich Rasinových nepriateľov
a jeho odporcov popudil;
11. Aramejsko od východu a Filištincov od západu
i budú hltat Izraela plnými ústami.
Tým všetkým nie je odvrátený jeho hnev
a jeho ruka ešte je vystretá.
12. Ale Iud sa neobrátil k tomu, ktorý ho bije
a Pána zástupov nehľadali:
13. i odtne Pán hlavu i chvost,
palmovú ratolesť i trsť v deň jediný.
14. Starec a hodnostár sú hlava
a prorok, čo učí lož, je chvost.
15. Vodcovia tohto Iudu sú zvodcami
a tí, ktorých vedú, sú zvedení.
16. Preto z junače jeho nemá Pán radosť
a nad jeho sirotami a vdovami sa nezľutuje,
lebo to všetko sú rúhači a zločinci
a každé ústa hovoria hanebnosť.
Tým všetkým nie je odvrátený jeho hnev
a jeho ruka ešte je vystretá.
17. Veď horela nepravosť sťa oheň,
čo trnie a bodľáč stravuje
a zapáľuje húštiny lesa,
že ich vypínavý zahaľuje dym.
18. Hnevom Pána zástupov zapálená je zem
a Iud je ako pokrm ohňa:
nad vlastným bratom nik sa nezmiluje.
19. Zožiera napravo a hladuje
a zjedá naľavo i nenasýti sa;
každý zjedá mäso vlastného ramena.
20. Manasses Efraima a Efraim Manasses
a obaja spolu sú proti Judovi.
Tým všetkým nie je odvrátený jeho hnev
a jeho ruka ešte je vystretá.

- Hlava 10,
1. Beda tým, čo uzákoňujú zákony zlé
a pisárom, čo útlak spisujú,
 2. aby drobných Iudí odviedli od práva
a biednych môjho Iudu pozbavili pravdy;
aby vdovy byly ich korisťou
a, by ozbíjali siroty.
 3. Čože však spravíte v deň navštívenia,
keď nešťastie príde zďaleka?
Ku komu sa budete utiekať o pomoc?
a kde zanecháte svoje bohatstvo?

4. Len medzi zajatcov sa dostanete
a medzi pozabíjaných padnete.
Tým všetkým nie je odvrátený jeho hnev
a jeho ruka ešte je vystretá.

Zničenie asýrskej ríše.

5. Beda Asýrsku; je prútom môjho hnevu
a palicou: v ich rukách je moja prchkosť.
6. K národu rúhavému ho posielam,
proti ľudu môjho hnevu mu dávam rozkaz,
by koristil koristi a zbíjal zboj
a, by ho rozšliapal ako blato ulíc.
7. On však nie tak smýšľa
a srdce jeho nemieni tak,
lež v mysli má vynivočiť
a vyhubiť nemálo národov.
8. Veď hovorí:
Či moje kniežatá nie sú všetko kráľmi?
9. Či nie je ako Karkamis tak Kalano?
Či nie je ako Arfađ tak Emat?
Či nie je ako Damask tak Samária?
10. Ako zasiahla moja ruka kráľovstvá bôžikov —
a modiel veru mály viac, ako Jeruzalem (a Samária), —
11. či tak, ako som urobil Samárii a jej bôžikom
neurobím tiež i Jeruzalemu a jeho modlám?
12. I stane sa, až doplní Pán celé svoje dielo
na vrchu Sion a v Jeruzaleme:
„navštívim pyšný výplod srdca asýrskeho kráľa
a nadutú hrdosť jeho očí.“
13. Lebo hovorí: Silou svojej ruky som previedol
a svojou múdrosťou, lebo som rozumný,
že som odstránil hranice národov
a poklady ich som ukoristil
a ako obor svrhol som tróniacich.
14. A moja ruka našla ako hniezdo
bohatstvo národov
a ako sa shrabujú opustené vajcia,
shrabol som ja celú zem
a nebolo, kto by krídlom strepotal
a ústa otvoril a zpišťal.
15. Či môže sa vypínať sekera nad toho, čo ňou rúbe?
Či môže sa vyvyšovať píla nad toho, kto ňou hýbe?
Ako by prút hýbal tými, čo ho dvíhajú,
ako by palica dvíhala toho, ktorý nie je drevom.

16. Preto pošle Pán, Mocnár zástupov,
na jeho silákov suchoty
a pod pýchou jeho bude pražiť, ako požiar ohňa.
17. A Svetlo Izraela bude ohňom
a jeho Svätý plameňom.
I bude horieť a strávi
jeho tnie a bodľač v jeden deň.
18. A' nádheru jeho lesa a hája
od vrcholu až po koreň znivočí,
že bude ako kto hynie horúčkou.
19. Zvyšok stromov jeho lesa bude maličký,
že to chlapček spočíta.
20. I bude v ten deň, že sa zvyšok Izraela
a zachránení domu Jakubovho
nebudú viac opierať na toho, kto ich bije,
lež úprimne opierať sa budú
na Pána, Svätého Izraela.
21. Zvyšok sa obráti, zvyšok Jakubov
k Bohu mocnému.
22. Lebo čo by bolo tvojho Iudu, Izrael,
ako piesku mora:
zvyšok z neho sa obráti.
Záhuba ustanovená, prevláda spravodlivosť!
23. Lebo záhubu, a to neodvratnú,
učiní Mocnár, Pán zástupov
vprostred celej zeme.
24. Preto takto vraví Mocnár, Pán zástupov:
Neboj sa Iud môj, čo bývaš na Sione,
Asýra, ktorý prútom ťa bije
a palicu svoju nad teba dvíha
na spôsob Egypta.
25. Veď už len krátku chvíľku
a prestane zloba,
a hnev môj ich bude ničiť.
26. A zdvihne Pán zástupov nad ním svoj bič,
ako keď bil Madiána na skale Oreb,
a palicu svoju nad more
pozdvihne ako proti Egyptu.
27. I stane sa v ten deň:
jeho bremä spadne s tvojho pleca
a jeho jarmo s tvojej šije;
od tučnoty zláme sa jarmo.
28. Ide na Ajat, tiahne cez Magron
v Machmase necháva si batožinu,

29. prechádzajú priechodom:
„Gaba nám bude nocľahom”.
Trasie sa Rama,
Šaulova Gabaat uteká.
30. Kviľ hlasito, dcéra Gallima,
počúvajže Laisa, ubohý Anatot.
31. Uteká Medemena
Obyvatelia Gebimu bežia.
32. Ešte dnes v Nobe má zastať,
zamácha rukou nad horou dcéry Siona,
nad pahorkom Jeruzalema.
33. Hľa, Mocnár, Pán zástupov
poobtína vetvy náporom
a čo vysoko vzrástlo, bude státé
a čo je vznešené, klesne.
34. A obkliesnená bude húšť lesa železom
a Libanon s veľikášmi padne.

Založenie mesiášskeho kráľovstva.

- H l a v a 11,
1. Ale vypučí ratolesť z Jesseho pňa
a z jeho koreňov výhonok vykvitne.
 2. A spočinie na ňom Duch Pánov:
Duch múdrosti a rozumu,
Duch rady a sily,
Duch poznania a bázne Pánovej
 3. a naplní ho bázeň Pánova.
Nie podľa zdania očí bude súdiť,
ani podľa počutia karhať;
 4. ale bude súdiť v pravde malučkých
a rozhodovať priamosťou v prospech krotkých zeme;
a porazí zem prútom svojich úst
a dychom svojich perí usmrtí zlosyna.
 5. A pravda bude pásom jeho bedier
a vernosť opaskom jeho drieku.
 6. A vlk s baránkom bude bývať
a leopard s kozliatkom spočívať;
i teliatko a lev a kýmny vôl budú spolu
a drobný chlapček bude ich zavracať.
 7. A krava i medveď budú sa pásť,
ich mláďatá spolu budú ležať
a lev, sťa vôl, bude žrať slamu.
 8. Nemluvňa bude sa hrať nad dierou hada
a do jamy vretenice odkojenča siahne rukou.
 9. Nebudú zle robiť a nebudú škodiť

- na celom mojom svätom pahorku,
veď zem je plná poznaním Pána,
ako je more pokryté vodami.
10. V ten deň sa stane:
Jesseho koreň bude stáť sťa prápor národov;
jeho budú vyhľadávať kmene
a jeho príbytok bude slávny.
11. V ten deň sa stane:
Pán zase zdvihne svoju ruku,
aby si získal zvyšok Iudu,
ušetrený Asýrskom a Egyptom
a Patrosom a Kúšom a Elamom
a Sennaarom a Ematom a ostrovami mora.
12. A zdvihne prápor k národom,
shromaždí vystaľovalcov Izraela
a roztratené Judove posbiera
so štyroch strán sveta.
13. A zmizne žiarlivosť Efraima
a nepriatelia Judu budú vyhubení;
Efraim nebude žiarliť na Judu
a Juda nebude utláčať Efraima.
14. Lež zaletia na svah Filištíncov k západu
a spolu olúpia synov východu;
Edom a Moab bude ziskom ich rúk
a synovia Ammona ich budú poslúchať.
15. A vysuší Pán jazyk egyptského mora
a vztiahne si ruku nad Rieku
(horúcim svojím dychom)
a rozbije ju na sedem potokov
a umožní (ju) prekročiť v obuvi.
16. I bude mať cestu zvyšok Iudu,
ktorý bude ušetrený Asýrskom,
ako ju bol mal Izrael v deň,
keď vychádzal zo zeme egyptskej.

- H l a v a 12,
1. A povieš v ten deň:
Chválim Ťa Pane, že hneval si sa na mňa,
odvrátil sa tvoj hnev a potešil si ma.
2. Hľa, Boh mojej spásy, dúfam a nebojím sa,
veď moja sila a môj chválospev je Pán
a on sa mi stal spásou.
3. I budete čerpať vodu v radosti
z prameňov spásonosných
4. a poviete v ten deň:
Oslavujte Pána, vzývajte jeho meno,

- oznámte národom jeho skutky,
rozhlasujte, že je slávne jeho meno.
5. Ospevujte Pána, bo veľkolepe konal,
nech je to známo na celej zemi.
 6. Plesaj a jasaj obyvateľstvo Siona,
lebo veľkým vprostred teba je Svätý Izraela.

Proroctvá proti národom, hl. 13.–23.

1. Babylon.

- H l a v a 13,
1. Výrok nad Babylonom, ktorý videl Izaiáš, syn Amosov.
 2. Na vrchu holom zdvihnite prápor,
volajte im hlasno, kývajte rukou,
nech vojdú do brán kniežat.
 3. Ja som dal rozkaz svojim zasvätencom,
zavolať som (k svojmu hnevu) svojich hrdinov,
svojich hrdo jasajúcich.
 4. Čuj! Hluk na vrchoch, ako množstva ľudí.
Čuj! Lomoz kráľovstiev shromaždených národov.
To Pán vojsk prehliada bojovné vojsko.
 5. Idú zo zeme ďalekej,
od končín nebies:
Pán a nástroje jeho hnevu,
aby zničili celú zem.
 6. Kvíľte, lebo blízko je deň Pána,
ako pohroma od Hromovládcu príde.
 7. Preto všetky ruky sklesnú
a každé ľudské srdce ochabne.
 8. I podesia sa; kľče a bôle dostanú,
ako rodiaca svíjať sa budú,
jeden na druhého s hrôzou budú hľadiť,
plamennou tvárou je ich tvár.
 9. Hľa, deň Pána ide krutý
a rozhnevaný a rozpálený,
aby urobil zo zeme púšť
a jej hriešnikov znej vyhubil.
 10. Veď hviezdy nebies a ich súhvezdia
svojím leskom sa nezaskvejú,
zatmie sa slnko, len čo vyjde
a mesiac nerozžiari sa svetlom.
 11. A strescem zločin na svete
a na zločincoch ich vinu
a spravím koniec nadutosti pyšných
a hrdosť násilníkov pokorím.

12. Mužov spravím vzácnejšími než zlato
a ľudí, než zlato ofírske;
13. Preto otrasiem nebesami
a zem sa vyšinie so svojho miesta
pre rozrušenosť Pána zástupov,
v deň to, keď vzplanie jeho hnev.
14. Vtedy ako splašená gazela
a ako ovce, ktoré nik nestrežie,
obráti sa každý k vlastnému národu
a každý do svojej pobeží vlasti.
15. Každý dopadnutý bude prebodnutý
a každý dochytený padne mečom.
16. Pred ich očami rozdrví im deti,
vyplenia im domy a sprznia im ženy.
17. Hľa, ja vzbudím proti nim Médov,
ktorí si nevážia striebra
a v zlate nemajú záľubu.
18. A kuše rozdrví mladíkov
a plod života neušetrí,
nad synčekmi ich oko sa nezľutuje.
19. A bude Babylon, ozdoba kráľovstiev,
pyšná okrasa Chaldejcov,
ako keď Boh rozvrátil
Sodomu a Gomoru.
20. Neobývaným bude naveky
a neosídleným na všetky pokolenia;
Arab si nepostaví tam stan
a pastieri nebudú tam stádlíť.
21. Lež sídlíť bude tam zver púšte,
ich domy naplnia sovy
a pštrosy budú tam bývať
a kozly budú tam poskakovať.
22. Hyeny budú skučať v jeho kaštieľoch
a šakaly v palácoch rozkoše.

...

Už čoskoro príde jeho čas
a dni jeho sa neodtiahnu.

Hlava 14, 1. Lebo zmiluje sa Pán nad Jakubom a znovu si vyvolí Izraela a dá im spočinúť vo vlastnej zemi. I pridružia sa k nim cudzinci a pripoja sa k domu Jakubovmu. 2. Národy ich vezmú a privedú na ich miesto, dom Jakubov si ich však v zemi Pánovej prisvojí za sluhov a za slúžky; i zajmú tých, čo ich boli zajali a podrobia si svojich utláčateľov.

3. I stane sa: až ti Boh dá odpočinúť od únavy a zmietania a krutého otroctva, ktorým si bol zotročený, 4. zaspievaš túto pieseň proti kráľovi babylonskému a povieš:

Ako skončil tyran, skončilo násilie?!

5. Zlámali Pán prút bezbožníkov
palicu vladárov,
6. čo zlostne bila ľudstvo
údermi neprestajnými,
podmaňovala v hneve národy —
sužovaním neľútostným.
7. Oddýchne, odpočinie celá zem,
prepukne jasotom.
8. Aj cyprusy sa ti tešia,
cédry Libanonu:
„Odkedy ležíš
nevystúpi rubač k nám.“
9. Podsvetie zdola rozruší sa pre teba,
v ústrety tvojmu príchodu,
vzbudzuje pre teba tiene
všetkých mocnárov zeme,
vzdvihuje z ich trónov
všetkých kráľov národov.
10. Títo všetci prehovorili,
prehovorili k tebe:
„I ty si omdlel, ako my,
nám si sa stal rovným?“
11. Do pekla je svrhnutá tvoja sláva,
znenie tvojich hárf;
pod tebou je rozostretá chrobač
a prikrývkou tvojou sú červy“.
12. Ako si padla s neba
žiariaca zornička,
srazený si ku zemi,
čos' vládol nad národami.
13. Veď v srdci si si hovoril:
„Do nebies vystúpim,
až nad hviezdy božie
vyvýšim svoj trón,
sídliť chcem na hore shromaždenia,
na stráňach severu.
14. Vystúpim do výšin oblakov,
prirovnám sa Najvyššiemu“.
15. Lenže do podsvetia si svrhnutý,
na stráne priepasti.

16. Čo ťa uzrú, zahľadia sa na teba,
uvažovať budú o tebe:
„Či toto je ten muž, ktorý rozbúril zem,
zatriasol ríšami.
17. Svet obrátil na pustatinu
jeho mestá zrúcal,
väzňom svojim nepootváral
dom uväznenia?“
18. Králi národov všetci spočívajú v sláve,
každý vo svojom dome.
19. Ty však si vyhodený, bez hrobu
ako odporná vetva,
pokrytý zabitými, — ktorých prebodal meč,
ktorí sostúpia do kamenných hrobov —
ako mŕtvola pošliapaná.
20. Pri pohrebe nepridružíš sa k nim,
lebo zem vlastnú si zničil,
ľud vlastný vyvraždil;
nikdy nik nespomnie
semeno zločincov.
21. Postavte popravisko pre jeho synov
pre zločin ich otcov,
aby nepovstali a nepodmanili zem
a nezaplnili mestami svet.

22. A povstanem proti nim — to výrok Pána zástupov, — a vyhubím
z Babylonu meno a zvyšok, rod a potomstvo, — to výrok Pánov — 23.
a obrátim ho na príbytok ježa a na mláky vôd a vymetiem ho ničiacou
metlou, — to výrok Pána zástupov.

2. Asýrsko.

24. Takto prisahal Pán zástupov:
„Veru, ako som zamýšľal, tak bude,
a ako som ustanovil, tak sa stane,
25. že zlomím Asýrsko vo svojej zemi
a na svojich vrchoch ho pošliapem,
takže sa vzdiali od nich jeho jarmo
a jeho bremeno z ich ramien sa stratí.
26. To je ustanovenie, ustanovené nad celou zemou
a to je ruka, vystretá nad všetkými národami.
27. Veď Pán zástupov ustanovil, ktože to zlomí?
a jeho ruka je vystretá, ktože ju odstráni?

3. Filištínsko.

28. V roku smrti kráľa Achaza odznel tento výrok:
29. Neteš sa ty Filištínsko celé,
že je zlomený prút toho, čo ťa bil,
bo z koreňa hada vyjde vretenica
a jej plodom bude okridlený drak.
30. A budú sa páť prvorodení biednych
a chudobní budú stádlí v bezpečnosti,
ale tvoj koreň usmrťím hladom
a tvojich pozostalých zabije.
31. Kvíľ brána, krič mesto,
des sa Filištínsko celé,
lebo od severu prichádza dym
a nik neodchádza od svojich čiat.
32. A čo sa odpovie poslom pohanov?
Že Pán založil Sion
a v ňom sa ukryjú biedni jeho ľudu.

4. Moabsko.

- Hlava 15, 1. Výrok nad Moabom.
Áno, za noci bol zničený, Ar Moab zhynul;
Áno, za noci bol zničený, Kír Moab zhynul.
2. Idú do domu, Dibon na výšiny vystupuje plakať,
na Nebu a na Medabe kvíli Moab:
na každej hlave plešina, každá brada oholená,
3. na jeho cestách obliekajú sa do vriec,
na strechách a uliciach jeho
všetko kvíli, rozplakáva sa.
4. A volá Hesebon a Eleále,
až k Jase počuť ich hlas,
preto sa chvejú obličky Moabu,
duša jeho sa chveje.
5. Srdce moje volá pre Moab
ubehlíci jeho sú až k Segoru,
tretiemu Eglatu;
áno, na výstupy Luitu v plači vystupujú na ne,
áno, na ceste k Horonaimu stupňujú krik pre skazu.
6. Áno, vody Nimrimu na púšť sa obrátia,
áno, vyschla tráva, rastlinstvo zhynulo,
nieť viac zelene.
7. Preto svoje zbytky a svoje zásoby
nesú k potoku víb.
8. Áno, krik obkľučuje hranice Moabu,
až k Eglaimu jeho kvílenie
a k Beer Elimu jeho kvílenie.

9. Áno, vody Dimonu plné sú krvou,
lebo na Dimon uložíš ďalšie:
na zachránených Moabu leva,
i na tých čo ostanú v zemi.

Hlava 16,

1. Pošlite baránka vládcovi zeme
zo Sely púšťou k hore dcéry Siona.
2. Ako odplašené vtáča, rozohnané hniezdo
budú dcéry Moabu pri brodoch Arnona.
3. „Daj radu, učiň rozhodnutie;
svoj tieň v pravé poludnie premeň na noc,
schovaj ubehlíkov, nevyjav rozplašených.
4. U teba nech bývajú ubehlíci Moabu,
budže útočiskom im pred ničiteľom.“
Veď zmizol násilník, prestalo ničenie,
zhynuli zo zeme tí, čo ju gniavili.
5. A postavený bude milostive trón
a na ňom verne bude sedieť v stánku Dávidovom
sudca, čo hľadá právo a domáha sa pravdy.

* * *

6. Počuli sme o pýche Moabu, pýche veľkej
a o jeho nadutosti a hrdosti a prchkosti,
o jeho nesmyselných rečiach.
7. Preto jajkať bude Moab k Moabovi,
všetko to bude jajkať.
Za hroznovými koláčami Kír Charošetu
budú vzdychať celkom znivočení.
8. Lebo sú zvädnuté polia Hesebonu,
révu Sabamy páni národov rozšliapali;
jej steblá siahaly až k Jázeru,
zatáraly sa na púšť;
jej výhonky sa rozvetvovaly, presahovaly more.
9. Preto plačom Jázeranov oplakávam révu Sabamy,
zalievam ňu slzami Hesebon a Eleále:
veď do tvojho vinobrania a do tvojej žatvy
vpadalo ujúkanie.
10. Ale zmizla radosť a plesanie zo záhrad
a vo viniciach nejasajú, nevýskajú,
vino v lisoch nešliape šliapač:
ujúkaniu koniec som urobil.
11. Preto vnútro moje pre Moaba ako citara zuní
a moje útroby pre Kír Cháreš.
12. A až sa Moab zjaví a namáhať sa bude na výšinách
a vôle modliť sa do svojej svätyne,
nič nezmôže.

13. Toto je slovo, ktoré Pán dávno vyriekol nad Moabom. 14. Teraz však prehovoril Pán: V troch rokoch, — ako v rokoch žoldniera znevážená bude sláva Moabu so všetkým veľkým zástupom. Zvyškov však bude málo, trocha, nie mnoho.

5. Damask.

Hlava 17, 1. Výrok nad Damaskom.

- Hľa Damask prestane byť mestom,
ale bude hĺbou zrúcanín.
2. Opustené budú mestá Aroeru,
stádam budú patriť:
tam budú ležať a nik ich neodstraší.
3. Zhynie bašta Efraimu
a kráľovstvo Damasku;
a so zbytkami Aramu bude
jak so slávou synov Izraela:
to výrok Pána zástupov.
4. A v ten deň stane sa,
že zdrobnie sláva Jakuba
a tučnosť jeho tela schradne.
5. A obíde, ako keď žnec zachytí stebľá
a jeho rameno obžína klasy;
obíde, ako keď sbierajú klasy
v údolí Refáim.
6. Zbudnú z neho oberky,
ako keď ráňajú olivy:
dve-tri bobuľky na samom vrcholci,
štyri-päť na konárikoch stromu.
7. V ten deň vzhliadne človek na svojho Tvorcu
a oči jeho vzozrú na Svätého Izraelovho
8. a nebude hľadiť na oltáre,
na diela to rúk svojich
a nebude pozeráť na to,
čo vytvorily jeho prsty:
na Ašery a Chamány.
9. V ten deň budú jeho opevnené mestá
ako zboreništia Hevejcov a Amorejcov,
ktoré opustili pred synmi Izraela
a bude pustatinou.
10. Veď si zabudol na Boha, svoju spásu
a na pevnú svoju Skalu nespomnel si si;
preto len sad sady rozkošné
a révou cudzou ich zasej.
11. V deň keď zaseješ, ohrad

- a do rána svoje siatie prived k rozkvetu:
unikne žatva v deň choroby
a nezhojiteľnej bolesti.
12. Beda! Hukot národov mnohých,
Hučia, ako hukot morí
a burácanie zástupov,
buráčajú ako burácanie ohromných vôd.
13. (zástupov, ako burácanie mnohých vôd buráčajú.)
Ale zahriakne ho, i ujde ďaleko
a bude hnaný, ako pleva vetrom
a ako krútnava povíchrice.
14. Za večera, a hľa, zdesenie
a pred ránom ho už niet. —
Toť údel tých, čo nás olupujú
a osud tých, čo nás vykorisťujú.

6. Etiópia.

- Hlava 18,
1. Beda, zem zuniacich krídel,
ktorá je za riekami Etiópie,
 2. ktorá posielala po mori poslov
a po vode, na člnoch papyrusových!
Idte, posli rýchli,
k národu urastenému a lesklému,
k ľudu strašnému na ďaleko-široko,
k národu silnému a drviacemu,
ktorému rieky prerývajú zem.
 3. Všetci občania sveta a obyvatelia zeme,
až sa zdvihne prápor na vrchoch, hľadte,
a až zazneje trúba, čujte!
 4. Lebo takto hovorí Pán ku mne:
„Spokojne budem hľadiť na svojom mieste
ako žiarna horúčava za jasna
a ako oblak rosy v úpale žatvy.“
 5. Lebo pred oberačkou, keď kvitnutia je koniec
a hroznom polozrelým bude jeho kvet:
poobrezáva výhonky nožami
a vetvy odstráni, obstrihá.
 6. Ponechaní budú všetci vtáctvu horstva
a zverine zeme;
a letovať bude tam vtáctvo
a všetky zvieratá zeme tam prezimujú.
 7. V ten čas prinesie dar Pánu zástupov
národ urastený a lesklý

a ľud strašný na ďaleko-široko,
národ silný a drviaci,
ktorému rieky prerývajú zem:
na miesto mena Pána zástupov, na horu Sion.

7. Egypt.

- H l a v a 19, 1. Výrok nad Egyptom.
Hľa, Pán sa nesie na ľahkom oblaku
a ide do Egypta.
I trasú sa pred ním bôžici Egypta
a srdce Egyptu roztápa sa v prsiach.
2. A popudím Egypt proti Egyptu,
že bojovať bude brat proti bratovi,
priateľ proti priateľovi,
mesto proti mestu,
kráľovstvo proti kráľovstvu.
3. A Egyptu z útrobov unikne duch
a pomätím ich rozvahu,
takže sa vyzvedať budú u bôžikov
a čarodejníkov a duchov a veštcov.
4. A vydám Egypt do rúk pánov krutých
a kráľ tvrdý bude nad nimi vládnuť:
to výrok Pána zástupov.
5. A vysušia sa vody z mora
a rieka úplne vyschne.
6. Páchnuť bude z riečišť,
spľasnú a vyschnú rieky Egypta,
trst a šašina zvädne.
7. Plešiny sú pri Níle, pri brehu Nílu,
veď všetko siatie Nílu uschne, zvädne, zmizne.
8. A kvíliť budú rybári
a žialiť všetci, čo hádžu udicu do Nílu
a tí, čo rozprestierajú sieť na vode, sklesnú.
9. Zahanbia sa tí, čo spracúvajú ľan,
očesávajú ho a tkajú biele.
10. Robotníci jeho budú pošliapaní,
všetci nádenníci zarmútení v duši.
11. Veru bláznivé sú knížatá Tanisu,
múdri radcovia faraóna sú radou hlúpou.
Ako môžete faraónovi vravieť:
„syn mudrcov som, synom kráľov dávnych.“
12. Kdeže sú tvoji mudrci?
Nechže ti oznámia a zvestujú,
čo ustanovil Pán zástupov proti Egyptu.

13. Osprosteli kniežatá Tanisu,
pomýlené sú kniežatá Memfisu,
zavádzajú Egypt vládcovia jeho kmeňov.
14. Pán vmiešal do jeho útrobov ducha závratu:
do bludu uvedú Egypt vo všetkom jeho konaní,
ako blúdi opilec v tom, čo sám vydávil.
15. A Egypt nebude mať diela,
ktoré by previedla hlava a chvost,
palmová ratolesť a trsť.

16. V ten deň bude Egypt, ako ženy, triasť a báť sa bude rozohnanej ruky Pána zástupov, ktorou sa rozohnal proti nemu. 17. A bude zem judská Egyptu postrachom: keď ju ktokoľvek pred ním spomenie, bude sa triasť pre ustanovenie Pána zástupov, ktoré On nad ním ustanovil. 18. V ten deň bude päť miest v zemi Egypta, ktoré budú hovoriť rečou Kanaánu a prisahať na Pána zástupov; „Mesto slnka“ bude sa volať jedno. 19. V ten deň bude oltár Pánov v strede zeme Egypta a pri jej hranici pomník Pánov. 20. A bude znamením a svedectvom Pánovi zástupov v zemi egyptskej: Ak budú volať k Pánovi pre utlačovateľov, pošle im záchrancu a obrancu a oslobodí ich. 21. A dá sa Pán Egyptanom poznať; i poznajú Egyptania Pána v ten deň a slúžiť mu budú obetami a darmi, a sľúbia sľuby Pánovi a splnia ich. 22. Biť bude Pán Egypt, biť, ale uzdraví. A obrátia sa k Pánovi i dá sa im uprosiť a uzdraví ich. 23. V ten deň bude cesta z Egypta do Asýrska a budú chodiť Asýri do Egypta a Egyptania do Asýrska a Egypt s Asýrskom bude slúžiť. 24. V ten deň bude Izrael tretím pri Egypte a Asýrsku: požehnaním uprostred zeme, 25. ktorým požehnal Pán zástupov slovy: „Požehnaný môj Iud: Egypt, a dielo mojich rúk: Asýrsko, a moje dedičstvo: Izrael.“

Hlava 20, 1. V roku, keď tartán prišiel do Azótu, — nakoľko ho bol poslal Sargon, kráľ asýrsky — a bojoval proti Azótu a dobyl ho, 2. v tom čase hovoril Pán skrze Izaiáša syna Ámosovho takto: „Choď, vyzleč so svojich bedier vrece a vyzuj si s nôh obuv. I urobil tak a chodil nahý a bosý. 3. I povedal Pán: „Tak, ako chodí môj služobník, Izaiáš, nahý a bosý tri roky, čo znamenie a náznak proti Egyptu a proti Etiópii, 4. tak poženie asýrsky kráľ zajatcov Egypta a vyhnanecov Etiópie — mladíkov i starcov — nahých a bosých a s holými zadkami k hanbe Egypta. 5. Ustrnú a budú sa hanbiť pre Etiópiu, svoju to nádej a pre Egypt, svoju to ozdobu. 6. A obyvatelia tohto pobrežia povedia v ten deň: „Hľa, takto je s našimi nádejami za pomocou ktorých sme behali, aby nás oslobodili od asýrskeho kráľa. Akože budeme môcť uniknúť my?“

8. Babylon.

- Hlava 21, 1. Výrok nad morskou púšťou.
Ako víchrice, ktoré tiahnu juhom,
tak príde z púšte, zo zeme hroznej.
2. Kruté videnie bolo mi zjavené:
Lupič lúpi, ničiteľ ničí.
Hor' sa, Elám! Svieraj, Méd!
Všetkej ich kviľbe koniec urobím.
3. Preto moje ladvie plné je hrôzou,
schvátily ma bôle, sťa bôle rodičky,
zronený som, keď to čujem,
zmätený som, keď to vidím.
4. Trepoce mi srdce, zdesily ma hrôzy;
súmrak, moju to túžbu, urobil mi postrachom.
5. Prestrú stôl, postaví hliadku,
jedia a pijú.
Hore, kniežatá, mažte štít!
6. Lebo takto mi hovoril Pán:
Chod', postav výzvedcu, čo uzrie, nech oznámi.
7. Ak uvidí jazdcov, dvojice koní,
jazdcov na osloch, jazdcov na ťavách:
nech pozoruje s veľkou pozornosťou.
8. I zvolal: „Vidím.
Na hliadke, Pane, stojím vo dne stále,
na svojej stráži ja stojím celú noc,
9. a hľa idú jazdci, mužovia, dvojice koní.“
I ozve sa a hovorí:
„Padol, padol Babylon,
všetky sošky jeho bohov
roztrieskal na zemi.“
10. Môj rozmlátený, môj rozdrvený!
Čo som počul od Pána zástupov,
Boha Izraela
to som Vám oznámil.

9. Edomsko.

11. Výrok nad Dumou.
Volá ku mne zo Seíru:
„Strážca, ako je s nocou?
Strážca, čo s nocou?“
12. Riekol strážca:
Príde ráno, ale aj noc.
Ak sa dozvedáte, dozvedajte,
vráťte sa znovu.

10. Arábia.

13. Výrok nad Arábiou.
V kružine púšte nocujte
karavány dedanské.
14. V ústrety smädnému doneste vodu
občania zeme Tema,
choďte ubehlíkom naproti s chlebom.
15. Lebo pred mečami ušli,
pred mečom vytaseným
a pred kušou natiahnutou
a pred ťažkým bojom.
16. Lebo takto hovoril Pán ku mne:
Ešte za rok, ako rok žoldniera,
a zahynie všetka sláva Kedaru
17. a zvyšok z počtu kúš
hrdinských synov Kedaru bude malý,
lebo Pán, Boh Izraela to povedal.

11. Jeruzalem.

- Hlava 22, 1. Výrok nad údolím videnia.
Čože ti je, že si celé vystúpilo na strechy?
2. Plné kriku, mesto hlučiace, mesto jasajúce!
Zomrelí tvoji nepomreli mečom.
 3. Všetci tvoji vodcovia utiekli naraz
bez kuše spútaní.
Všetci tvoji hrdinovia sú spútaní naraz,
utiekli ďaleko.
 4. Preto hovorím: Odvráťte sa odo mňa,
horko zaplačem,
nesnažte sa potešiť ma
nad skazou dcéry môjho Iudu.
 5. Lebo deň poplachu a šliapania a búrania
drží Pán Jahve zástupov.
V údolí videnia podkopávajú múr
a krik je proti hore.
 6. A Elám zdvihol túlec;
na vozoch Iudia, jazdci
a Qír obnažil štít.
 7. Krásne tvoje údolia plné sú vozov
a jazdci pevne postavili sa k bráne.
 8. Odňal závoj Judovi;
a budeš hľadiť v ten deň
na zbrojnicu lesného domu.

9. A uvidíte, že mnoho trhlín má mesto Dávidovo
a shromažďujete vodu do dolného rybníka
10. a sčítujete domy Jeruzalema
a rúcate domy k opevneniu múrov.
11. A robíte shromaždisko medzi dvoma múrami
vodám starého rybníka.
Nepozriete však na toho, ktorý to urobil
a toho, čo od dávna to spravil, nevidíte.
12. A zvolá Pán, Jahve zástupov v ten deň:
„Plačte a nariekajte,
zhoďte sa a opášte sa vrecom.
13. Ale, hľa, plesanie a radosť;
zabíjajú statok a režu ovce,
jedia mäso a pijú víno:
„jedzme a pime, veď zajtra umrieme.“
14. I zaznelo mi v ušiach, Pane zástupov:
„Veru vám nebude odpustený tento hriech,
pokiaľ neumriete“ — hovorí Pán, Jahve zástupov.
15. Takto hovorí Pán Jahve zástupov:
Chodže k tomu úradníkovi
ku Sobnovi, správcovi domu:
16. „Čože tu máš? a kohože tu máš,
že si si vytesal tu hrob?“
Vysoko vytesal svoj hrob,
v skale si vydlabal príbytok.
17. Hľa, Pán ňa odvrhne rozmachom, silák!
a zohýbe ňa pevno,
18. silno ňa zakotúľa, ako kotúľa sa lopta
do zeme ďalekosiahlej.
Tam zomrieš a tam budú tvoje skvostné vozy,
ty hanba domu tvojho pána!
19. I odstránim ňa z tvojho miesta
a strhnem ňa z tvojho postavenia.
20. A stane sa v ten deň,
že zavolám svojho služobníka
Eliacima, syna Helciáša.
21. A oblečiem ho do tvojho rúcha
a tvojím opášem ho pásom
a oddám mu do rúk tvoju moc.
I bude otcom obyvateľom Jeruzalema
a domu Judovmu.
22. Dám mu na plece kľúč domu Dávida:
keď otvorí, nikto nezavrie
a keď zavrie, nikto neotvorí.

23. Osadím ho, ako kôl na mieste pevnom,
takže bude slávnym trónom domu svojho otca.
24. A visieť bude na ňom všetka sláva domu jeho otca:
konáre a ratolesti, všetky nádoby malé,
od hrnčiekov až po krčahy.
25. V ten deň — výrok Pána zástupov —
vykýva sa kôl, osadený na mieste pevnom
a vyvalí sa a padne
a rozdrúzgá sa farcha, čo na ňom bola,
lebo povedal Pán.

12. Týrus.

Hlava 23, 1. Výrok nad Týrom.

- Kvíľte, lode tarziské,
veď je zničený, prístrešia niet!
Pri príchode zo zeme Cetim
bolo im to zvestované.
2. Zamĺkli obyvatelia pobrežia,
sidónski kupci, čo plavia sa morom.
Naplnilo ňu (3) — a to cez vody veľké —
zrno Šichoru.
3. Žatva Nílu je ich zárobkom
a stala sa tržiskom národov.
4. Hanbi sa Sidón, veď hovorí more,
pevnosť morská takto:
neupel si a neporodil si,
synov si nevychoval
a nevypestoval si panny.
5. Keď bude chýr o tom v Egypte,
zažalostia pre zprávu o Týre.
6. Idte do Tarzisu,
kvíľte obyvatelia pobrežia!
7. Či toto je vaše jasajúce (mesto),
ktoré má pôvod od pradávna?
a ktoré viedly jeho nohy
sídliť naďaleko?
8. Kto takto rozhodol
o Týre, ktorý korunúval?
ktorého kupci boli kniežatmi,
jeho obchodníci vznešencami zeme?
9. Pán zástupov rozhodol tak,
aby potupil pýchu všetkej slávy,
aby pohanil všetkých vznešencov zeme.
10. Prekroč svoju zem, sŕa rieka,
dcéra Tarzisu, pása už niet!

11. Vystrel svoju ruku nad more,
zatriasol dŕžavami.
Pán dal rozkaz proti Kanaánu,
aby holy zničené pevnosti jeho.
12. I riekol: neplesaj už viac
znásilnená panna, dcéra Sidónu!
Vstaň, preplav sa do Cetimu,
ani tam nebudeš mať pokoja.
13. Hľa, zem Chaldejcov, — to tento národ,
nie Asýr to bol, čo pripravil ju pre zver, —
postavil si veže, a zrúcal jej paláce,
urobil zborenisko z nej.
14. Kvíľte lode tarziské,
veď zničené je vaše útočisko.

15. I stane sa v ten deň: Týrus bude zabudnutý za sedemdesiat rokov,
za roky to jedného kráľa. Po sedemdesiatych rokoch bude s Týrom po-
dľa piesne neviestky:

16. Vezmi gitaru, obchádzaj mesto
neviestka zabudnutá;
pekne gitaruj, veľa spievaj,
aby si spomenuli na teba.

17. I stane sa po sedemdesiatych rokoch: navštívi Pán Týrus a (tento)
sa vráti k svojmu zárobku a obcovať bude so všetkými kráľovstvami
zeme pred tvárou sveta. 18. Zisk jeho však a zárobok bude zasvätený
Pánovi. Nebude sa hromadiť a nebude sa uschovávať, lež tým bude
patriť, ktorí bývajú pred tvárou Pána, aby jedli do sýtosti a obliekali
sa nádherne.

Všeobecný súd (Apokalypsa), hl. 24 – 27.

Súd.

- H l a v a 24, 1. Hľa, Pán pustoší zem a nivočí ju
a rozvracia jej tvárnosť
a rozprašuje jej obyvateľov.
2. I bude ako Iudu tak kňazom,
ako sluhovi, tak jeho pánovi,
ako slúžke, tak jej panej,
ako predavačom, tak kupcom,
ako tomu, čo požičiava, tak tomu, čo si požičiava,
ako dlžníkovi, tak veriteľovi.

3. Pustá, spustnutá je zem
a vyplienená a vylúpená,
lebo Pán vravel toto slovo.
4. Trúchli, uvädá zem;
soschýna, uvädá svet,
soschýna výsosť so zemou.
5. A zem je sprznená pod obyvateľmi,
veď prekročili zákony, zmenili právo,
zrušili úmluvu večnú.
6. Preto kliatba zožiera zem
a pykajú tí, čo bývajú na nej;
preto horia obyvatelia zeme
a Iudí ostalo iba málo.
7. Smúti mušť, soschýňa réva,
vzdychajú všetci, čo tešili sa v srdci.
8. Zmizla radosť bubnov,
prestal krik plesajúcich,
zmizla radosť citary.
9. Pri speve nepijú víno,
zhorkol nápoj pri pití.
10. Zbúrané je ničomné mesto,
zavretý každý dom, nev kročíš doň.
11. Kvíľba je pre víno, po uliciach
zapadla každá radosť,
odišla potecha so zeme.
12. V meste zostala spustlosť,
na márnosť je rozbitá brána.
13. Veru tak bude vprostred zeme,
uprostred národov,
ako ráňanie olív,
ako oberanie, keď skončilo vinobranie.
14. Tí pozdvihnú svoj hlas, zaplesajú,
nad slávou Pánovou zajasá západ.
15. Preto na východe oslavujte Pána,
na ostrovoch mora
meno Pána, Boha Izraela.
16. Od končín zeme počuli sme spevy:
„Sláva Spravodlivému“.
Ale povedal som:
Schradnem, schradnem, beda mi.
Vzbúrenci sa búria,
áno, do vzbury sa búria vzbúrenci.
17. Strach a jama a osídlo
pre teba, čo obývaš zem:
18. a kto unikne hlasu hrôzy, padne do jamy

a kto vystúpi z jamy, chytí sa do osídla.
Lebo prietoky z výsosti roztvoria sa
a zatrasú sa základy zeme.

19. V pukliny rozpuká sa zem,
praskotom dopráska sa zem,
otrasmi triasť sa bude zem.
20. Tackať sa bude zem, tackať sťa opilec
a zakolíše sa ako koliba;
i zaľahne na ňu jej hriech
a padne, že nevstane viac.
21. A v ten deň navštívi Pán
vojsko výšav na výsosti
a kráľov zeme na zemi:
22. shrabaní budú, ako sa shrabujú zajatci do jamy
a zavrení budú do väzenia;
po mnohých to dňoch budú navštívení.
23. I sčervenie mesiac a zahanbí sa slnko,
veď kráľuje Pán zástupov
na hore Sion a v Jeruzaleme
a pred staršími svojimi má slávu.

Chválospev o Pánovi.

- H l a v a 25,
1. Pane, Bohom si mi,
zvelebujem ťa, chválím tvoje meno
veď si zázračne uskutočnil
ustanovenia dávne, s pevnou vernosťou.
 2. Veď spravil si z mesta zrúcaninu,
z opevneného mesta zborenisko:
paláce cudzích nie sú mestom,
nikdy nebudú postavené.
 3. Preto ťa velebí ľud silný,
mestá národov mocných boja sa ťa.
 4. Bo si bol pevnosťou slabému,
pevnosťou biednemu v jeho úzkosti,
úkrytom pred búrkou, tňou pred úpalom.
Lebo dych tyranov, ako mrazivá búrka,
ako úpal na púšti.
 5. Hluk cudzincov si udusil,
ako úpal v tňi mraku
stlmil si pieseň tyranov.

Blaženosť zachránených.

6. A pripraví Pán zástupov
všetkým národom na tomto vrchu
hostinu hojnú, hostinu s vínom:
hojnosť vyberanú, víno najjemnejšie.
7. A zničí na tomto vrchu
závoj, rozvinutý nad celým ľudstvom
a prikrývku, čo zakrýva všetky národy.
8. Zničí smrť navždy
a sotrie Pán, Jahve
slzu s každej tvári
a hanbu svojho ľudu
odstráni z celej zeme:
lebo Pán hovoril.
9. A povedia v ten deň: Hľa, Boh náš je to,
v neho sme dúfali, že nás spasí.
To je Pán, v neho sme dúfali,
jasajme a radujme sa z jeho spásy.
10. Veď spočinie ruka Pána nad týmto vrchom
a Moab zmlátený bude na mieste,
ako je zmlátená slama v hnojnici.
11. A ak si v nej rozťahne ruky,
ako si rozťahuje plavec ku plávaniu:
srazí jeho pýchu, aj obratnosť jeho rúk.
12. Tvoje opevnené, vysoké múry zrúti,
zvalí, strhne k zemi, do prachu.

Spev chvály a vďaky.

- H l a v a 26,
1. V ten deň bude sa v zemi Júdu spievať táto pieseň:
Máme pevné mesto,
spásu položil,
múry a hradby.
 2. Otvorte brány
a vstúpi ľud spravodlivý,
ktorý zachová, vernosť.
 3. Myseľ má pevnú,
zachoval si mu mier,
mier, veď v tebe dúfa.
 4. Dúfajte v Pána večné na veky,
lebo Pán, Pán je skalou večnou.
 5. Pretože snížil obyvateľov výšin,
mesto vyvýšené.
Zrútil ho, zrútil až k zemi
srazil ho až k prachu.

6. Rozšliapala ho noha,
nohy biednych, kroky slabých.
7. Cesta spravodlivého je rovná;
cestu spravodlivého na rovno upraviš.
8. Áno, cestu tvojich súdov, Pane, sme čakali;
tvoje meno a tvoja sláva je túžbou duše.
9. Dušou svojou dychtím po tebe v noci,
áno, duch môj vrúcne ťa hľadá ráno,
lebo podľa tvojich súdov na zemi
učia sa spravodlivosti obyvatelia sveta.
10. Dostane bezbožný milosť? nenaučí sa pravde:
v zemi spravodlivosti hreší
a nevidí velebnosť Pána.
11. Pane, ruka tvoja je zdvihnutá, — oni nevidia;
s hanbou uvidia horlivosť o ľud,
ohneň strávi tvojich nepriateľov.
12. Pane, prisúď nám pokoja,
veď aj všetky naše diela ty si učinil.
13. Pane, Bože náš, vládli nad nami páni okrem teba,
iba skrz teba môžeme chváliť tvoje meno.
14. Mŕtvi neožijú, tiene nepovstanú,
preto si ich strestal a vyhubil;
zničil si všetku ich pamiatku.
15. Zveľadil si národ, Pane,
zveľadil si národ, seba oslávil,
rozšíril si všetky končiny zeme.
16. Pane, v tiesni teba hľadali,
vylievali prosby šeptom,
keď si ich karhal.
17. Ako tehotná, keď k pôrodu sa blíži,
svíja sa a volá v bolestiach,
tak sme boli my, Pane, pred tebou.
18. Počali sme, svíjali sme sa
a ako by sme boli porodili vietor:
spásu sme nepriviedli zemi
a nezrodili sa obyvatelia zeme.
19. Ožijú tvoji mŕtvi,
moje mŕtvoly povstanú.
Vzbudte sa a plesajte,
ktorí bývate v prachu.
Veď rosou svetla je tvoja rosa
a zem porodí tiene.
20. Choď, ľud môj, vstúp do svojich izieb

- a zapri dvere za sebou,
schovaj sa trocha, na krátko,
kým prejde hnev.
21. Bo, hľa, vychádza Pán zo svojho príbytku,
aby trestal hriech na obyvateľoch zeme.
A odhalí zem svoju krv
a neukryje viac svojich zabitých.

Obnova božieho národa.

- Hlava 27,
1. V ten deň potresce Pán
svojím mečom tvrdým
a veľkým a silným
Leviatana hada rezkého
a Leviatana hada skrúteného
a zabije draka, ktorý je v mori.
 2. V ten deň:
Vinica bude rozkošnou; ospevujte ju.
 3. Ja, Pán, ju strážim,
každú chvíľu ju polievam.
Aby ju nepoškodili
v noci, vo dne ju chránim.
 4. Hnevu nemám.
Keby bolo tnie a bodľacie,
bojovne by som zakročil
a spálil by ho zaraz;
 5. alebo mojej chopí sa ochrany,
uzavrie mier so mnou,
mier uzavrie so mnou.
 6. V budúcnosti zakorení Jakub,
kvitnúť bude a pučať Izrael
a naplní tvár zeme úrodou.
 7. Či ho šľahal, ako šľahal jeho šľahačov?
Či ho zabíjal, ako zabíjal jeho zabíjačov?
 8. Zamietnutím (?), zavrhnutím ho súdil,
smietol svojím ostrým víchrom v deň východného vetra.
 9. Preto takto bude usmierený hriech Jakubov
a všetkým ovocím je: odstráni svoj hriech,
keď urobí všetky oltárne kamene
podobnými rozdrvenému vápencu,
nevstanú viac Ašery a Chamány.
 10. Lebo mesto pevné je osamelé,
príbytok zavrhnutý, opustený ako púšť:
tam sa pásť bude a stádlif teľa
a znivočí jeho vetvičky.

11. Keď uschnú jeho konáriky, zlámu sa:
prídu ženy, zapália ich.
Lebo je to ľud nechápavý,
preto nezmiluje sa nad ním jeho Stvoriteľ,
a jeho Tvorca ho neomilostí.
12. I stane sa v ten deň:
Pán bude vyklepávať klasy
od Eufrátu až po potok Egypta
a vy budete posbieraní
jeden po jednom, synovia Izraela.
13. A stane sa v ten deň:
Zazvučí trúba veľiká
i prídu, čo boli stratení v zemi Asýrskej
a rozptýlení v zemi Egypta
a klaňaf sa budú Pánovi
na svätom vrchu v Jeruzaleme.

Proroctvá o Sione hl. 28–35.

Šestoro beda, hl. 28—33.

1. Proti Judsku a Jeruzalemu.

- H l a v a 28,**
1. Beda pyšnej korune opilcov Efraimu
a zvädnutému kvetu jeho skvostnej ozdoby,
ktorá je na hlave tučného údolia srazených vínom.
 2. Hľa! kohos' mocného a silného má Pán.
Ako ľadovec, zhubný víchor,
ako vôd veľkých, dravých prítval
hodí k zemi násilím.
 3. Nohami bude pošliapaná
pyšná koruna opilcov Efraimu.
 4. A bude so zvädnutým kvetom jeho skvostnej ozdoby,
ktorá je na hlave tučného údolia,
to, čo s ranou figou pred obaračkou,
ktorú, len čo kto zazrie, prehltne,
sotvaže ju má v ruke.
 5. V ten deň bude Pán zástupov
krásnou korunou a ozdobným vencom
zvyškom svojho ľudu,
 6. a duchom práva tomu, čo na súde zasadá
a udatnosťou tým, čo zatlačia boj k bráne.
 7. Lež aj títo od vína blúdžia
a od liehu sa tackajú;

- kňaz i prorok blúdia od liehu,
sú pomätení od vína,
tackajú sa od liehu,
blúdia pri videní, tackajú sa pri rozsudku.
8. Áno, všetky stoly plné sú dávením
a výkalom, takže niet miesta.
 9. „Koho to učí múdrosti?
a komu vysvetľuje náuku?
odkojeným mliekom? odtrhnutým od prís?
 10. Veď káž len, káž, káž len, káž,
čakaj len, čakaj, čakaj len, čakaj,
trochu sem, trochu tam.“
 11. Veru brblavými perami
a jazykom cudzím
bude hovoriť k tomuto ľudu,
 12. ktorý hovoril k nim:
toto je odpočinok,
dajte pokoj mdlému,
a toto je zotavenie,
ale nechceli počuť.
 13. I bude k nim slovo Pána:
„káž len, káž, káž len, káž,
čakaj len, čakaj, čakaj len, čakaj,
trochu sem, trochu tam,“
aby išli, a klesli nazad a boli zdrvení
a zaplietli sa a boli chytení.
 14. Preto čujte, posmešníci, slovo Pána,
panovníci tohto ľudu, ktorý je v Jeruzaleme.
 15. Pretože ste hovorili:
„so smrťou sme uzavreli smluvu
a s peklom sme spravili dohodu;
bič šľahavý keď sa privalí nezasiahne nás,
lebo lož sme spravili svojím útočiskom
a klamom sa zakrývame.“
 16. Preto tak hovorí Pán, Jahve:
Hľa, ja položím na Sione kameň,
kameň vyskúšaný, uholný, vzácny,
pevno zasadený: kto uverí, nezakolíše.
 17. A mierou urobím právo a váhou spravodlivosť,
útočíte lži však uchytí lejak
a na úkryt vyrútia sa vody.
 18. A zrušená bude vaša smluva so smrťou
a vaša dohoda s peklom neobstojí;
bič šľahavý, keď sa privalí,
budete ním rozdrvení.

19. Kedykoľvek sa privalí, zachváti vás,
bo ráno za ránom sa privalí, vo dne i v noci
a iba v hrôze pochopíte poučenie.
20. Bo krátke je lôžko — nemožno sa vystrieť
a prikrývka úzka — nemožno sa prikryť.
21. Lebo, ako na hore Parasim, vstane Pán
a zaburáca, ako v údolí Gabaon,
aby urobili svoj čin, — zvláštny je jeho čin,
aby uskutočnil svoj skutok, — divný je jeho skutok.
22. Teraz však neposmievajte sa,
aby nespevnili Vám putá,
lebo o skaze, a to neodvratnej
počul som od Pána, Jahveho zástupov, —
nad celou zemou.
23. Nachýľte si ucho a počujte môj hlas,
dávajte pozor a čujte moju reč.
24. Či každý deň orie oráč (pod siatie),
otvára a bráni svoju roľu?
25. A či, keď urovná jej tvár,
nerozhodí kôpor a nezaseje rascu?
a dáva pšenicu a jačmeň
a ľadník do svojho ostredku;
26. a na správnosť ho vycvičí
jeho Boh, vyučí ho.
27. Veď nie mláťačkou mláti sa kôpor
a koleso voza nekrúti sa po rasci,
lež prútom vytĺka sa kôpor a rasca palicou.
28. Obilie sa mláti, ale nerozmlacuje ho večne
a neženie kolesá svojho voza
a kopytami ho nerozdrvuje.
29. I to pochádza od Pána zástupov:
zázračne koná, zveľaďuje múdrosť.

2. Proti Jeruzalemu.

- H l a v a 29,
1. Beda, Ariel, Ariel!
mesto, kde sídlil Dávid.
Pridajte rok k roku,
sviatky nech obehnú:
 2. i tiesniť budem Ariela,
a bude povzdych a vzdychanie;
i bude mi ako Ariel.
 3. A obliehať ťa budem dookola,
upevním vôkol teba hradbu
a vystavím proti tebe násyp.

4. A pokorne, zo zeme budeš hovoriť
a z prachu bude upieť tvoja reč,
a bude ako duch zo zeme tvoj hlas
a z prachu bude tvoja reč šepotať.
5. Ako drobný prach bude zástup cudzincov,
ako miznúca pleva zástup násilníkov;
i stane sa zrazu, nečakane:
6. Pánom zástupov budeš navštívený
hromom a trasením a praskotom veľkým,
búrkou a víchricou a plameňom žravého ohňa.
7. A bude ako sen, nočné videnie
zástup všetkých národov, bojujúcich proti Arielovi
a všetkých, čo ho obliehajú a obkľučujú a znásilňujú.
8. A, ako keď hladnému sníva sa, že je
i prebudí sa a túžbu nemá ukojenú,
a, ako keď smädnému sníva sa, že pije
i prebudí sa, a hľa, je zmorený
a žízňivo túži:
tak bude zástupu všetkých národov,
ktoré bojujú proti hore Sion.
9. Típnite — a stípnete,
zaslepujte sa — a oslepnete,
ste opití, — ale nie od vína,
tackáte sa, — ale nie od liehu.
10. Lebo vylial na vás Pán ducha závratu
a zavrel vaše oči: — prorokov
a vaše hlavy, — vidcov — zahalil.
11. I bude vám zjavenie všetkého
ako slová zapečatenej knihy;
keď ju dajú tomu, čo vie čítať
so slovami: čítajže toto,
odpovie: nemôžem, veď je zapečatená.
12. A ak dajú knihu tomu, čo nevie čítať
a povedia: čítajže toto,
odpovie: neviem čítať.
13. I povedal Pán:
Pretože sa mi približuje tento ľud,
svojimi ústami a perami ma ctí,
ale srdce si vzdáva ku mne
takže je ich bázeň ku mne
naučeným príkazom ľudským:
14. preto, hľa, ja znovu vykonám divy
s týmto ľudom, podivne a divno,
i zahynie múdrosť jeho mudrcov
a rozum jeho rozumných sa schová.

3. Proti tajnostkárom v politike.

15. Beda tým, ktorí pred Pánom
hlboko skrývajú úmysel
a vo tme sa dejú ich skutky
a hovoria: „kto nás vidí a kto o nás vie?“
16. Vaša prevrátenosť! či hrnčiar sa hodnotí ako hlina?
že tvor hovorí tvorcovi: „neurobil si ma,“
a hrniec vraví hrnčiarovi: „nechápe.“
17. Či to nebude už za krátku chvíľu,
že Libanon premení sa na sad
a sad bude pokladaný za les?
18. A očujú v ten deň hluchí slová knihy
a z temnoty a tmy vidieť budú oči slepých.
19. A v Pánu budú rásť pokorní v radosti
a najbiednejší z Iudí
budú plesať v Svätom Izraela.
20. Veď zmizol násilník a zhynul posmešník
a vyhubení sú, ktorí bdeli nad zločinom,
21. ktorí obvinili človeka pre slovo
a sudcovi v bráne kládli osídla
a odmietli pre nič spravodlivého.
22. Preto takto hovorí Pán domu Jakubovmu
(ten, ktorý vykúpil Abraháma):
Nebude sa teraz hanbiť Jakub
a nezbledne teraz jeho tvár.
23. Lebo keď uvidí (diety jeho)
dielo rúk mojich uprostred seba:
zasvätia moje meno,
zasvätia Svätého Jakubovho
a Boha Izraelovho budú sa báť.
24. Zblúdili duchom pochopia múdrosť
a odbojníci príjmu poučenie.

4. Proti spojenectvu s Egyptom.

- H l a v a 30,
1. Beda synom odbojným, — to výrok Pánov —
keď kujú plán, — nie však skrze mňa,
smlúvajú smluvu, — nie však podľa môjho ducha,
aby hromadili hriech na hriech.
 2. Ktorí kráčajú dolu do Egypta,
— úst mojich sa však nespýtali, —
posilniť sa silou faraóna
a schovať sa do tône Egypta.
 3. I bude vám sila faraóna na hanbu
a skrýša v tieni Egypta na potupu.

4. I keď boli jeho kniežatá v Tanisi
a poslovia jeho dôjdu do Hanesu:
5. všetci sa sklamú v národe,
ktorý im neprospeje.
Nebude na pomoc a nie na prospech,
ale na hanbu a aj na potupu.

* * *

6. Výrok nad hrochom juhu:
Cez zem úzkosti a biedy,
odkiaľ je lev a ľevica,
vretenica a okrídlený drak:
vlečú na chrbtoch oslov svoje bohatstvo
a na hrboch tiav svoje poklady
k národu, ktorý neprospeje.
7. Ver' Egypťania nič a nič nepomôžu,
preto som volal na to:
„Ozrutou sú nehybnou“.

* * *

8. Teraz choď, napíš to
na tabuľu pred nimi
a do knihy to vpíš,
a bude pre dni budúce
za svedka naveky.
9. Lebo odbojný národ je to,
synovia lživí,
synovia, čo nechcú počuť
náuku Pánovu;
10. ktorí hovoria vidcom: „nevidíte“,
a prorokom: „neprorokujte nám pravdu,
hovorte nám príjemno,
prorokujte klamstvá,
11. odbočte s cesty,
odchýľte sa z chodníka,
odstráňte nám z pred tvári
Svätého Izraelovho.“
12. Preto takto hovorí Svätý Izraelov:
„Preto, že ste opovrhli týmto slovom
a dúfate v násilie a klamstvo
a opierate sa oň:
13. Preto vám bude tento hriech
ako hroziaca trhlina
rozšklábená vo vysokom múre,
ktorého pád príde náhlo, rýchlo

14. a bude rozbitý, ako sa rozbiže hlinený hrniec
nemilosrdne tresnutý,
že sa nenájde v jeho troskách črep,
na ktorý by sa vzal ohnik z vatry
alebo načrelo vody z mláky.
15. Lebo takto hovorí Pán, Jahve, Svätý Izraelov:
návratom a pokojnosťou budete oslobodení,
v tichosti a dôvere je vaša sila,
ale nechceli ste.
16. Ba vraveli ste: „nie,
ale na koňoch bežme“, —
preto budete bežať,
„a na rýchlonohých sa nesme“, —
preto budú rýchli vaši stíhači.
17. Tisíc sa vás trasie pred hrozbou jedného:
pred hrozbou piatich utečiete,
kým len nezbudnete,
ako sťažnosť na temeni vrchu
a ako zástava na pahorku.
18. A preto čaká Pán, aby sa zľutoval nad vami
a preto sa dvíha, aby vás omilostil,
veď Bohom pravdy je Pán,
blažení všetci, ktorí dúfajú v neho.
19. Lebo ľud na Sione,
čo v Jeruzaleme bývaš,
nie, nebudeš plakať,
áno, zľutuje sa nad tebou
na hlas tvojho volania:
len čo ho očuje, vyslyší ňa.
20. A dá vám Pán chlieb tiesne a vodu úzkosti
a neschovajú sa viac tvoji učitelia,
tvoje oči budú vidieť tvojich učiteľov
21. a uši tvoje uslyšia zpoza teba tieto slová:
„toto je cesta, kráčajte po nej“,
ak sa odchýlite či napravo, či naľavo.
22. A poškvrníš svoje striebrom pokryté modly
a zlatom obťahané liate sošky;
rozhádzeš ich ako hnus,
povieš im: „von!“
23. I dá dažďa tvojmu siatu,
ktorým zaseješ roľu,
a chlieb, úroda to zeme,
bude výdatný a záživný;
tvoj statok v ten deň bude sa pásť
na pastve rozsiahlej.

24. A voly a osly, čo obrábajú zem,
záživný obrok budú žrať,
viaty sitom a vejačkou.
25. A na každom čnejúcom vrchu
a na každom vysokom kopci
budú potoky, prúdy vôd
v ten deň veľkého vraždenia,
keď padať budú veže.
26. A svetlo mesiaca bude ako svetlo slnca,
svetlo slnca však bude sedemnásobné,
(ako svetlo siedmich dní)
v deň, v ktorý obviaže Pán
zlomeninu svojho ľudu
a dotlčené rany vylieči.
27. Hľa, meno Pánovo prichádza zďaleka,
— hnev jeho blčí a ťažkým je kúdolom,
pery jeho plné sú hnevom
a jeho jazyk ako stravujúci oheň.
28. A jeho dych je ako rozvodnený potok,
čo až po hrdlo siaha —
aby otriasol národami otrasom ničiacim.
Uzdou, ktorá vedie k blúdeniu,
je na líkach národov.
29. Piesne budete spievať,
ako v noci zasväteného sviatku,
a v srdci sa radovať,
ako ten, čo putuje s flautou,
aby došiel na horu Pána,
k Skale Izraelovej.
30. A Pán dá počuť svoj velebný hlas
a rozmach svojho ramena zjaví
v prchlivom hneve a v plameni žravého ohňa,
v záplave a búrke a v kameňoch ľadovca.
31. Lebo od hlasu Pána zatrasie sa Asýr,
keď ho udrie palicou.
32. A každý úder osudnej palice,
ktorý zasadí mu Pán,
bude za zvukov bubnov a hárť
a v rozprúdenom boji ich zdolá.
33. Lebo oddávna je prichystaný Tofet,
(aj ten je prichystaný pre kráľa),
hlboký a široký:
V jeho priehlbine oheň a hĺba dreva;
dych Pánov, sťa prúd síry ho rozpaľuje.

5. Proti vyhľadávaniu egyptskej pomoci.

- H l a v a 31,
1. Beda tým, čo po pomoc sostupujú do Egypta
a o kone sa opierajú
a dôverujú vo vozoch, že ich je veľa
a dúfajú v jazdcoch, že sú veľmi mocní:
ale nevzhliadli na Svätého Izraelovho
a Pána nevyhľadávali.
 2. Avšak aj On je múdry a privedie zlo
a slová svoje neodvolá
a povstane proti domu hriešnikov
a proti pomoci zločincov.
 3. Však Egypt je človek a nie Boh
a ich kone sú telo a nie duch.
 4. Až Pán vystrie svoju ruku,
potkne sa pomocník a padne napomáhaný
a všetci spolu zahynú.

* * *

4. Lebo takto hovorí Pán ku mne:
Ako ručí lev a ľevica nad svojou koristou
— a nech zavolajú proti nemu plno pastierov,
ich hlasu sa nezľakne a od ich hluku sa nesplaší: —
tak sostúpi Pán zástupov
bojovať na hore Sion a na jeho kopcoch.
5. Ako lietajúci vtáci
tak zastieni Pán zástupov Jeruzalem:
zastieni a vyslobodí, ušetrí a ochráni.
6. Vráťte sa k tomu,
od ktorého ste tak hlboko odpadli,
synovia Izraela.
7. Lebo v ten deň odvrhne každý
svojich bôžikov strieborných
a svojich bôžikov zlatých,
ktorých vám spravily vaše ruky — na hriech.
8. A padne Asýr mečom nie človeka
a meč nie ľudský ho zožerie;
i bude bežať pred mečom
a jeho junač padne v poddanstvo.
9. Jeho skala od strachu zahynie
a od úteku triasť sa budú jeho kniežatá:
to výrok Pána, ktorý má svoj oheň na Sione
a svoje ohnisko v Jeruzaleme.

- H l a v a 32,
1. Hľa, podľa pravdy bude kráľovať kráľ
a panovníci podľa práva panovať.
 2. A každý bude, sťa úkryt pred vetrom
a útočište pred búrkou;
ako potoky vôd v suchote,
ako tóna veľkej skaly v zemi puste.
 3. Nezalepia sa viac oči vidiacich
a uši čujných budú pozorovať.
 4. Srdce prenáhlených bude chápať náuku
a jazyk brblavých zrazu prehovorí jasno.
 5. Nebudú už volať blázna šľachetným,
ani podvodníka nenazvú vznešeným.
 6. Veď blázon bláznovstvo hovorí
a jeho srdce zamýšľa zlo:
konať bezbožne, hovoriť proti Pánu bludne,
sklamať túžbu hladného
a odstrániť nápoj od smädného.
 7. A zbrane podvodníka sú zlé;
on zamýšľa plány,
aby zničil chudobného klamnými rečami
i keď, chudák, háji pravdu.
 8. Šľachetný však šľachetno smýšľa,
on veci šľachetných sa zastáva.
 9. Ženy bezstarostné, vstaňte, slyšte môj hlas!
dcéry spoliehavé počujte moju reč!
 10. O dni po roku triasť sa budete, spoliehavé,
veď koniec vinobraníu, ošeračka nepríde.
 11. Bojte sa, bezstarostné, traste sa, spoliehavé,
svlečte, obnažte sa, opášte si bedrá,
 12. bite sa v prsia pre vzácne polia,
pre úrodný vinohrad,
 13. pre roľu môjho ľudu:
tŕnim, bodľáčim zarastie;
áno, pre všetky domy radosti,
pre plesajúce mesto.
 14. Veď palác je opustený,
hluk mesta prestal.
Výšina a veža staly sa jaskyňou navždy,
radosťou divých oslov, pasienkom stád.
 15. Až na nás vyliaty bude duch z výsosti:
a z púšte bude sad
a sad bude pokladaný za les. —
 16. A v púšti usadí sa právo
a v sade rozhostí sa pravda.

17. Účinkom pravdy bude pokoj
a dielom pravdy mier a bezpečnosť navždy.
18. Môj ľud bude bývať v príbytku pokoja
a v stánkoch bezpečných a v sídlach bezstarostných.
19. Pádom padne les
a do hĺbiny vhlbi sa mesto.
20. Šťastní vy, čo sejete pri samých vodách,
uvoľňujete nohy vola a osla.

6. Proti Asýrom.

- H l a v a 33,
1. Beda ti, ničiteľ, sám však neničený
a lupič, sám však neolúpený.
až skončíš ničenie, budeš zničený,
až dovŕšíš lúpenie, olúpia ťa.
 2. Pane, zmiluj sa nad nami, v tebe dúfame,
buď naším ramenom každé ráno
a našou spásou v dobe tiesne.
 3. Pred hlasom hrmotu utečú národy
a keď sa pozdvihneš rozpíchnu sa kmene.
 4. Nakopíte korisť, ako sa kopia kobyľky,
poskokom koníčkov poskočíte na ňu.
 5. Velebný je Pán, veď býva na výsosti,
naplňuje Sion právom a spravodlivosťou.
 6. Časy jeho budú bezpečné:
bohatstvo spásy, múdrosť a poznanie
a bázeň pred Pánom, to bude jeho poklad.
 7. Hľa, Arielci volajú vonku,
poslovia pokoja horko plačú.
 8. Pusté sú chodníky, zanikli pútnici.
Zrušil smluvu, opovrhol mestá,
znevažoval ľudí.
 9. Smúti, uvädá zem, hanbí sa Libanon, vyschýna;
Sáron podobný je púšti, opršal Básan a Karmel.
 10. Teraz povstanem, — hovorí Pán,
teraz sa vyvýším, teraz sa zdvihnem.
 11. Počali ste seno, porodíte plevu,
dych váš je ohňom, pohlť vás.
 12. Národy budú spálené ako vápenec:
odfaté trnie spáli sa ohňom.
 13. Čujte, vzdialení, čo som urobil
a poznajte, blízki, moju moc.
 14. Trasú sa na Sione hriešnici,
bezbožníkov zachvacuje strach:

- „kto z nás môže bývať so stravujúcim ohňom?
kto z nás môže bývať s večnými požiarmi?“
15. Kto kráča v pravde a hovorí priamo,
odmieta násilný zisk,
potriasa rukami, aby nedotkol sa úplatku,
zapchá si uši, aby nepočul o krvi
a zavrie si oči, aby nevidel zlo:
 16. ten bude bývať na výsostiach,
skalopevný je jeho hrad,
chleba dostane, voda mu neminie.
 17. Kráľa v jeho kráse uzrú tvoje oči,
vidia krajinu rozsiahlu.
 18. Tvoje srdce spomína na hrôzu:
kde je, čo sčítaval? kde je, čo zvažoval?
kde je, čo spočítaval veže?
 19. Národ bezočivý neuvidíš,
národ s rečou nejasnou, že ho nerozumieť,
s jazykom brblavým, že ho nepochopíť.
 20. Hľad na Sion, mesto našich sviatkov,
oči tvoje uvidia Jeruzalem,
pribytok bezpečný, stánok neprenosný;
jeho kolíky nikdy sa nevitiahu,
žiaden z jeho povrazov sa neroztrhne.
 21. Ba nám Velebný, Pán bude tam
namiesto prúdov, riek brehov širokých;
neprejde po nich loď veslová
a pyšná loď ich neprepláva.
 22. Lebo Pán je naším sudcom,
Pán naším zákonodarcom,
Pán je naším kráľom, on spasí nás.
 23. Povrazy tvoje sú popustené,
nedržia podstavec sťažňa,
nerozvinú zástavu. —
Vtedy bude sa deliť korisť veľká,
kuľhavi budú hojne plieniť.
 24. Nik z obyvateľov nepovie: „chorý som“;
Iudu, ktorý tam býva, je odpustený hriech.

Budúci súd Izraela.

- H l a v a 34, 1. Priblížte sa kmene, nech čujete
a národy pozorujte.
Nech počúva zem a jej náplň,
svet a všetko, čo z neho pochádza.

2. Lebo hnev Pánov je nad všetkými národami
a roztrpčenosť jeho nad všetkým ich vojskom:
zaklial ich, vydal ich k zabitíu.
3. Ich zabití budú pohodení
i pôjde z ich mŕtvov zápach:
vrchy rozmoknú od ich krvi.
4. A rozteká sa všetko vojsko nebies
a svíja sa nebo, ako kniha
a všetko jeho vojsko odpadúva,
ako odpadúva listie s révy,
ako odvádá s figovníka.
5. Veď opojený je na nebesách môj meč,
hľa, k súdu na Edomsko dopadne
a na ľud mnou prekliaty.
6. Meč Pána je plný krvou,
presýtený je tukom:
krvou býkov a kozlov,
tukom z obličiek baránkov.
Áno, obetu má Pán v Bozre
a veľké zabíjanie v zemi edomskej.
7. A padajú s nimi zubry
a junce s býkami
a ich zem je opojená krvou
a ich pôda presýtená tukom.
8. Lebo je deň pomsty Pána,
rok odplaty pre spor Siona.
9. Jej potoky obrátia sa na smolu
a jej prach na síru
a jej pôda bude horiacou smolou.
10. V noci ani vo dne nevyhasne,
večne bude vystupovať jej dym,
od rodu k rodu bude pustou,
na veky večné nik neprejde cez ňu.
11. Obsadí ju pelikán a jež,
sova a havran budú bývať v nej
a rozťahne nad ňou mieru pustoty
a vážky prázdnoty.
12. Šľachta jeho, tá nie je tam,
aby volala po kráľovstve
a všetky jeho kniežatá zmiznú.
13. I zarastú tŕnim jeho paláce,
pŕhľavou a bodľáčim jeho pevnosti,
takže bude príbytkom šakalov
a stanoviskom pŕstrosov.
14. A síde sa zver púšte s hyenami

- a kozly sa stretnú jeden s druhým;
len tam si oddýchnu mátohy nočné
a nájdú si odpočinok.
15. Tam sa zahniesdi had šípový
a snesie a vysedí,
a vyľahne vo svojom tieni,
len tam sa shromaždia supy
jeden k druhému.
16. Skúmajte v knihe a čítajte:
ani jedno z nich nechýba,
nehľadájú jeden druhého,
lebo ústa Pánove to prikázaly
a jeho duch, ten ich shromaždil.
17. A sám im hodil žreb
a jeho ruka im to rozdelila mierou:
navždy budú tým vládnuť,
od rodu do rodu budú tam bývať.

Budúca spása.

- H l a v a 35,
1. Teš sa pláň a pustatina,
plesaj púšť a rozkvitni sťa jesienka.
2. Prekvitať bude a plesáť,
áno, zaplesá a zajasá:
skvost Libanu jej bude daný,
nádhra Karmela a Sáróna.
Oni uvidia slávu Pána,
velebu nášho Boha.
3. Upevňujte ruky sklesnuté
a koléná podlomené posilňujte!
4. Povedzte malomyseľným:
vzchopte sa, nebojte sa:
Hľa Boh Váš!
príde pomsta, odplata božská,
sám príde a spasí vás.
5. Vtedy rozovrú sa oči slepých
a uši hluchých otvoria sa;
6. Vtedy sťa jeleň bude skákať chromý
a jazyk nemého zaplesá,
ba vyvierajú budú na púšti vody
a potoky na pustatine.
7. I bude vyschnutá zem jazerom
a suchá pôda prameňom vôd;
na mieste, kde šakaly sa rozvaľovali,
je zeleň trsti a šašiny.

8. I bude tam chodník, cesta:
cestou svätou bude sa volať;
nečistý po nej neprejde,
len ľud môj pôjde po nej,
ani prostoduchí tam nezablúdia.
9. Nebude tam leva
a dravá zver ta nevystúpi,
nenájde sa tam;
lež kráčať budú vykúpení,
10. a vyslobodení Pánovi sa vrátia
a prídu na Sion s jasotom
a radosť ustavičná bude na ich hlavách.
Radosť a rozkoš dosiahnu
a zmizne starosť a vzdychanie.

Historický dodatok, hl. 36 – 37.

Vpád a porážka Sennacheriba.

Hlava 36. 1. V štrnástom roku kráľa Ezechiáša vystúpil Sennacherib, asýrsky kráľ, proti všetkým ohrozeným mestám Judska a zaujal ich. 2. I poslal asýrsky kráľ rábsáka z Lachisu do Jeruzalema ku kráľovi Ezechiášovi s mocným oddielom. A zastal pri vodovode horného rybníka na ceste poľa práčov. 3. I vyšiel k nemu Eliakim, syn Helkiášov, správca domu a Sobna, pisár a Joach syn Asafov, kancelár. 4. A riekol im rábsáke: „Povedzteže Ezachiášovi: toto vraví veľký kráľ, kráľ asýrsky: Čo je to za nádej, ktorou dúfaš? 5. Nazdáš sa, že reč perí je už radou a silou k vojne? V kom teda dúfaš, že sa búriš proti mne? 6. Veď sa spoliehaš na tú zlomenú trstenú palicu, na Egypt, ktorá tomu, kto sa na ňu oprie, vnikne do dlane a prepichne ju; takým je faraón, kráľ Egypta, ku všetkým, ktorí v ňom dúfajú. 7. Ak mi však povieš: V Pána, nášho Boha dúfame, — či je to nie On, ktorého výšiny a oltáre Ezechiáš odstránil a povedal Judsku a Jeruzalemu: pred týmto oltárom budete sa klaňať? 8. Teraz však stav sa s mojím pánom, kráľom asýrskym: dám ti dvetisíc koňov, či si budeš vládť jazdcov dať na ne! 9. A ako budeš môcť odolať jedinému kniežatovi z najmenších sluhov môjho pána? Ale ty spoliehaš sa na Egypt, na vozy a na jazdcov. 10. Nuž či som bez Pána prišiel do tejto krajiny, aby som ju zničil? Pán mi povedal: Choď do tej krajiny a znič ju.“ 11. I riekol Eliakim (a Sobna a Joach): „Hovorže k svojim sluhom aramejský, veď my rozumieme; a nehovor k nám judsky do uší ľudu, ktorý je na múre.“ 12. A povedal rábsáke: „Či ma môj pán poslal k tvojmu pánovi a k tebe, aby som hovoril tieto slová? či nie k mužom, ktorí sedia na múroch: že s vami spolu budú jesť svoj výkal a piť svoj moč?“ 13. I postavil sa rábsáke a volal veľkým hlasom judsky takto:

„Čujte slová veľkého kráľa, kráľa asýrskeho. 14. Takto hovorí kráľ: Nech vás neklame Ezechiáš, lebo vás nebude môcť vyslobodiť. 15. A nech vám Ezechiáš nedáva nádej v Pána hovoriac: Isteže nás Pán vyslobodí: nebude toto mesto dané do rúk asýrskeho kráľa. 16. Nepočúvajte na Ezechiáša, lebo takto hovorí asýrsky kráľ: So mnou uzavrite smluvu a vyjdite ku mne. A jedzte každý svoje hrozno a každý svoje figy a pite každý vodu svojej studne, 17. kým neprídem a nevezmem vás do zeme, ako je vaša zem: do zeme obilnej a vínorodej, do zeme chlebovej a vinohradnej. 18. Nech vás nezavádza Ezechiáš rečami: Pán nás vyslobodí. Či bohovia vyslobodili národy, každý svoju krajinu, z ruky asýrskeho kráľa? 19. Kdeže sú bohovia Ematu a Arfadu? Kde bohovia Sefarvaimu? A či Samáriu vyslobodili z mojej ruky? 20. Zo všetkých bohov týchto krajín ktoríže sú to, ktorí vyslobodili svoju krajinu z mojej ruky? A Jahve by mal vyslobodiť Jeruzalem z ruky mojej?“ 21. I mlčali a neodpovedali mu ani slova, lebo rozkaz kráľov znel: Neodpovedajte mu. 22. I prišiel Eliakim syn Helkiášov, správca domu a Sobna, pisár a Joach syn Asafov, kancelár, k Ezechiášovi s roztrhnutým rúchom a rozpovedali mu Rabsákovu reč.

Hlava 37, 1. A keď to kráľ Ezechiáš očul, roztrhol si rúcho, obliekol si vrece a išiel do domu Pánovho. 2. A poslal Eliakima, správcu domu a pisára Sobnu a starších z kňazov poobliekaných do vriec k Izaiášovi, synovi Ámosovmu, prorokovi. 3. I povedali mu: takto hovorí Ezechiáš: Dňom úzkosti a trestu a opovrhnutia je tento deň. Veď synovia prišli až k otvoru, lenže k pôrodu niečo sily. 4. Hádam očul Pán, tvoj Boh, slová rabsáka, ktorého poslal asýrsky kráľ, jeho pán, aby sa rúhal Bohu živému, a potresce ho pre slová, ktoré očul Pán Boh tvoj; pomodliže sa za zvyšok, ktorý ostal. 5. A prišli sluhovia kráľa Ezechiáša k Izaiášovi. 6. Vtedy im hovoril Izaiáš: Toto povedzte svojmu pánovi: Takto hovorí Pán: Neboj sa rečí, ktoré si očul, ktorými sa mi rúhali mládenci asýrskeho kráľa. 7. Hľa, ja dám doň ducha: očuje totiž zvesť a vráti sa do svojej zeme a v jeho vlastnej zemi srazím ho mečom. 8. Rabsáke sa však vrátil a našiel asýrskeho kráľa bojovať proti Lobne: bol totiž očul, že odtiahol od Lachisu. 9. A keď počul o Tarakovi, kráľovi etiópskom zpravu: „Vytiahol do boja proti tebe“, znovu poslal k Ezechiášovi, poslov s odkazom: 10. Takto hovorte k Ezechiášovi, kráľovi Judska: nech ňa nepodvedie tvoj Boh, v ktorom ty dúfaš a hovoríš: Nebude vydaný Jeruzalem do ruky asýrskeho kráľa. 11. Veď si predsa počul, čo urobili asýrski králi všetkým krajinám, aby splnili na nich kliatbu; a ty by si mal byť zachránený? 12. Či bohovia národov zachránili tých, ktorých zničili moji otcovia: Gozan a Haran a Resef a synov Edenu, ktorí boli v Talasári? 13. Kde je kráľ Ematu a kráľ Arfadu a kráľ mesta Sefarvaim, Any a Avy? 14. Ezechiáš vzal písmo z rúk poslov a prečítal ho: i vystúpil do domu Pánovho a rozprestrel ho Ezechiáš pred Pánom. 15. I modlil sa Ezechiáš k Pánovi takto: 16. Pane zástupov, Bože Izraela,

ktorý tróniš nad cherubami, Ty sám si Bohom všetkých kráľovstiev zeme, Ty si urobil nebesá i zem. 17. Nakloň, Pane, svoje ucho a čuj; otvor, Pane, svoje oči a viď! Čuj všetky slová Sennacheriba, ktoré odkázal, aby sa rúhal Bohu živému. 18. Je pravda, Pane, asýrski králi znivočili všetky krajiny a ich zem, 19. a ich bohov dali na oheň, lebo nie sú to bohovia, ale iba dielo ľudských rúk, drevo a kameň, nuž ich zničili. 20. Teraz však, Pane, Bože náš, vysloboď nás z jeho rúk, nech poznajú všetky kráľovstvá zeme, že Ty, Pane, si jediný. 21. I poslal Izaiáš syn Ámosov k Ezechiášovi odkaz: Takto hovorí Pán, Boh Izraela: Za čo si sa modlil ku mne, o Sennacheribovi, kráľovi asýrskom, (som očul). 22. Toto je slovo, ktoré o ňom prehovoril Pán:

Pohŕda tebou a vysmieva sa ti
panenská dcéra Siona,
za tebou hlavou pokyvuje
dcéra Jeruzalema.

23. Komu si sa rúhal a posmieval?
a proti komu povyšoval si hlas
a pyšne dvíhal si oči?
proti Svätému Izraelovmu!
24. Prostredníctvom sluhov tupil si Pána
a hovoril si: „s množstvom svojich vozov
vystúpil som na hrebene vrchov,
na stráne Libanonu
a vyťal som jeho vysoké cédry,
jeho vyberané cyprusy;
vyšiel som na jeho najvyšší vrchol,
do húštiny hájov.
25. Ja som kopal a pil vodu
a vysuším kročajom svojich nôh
všetky rieky Egypta.“
26. Či nepočuješ? oddávna som to pripravoval,
od dní pravekých som to chystal,
teraz však som to priviedol;
i premeníš na sutiny pusté
opevnené mestá.
27. A ich obyvateľstvo bezvládne
triaslo sa a hanbilo:
ostalo sŕa poľná tráva, sŕa zeleň lúk
sŕa zelina na streche
a spálenina nerozvinutá.
28. Či sedíš, či ideš, či prídeš, to viem:
i ako si zúril proti mne.
29. Pretože tvoje zúrenie proti mne
a tvoja nadutosť dostaly sa mi do ušú:

vtiahnem svoju obruč do tvojho nosa
a svoju uzdu do tvojich perí
a zavediem ťa späť, cestou ktorou si prišiel. —

30. A tebe toto bude znamením:

jedz tento rok samorodé
a druhý rok samorastlé,
tretí rok však sejte a žnite
a sadte vinice a jedzte ich plod.

31. A zvyšok domu Judovho, ktorý pozostal
zapustí korene nadol
a prinesie ovocie nahor.

32. Lebo z Jeruzalema vyjde zvyšok
a pozostatok z hory Siona:
horlivosť. Pána zástupov to urobí.

33. Preto takto hovorí Pán k asýrskemu kráľovi:

Nevkročí do tohto mesta
a ani šípu tam nevystrelí,
ani štítom naň nezaútočí,
ani násypom ho neobkolesí.

34. Vráti sa cestou, ktorou prišiel
a do toho mesta nevkročí:
to výrok Pánov.

35. A kryť budem toto mesto, aby ho zachránil
kvôli sebe a kvôli Dávidovi, svojmu sluhovi.

36. A vyšiel Anjel Pána a zabil v asýrskom tábore stoosemdesiatpäťtisíc;
a keď ráno vstali, hľa, samé mŕtve telá. 37. I odtiahol a odišiel; i vrátil
sa Sennacherib, kráľ Asýrska a býval v Ninive. 38. A keď sa raz klaňal
v dome Nesrocha, svojho boha, vlastní synovia Adramelech a Sarasár
ho zabili mečom, sami však ušli do zeme Ararát. I panoval miesto neho
jeho syn Asarhaddon.

Výklad I. části (hl. 1 – 37)

Výklad k hl. 1-37.

Hl. 1, 1. Boh obyčajne vo videniach zjavoval prorokom svoju vôľu. Tým, že svoju knihu nazýva videním, chce prorok, podľa sv. Jána Zlat., zdôrazniť, že nepodáva svoje myšlienky a názory, ale že kniha obsahuje to, čo mu Boh zjavil. Videnie je teda proroctvo. Prorokovať totiž neznamená len predpovedať budúce veci, ale aj: hovoriť v mene, v zastúpení božom (grécky profanai = hovoriť v zastúpení niekoho, odtiaľ: profeta = prorok). — Izaiáš účinkoval v Judsku, obyvateľom tohto kráľovstva hovorí v svojich proroctvách. O severnom kráľovstve izraelskom a o pohanských národoch prorokuje tiež, ale len preto, lebo sú v úzkom, väčšinou nepriateľskom vzťahu k Judsku. V nadpise sa spomína Jeruzalem osobitne, ako judské hlavné mesto a stredisko bohovlády (teokracie). Tam je chrám, v ktorom sídli Boh Jahve, opravdivý kráľ vyvoleného národa. I v proroctvách, prednesených o dobe mesiánskej, nazýva Izaiáš mesiánske kráľovstvo (Cirkev sv.) Sionom, Jeruzalemom. Mesiánske kráľovstvo je Nový Sion, Nový Jeruzalem. — O Izaiášovi, jeho otcovi Ámosovi a o kráľoch, ktorí sa v tomto verši spomínajú, viď úvod.

2. Prvé slová verša srv. s Dt 32, 1; Jer 2, 13; Mich 1, 2; 6, 2; Ž 49, 4; 77, 1; Múdr 16, 24. Začiatok je veľkolepý. Sám Pán Jahve, predkladá proti národu hroznú žalobu, nad ktorou musia užasnúť nebesá a zem, t. j. celé stvorenie. On, Pán, vyvolil si praotcov tohto národa, otcovsky sa staral o nich, vychoval ich, v Egypte ich urobil veľkým národom, ktorý odtiaľ zázračne vyviedol a na vrchu Sinaj s ním uzavrel; celé dejiny tohto národa ukazujú, ako ho Boh nad iné národy vyvyšoval. Bol im nielen Bohom, ale aj otcom (srv. Ex 4, 22; Oz 11, 1; Mal. 1, 6), synovia však všetku otcovu dobrotu odplatili čiernym nevďakom.

3. Národ boží upadol pod nerozumné zvieratá, lebo tie sú vďačné, židia však nie. „Ani ich len neprirovnáva psom, lebo tieto múdre zvieratá za nepatrný pokrm strážia dom svojich pánov, ale hlúpejším volom a oslom“ (Sv. Hieronym). „Najhlúpejším zvieraťom ich prirovnáva a ukazuje, že sú horší od tých“ (Sv. Ján Zlatoústý) LXX. a Vulg. má: „Izrael ma nepozná“, čím sa však smysel nemení.

4. Boh v Písme sv. veľmi často prízvukuje svoju svätosť. Vo videní, ktorým bol Izaiáš povolaný na prorocký úrad (hl. 6.) sbory Seráfov spievajú pred Pánom: Svätý, svätý, svätý Pán zástupov. Odtiaľ je, že tento prorok volá Pána zvláštnym menom: „Svätý Izraelov“. Tento názov je v oboch dieloch Izaiášovej knihy veľmi častý, vo všetkých ostatných knihách sv. Písma veľmi zriedkavý. Je to dôkaz, že oba diely knihy majú toho istého pôvodcu. — Boh často napomínal svoj národ: Buďte svätí,

ako aj ja som svätý (Lv 11, 45; 19, 2; 20, 7; o kňazoch: Lv 26, 1). Svätosťou sa mali líšiť od pohanov, miesto toho sa k nim priblížili: názov národ, hebr. *gój* sa v Starom zákone užíva o národoch mimožidovských, teda o pohanoch. — Slovo *od cudzili* sa chybuje v LXX a ruší aj veršovú skladbu, preto ho mnohí pokladajú za glossu, t. j. za poznámku, ktorú si dakto bol napísal na okraj knihy a odtiaľ sa nepozornosťou opisovačov dostala do samej osnovy.

5. Národ je pre svoje hriechy tak strestaný, že sa podobá telu ranami úplne posiatemu, na ktorom pre ďalšie rany niet už miesta. A predsa musí Boh trestať ďalej, keď sa ľud nechce vzdať hriechu. — Hlavou nazýva dozaista kniežatá národa, srdcom jeho učiteľov a kňazov (Knabenbauer).

6. Rany nik nelieči (olej, obvaz, vytlačenie, vyčistenie od hnisu), preto sa nehoja, hnisajú ďalej. Hrozný obraz národa, o nápravu ktorého nik sa nechce starať. — Namiesto „*ne vytlačená*“ má Vulg. „*ne-ošetrovaná liekom*“.

7. Už nie obrazne, ale doslovne opisuje stav trestanej krajiny. *S k a z u* vyjadruje hebrejský text slovom *mahpeka* „vyvrátenie“. Týmto slovom označujú Písmo skazu Sodomy a Gomory (Dt 29, 22; Iz 13, 19; Am 4, 11). Že i teraz na to myslí prorok, ukazujú verše 9. a 10. Mnohí menia text a miesto *s k a z a o d c u d z i n c o v* čítajú *s k a z a S o d o m y*. V hebr. sa tieto dve slová skutočne ľahko mohli pri opisovaní zameniť.

8. Smutný je pohľad na pole a vinohrady, keď po sobraní úrody len strážne búdky tam čnejú. Po nepriateľskom spustošení judských miest taký osamotený ostal Jeruzalem. Na Sione bol kráľovský palác, tam bolo postavené mesto Dávidovo, preto sa celý Jeruzalem často nazýva Sionom. Dcéra Sion = Dcéra, ktorá sa volá Sion, teda nie: sionská dcéra. „Krajiny a mestá byly považované za bytosti ženské, preto dostávaly prímene dcéra, kvitnúce dievča.“ (Feldmann).

9. Predošlým v. končí reč Pána, tu už hovorí prorok. Pánom zástupov, hebr. *Jahve Sebaot* sa volá Boh, lebo je Pánom zástupov izraelských vojsk (1 Sm 17, 45), množstva, „zástupov“ hviezd (Iz 40, 26; 45, 12; Z 33, 6; Neh 9, 6) a zástupov anjelov (3 Krí 22, 19—23), slovom Pánom, ktorý vládne nad všetkým. — Medzi Sodomou a Judskom je len ten rozdiel, že Sodomci zahynuli všetci (Lót a jeho rodina neboli Sodomci), z Judska sa aspoň zvyšky zachránily. Že len zvyšky vyvoleného národa budú zachránené, prízvukuje aj Izaiáš aj ostatní proroci často. (Iz 10, 21—22; Am 3, 12; Mich 7, 18; Jer 30, 11; Ez 5, 3; Sof 3, 13 atď.). I do mesiánskeho kráľovstva, do cirkvi, vstúpila len malá čiastka tohto národa. V tom smysle cituje tento verš sv. Pavol (Rim 9, 29). — Slovo *s k o r o* chýba vo Vulg., LXX a v Pešito (starosýrsky preklad), preto ho niektorí (z katolíkov napr. Condamin) výnechávajú.

10. Tak, ako začiatkové slová tejto prorockej reči boli vzaté z piesne Mojžišovej (Dt 32, 1) i v tomto v. poukazuje prorok na spomenutú

pieseň (Dt 32, 32) — podotýka Knabenbauer. Verš je dôkazom, s akou nebojácnosťou hlásali proroci slovo božie. Veď nesmierne zahanbujúcim bolo pre židov, že ich prirovnával skazeným sodomským a gomorským občanom.

11. Aby sa nemohli odvolávať na vonkajšie bohoslužobné úkony, ktoré v tak hojnom počte konajú: na množstvo obetí, na zasväcovanie sviatkov, ústne modlitby, v mene samého Boha sa vyhlasuje, že bez zachovávanía zákona a vnútornej zbožnosti toto všetko nemá nijakej ceny. Nezavrhuju sa tieto vonkajšie prejavy nábožnosti, len bezduché ich konanie sa odsudzuje. Nemožno si predsa myslieť, že by prorok zavrhoval napr. ústnu modlitbu, veď aj jeho kniha obsahuje chválospevy a modlitby (12, 1 nasl.; 25, 1 nasl.; 26, 1 nasl.) — **O b e t a** (hebr. *zebach*) krvavá obeta vôbec; **z á p a l** (*ólá*) je celopal, t. j. obeta, pri ktorej sa celé obetné zviera spálilo; tuk naráža na obety pokojné, pri ktorých sa len tuk zvieraťa spálil. Konaly sa teda už rôzne druhy obetí, čo svedčí, že 3. kniha Mojžišova (Leviticus, alebo aj „Kňazským kódexom“ zvaná), ktorá všetky tieto obety predpisuje, nevznikla v dobe neskoršej, ako sa to — pravda márne — usilujú dokázať rozumári.

12. Vidieť tvár božiu je: putovať do chrámu, kde býva Boh. Na tri výročné sviatky, Veľkú noc, Turíce a Sviatky stánkov musel každý Izraelita putovať do jeruzalemského chrámu. Ľud mal prístup len do **n á d v o r i a**. Množstvo pútnikov a obetných zvierat rozšliapalo nádvorie. Bezduché púte a obety boli teda skutočne len daromným rozšliapávaním chrámových nádvorí.

13. **O b e t a** (hebr. *mincha*) sa najčastejšie užíva o obetiach nekrvavých ale dakedy aj o obetiach a daroch vôbec. V akom smysle sa užíva tu, je neisté. Často hovorí v Písme sám Boh, že obety vystupujú k nemu, ako Iúbezna vôňa. Obety bezbožníkov sú mu však ošklivým dymom. — **N o v m e s i a c**, u Židov vždy prvý den v mesiaci, nebol síce zasväteným sviatkom, ale sa v ten deň predsa prinášalo viac obetí ako v robotné dni. — **S h r o m a ž d e n i a** k bohoslužbe, ako viac ráz hovorí Mojžišov zákon. — Výrazom „neznesiem hriech a slávnosť“ sa vyjadruje myšlienka: dvom pánom nemožno slúžiť. „Je mi ona dymom ošklivým“ možno preložiť aj: „Kadidlo? ono je mi ošklivosťou“. Podobne prekladá i Vulg. Obeta kadidlová sa denne prinášala v svätyni na zlatom oltári. — Koniec v. je čo možné najlepšie preložený z hebr. Vulg. má: „Novmesiac a sobotu a iné slávnosti neznesiem: zločinné sú vaše shromaždenia.“

14. Úkony vypočítané vo v. 10—14 sú ustanovené ku cti a sláve božej, ale tak, ako ich konajú Židia, sú Bohu len na farchu.

15. Modlievali sa rozprestrenými rukami, (ako i dnes kňaz pri sv. omši). — „Hromadiť modlitbu“ je: mnoho, dlho sa modliť. — Ruky plné krvou sú nie len ruky vrahov, ale všetkých, ktorí hrešia proti láske k bližnému a vôbec ruky hriešnikov (srv. Ž. 50, 16).

16. Boh nechce smrť hriešnika: po hrozbách predošlých veršov po-

dáva radu a spôsob k pokániu: obmyť tie zakrvavené ruky, t. j. odstrániť všetku na bližnom spáchanú nespravodlivosť; očistiť sa celý — pravda v ohľade mravnom, a zanechať „zlobu skutkov“, t. j. zlé skutky. Vulg. má miesto skutkov „myšlienky“.

17. V Písme sa zvlášťne zdôrazňujú práva vdôv a sirôt, pretože sa týchto nemá kto zastáť. (Ex 22, 22; Dt 10, 18; 27, 19). Boh je otcom sirôt a zastancom vdôv (Ž 67, 6). „Pomôžte utláčanému“ by bolo podľa dnešného hebr. textu doslovne „napravte utláčateľa“. Ale všetky staré preklady (LXX, Vulg. Peš., Targ.) mali vo svojej hebr. predlohe „*chámús*“ „utlačený“ a nie „*chámós*“ „utláčateľ“. Tak číta aj väčšina novších prekladateľov. (Z katol. napr. Condamin, Feldmann, Fischer).

18. Vulg. číta: „A poďte, karhajte ma“, a sv. Hieronym vykladá to takto: „a ak to budete činiť, karhajte ma, ak nedám tie odmeny, ktoré som prisľúbil.“ — Červená farba je tu farbou hriechu. (Srv. slová „veď ruky sú vám plné krvou“ a Ž 50, 16). — Šarlát je farba, získavaná z výrastkov na listoch duba zvaného *Quercus coccifera*. Výrastky spôsobené sú voškami (*coccus ilicis*), ktoré na listy duba kladú svoje vajčka. — Purpur dostávali z tela slimákovitých živočíchov. *Murex trunculus* dodával purpur ametystový, alebo fialkový, *murex brandaris* purpur tmavočervený. Tu však vlastne ani nie je reč o purpure, ten sa volá hebr. *argámán*. Prorok tu používa slovo *tólaat* = červík, takže vlastne dva razy spomína šarlát: v prvom prirovnaní *šáni* = farba šarlátová, v druhom *tolaat* = voška, ktorá farbu tú dodáva (srv. Vulg.). Protiva červene je bieloba snehu a vlny. Boh tedy nielen zakryje hriechy, ale ich z duše celkom odstráni, zbelie, čo aké veľké by boly.

19. „Dobro zeme“, sú plody zeme, ktoré budú môcť Židia v pokoji požívať, ak poslúchnu; ak nie

20. vtedy aj Jeruzalem padne v obeť nepriateľom, meč ho pohltí. Hebr. oba výrazy, i požívať i pohltiť vyjadruje tým istým slovom: „jesť“, čím dosahuje pekný protiklad: ak... tak vy budete jesť, ak nie, vás zje meč. — Posledné slová verša zdôrazňujú, že tento výrok Pánov je nezmeniteľný (sv. Tomáš Akvínsky).

21. Smluva, ktorú Boh s národom vyvoleným uzavrel na vrchu Sinaj, často sa predstavuje ako smluva manželská: Boh manžel, Izrael manželka. (Viď Oz hl. 1—3; Ez hl. 16. Celá kniha „Pieseň piesní“ je venovaná tejto myšlienke. V Novom zákone je ten istý pomer medzi Kristom P. a cirkvou Ef. 5, 23—32). Izrael sa dopúšťa cudzoložstva, keď slúži cudzím bohom, ale aj, keď vôbec prestupuje zákon boží, lebo tak ruší manželskú vernosť. Vo v. 2. sa vytýkalo porušenie vernosti synovskej, tu sa vytýka porušenie vernosti manželskej. — Miesto celého národa spomína sa Jeruzalem, hlavné mesto, ktoré bolo kedysi verným, spravodlivým, dnes je hriešnym, nespravodlivým a nehrozí sa ani vraždy. — „Bývala“ má hebr. doslovne: „nocovala“.

22. Obrazne sa predstavuje mravná skaza národa.

23. Vodcovia búria sa prestupovaním zákona proti Bohu, preto sú

vzbúrenci (Vulg. „neverní“). Zlodejstva dopúšťajú sa najmä tým, že kvôli úplatkom neprisúdia pravdu slabším a tak vlastne vykorisťujú národ. O práve sirôt a vdov viď vyššie v. 17.

24. Po obvinení nasleduje výrok, ktorý sa uvádza hromadením mien božích, aby tým vyzdvihnutá bola velebnosť a moc trestajúceho Boha. „Protivníci“ a „nepriatelia“ Boha sú priestupníci zákona, o ktorých bola reč v predošlých veršoch. — V Písme sv. sa Bohu často pripisujú ľudské city, — ako tu pomsta —, hoci Boh nie z pomsty tresce, ale zo spravodlivosti. (I zobrazujeme si Boha v podobe ľudskej, hoci vieme, že On takejto podoby nemá).

25. Boh obráti svoju ruku k trestu (srv. Am 1, 8), ale aj k pomoci (Zach 13, 7). Tu v obojom smysle: Boh dopustí na národ tvrdú skúšku, v ktorej zahynie všetko, čo je bezcenné (troska) alebo menejcenné (olovo) a len cenný kov (spravodliví) bude zachránený (srv. „semā sväté“ v hl. 6, 13). „Sfa lúhom“ číta LXX a Vulg. „dočista“. Iní, — z katolíkov napr. Condamin, Feldmann, Fischer — menia hlásky a miesto *kabbór* = „sfa lúhom“ čítajú „*bakkúr*“ = v peci. Zmena nie je potrebná, lebo na urýchlenie vytápania a stápania skutočne sa užívalo akejsi soli, ktorú volali *bór*, alebo *bórit*, (srv. Jób 9, 30).

26. Boh znovu dá vodcov, akými boli Mojžiš, Jozue, Gedeón, Samuel, Dávid atď. — Už v dobách neskorších veľkých vodcov: Zorobabela, Ezdráša, Nehemiáša, Machabejcov sa začala táto obnova, lenže jej úplné a dokonalé prevedenie patrí dobe mesiánskej (Knabenbauer).

27. Smysel verša je: Boh dopustí spravodlivý súd, ale nie preto, aby zahynuli všetci, ale aby tí, čo sa obrátia, boli vykúpení. — Miesto „obrátení“ má LXX a Sýrsky preklad „zajatci“; Vulg. prekladá: „a privedú ho zpät“.

28. Ten súd boží len pre spravodlivých a obrátených bude vykúpením, hriešnikov zastihne v ňom úplná záhuba.

29. Prvý riadok verša prekladá Vulg.: „Budú zahanbení modlami, ktorým obetovali“. — Hoci bolo prísne zakázané konať obety mimo jeruzalemského chrámu, Židia predsa prinášali obety pod terebintami a v posvätných záhradách a hájoch. Zprvu obyčajne prinášali tam obety pravému Bohu, Jahvovi, ale táto zakázaná bohoslužba čoskoro spustla v modloslužbu, pri ktorej sa často páchaly aj necudnosti. V dopustení božom však nezachránia hriešnikov ani ich modly, ktorým dali prednosť pred Bohom. Preto sa budú za tieto bezmocné modly hanbiť

30. a preto zahynú tak, ako zhynie vädnúci strom a ako spustne záhrada od suchoty.

31. Prvý riadok prekladá Vulg.: „A vaša sila bude ako popol pazderia.“ — Hriešnik, i keď je mocnár, prirovnáva sa pazderiu, ktoré zblčí veľmi rýchlo. Požiar, záhubu si hriešnik privedie sám svojimi hriešnymi skutkami, ktoré sú teda iskrou. „Oba“, t. j. hriešnik i jeho dielo. — Úvodná reč knihy končí myšlienkou, že oheň hriešnikov nevyhasne a touto istou myšlienkou končí sa aj celá kniha. (Iz 66, 24).

Hl. 2—4 tvoria súvislý celok s mesiánskym začiatkom (2, 2—5) a mesiánskym zakončením (4, 2—6). Slávou Izraela má byť, že z neho vyjde mesiánske kráľovstvo pokoja, ktoré bude zahrňovať v sebe všetky národy (2, 2—5). Izrael však hľadá radosti zemskej (2, 6—9), ale tých bude úplne pozbavený (2, 10—22), ba zbavený bude aj všetkej opory (3, 1—11); hlavne však ztrestaní budú vodcovia (3, 12—15) a necudné ženy (3, 16—4, 1). Až potom príde sláva mesiánska (4, 2—6).

Hl. 2, 1. Toto proroctvo má vlastný nadpis. Je dosť obvyklým, že nielen celé prorocké knihy, ale aj jednotlivé proroctvá bývajú uvádzané osobitným nadpisom. Srv. Iz 13, 1; 15, 1; 17, 1; atď. Jer 7, 1; 11, 1; 14, 1; atď. — Podľa niektorých sa tento nadpis vzťahuje na proroctvá, hl. 2—5, ktoré by Izaiáš bol spísal a rozšíril skôr, ako ostatné časti svojej knihy. Možné to je, ale dostatočných dôkazov na to niet. — „Slovo“, hebr. *dábár* má širší význam. Znamená aj reč, náuku, príkaz, obsah, vec. — „Videl“, totiž zrakom vnútorným, duševným.

2. Proroctvo Iz. 2, 2—4 sa skoro doslovne nachádza aj u proroka Micheáša (4, 1—3). Ťažko je dnes povedať, či ho Izaiáš prevzal od Micheáša, alebo naopak, a či hádam — jeden na druhom nezávisle — obaja citujú dajaké staršie proroctvo. Najpravdepodobnejším je, že jeho pôvodcom je Izaiáš, ktorý je starší ako Micheáš. Sloh a obsah je podobný iným mesiánskym proroctvám Izaiášovým (Iz 8, 25—9, 6; 11, 1—9) a Micheáš je aj ináč závislý na Izaiášovi (srv. Mich 5, 2 a Iz 7, 14). — Condamin premiestňuje perikopu až za verš 19, ale je k tomu vedený najviac svojou dôvtipnou síce, ale nie všeobecne dokázanou náukou o slohách hebrejského básnictva. Proroctvo je aj na terajšom mieste v dobrom súvisle: prorok uvádza mesiánsku slávu, ku ktorej je Sion povoláný, aby bolo tým vypuklejšie, ako sa svojmu povolaniu spreneveril a ako hľadá slávu zemskú. — V proroctve je jasne vyslovená myšlienka univerzalizmu: i pohania budú pripustení do mesiánskeho kráľovstva. Tým však nemožno dokazovať, žeby proroctvo bolo vzniklo až v zajatí babylonskom, alebo dokonca až po ňom; veď myšlienka o spásе všetkých národov nachádza sa u Židov už v najstarších časoch. (Srv. napr. Gn 18, 18; 22, 18). — „Na konci dní“ je výraz u prorokov častý a znamená dobu mesiánsku, ktorá sa preto volá „koncom“ dní, t. j. posledným obdobím, lebo náboženstvo, ktoré biblia v prvom rade má na mysli, v tejto dobe dosiahne svojho konečného vývoja a vrcholu; ďalšie dokonalejšie náboženstvo už nebude (sv. Tomáš). „Vrch domu Pána“ je vlastne vrch, na ktorom bol postavený jeruzalemský chrám. Rabíni si to vysvetľovali tak, že v dobe mesiánskej vrchy Tábor a Karmel budú prenesené ta, kde stojí Jeruzalem a mesto bude na týchto vrchoch znovu postavené. I niektorí nekatolíci vykládali podobne, že vrch domu Pána bude skutočne fyzicky vyzdvihnutý a bude vyčnievať nad všetky vrchy, čo by sa malo stať až dakedy v budúcnosti. Takéto výklady, pravda, u nevercov vystavujú Písmo sv. zbytočnému výsmechu. Z celého proroctva je predsa jasné, že je toto len obraz budúcej nábožen-

skej spoločnosti, ktorú dnes nazývame cirkvou. Vrch domu Pána je teda cirkev, ktorá bude „upevnená“, takže ju nepriatelia nebudú vládaf premôcf, bude „vyčnievať“, vynikaf nie svojou fyzickou, lež mravnou výškou a práve preto budú sa k nej hrnúť národy, ktoré doteraz pravého Boha ešte nepoznaly, — národy pohanské.

3. I budú sa povzbudzovať a práve z ich slov vidieť, že cieľom ich snáh nie je skutočný vrch, na ktorom je postavený jeruzalemský chrám. Veď si ani nemožno predstaviť, že by prorok bol myslel, že všetky národy fyzicky, svojím telom sa budú hrnúť k tomu vrchu. Nijaká fyzická výška nevábí ľudí tak, aby sa k nej hnuly všetky a celé národy. Cieľom národov je Boh, ktorý doteraz len v jeruzalemskom chráme bol uctievaný. Jeho cesty sa chcú naučiť, po jeho chodníkoch kráčať, t. j. chcú sa naučiť jeho prikázania a podľa nich žiť. — Slovami: „Lebo zo Siona...“ už sám prorok potvrdzuje, že nové náboženstvo, ktoré pojme všetky národy, vyjde z Jeruzalema. — Vulg. prekladá hebr. slovo *tórá* „zákonom“, vlastný smysel slova je však „náuka“.

4. Toto proroctvo sa splnilo v novom náboženstve, v cirkvi, ktorú založil Ježiš Kristus. V tomto novom kráľovstve božom sám Boh bude súdiť, on bude rozhodovať v sporoch medzi národmi, takže nebude treba zbrani, z ktorých preto budú ukované nástroje pokojamilovného roľníckeho života; vojen nebude, preto sa k nim ani cvičiť nebude treba. Pokojamilovnosť mesiánskeho kráľovstva opisuje sa aj v hl. 11. Izaiáš týmito proroctvami opisuje silu a mierumilovnosť náuky, ktorou sa bude spravovať mesiánske kráľovstvo. Toto učenie, — učenie kresťanské — takejto sily a mierumilovnosti aj má. Že pokoja jednako niet, tomu na vine nie je nedokonalosť kresťanskej náuky, ale to, že sa národy a jednotlivci touto náukou nespravujú. Keby sa všetci a vo všetkom až do dôsledkov riadili zásadami kresťanskými, ináč by to ani nemohlo byť, len tak, ako to opisuje prorok. Keďže však medzi pšenitou vždy bude kúkoľ, niet nádeje, že by takýto dokonalý mierový stav dakedy bol.

5. Prorok, ktorý vidí, ako sa pohanské národy hrnú do „svetla“, ktoré vychádza z Jeruzalema, t. j. akou ochotou prijímajú nové náboženstvo, vyzýva svoj národ (dom Jakubov), aby v prvom rade on kráčal v tomto svetle. K akémusi posvätnému zápoleniu s pohanskými národmi ho povzbudzuje, tak ako neskoršie apoštol Pavol, ktorý všetko vykonal, aby pohanov priviedol do kráľovstva mesiánskeho a tak chcel aj svojich súkmeňovcov doviesť k tomu, aby so zápolením vstupovali do toho kráľovstva. (Rim. 11, 14, Knabenbauer). Práve, že národ židovský túto podmienku splniť nechcel, svojmu poslaniu sa spreneveril, bolo mu odňaté kráľovstvo božie a dané pohanom. Srv. Rim. hl. 9—11. (Fischer). Preto bol síce Sion a Jeruzalem prameňom a zprvu aj strediskom nového náboženstva, neskoršie však týmto strediskom prestal byť.

6. Výzva predošlého v. je prepotrebná, lebo národ nielen že nekráča vo svetle Pánovom, ale naopak, preberá nemravý pohanov východných

a západných (Filištínci mali svoje mestá v západnej čiasťke Kanaánu), a spájajú sa s pohanmi, preto ich odvrhuje Boh. — „Od východu“ (hebr. *miqqedem*) prekladá Vulg. „ako dávno“. Iní čítajú *miqqesem* „čarodejmi“, čo dáva veľmi dobrý zmysel. — Čarodejstvo a veštenie sa v Písme často zakazuje. Ex 22, 18; Lv 19, 31; 20, 27; Nm 23, 23; Dt 18, 9 nsl.; 1 Sm 28, 9; srv. Iz 8, 19.

7. V dobe Oziášovej a Joatamovej, do ktorej toto proroctvo spadá, národ skutočne zbohatol; tým klesla jeho dôvera v Boha a vzrástla pýcha. Mienia sa tu kone zapriahnuté do vojnových vozov. Králi egyptskí, asýrski a babylonskí mávali veľké množstvo takýchto vozov; Izrael však nie do nich, ale v Boha mal skladať svoju dôveru. (Srv. Ž. 19, 8.)

8. a 9. Že človek, tvor rozumný, korí sa bôžikovi, ktorého si sám urobil, je taký zločin, že sa prorok nevie zdržať rozhorčeného výroku: „neodpúšť im to.“

10. Zločin modloslužby bude Boh trestať. Pred velebou tohto trestajúceho Boha musia sa modlári skryť do skál (myslia sa tu jaskyne a trhliny skál) a do prachu (Vulg. „do jám zeme“). Takto sa schovávali Izraeliti kedysi aj pred nepriateľmi: viď Sdc 6, 2; 1 Sm 13, 6; 14, 11. Srv. tiež Zjav 6, 15.

11. V ten deň, t. j. v deň keď Boh bude trestať. Oči, ktoré pyšno hľadievaly nahor, musia sa sklopiť (doslovne „snížiť“) pred velebnosťou božou.

12. Deň Pána sa často spomína u prorokov (Joel 1, 15; 2, 1; 3, 4; Am 5, 18—20; Sof 1, 7—14 atď.). Keď hriešnici hrešia, keď „si žijú časy“, to je ich deň, keď Boh hriešnikov tresce a tak ukazuje svoju moc a slávu, to je jeho deň, „deň Pána“. Často označujú proroci týmto výrazom aj deň posledného súdu, tu však nie.

13. V nasl. veršoch podrobne vypočítava prorok, nad čím všetkým bude deň Pána, t. j. čo všetko bude strestané. Budú to nielen Iudia a ich pyšné diela (veže, hradby, lode), ale aj príroda: stromy, vynikajúce svojou krásou (cédry), alebo silou (duby), vrchy a kopce, preto, že príroda je v úzkom spojení s človekom, jemu slúži a človek ju často zneužije k svojim pyšným a hriešnym cieľom. Preto hneď po prvom hriechu povedal Boh človeku: „Prekliata je zem pre tvoj skutok“. Cédrami, dubami teda neoznačuje prorok pyšných Iudí, ale myslí na skutočné stromy, ktoré vpádom nepriateľov tiež mnoho trpia (14, 7, 8). Častá je u prorokov myšlienka, že s človekom spolu trpí aj zem: Iz 13, 21; 24, 1; 33, 9 atď. srv. tiež Rim 8, 19—22. — Cédry boli kedysi pýchou Libanonu, dnes je na Libanone sotva niekoľko malých cédrových lesíkov; najväčší z nich počíta asi tristo cédrov. — B a z a n je veľmi úrodná rovina východne od horného toku Jordána a Genezaretského jazera. Jeho dubové lesy boli kedysi chýrne. (Zach 11, 2; Ez 27, 6). I tieto lesy vymizly, ale kraj je i dnes neobyčajne úrodný.

14. Veľmi častý je v Písme obraz, že pri príchode Pána vrchy sa

trasú a rozplývajú (napr. Sdc 5, 6; Ž 17, 8; 67, 9; 113, 6—7; Iz 64, 1; Mich 1, 3; Nah 1, 4—5 na tomto poslednom mieste sa výslovne spomína Bazan a Libanon).

15. Oziáš a Joatam stavali hrady, veže a pevné múry (2 Krn 26, 9-10; 27, 3—4), ktoré však národ pred trestom nezachránila.

16. Tarzis bol najpravdepodobnejšie v južnom Španielsku. Tarziské lode boli nielen lode, ktoré do Tarzu skutočne sa plavily, ale všetky lode, ktoré toho boli schopné, teda lode veľké a mocné.

17. Zničením všetkého na čo človek bol pyšný, je pokorený aj človek sám. Srv. verš 11.

18. Modly zastihne najväčší trest: úplný zánik.

19. Modly sú bezvládne, nie tie si budú hľadať úkryty, ale ľudia.

20. I človeku budú modly len na farchu (srv. Iz 46, 1 nasl.) a hoci sú z drahého kovu, zahodí ich krtom a netopierom, t. j. na miesta opustené, kde bývajú len tieto nečisté zvieratá, ktoré na slnku ani nevidia. I týmto sa prizvukuje zaslepenosť modloslužobníkov. — Vulg. prekladá: „aby sa klaňali krtom a netopierom“. Niet však dôkazov, že by sa Židia týmto zvieratám boli klaňali, preto i sv. Hieronym to vysvetľuje tak, že sú modly týmto zvieratám len preto prirovnané, že sú nečisté a slepé. (Srv. Bar 6, 21).

21. Aspoň holý život si bude chcieť človek v úkrytoch zachrániť. Srv. v. 19. — vv. 20—21 pokladajú mnohí (z katolíkov Condamin, Schlögl, Feldmann, Fischer) za glosu neskoršie písanú prózou.

22. Verš je dosť ťažký. Smysel je: Hľa, aký biedny je človek, celý jeho život závisí na dychu v nose, na veci tak malichej; nuž, možno si na ňom zakladať? — Koniec prekladá sv. Hieronym (Vulg.): „lebo za vznešeného je on pokladaný“ a vysvetľuje to o Mesiášovi. Ale súvis nepripúšťa takýto výklad. — Tento v. chýbi v LXX, preto ho mnohí považujú za glosu, čo je však veľmi pochybné.

Hlava 3, 1. Aby si Židia nezakladali na blahobyte, ktorým oplývali za kráľov. Oziáša a Joatama, vyhlasuje prorok, že budú pozbavení všetkej opory. V pôvodine je „posila a opora“ vyjadrená tým istým slovom v rode mužskom a ženskom (mašen, mašenáh), čím hebrejčina označujú všeobecnosť: „všetka opora“. — Chlieb a voda sú oporou človeka, lebo nimi si udržiava život. Pretože v predošlom v. 2, 22 a v nasl. vv. 3, 2—3 je reč o opore ľudskej, pokladajú niektorí slová: „všetku oporu chleba a všetku oporu vody“ za glosu, ale dokázať to nemožno.

2. Boh pozbaví národ všetkých tých, ktorí by mu vo vojne a v pokoji mali byť vodcami. Ani proroci nebudú mať videnia od Pána (Nár 2, 9). — Starci boli pre životnú skúsenosť zvlášť vážení.

3. „Päťdesiatnik“ veliteľ päťdesiatich mužov (srv. náš stotník). Remeselníci a „umelci“ boli dôležitou súčasťou štátneho života, preto si ich aj nepriateľ rád bral do zajatia. (4 Krí 24, 14; Jer 24, 1; 29, 2.) — Tým

skôr budú odstránení čarodejníci a veštcí, ktorých vplyv je zakázaný (viď pozn. k veršu 2, 6).

4. Po odstránení dospelých zmocnia sa vedenia živly nezrelé, nezodpovedné. — „Samopaš“, t. j. ľudia samopašní, ktorých v spravovaní verejných vecí nebude viesť všeobecný prospech, ale ich osobné chůfky Opis veľmi prilieha na dobu panovania Achaza.

5. Vymizne priateľstvo, vymizne úcta k hodnosti a veku. Bude to akýsi boj všetkých proti všetkým.

6. Bieda a bezhlavosť bude tak veľká, že toho, kto bude mať voľačo lepší odev, už by chceli silou-mocou urobiť panovníkom nad „zrucaninou“, nad spustošeným to kráľovstvom.

7. Ale nik nebude ochotný prevziať hroznú zodpovednosť, chorobu kráľovstva budú pokladať za nevyliciteľnú; budú sa vyhovárať: „ani pre seba, pre svoj dom nemám čo treba, ako by som mohol pomôcť celej krajine?“ — „Ránhojič“, hebr. *hobeš* znamená dosl. toho, kto zaväzuje rany. Takto prekladá Vulg. a novší všeobecne. Iné staršie preklady (LXX, Sýr., Targ. a z novších Knabenbauer) prekladajú: nie som vodcom; možný je i tento preklad (*hábaš* = viazať, obviazať, uzdiť, spútať, panovať, srv. Jób 34, 17), ale s ohľadom na 1, 6 sa zdá lepším preklad „ránhojič“.

8. Pád ríše je istý, ale aj zaslúžený. — Oči božej velebnosti sú oči, z ktorých žiari božia velebnosť.

9. Hriech svoj nemôžu tajiť, veď ho majú napísaný na čele. Ale ani ho nechcú tajiť, sú už nehanební, ako Sodomci (Gn 19, 5), avšak len sebe tým škodia.

10. Spravodliví sa však nemusia obávať, odplata ich neminie.

11. Opakuje myšlienku v. 9: „Čo človek seje, to bude žať“ (Gal 6, 15).

12. Vulg. má: „Môj ľud vydierači lúpia“. Význam dotyčného hebr. slova je neistý. — Miesto „ženy“ čítajú novšie „úžerníci“. Podobne čítala už LXX. — Beda národu, ktorý má nezrelých panovníkov alebo kde, — všelijakými zápletkami — ženy dostanú vplyv na vedenie. O hriechoch a trestoch žien viď nižšie od v. 16. — Tí, ktorí mali ľud učiť, učili ho falošne, viedli ho po zlých cestách, a cestu, ktorou kráčať mal „pohltili“ (hebr.), t. j. ničili, takže ľud nábožensky a mravne blúdil.

13. Sudca obyčajne sedí (Ž 9, 5) Joel 3, 12, tu sa však Pán postavil k súdu, aby bola zdôraznená jeho pohotovosť a veleba. — Miesto „kme-ne“ (*ammim*) číta LXX „ľud svoj“ (*ammo*), lebo je tu reč len o súde národa izraelského.

14. Rozhorčený výrok Pánov proti vodcom a úradníkom, ktorí k vykorisťovaniu ľudu zneužili svoje postavenie, spásli vinicu, ktorej mali byť strážcami. Národ vyvolený viac ráz sa nazýva vinicou: Dt 32, 32; Ž 79, 9; Iz 5, 1 nasl.; 27, 2.

15. Nielen vykorisťujú národ, ale aj kruto ho utláčajú. Podľa výrazov: „drvíte“ (ako v mažiari) a „rozomieľate“ (ako mlynským kame-

ňom) muselo byť polozenie chudobného ľudu hrozné. — Proti zlým pastierom ľudu sa prísno ozval neskoršie prorok Ezechiel (34, 2) a aj v dobe Krista Pána musel mať národ dosť takýchto pastierov (srov. Mt 9, 36; Jn 10, 1 nasl.).

16. Po treste nad vykorisťovateľmi ľudu vyhlasuje sa výrok nad necudnými ženami. Súvis s predchádzajúcou statou vidí sv. Hieronym v tom, že necudnými ženami boli mužovia privedení k vykorisťovaniu národa; (príčinou nespravodlivostí, defraudácii mužov i dnes je často márnotravnosť žien na vine). Jeruzalemským ženám sa vytýka pýcha a necudnosť. — Vo verši sú výrazy, s ktorými sa nestretávame inde, preto je v podrobnostiach neistota. Tu sa podáva preklad, ktorý je pokladaný za najpravdepodobnejší. — Ženy nosievaly na členkoch oboch nôh obrúčky (strieborné, zlaté alebo aj zo slonoviny). Tieto spojovala zlatá retiazka, takže boly ženy nútené chodiť krátkym, skackavým krokom; retiazky pritom hrkaly a takto vyzývaly pozornosť mužov.

17. V dobe trestu, v dobe to vojny a biedy, ženy nebudú sa môcť fintať, ba ani len v čistote držať; zo špiny vznikne prašina, ktorá napadne ozdobu žien: vlasy. — Miesto „prašivým“ prekladá Vulg. „lysým“. Mnohí zase namiesto „sluchy“ prekladajú „hanbu“; ťažko rozhodnúť, čo je lepšie.

18. Vo vv. 18—23 sa vypočítava 21. ozdobných predmetov, ktorými sa šatily a ozdobovali ženy jeruzalemské. Význam mnohých slov je neistý a to už oddávna, lebo i najstaršie preklady sa v názvoch rôznia. Tu sa podávajú najpravdepodobnejšie názvy podľa pôvodného (hebr.) textu. — O obrúčkach nôh viď pozn. k v. 16. — „Slniečka, mesiačiky“ sú hádam náhrdelníky, majúce podobu slnka alebo mesiaca.

19. „Perly“, doslovne „kvapky“ bývaly súčiastkami náušnic a náhrdelníkov.

20. „Turbany“ sú stuhy rôznym spôsobom ovinuté okolo hlavy. Nosili ich aj kňazi (Ex 39, 28; Ez 44, 18) i ženíchovia (Iz 61, 3. 10.). „Hrkálky“ (hebr. *saadóth* od *sáad* = kráčať) dávaly hlas pri kráčaní; sú to teda asi retiazky, o ktorých vo v. 16. — „Pásmi“ sa okrašľovali, najmä mladuchy: Iz 49, 18; Jer 2, 32. — „Voňavky“: hebr. výraz znamená asi nádoby s voňavkami. — „Amulety“ ozdobné predmety neznámeho tvaru, na ktorých, hádam, boly čarovné nápisy.

21. „Nosné obrúčky“ ešte i dnes nosia východné ženy. Vulg. hovorí o obrúčkach, ktoré boly na čele (na turbane?) zavesené a visely až k ústam.

22. O rúchach v tomto a nasl. verši vyrátaných nič bližšieho nevieme. „Kapsičky“ boly obyčajne kožené, nosievaly v nich peniaze (4 Krí 5, 23).

23. „Zrkadlo“ bola vyleštená kovová platnička, ktorú ženy nosievaly so sebou.

24. Nádoby s vôňou (viď verš. 20.) budú prázdne, ženy budú špi-

nou a hnilobou zapáchaf. Opasovať sa budú musieť, lebo dlhý šat, aký Židia nosili, by im v práci a chôdzi prekážal, lež miesto ozdobným pásom opášu sa hocíjakým povrazom; umelý účes, o ktorý sa toľko staraly, zamení plešina, skvostný plášť tmavé vrecovité rúcho, ktoré bolo znakom smútku a kajúcnosti (Iz 15, 3; 20, 2; 37, 1. 2; Jer 4, 8; Joel 1, 8 atď.); krásu pošpatí znak, aký sa vpaľoval otrokom a premoženým: budú tedy otrokyňami víťazného nepriateľa. — Člen: „vpálený znak miesto krásy“ chýbí vo Vulg., ktorá číta len posledné slovo tohto výrazu a toto spojuje s vetou nasledujúcou, ktorú prekladá: „najkrajší mužovia...“

25. Už nielen o jednotlivých ženách je reč, ale Sion je ako žena zosobnený a prorokom priamo oslovený. — Prorok však myslí pritom aj na jednotlivé judské ženy, ktoré i najkrajšej svojej ozdoby: mužov budú pozbavené, ako to vysvitá z v. 4, 1.

26. Zase o Sione hovorí prorok, ale už v tretej osobe. Brány mesta, ktorými inokedy tak čulý život prúdieval, budú žiaľit opustenosťou, mesto samo bude ako opustená žena, ktorá pokorená sedí na zemi.

Hlava 4, verš 1. Panenstvo len skrze Krista Pána a jeho Preblahoslavenú matku dosiahlo tej vážnosti, ktorú dnes u kresťanov požíva. V St. zák. bolo hanbou, keď žena ostala bez muža a bez detí. Tejto hanbe budú chcieť židovské ženy vyhnúť spôsobom opísaným v tomto v. — „Sedem“ je tu vlastne číslo neurčité, znamená: mnoho. — Nič nechcú od muža, samé sa budú živiť, len jeho meno chcú, aby mohli povedať, že sú vydaté.

2. Zo všeobecnej národnej pohromy len zvyšky vyjdú zachránené. Týmto k sláve bude slúžiť „Výhonok Pánov“ a „Plod zeme“. Čo označuje prorok týmito výrazmi? Podľa jedných hovorí len o úrodnosti zeme v dobe mesiánskej, podľa iných o požehnaní mesiánskom vôbec. Tradícia však a mnohí katolíci i dnes tvrdia, že otázne výrazy označujú osobu Mesiášovu. Podrobnému skúmaniu som podrobil túto otázku v časopise „Biblica“ sv. 20. (1939) str. 10—26 a došiel som k výsledku, že spomenuté názvy skutočne označujú osobu Mesiáša, sú tedy menami mesiánskymi. Takéto mesiánske názvy, vzaté zo života rastlín, sú u Izaiáša aj 11, 1. 10; 53, 2, kde sa Mesiáš volá ratolesťou, pukom, koreňom. O týchto názvoch nik nepochybuje, že sú mesiánskymi. Proti tomu názov „Výhonok“ vyskytuje sa u neskorších prorokov, Jeremiáša (23, 5; 33, 15) a Zachariáša (3, 8; 6, 12 hebr.). To zas nik nepopiera, že títo proroci spomenutým názvom označujú Mesiášovu osobu a že tento názov prevzali z knihy Izaiášovej. Jeremiáš a Zachariáš isteže lepšie poznali smysel Izaiášovho proroctva ako my. V knihe tohto veľkého proroka boli by našli aj iné, bezpochyby mesiánske mená, vzaté tiež zo života rastlín (ratolesť, puk, koreň; viď vyššie). Že si zvolili práve názov „Výhonok“ dostatočne dokazuje, že i tento názov u Izaiáša pokladali za bezpochybné mesiánsky. — Výraz „Plod zeme“ je s menom „Výho-

„nok Pánov“ v paralelizme, preto aj tento označuje osobu Mesiášovu. Pravdepodobne zdôrazňuje prorok týmto názvom, že Mesiáš bude synom, potomkom tejto, t. j. judskej zeme (*hááres* s členom; srv. Nm 13, 20, 26; Dt 1, 25. Na všetkých týchto miestach výraz „Plod zeme“ označuje ovocie prinesené vyzvedačmi zo zasľúbenej zeme na púšť). Inde sa tento výraz, hebr. *perí hááres*, v biblii nevyskytuje. — Slávou a ozdobou zvyškov národa bude teda Mesiáš sám. — Bolo by však uprílišnením tvrdiť, že názvom „Výhonok Pánov“ sa označuje božská, názvom „Plod zeme“ ľudská prirodzenosť Mesiášova. Z textu sa to dokázať nedá.

3. Len zvyšky vyvoleného národa budú zachránené, t. j. len malá čiastka národa bude patriť ku kráľovstvu mesiánskemu. Lenže medzi Bohom Spasiteľom a medzi údami mesiánskeho kráľovstva bude to najužšie spojenie, aké je medzi mužom a ženou: ako muž je ozdobou ženy i Spasiteľ bude ozdobou a slávou svojho ľudu a ako žena sa nazýva menom manželovým i veriaci budú nosiť meno svojho Boha Spasiteľa, budú sa volať svätými (Srv v 1. 2, tiež Iz 62, 12). Apoštolovia skutočne nazývali kresťanov „svätými“ a tak poukazovali na to, že je už tu doba mesiánska. — Občania miest boli v soznamoch vedení v evidencii. Aj občania nového Jeruzalema budú musieť byť zapísaní, t. j. i navonok budú musieť patriť ku kráľovstvu mesiánskemu, k cirkvi a tak budú mať nárok na život duševný tu na zemi v cirkvi, ale tiež na život večný, t. j. budú „zapísaní k životu“. (O knihe života viď Flp 4, 3; Zjav 3, 5; 13, 8; 17, 8; 20, 12. 15; 21, 7).

4. Uvádza sa spôsob, akým budú údovia mesiánskeho kráľovstva očistení a posvätení. „Škvŕna“ je mravná škvŕna jeruzalemských žien: (srv. 3, 16 nasl.) Podľa niektorých je tu nie reč o ženách Siona ale o Sione a jeho obyvateľoch vôbec; nečítajú totiž „dcér“ ale „dcéry“ Siona v jednotnom počte (srv. pozn. k 1, 8). — „Krv“, ktorá následkom vražd a popáchaných nespravodlivostí lipie na rukách Izraelitov (1, 15). Mravné škvŕny, hriechy budú odstránené „duchom súdu“, t. j. trestami (1, 27), a „duchom zápalu“, ohňa, t. j. tvrdými skúškami (1; 25).

5. Hebr. a Vulg. má „a stvorí“ (*ubárá*), ale so LXX a mnohými novšími učencami lepšie je čítať „a príde“ (*ubá*). — Ako kedysi pri východe z Egypta ochraňoval Boh vyvolený národ ohnivým a oblakovým stĺpom (Ex 13, 21), tak bude ochraňovať aj mesiánske kráľovstvo. Ba sláva nového, mesiánskeho vyvoleného národa bude väčšia, lebo kedysi v Šalamúnovom chráme len nad veľsvätyňou bol prítomný Pán v podobe oblaka (3 Krí 8, 10), v dobe mesiánskej zatieni „každé miesto hory Sion“, takže vlastne celá cirkev bude takou veľsvätyňou. A nad celou slávou mesiánskeho kráľovstva rozostrený bude „svadobný stan“ (hebr. slovo *huffáh* sa v biblii užíva okrem tohto miesta len v Ž 18, 6 a Joel 2, 16 a znamená vždy svadobný stan, storý v rámci svadobných slávností postavili pre mladoženíchov. Je tu asi zase náražka, že medzi Mesiášom a jeho cirkvou bude pomer, aký je medzi manželom a manželkou). Stanom sa tu obrazne nazýva ochrana božia.

6. Ako stan chráni ľudí pred horúčavou dňá, pred búrkou a dažďom, tak bude ochranná ruka Pánova brániť cirkev vo všetkých protivenstvách.

V h l a v e 5. krásnym podobenstvom o vinici kreslí prorok nevďačnosť židovského národa (vv. 1—7), šesť ráz privoláva hriešnikom „Beda!“ (8—25) a opisuje príchod pustošiaceho nepriateľa (26—30). Niektorí za 25. verš tejto hlavy ako siedme „Beda!“ zaraďujú prvé 4 verše hl. 10; stať 5, 25—30 zase umiestňujú za 20. verš hl. 9. —

1. Dosť záhadným začiatkom chce prorok upútať pozornosť čitateľov. Miláčik a priateľ je Boh Jahve, je to teda pieseň, ktorú Boh složil o svojej vinici. Zo začiatku sa zdá, že je to len jednoduchá pekná básnička o vinici, ale stále je jasnejšie a jasnejšie, že báseň je podobenstvom, až vo v. 6. sa ukáže, že vinohradníkom je Boh, ktorý rozkazuje oblakom a vo v. 7. sa vyhlasuje, že nevďačnou vinicou je dom Izraelov. — „Na úrodnom úbočí“ má hebr. doslovne: „na rohu, synovi oleja“. Roh je tu vyvýšenina, kopec, úbočie a hebr. výraz „syn oleja“ znamená: tučný, úrodný.

2. Výborne umiestenej vinici venuje vinohradník najväčšiu starostlivosť. Pôdu jej obrobil, okopal (LXX a jej vplyvom aj Vulg. prekladá: ohradil), skaly z nej vysbieral a vysadil ju nie obyčajnou, ale ušľachtilou révou zvanou „sóreq“; takto sa volala výtečná réva, ktorá trvale prinášala hojné ovocie (sv. Hieronym). Nie len jednoduchú strážnu búdku postavil v nej, ale vežu, aby z nej mohol vidieť a starostlivo strážiť celú vinicu. — Lis bol terasovitá skala, ktorá i na hornej i na dolnej terase mala vydlabanú veľkú jamu. Jamy boli spojené kanálom. Do hornej jamy sa dávalo hrozno, z ktorého nohami bol vytlačený mušt; tento cez kanál pretekal do jamy dolnej. — Po tak dobrom obrobení a vystrojení vinice právom očakával majiteľ hojnú a dobrú úrodu. No, sklamal sa, miesto hrozna dala vinica trpké plánky. hrozno divé a nepožiteľné.

3. Tu už vinohradník sám dáva súdiť svoju vinicu a to Židom, t. j. obvineným samým. Ak majú čo len trocha rozumu a citu spravodlivosti, musia odsúdiť vinicu, tým však vyrieknu výrok sami nad sebou. (Srv. 2 Krí 12, 1 nasl., kde Dávid podobne odsudzuje sám seba).

4. Trpká žaloba na vinicu. Pán urobil všetko, čo urobiť mohol, ale vinica odplatila sa zlom za všetko dobro, čo do nej vložil.

5. Vyzvaní sudcovia čušia, preto sám Pán vypovie súd. — Vinice bývaly ohradené plotom z trňových haluzí, pod ktorými obyčajne bývala ešte ohrada z nanosených skál. Toto všetko odstráni, zničí Pán, takže vinicu spasú a pošliapu stáda.

6. Koniec všetkej starostlivosti o vinicu, preto táto spustne, zarastie trnami a bodľami. Koniec aj úrodnosti, lebo Pán vinice má moc aj oblakom naložiť, aby ju nezavlažovali: Pánom vinice je teda Boh sám.

7. Sám Pán podáva výklad podobenstva. Vinica je národ izraelský a aj v tejto vinici obzvlášťne rozkošným sadom božím je dom Judov.

Kmeň Judov dostal od Boha omnoho viac výsad, ako ostatné izraelské kmene. — Boh zahrňoval tento národ toľkým požehnaním, tak sa on staral, že právom mohol očakávať od neho spravodlivosť a zbožnosť, miesto toho sa však národ dopúšťa krviprelievania (Vulg. neprávosti), utlačania chudobných a biednych, ktorých volanie a kvílenie preniká k Bohu. — Slová: právo—krviprelie; spravodlivosť—kvílenie sú v pôvodine vyjadrené slovami súzvučnými: *mišpát—mispach; sedáqá—seáqá*.

S e s t o r o „B e d a !“, vyrieknutých nad hriešnikmi nás poučí, čo je to za divé hrozno, ktoré urodila vinica, čo sú to za zločiny, ktorých sa dopúšťa židovský národ.

8. Prvý hriech je lakomstvo. Každý Izraelita mal svoju čiastku v zasľúbenej zemi, ktorá zostala vždy jeho majetkom. Ak ju aj bol nútený predať, v jubilejnom roku mu bezplatne musela byť vrátená (Lv 25, 8 nasl.). Lakomci však nedbajú na tento zákon: hromadia pole k polu, dom na dom, takže sú výlučnými vlastníkmi. Pre iných „neostáva viac miesta“ len lakomci samotní majú kde bývať.

9. Ale prorok už počuje výrok boží nad lakomcami. — „Počujem“ je v hebr. doslovne: „V mojich ušiach (je)“. Vulg. prekladá: „Sú mi tieto veci v ušiach, hovorí Pán zástupov.“ Najlepšie je tento ťažký výraz rozumieť tak, ako je tu preložené: prorok volá, že počuje výrok boží, vyrieknutý vo v. 9 a 10. — Trest lakomcov je núdza. Škoda bolo hromadiť domy, lebo mnohé z nich spustnú a ani v tých najkrajších a najväčších nebude mať kto bývať.

10. Škoda bolo hromadiť polia tieto budú neúrodné. Jutro poľa bolo, koľko záprah volov zoral za deň. Desať jutár dá len 40 litr. vína (*bat* bola miera na tekutiny, obsahovala asi 40 l; miera tej istej veľkosti na veci sypané sa volala *éfa*, miera desaťnásobná, teda asi 400 l volala sa *chómér*). Úroda zo 400 l siatia bude len 40 l.

11. Druhé „B e d a !“ patrí nemiernosti v jedení a pití. Doslovný preklad by bol: „Beda tým, ktorí vstávajú včas ráno, idú za opojným nápojom, a ktorí pretahujú (pitie) až do súmraku, víno ich rozpaľuje.“ Smyseľ je: Aby mohli viac piť, vstávajú včas, líhajú neskoro. — „Nápoj“, hebr. *šekar* je každý opojný nápoj okrem hroznového vína. Robili ho z obilia a ovocia.

12. Hodovanie už v najstarších dobách bývalo spojované s hudbou. Opojným nápojom a hudbou omámení nemajú smyslu pre všetko to, čo Boh pre ich národ vykonal, ale nemyslia ani na boží trest, ktorý sa už blíži.

13. Ako lakomci budú trpieť núdzu i nemierni dostanú primeraný trest: za rozpustilosť zajatie, za obžerstvo hlad, za opilstvo smäd. — „Slávni“ sú kniežatá a vodcovia ľudu, „zástup“ je obyčajný ľud. „Umrú hladom“, (doslovne: umretí) možno preložiť aj: „mužovia hladu“, t. j. trpia hlad. Závisí od toho, s akými samohláskami sa číta hebrejské slovo *meté*. — Prorok básnicky rozdeľuje tresty medzi jednotlivé vrstvy národa, hoci je isté, že všetci budú trpieť všetko: aj vodcovia smäd aj

zástup hlad. — „Pre nevedomosť“, nechápu totiž diela, výroky, zákony božie. Niektorí prekladajú: „nevedome“, „nenazdajky“. Pôvodina tento preklad pripustí, ale do súvisu sa on nehodí; Židom bolo zajatie veľa ráz predpovedané, neboli teda odvedení nenazdajky.

14. Obyvatelia Jeruzalema otvárali svoje ústa k nemiernemu jedniu a pitiu. Preto z trestu budú v blízkom navštívení božom hromadne mrieť a tu podsvetie (hebr. *šeól*, ríša mŕtvych, ale i peklo) bude otvárať svoje ústa, aby ich pohltilo. „Sláva“ Jeruzalema (jeho kniežatá), ale aj „zástup“ pospolitého ľudu, všetci, ktorí „v ňom“, v Jeruzaleme boli hluční pri zábavách a ktorí plesali na hodoch, budú sa hrnúť do ríše zomrelých.

15. Trest opísaný v predošlých vv. musí ponížiť každú pýchu. Podobné výroky nájdeš v 2, 9. 11. 17.

16. Velebnosť a svätosť božia je hriechami nielen urážaná, ale aj zatemňovaná, lebo Boh netresce hneď a tu si človek myslieva, že nevie trestať alebo že na hriech nedbá. Bude preto trestať, aby sa ukázala jeho veleba a svätosť. Vv. 15—16 pokladajú niektorí za neskorší prídavok.

17. Kto vo veľkom navštívení božom nezomrie, (v. 14), pôjde do zajatia (v. 13), takže krajina bude opustená, ostane pastviskom (srv. v. 5) a čo sa urodí na spustnutých pozemkoch, ktoré kedysi židovským boháčom patrily, to soberú cudzinci (srv. 1, 7). LXX. miesto slova „*gárím*“ (cudzinci) mala asi vo svojej predlohe slovo *kárím* (baránky), alebo *gedájím* (kozľatá), lebo prekladá *arnes* (baránky). Preto i novšie prekladajú poniektorí: „kozľatá vyžerú“ a nie „cudzinci vyjedia“.

18. Sú i takí, najmä medzi opilcami, ktorí sa aj napomenutiam prorokovým posmievajú. (Srv. Iz 28, 7 nasl.) Takto len zväčšujú svoju vinu a touto bezbožnosťou, ako dajakým povrazom priťahujú trest boží. — „Vozové povrazy“ sú zvlášť mocné, takýmito sa trest s istotou priťahne. Týmto bezbožným posmievačom patrí tretie „B e d a“.

19. Prorok upozorňoval, že trest boží sa blíži, hriešnikom je to však nie dosť rýchle, cítia sa v bezpečí, preto sa posmievajú: „nechže sa už raz splní, čo prorokuješ, nechže ten tvoj Svätý Izraelov už ráz ukáže čo vie.“ Posmech robia teda i z toho mena božieho, ktoré Izaiáš tak rád a tak často užíva, z mena „Svätý Izraelov“.

20. Štvrté „B e d a“ je vyrieknuté nad mravnou prevrátenosťou. Židia sú tak zvrhlí, že už ani nepoznajú rozdiel medzi dobrým a zlým a vyhlasujú hriech za čnosť a čnosť za hriech. — Čnosť je duši tým, čím je telu svetlo a sladkosť, preto prorok nazýva čnosť svetlom a sladkosťou. Naproti tomu hriech je tmou a horkosťou. — Ľudia každej doby sa snažili a snažia ospravedlniť svoju hriešnosť tým, že rôznymi falošnými náukami sa usilovali a usilujú zmenšovať alebo odtajiť zlobu hriechu.

21. Piate „B e d a“ nadutým, ktorí nedbajú na prorokove reči, lebo sa spoliehajú na vlastnú múdrosť (srv. Prísl 3, 5, 7), vedia všetko lepšie ako prorok.

22. Posledné, šieste „B e d a l'“ zneje nad úplatkáorskými sudcami-opilcami. O obžerstve vôbec už bola reč vo vv. 11 a nasl. Tu spomínaní opilci sú oveľa väčšími zločincami, lebo k ukojeniu svojej náruživosti zneužívajú svoj sudcovský úrad.

23. Aby mali za čo piť, dajú sa podplatiť stránkami. Kto platí, aj keď nemá pravdu, vyhrá, kto platíť nevie, stratí aj najspravodlivejší spor. Prorok sa zasa zastáva tých, ktorí nemajú zkadiaľ platíť: chudobných, vdov a sirôt, čiže sociálne slabších.

24. Trest tohto verša môže sa vzťahovať na opitých sudcov, ale pravdepodobnejšie sa vzťahuje na všetkých hriešnikov, ktorí boli vyrátaní v celej hl. 5. Hrozí im zánik tak nevyhnutný, ako nevyhnutne hynie v ohni pleva a seno. Bude to zánik úplný, ako zánik stromu, ktorého nielen kvet, ale aj koreň zhynie. Príčinou tejto pohromy je prestupovanie zákona božieho a bohorúhanie (srv. v. 19).

25. Prorok pripomína akýsi už pominutý, ale bližšie neoznačený trest. Boh vystrie svoju ruku k činu, tu k činu, ktorým tresce. Spomínaný trest boží bol tak hrozný, že otriasol nielen hriešnym národom, ale aj pevnými vrchami (viď pozn. k 2, 14) a mŕtvolý Izraelitov ležali po uliciach ako špina, hoci, podľa židovského názoru, veľkou potupou bolo, keď dakoho mŕtvola ostala nepochovaná. — Národ hreší ďalej, preto je hnev boží nie ukojený, jeho ruka je k ďalším trestom pripravená. — Slová „Tým všetkým nie je odvrátený jeho hnev a jeho ruka ešte je vystretá“ sa v hl. 9 a 10 ešte štyri razy opakujú, preto aj celý v. 5, 25 premiestňujú niektorí na koniec hl. 9. Iní prekladajú na koniec 9. hlavy aj nasledujúce vv. 26—30. Takéto premiestňovanie však nie je dostatočne odôvodnené.

26. Vinica sa nevydarila, bude zničená. V nasl. vv. živo opisuje príchod nepriateľa, ktorý vinicu — Judsko — spustoší. Meno nepriateľského národa sa síce nespomína, ale bezpochyby sú to Asýri. Za panovania Achaza boli títo už v severnej, izraelskej ríši, teda blízko Judska, o čom nesporne vedel aj Izaiáš. Z toho, že Asýrov opisuje ako národ ďaleký, dá sa usudzovať, že toto proroctvo bolo napísané pred panovaním Achaza. — Nepriateľ je len nástrojom v rukách božích. Boh ho privolá zďaleka znamením, ktoré je viditeľné naďaleko (iste sa tu myslí na vlajúcu zástavu) a hlasom — hvizdom —, ktorý sa na ďaleko ozýva. Nepriateľ ochotne poslúchne volanie božie.

27. Asýrske vojsko je neúnavné a čulé: pochoduje takmer bez odychu. V pochodovaní nie sú hatení opravovaním výstroja, lebo ten je bezchybný: ani len opasok, na ktorom visí meč, sa im nerozopne, ani len remienok na obuvi sa im neroztrhne.

28. Nepriateľské vojsko je každú chvíľu hotové použiť svoju výbornú výzbroj. — Kone v asýrskom vojsku používali len na ťahanie vojnových vozov. Jazdcov bolo málo, aj to zväčša boli posli. S bojovou jazdou sa stretávame až vo vojsku Sargona a Sennacheriba. -- Kone neboly podkované, preto tvrdé kopytá byly najmä na skalnatých ce-

stách Judska veľmi dôležité. — Kolesá ako víchrica, sú kolesá, ktoré sa neobyčajne rýchlo krútia.

29. Ako lev revom zastrašuje svoju obeť, tak bude zastrašovať Židov vojnový krik nepriateľa; koristiť a zajatých Židov z rúk Asýrov nik nevyslobodí.

30. Verš sa nezachoval neporušený, preto je preklad jeho neistý. Smysel je: Nepriateľ bude sa valiť, hučať a ničiť, ako búrlivé more; úzkosť a nešťastie bude beznádejné, kde sa človek len pozrie, všade bude tma beznádejnosti; svetlo nádeje sa zmení v tmú zúfalstva v tých mrákotách nešťastia, ktoré budú na zemi; „jej“ sa vzťahuje na zem: „v mrákotách zeme“. Iní vynechávajú slovo „jej“.

V h l a v e 6. opisuje Izaiáš svoje velebné videnie. Podobnými videniami boli neskoršie k prorockému úradu povolani proroci Jeremiáš a Ezechiel a obidvaja opísali svoje videnie hneď na začiatku svojich prorockých kníh. Izaiášovo videnie nie je na začiatku knihy, ale tvorí až 6. jej hlavu, preto sa domnievali niektorí, že Izaiáš týmto videním nebol povolaný k prorockému úradu, ale bol len vo svojom, už dávnejšie obdržanom povolaní potvrdený; iní zase mysleli, že prorok videním bol povolaní len k dajakému zvláštnemu poslaniu. Dnes sú však učenci skoro jednomyseľní v tom, že je toto prvé videnie prorokovo, a ním bol k svojmu úradu povolaný. Že prečo neumiestnil Izaiáš opis videnia na začiatok knihy, ťažko povedať. Hádám preto, že sa Židom vo videní predpovedá zaslepenosť a nekajúcnosť a nebolo by bývalo vhodným začať prorocké účinkovanie hlásaním tak beznádejného proroctva. -- Videnie nie je len výmyslom alebo predstavou prorokovou, ale skutočnosťou. Lenže nie telesným zrakom videl Izaiáš tu opísaný nebeský zjav, lež zrakom duševným, vo vytržení.

V. 1. Kráľ Oziáš zomrel medzi rokmi 740—737 najpravdepodobnejšie v r. 738 pr. Kr. V tomto roku bol teda Izaiáš povolaný za proroka. Iz. pravda nevidel podstatu božiu, ale videl Boha v podobe ľudskej, a to ako velebného kráľa. Čím vyšší je trón, tým väčší je majestáť toho, kto na ňom sedí. Aj veľkosť, rozsiahlosť vlečiek a rias rúcha je znakom veleby: Pánove vlečky však sú tak veľké, že naplňujú chrám. — Vulg. miesto vlečiek prekladá „to čo pod ním bolo“ a myslí dozaista na oblaky, nad ktorými sa Boh vznášal. LXX neprekladá slovo, ale jeho smysel: „a dom bol plný jeho slávou“. — Nie je síce vylúčené, že Izaiáš upadol do vytrženia, keď sa modlil v jeruzalemskom chráme, vlastne len v jeho predsieni, lebo ako nekňaz len tam mal prístup, ale chrám, ktorý vo videní mal pred sebou, nie je chrám jeruzalemský, ale skôr chrám nebeský, lepšie rečeno „zjavový“, v ktorom sa Boh predstavuje tak, ako si ho jednoduchí Iudia predstavujú v nebi (trón, kráľovské rúcho, — alebo podľa Vulg. oblaky, — archanjeli); sú však v tomto chráme aj prvky vzaté z chrámu jeruzalemského (oltár, oheň, kliešte).

2. Serafini spomínajú sa v Písme sv. len na tomto jedinom mieste. Ich meno asi znamená: ohniví, horiaci, zápalní (od hebr. *sárať*, spálil),

hádam preto, že spaľovali všetko, čo bolo nečisté (srv. vv. 6—7). Podľa iného, menej pravdepodobného výkladu znamenalo by ich meno vznešencov (od asýrskeho *sarufa*, vznešeným, šľachetným bol). Slovo *saráf* znamená aj jedovatého hada a Iudová fantázia pozná aj hadov okridlených (Iz 14, 29; 30, 6). Serafíni však s týmito nemajú nič spoločného. Prorok ich vidí v podobe Iudskej: majú tvár, reč (srv. v. 3) ruky (v. 6), nohy, a to len dve, lebo len dve krídla potrebovali na ich zakrývanie, nemali teda podoby ani hadej, ani zvieracej. — Z prekladu Vulg. dalo by sa usudzovať, že Serafíni boli len dvaja, že stáli nad chrámom a nie nad Pánom (Podľa LXX: „okolo neho“) a že zakrývali tvár a nohy Pánove a nie svoje. V pôvodine nič takého niet. — Zakrývali si tvár, lebo sa neopovážili pohliadnuť na velebnosť božiu, a nohy z úcty pred božím majestátom. Lietali, t. j. pomocou krídel sa vznášali a udržiavali vo vzduchu.

3. Dva sbory Serafínov striedavo spievaly spev: Svätý... Trojnásobným opakovaním: Svätý, svätý, svätý vyjadruje sa najvyšší stupeň svätosti: nádovšetko svätý. Podľa mienky sv. Otcov však anjeli týmto opakovaním narážajú na tri božské osoby. Pravda, tento spev nestačil k tomu, aby prorok bol poučený o tajomstve Najsvätejšej Trojice; v Starom zákone toto tajomstvo Iudstvu nebolo zjavené. Ale vo svetle novozákonného zjavenia môžeme usudzovať, že podobnými výrokmi bolo Iudstvo na toto tajomstvo pripravované. — Boh je nádovšetko svätý, pretože je vysoko vyvýšený nad všetko, čo je zemské a nedokonalé, nad všetko, čo je ľudské a hriešne. Táto dokonalosť je vnútornou vlastnosťou božou, ale stvorením a riadením sveta sa ona preukazuje aj navonok a nazýva sa slávou božou; preto spievajú anjeli: „plná je celá zem jeho slávou.“ — Prorokovi bola týmto videním zjavená neskonalá svätosť božia, preto užíva vo svojej knihe tak často názov „Svätý Izraelov.“

4. Mohutný hlas spievajúcich anjelských sborov otriasal dvermi chrámu. Z hebr. výrazov nemožno presne určiť o ktorých súčiastkach dverí je reč. Tiež sa nevie, či dym, ktorý naplnil chrám, povstal z uhlia, ktoré horelo na oltári, (v. 6) a či z tymiánu, ktorý na oltári bol spaľovaný. Fischer pripomína aj možnosť, žeby dym bol býval zapríčinený dychom anjelov, čo sa však zdá byť nepravdepodobné. — Dymom, oblakom zahaľoval Boh pri zjaveniach svoju slávu (Gn 15, 17; Ex 19, 9; 16, 18; 20, 18; 3 Krí 8, 10). I veľkňaz, keď na deň smierenia vstupoval do veľsvätyne (smel ta vstúpiť len tento jediný deň v roku), musel vziať so sebou dymiace kadidlo, aby dym zahalil vrchnák archy úmluvy nad ktorým sídlil Boh (Knabenbauer; Lv 16, 13), hoci veľsvätyňa i tak bola tmavá.

5. Len teraz, keď sa videnie zahaľuje dymom, uvedomuje si Izaiáš, že je stratený, lebo podľa starozákonného názoru zomrie každý, kto telesnými očami videl velebnosť božiu, (Gn 32, 31; Ex 33, 20; Sdc 6, 22

nasl.; 13, 22). Zrazu cíti svoju vinu a aj vinu svojho ľudu. Škvŕnu úst výslovne pripomína preto, že sa nepokladá za hodného takýmito ústami spolu s anjelmi ospevovať svätosť božíu. — Slová: „som stratený“ prekladá Vulg. „lebo som mlčal“, t. j. „pripustil som videnie“ alebo „nespieval som s anjelmi“; Hebr. slovo *dámá* len v 1. konjug. (*qal*) znamená mlčať v 2. (*nifal*) = byť strateným asi ako u nás: „byť na veky umlčaným“.

6. Isteže z rozkazu božieho berie anjel s oltára žeravý uhľik, a to tak, ako to robievali i starozákonný kňazi: do kliešťov.

7. Očisťovacia sila ohňa často sa spomína vo sv. Písme. Tu je táto sila stupňovaná a môže i mravné škvrny očistiť, lebo „uhľik je vzatý s oltára, kde sa prinášaly žertvy a konaly obety za hriech“ (sv. Ján Zlatoústý). — Čisté pery bude prorok potrebovať k svojmu úradu, lebo prorok hovoríva miesto Boha. (Viď pozn. k 1, 1.).

8. Očistením úst je Izaiáš pripravený na prorocké poslanie. Boh ho však nechce nútiť, chce jeho súhlas, preto sa pýta: „koho mám poslať?“ Iz vie, aký býva osud prorokov u bezbožného židovského národa, predsa sa s odhodlanosťou a ochotou ponúkne na tento úrad. — V jednotnom počte „mám poslať“ a v množnom počte „nám“ vidia mnohí katolíci zase narážku na jedného Boha vo viacerých osobách (srv. pozn. k v. 3). Ale je možné aj to, že Boh hovorí s anjelmi, ktorí ho obkľučujú (srv. 3 Krí 22, 19—20).

9. Úloha proroka bude ozaj smutná: bude hlásať pokánie, ale „tento“ t. j. židovský ľud neobrátí. Národ ostane zatvrdnutý; slová božie, ktoré od proroka očujú, nepochopia, skutky božie, ktoré uvidia, neporozumejú.

10. Prorok má svojim napomínaním srdce národa urobiť bezcitným (dosl.: „obtiahni tukom“ Vg: „zaslep“), uši jeho má zatažiť, aby boli slovu božiemu neprístupné, jeho oči má zatrieť, zaslepiť (podľa Vulg. zavrieť), t. j. nie obrátenie, ale úplnú zatvrdnutosť má u ľudu svojimi kázňami vyvolať. Je to trest za doterajšiu zatvrdnutosť. Keď dakto sústavne a trvale odmieta spoluúčinkovať s milosťou božou (ako to robili Židia), tomu Boh odoprie ďalšie milosti a u takéhoto aj napomínania, ktoré by mu mali slúžiť k obráteniu, spôsobia len ďalšiu zatvrdnutosť a nekajúcnosť: napomínaniam sa takíto ľudia obyčajne vysmejú (srv. 5, 19). — Židia i v dobe Ježiša Krista boli tak zatvrdnutí a zaslepení, ako v dobe proroka Izaiáša, preto tieto tvrdé slová častejšie cituje aj Kristus Pán a Apoštolovia (viď Mt 13, 14; Mr 4, 12; Jn 12, 39; Skt 28, 26; Rim 11, 8).

11. Ustrnutý pýta sa prorok, dokedy bude zatvrdnutosť trvať. V jeho slovách sa skrýva aj nesmelá prosba za nešťastný ľud. Ale Boh chce vec priviesť konečne k lámaniu, preto, pre nekajúcnosť zastihne národ trest, ktorý bude musieť ním otriasť. Krajina úplne bude spustošená a vyplienená.

12. Ľud bude odvedený do zajatia do krajín ďalekých, takže mestá ostane neobývané (v. 11) a zem, ktorú Boh dal tomuto národu za údel, ostane opustená.

13. Ak z ľudu čo len desatina ostane, tá znovu bude pustošená (hebr. slovo *báar* má dvojaký význam: vypásť a spáliť. Oba obsahujú pojem pustošenia). Celý, kedysi prekvitajúci a rozvetvený národ bude ako poobtnaný strom, z ktorého iba kmeň ostal. Posledné slová obsahujú nádej: obkliesnený strom skrýva v sebe životnú silu, je „semenom svätým“. Je to myšlienka, ktorá sa u Izaiáša často opakuje (srv. 7, 3; 10, 21 nasl.), že len zvyšky národa uzrú spasenie. — Tieto posledné slová však chýbajú v LXX, preto ich mnohí pokladajú za neskorší prídavok. Starí prekladatelia chápali 13 v. nesprávne s poslednými slovami nevedeli si dať rady; hádam preto ich LXX vynechala. — Vg. prekladá v. takto: „a ešte bude v nej“ (t. j. v zemi) decimovanie a obráti sa a bude na obdiv ako terebint a ako dub, ktorý rozprestiera svoje konáre; semenom svätým bude to, čo v nej stojí.

Prorocké reči hl. 7—12 pochádzajú z doby bezbožného judského kráľa Achaza. Vynikajú v nich proroctvá o Mesiášovi (7, 14 nasl.; 8, 23—9, 6; 11, 1—10), ktorý sa tu menuje Emmanuelom (7, 14; 8, 8; 8, 10 hebr.), preto možno tieto kapitoly nazvať knihou o Emmanuelovi. Nikde inde v Písme sv. sa Mesiáš nevolá Emmanuelom.

Celý odsek možno rozdeliť na päť častí. V prvej (7, 1—25) sú opísané okolnosti, za ktorých bolo dané proroctvo o Panne a Emmanuelovi. Druhá časť (8, 1—9, 6) opisuje temnoty trestov božích, ktoré však Mesiáš rozptýli svojim svetlom. Tretia (9, 7—10, 4) obsahuje tresty, ktoré bezbožnému národu zasadí „vystretá ruka Pánova“, v štvrtnej (10, 5—34) sa predpovedá skaza ríše asýrskej a v piatej (11, 1—12, 6) založenie mesiánskeho kráľovstva pokoja.

Hlava 7, 1—25. — V. 1. skoro doslovne sa shoduje so 4 KrI 16, 5. Je možné, že niekto v neskoršej dobe umiestil sem z kníh Kráľov tento verš, aby vypravovaniu prorokovmu dal akýsi úvod. Nemožno však pochybovať, že čo nasl. (od v. 2) pochádza od samého Iz. i keď sa tam o prorokovi hovorí v osobe tretej. Izaiáš aj v historických dodatkoch (hl. 36—39) hovorí o sebe v osobe tretej. Podobne aj Ozeáš 1, 1 nasl. píše o sebe v tretej osobe a predsa o pôvodnosti tohto Ozeášovho proroctva niet pochybnosti. Aj svetskí historikovia — napr. Xenofón, Caesar — vo svojich dielach píše o sebe v tretej osobe. — Už ku koncu panovania Achazovho predchodcu, Joatama začal sýrsky kráľ Rasin a kráľ izrael-ský, Peqah, útočiť na Judsko (4 KrI 15, 37). Nebezpečnejšie boli tieto útoky v dobe Achazovej, najmä, keď sa títo dvaja nepriateľskí králi spojili a spoločnými silami tiahli proti Judsku. Bezbožný Achaz v tejto tiesni hľadal pomoc nie u Boha, ale u asýrskeho kráľa Tiglatpilésara, ktorému z pokladnice chrámovej a z pokladnice kráľovskej poslal dary a žiadal ho o pomoc (4 KrI 16, 7 nasl.).

2. Dom Dávidov je kráľovský dom judský. — Efraimom sa často nazýva severná ríša — izraelská — podľa najmocnejšieho kmeňa Efraimovho, na území ktorého ležalo aj hlavné mesto ríše, Samária. — Chýr, že vojsko Aramu, t. j. Sýrie spojilo sa s vojskom izraelským a preto táborí už na území tejto ríše, desivo pôsobil na Judsko. Kráľ a ním skazený ľud nemá dôvery v Boha, preto je pochopiteľné, že sa trasú pred spojenými vojskami nepriateľských kráľov, ktorým už ani vtedy nevedeli odolať, keď ich tí oddelene napádali.

3. Dnes sa už nedá s istotou ustáliť, či „horný rybník“ bol na severnej a či na západnej strane Jeruzalema. Horným sa volal preto, lebo jestvoval aj „dolný rybník“. (Viď 22, 9. V 22, 11 sa tento dolný rybník nazýva „starým rybníkom“). Do horného rybníka privádzali vodu vodovodom. Toto miesto bolo dozaista dôležité pre zásobovanie mesta vodou a tak sa zdá bolo aj najľahšie prístupné nepriateľskému vojsku (Srv. Iz 36, 2; 4 Krí 18, 17). Tu, blízko vody, bolo pole prácov. — Pred príchodom nepriateľského vojska šiel kráľ prezrieť tieto strategicky dôležité body a tu mu mal ísť v ústrety Izaiáš so svojim, ešte malým synom Šearjášúbom. I meno Izaiáša (= Pán spasi) i meno Šearjášúba (= zvyšky sa obrátia) sú mená symbolické; kráľovi sa dáva nádej, že — ak bude dôverovať v Pána — Pán ho zachráni, ale sa mu dáva zároveň aj výstraha, že ak nebude útočište hľadať u Pána, príde trest, v ktorom len zvyšky národa budú zachránené. (Srv. 10, 20—21.) — Vulg. prvú polovicu chlapcovho mena prekladá a píše: „...Jašub, ktorý je opustený“.

4. Kráľ má byť upozornený, aby bol rozvážny a aby sa nebál Rasina a Pegaha, ktorý sa nazýva opovržlivo len synom Romeliášovým. Títo dvaja nepriateľskí králi sú blízko zániku, sú ako dohárajúce hlavne, ktoré síce dymia, ale už nemôžu škodiť.

5. LXX uvádza mená Aram, Efraim, syn Romeliášov v týchto veršoch len raz. Vo v. 5. sú preto tieto mená právom pokladané za glosu. — Dokončenie vety: „Pretože...“ je až vo verši 7.

6. Verš cituje, na čom sa usniesli nepriateľskí králi. Chcú Judsko odtrhnúť od domu Dávidovho a dať mu nového kráľa, ktorý by dozaista podporoval ich protiasýrsku politiku, čo Achaz robí nechcel (Srv. pozn. k v. 1). — Kto bol ten syn Tábelov nie je nám známe. — Namiesto „podesme ho“ (*neqícennáh*) čítajú mnohí „potláčajme ho“ (*necíqennáh*). smysel je však celkom dobrý i bez tejto zmeny.

7. Boh zmariť úmysly nepriateľov, nedopustí, aby dom Dávidov bol trónu pozbavený.

8—9. Smysel a myšlienkový postup týchto veršov je: Boh zmariť úmysle nepriateľov (v. 7) a hlavným mestom Sýrie ostane len Damask a Rasin ostane kráľom len v Damasku: Sýria nerozšíri svoje územie. Čo sa Efraima týka, ten o 65 rokov prestane byť národom. Ale ani do tých čias sa ho netreba obávať, lebo si hranice ani on nerozšíri: hlavným mestom mu ostane Samária a Pegah len v Samárii bude kráľom. — Ale

neobstojí ani Judsko, ak nebude dôverovať v Boha. — 65 rokov o ktorých tu prorok hovorí uplynulo v r. 670 pred Kr. Vtedy usadil asýrsky kráľ Asarhaddom na územie bývalej izraelskej (efraimskej) ríše cudzie národy. Zvyšky Efraimcov sa s týmito cudzími národami smiešali a tak Efraim prestal byť národom. Mnohí pokladajú proroctvo o šesťdesiatich piatich rokoch za glosu, lenže bez dostatočných dôvodov.

10. Už aj doterajšími slovami proroka mohol byť kráľ ubezpečený o ochrane božej. On však vôbec nepreukazuje dôveru v Boha, preto Boh, — skrze proroka —, možno že už pri inej príležitosti a na inom mieste, znovu hovorí k nemu.

11. Z n a m e n i e je tu nejaký zázrak, ktorý si Achaz má vyžiadať od „Jahveho, Boha svojho“. Achaz, hoci je bezbožný, jednako je právoplatným, zákonitým kráľom z rodu Dávidovho. Preto je pomazaným Pánovým a preto je Jahve jeho Bohom i keď sa on vinie skôr k falošným bohom. — Kráľovej žiadosti sa nekladú nijaké medze, akýkoľvek zázrak môže žiadať, hoci aj znamenie na nebi alebo podsvetí, kam moc Iudská nesiaha. Takýto zázrak by sa teda mohol pripisovať len moci božej a bol by preto veľmi vhodným na upevnenie kráľovej viery. — Prorok hovorí z rozkazu Boha, preto je pevne presvedčený, že Boh je hotový akýkoľvek zázrak urobiť, aby kráľa v dôvere utvrdil.

12. Keby kráľ bol býval presvedčený, že Boh prorokom sľubovaný zázrak neurobí, veľmi ľahko sa mohol nepohodlného radcu, proroka, zbaviť. Len mal ponúknutý zázrak žiadať a prorok by bol býval vystavený posmechu. Lenže kráľ bol presvedčený, že Boh slová svojich prorokov často potvrdzuva zázrakmi a že i teraz môže zázrak urobiť. A keby Achaz bol skutočne dostal od Boha zázračné znamenie bol by býval pred verejnosťou nútený sledovať politiku, akú radil prorok: nechať modly a nechať asýrske spojenectvo. Toto však kráľ nechcel, preto odmietol zázrak. Ba predstiera pri tom aj zbožnosť: „nebudem pokúšať Pána“. — Boha pokúšať, t. j. skusovať, či je Boh naozaj všemohúcim, sa zakazuje (Dt 6, 16). — Žiadať od Boha zázrak, je naozaj pokúšaním Boha, ale žiadať zázrak vtedy, keď ho núka sám Boh, nie je pokúšaním; naopak, Achaz hrešil tým, že ponúknuté znamenie odmietol, aby mohol konať proti vôli božej.

13. „Riekol tedy“ totiž Izaiáš. Prorok je odpoveďou kráľovou rozrušený. Svojou výčitkou obracia sa proti domu Dávidovmu, pravda, v prvom rade proti Achazovi, ktorý je hlavou toho domu. Kráľ a kráľovský dvor svojím chovaním roztrpčuje nielen Iudí, ktorí tak smýšľajú ako prorok, ale roztrpčuje aj samého Boha. Vo verši 11. nazýva prorok Boha ešte Bohom Achazovým, tu ho nazýva už len Bohom svojím, aby poukázal na to, že hovorí v mene toho Boha, ale i na to, že sa Achaz svojím odmietavým chovaním Boha zriekol.

14. Achaz odmietol žiadať znamenie. Boh však predsa znamenie dá, lenže ono pre Achaza už nebude znamením záchrany: záchrana bola sľúbená len podmiennečne: „Ak neuveríte, veru neobstojíte“ (v. 9 b.).

Achaz veriť nechcel, preto z trestu spustošená bude zem judská (vv. 16 a nasl.) práve tými Asýrmi, ktorých si kráľ volá na pomoc. Toto spustošenie bude však zároveň aj znamením, lebo mu ho Boh oznamuje vopred. I zázrak i proroctvo sa v Písme sv. nazýva „znamením“. Sú to naozaj znamenia moci a múdrosti božej. — Proroctvo dané Achazovi sa splní ešte za jeho života a kráľ takto bude mať dôkaz všemohúcnosti a vševedúcnosti božej. Splnenie tohto proroctva však bude hneď aj zárukou, že sa splní aj proroctvo dané do ďalekej budúcnosti o počatí a narodení Mesiáša: „Hľa, Panna počne a porodí syna“. Pôvodina má doslovne: „Hľa, Panna tehotná a rodiaca syna“. Izaiáš prorockým zrakom vidí Pannu, ktorá, hoci počala, ba aj porodila, ostáva predsa pannou. A keďže svojho syna doniesla na svet bez ľudského otca, sama mu dáva meno: Emmanuel. — Slovo Emmanuel znamená „Boh s nami“. Vlastné mená spojené s menom božím bývaly u Židov veľmi časté. (Viď napr. v úvode na str. 13 meno Izaiáša). Ba i meno Ježiš bolo u Židov užívané. Známe je meno Ježiša syna Siráchovho. Tiež meno Jozue je len iná výslovnosť mena Ježiš. Lenže meno Emmanuel sa okrem 7. a 8. hl. knihy Izaiášovej nikde inde v Starom zákone nevyskytuje; okrem Mesiáša nik sa Emmanuelom nevolá. Bude teda Emmanuel zvláštnou, nad všetkých vynikajúcou osobnosťou. Nesporne o tomto dieťati, o Emmanuelovi je reč aj v 8, 8—10 a v hlavách 9. a 11. a na týchto miestach sa tomuto dieťatu pripisujú také vlastnosti a píše sa o ňom také veci, ktoré sa na nikoho iného vzťahovať nemôžu, len na Mesiáša. (Viď pozn. k označeným miestam). — Podľa Židov — by Emmanuelom bol syn a nástupca Achazov: Ezechiáš. Lenže už sv. Hieroným upozornil na to, že Ezechiáš vtedy, keď toto proroctvo odznelo, mal už aspoň 9 rokov. (Achaz panoval 16 rokov, po ňom nastúpil Ezechiáš vo veku 25 r.). Prorok teda nemohol hovoriť o jeho budúcom narodení. — Podľa iných by Emmanuelom bol Izaiášov syn, o ktorom je reč v 8, 3. Tento však nemá meno Emmanuel, ale, z rozkazu božieho, meno celkom iné. A ako by sa na neznámeho Izaiášovho syna mohlo vzťahovať všetko to, čo sa v nasledujúcich hlavách o Emmanuelovi píše? — Väčšina nekatolíkov je toho názoru, že Emmanuelom je ktorýkoľvek chlapec, ktorý by sa v tom čase bol počal a narodil. A vysvetľujú vec takto: „Keby ktorýkoľvek dievča teraz počalo a porodilo syna, mohlo by ho nazvať Emmanuel, Boh s nami, lebo skôr, ako by tento chlapec dospel k užívaniu rozumu, bude tu pomoc božia a Judsko bude od Sýrie a Efraimu oslobodené. Výklad tento však v texte ničím nie je podložený, najmä keď uvážime, že mesiánske názvy a vlastnosti, ktoré sa Emmanuelovi v nasledujúcich hlavách pripisujú, nemôžu sa vzťahovať na hociktorého chlapca. Tiež nevedia vysvetliť zastancovia tohto názoru, prečo prorok hovorí o dievčati a nie o žene. Konečne neslobodno zabudnúť, že Achaz už nemôže očakávať znamenie priaznivé, lebo to odmietol. Neveril, preto nemôže očakávať pomoc božiu (srv. v. 9.). — Emmanuel teda nemôže byť nik iný len Mesiáš.

V dôsledku toho „Panna“ (hebr. *Ha-almá*) môže byť len matka Mesiášova. Hebrejská reč na označenie panny má slovo *betúlá*. Toto slovo označuje pannu bez ohľadu na jej vek, aj pannu vo vysokom veku. Prorok však chcel označiť aj mladistvý vek Emmanuelovej matky, preto užíva slovo *Almá*, s členom *Ha-almá*. Slovo *almá*, keď hľadáme len na jeho pôvod môže znamenať: skrytá, schovaná (*álam* = skryl). Od tohto kmeňa ho odvodzovali dávni exegeti napr. sv. Hieronym. Ale pravdepodobnejšie je ono ženským tvarom slova *elem* (= chlapec, mladík) a znamená dievča, mladé dievča. Kdekoľvek sa v Písme sv. toto slovo vyskytuje označuje vždy mladé, nevydaté a neporušené dievča, teda pannu. Tak: Gn 24, 43 sa slovom *alma* označuje Rebeka, budúca manželka Izákova. O nej sa však niekoľkými veršami pred tým (v. 16.) hovorí, že je pannou (*betúlá*) a že ju muž doteraz nepoznal. — V Ex 2, 8 sa takto volá Mária (*Mirjam*), sestra Mojžišova, ktorá je tu ešte rozhodne pannou a pravdepodobne ani neskoršie sa nevydala. — V Pies 6, 8 robí sa rozdiel medzi ženami, ktoré sú manželkami (kráľovny), ženami, ktoré sú porušené, hoci nie sú manželkami (konkubíny) a medzi „*alámoth*“, dievčatami, ktoré sú v sprievode kráľovien a o ktorých sa predpokladá, že sú pannami. Podobne Pies 1, 2. — V Ž 67, 26 je reč o sprievode, kde medzi spevákmi a hudobníkmi vykračujú na bubienkoch hrajúce „*alámoth*“, dievčatá. (V biblii častejšie vidíme panny hrať na bubienkoch: Ex 15, 20; Sdc 11, 34; Jer 31, 4). — V Ž 46, 1 a 1Krn 15, 20 je slovo „*alámóth*“ hudobným výrazom, nič nemožno z neho usudzovať. — Jediné nejasné miesto je Prisl 30, 18—19. Miesto je rôznym spôsobom opravované a vykladané, ale nijako nemožno z neho dokázať, že by tu slovo „*almá*“ znamenalo vydatú, alebo porušenú ženu, nepannu. I v Iz 7, 14 môže teda slovo „*alma*“ znamenať len dievča nevydaté a neporušené: pannu. Veď na padlé dievča nemožno ani pomyslieť, o tom by Boh nebol hovoril tak ako v tomto proroctve hovorí, a nebol by ho určil za matku Mesiášovu. Preto aj najstaršie preklady dosvedčujú, že je tu reč o panne (LXX má *parthenos*, starý sýrsky preklad: *betulla* a Vulg. *virgo*). Len preklady Aquilasov, Symmachov a Theodotionov majú: *neanis* = mladé dievča, nesmieme však zabúdať, že títo prekladatelia sa ku kresťanstvu chovali nepriateľsky a preto asi schválne použili slovo kresťanskému výkladu neprajné. — Kresťanstvo — počnúc už evanjeliom sv. Matúša (1, 23) plným právom vidí v tejto „*Ha-almá*“ panenskú matku Emmanuela-Mesiáša: Preblahoslavenú Pannu Máriu. Jej panenské počatie a jej panenský pôrod má byť tým veľkým zázrakom, ktorým Boh dokáže, že vie svojich oslobodiť aj bez pomoci iných. Veď sám Osloboditeľ sveta sa počal bez prispenia muža „z Ducha Svätého“, panensky.

15. Mlieko (doslovne: sadnuté mlieko Vulg. má: maslo) a med býva v Písme svätom často znakom úrodnosti zeme. Tu naopak z verša 22. vidieť, že obyvatelia Judska preto budú požívať mlieko a med, lebo zem bude neobrábaná, spustošená, obrátená na pastviská. Nedostatok iných pokrmov je znakom chudoby. Mesiáš bude jesť mlieko a med, pretože

bude chudobný. Je tým zároveň naznačené aj schudobnenie kráľovského rodu Dávidovho, z ktorého Mesiáš bude pochádzať. — „Keď bude vedieť opovrhnuť zlé a voliť si dobré“ znamená: keď dospeje k užívaniu rozumu.

16. S týmto v. sú ťažkosti. Je isté, že vo vv. 17. a nasl. je reč o spustošení Judska od Asýrov. Tu sa však zdanlive spomína opustenosť zeme Izraelskej a Sýrskej. Ak je tu skutočne reč o spustošení Sýrie a Izraela, tak prorok podotýka len, že tieto krajiny budú spustošené skôr ako Judsko. Ale už to je zvláštne, že izraelská a sýrska ríša označuje sa tu ako jedna „zem“, hoci to boli dve rôzne kráľovstvá. Dnes preto vo všeobecnosti tvrdia učenci, že sa už vo v. 16 hovorí o spustošení Judska. A preto niektorí prekladajú: „spustošená bude zem, o ktorú sa ty dvoch kráľov obávaš“. Iní vynechávajú, ako glosu, celý v. 16., alebo aspoň slová: „dvoch kráľov ktorej sa ty hroziš“. — Mohlo by sa myslieť, že Mesiáš príde krátko po spustošení Judska Asýrmi, hoci v skutočnosti od tohto spustošenia do príchodu Spasiteľovho uplynulo ešte asi 700 rokov. Je to však všeobecnou vlastnosťou prorociev, že proroci jedným videním vidia veci blízkej aj veci vzdialenej budúcnosti a časová diaľka sa medzi jednotlivými udalosťami v ich videniach stráca. Preto aj napíšu veci, ktoré sú časove od seba ďaleko, tak, ako by tie nasledovali krátko po sebe. I sám Pán Ježiš hovoril podobne. Predpovedal spolu spustošenie Jeruzalema a koniec sveta a to tak, že tiež neudáva časový odstup medzi týmito dvoma udalosťami, takže neškúsený čitateľ môže mať dojem, že koniec sveta sa časove kladie hneď po skaze Jeruzalema. Slovom: „Lebo skôr, ako by chlapec vedel...“ treba teda rozumieť tak, že spustošenie Judska bude síce skôr, ako by Mesiáš dosiahol vek užívania rozumu, ale prorok vôbec netvrdí, že po spustošení Judska hneď príde Mesiáš.

17. Odtrhnutie sa severnej ríše (efraimskej) bolo pre Judsko veľkým nešťastím; ešte väčšie nešťastie zapríčiní Judsku — z dopustenia božieho — práve ten, od ktorého, čakali pomoc: kráľ asýrsky.

18. O privolaní nepriateľa hvizdom pozri 5, 26. Predpovedajú sa útrapy, ktoré Judsko bude musieť znášať od Egypta a Asýrska. Tieto dve ríše čoskoro začaly so sebou zápoliť o svetovládu a Judsko, ktoré ležalo medzi oboma, trpelo od oboch. — Egypt sa volá muchou, pretože v Egypte, najmä na okolí Nílu je množstvo múch, a Egypt bude Judsku nepríjemný, ako muchy sú človeku. Asýrsko je včelou, t. j. silnejším a nebezpečnejším nepriateľom, ako Egypt.

19. Ako muchy a včely zvykli zaplaviť tu vypočítané miesta, tak zaplavia nepriateľské vojská krajinu judskú.

20. Asýrskeho kráľa si proti vôli božej najal sám Achaz (4. Krí 16, 8; srv. 2. Krn 28, 21). Zato ho Boh potresce tak, že asýrsky kráľ spustoší a vyplieni Judsko a pozbaví ho každej ozdoby, ako britva pozbavuje ozdoby telo muža. — „Rieka“ je Eufrat, za ktorým ležala ríša asýrska.

21. Z čried sotva zvýši kravička, zo stád sotva dve ovečky (dojky;

ale možno preložiť aj: kozičky; slovo sôn je spoločným menom malého dobytku, oviec a kôz).

22. Lenže aj Iudí ostane tak málo, že aj tie zvyšky zvierat im hojne vystačia mliekom.

23. Výraz „tisíc rév za tisíc strieborných“ vyjadruje množstvo, ale aj vzácnosť révy, lebo každá stála jeden strieborný, čo vtedy bola značná cena.

24. Tieto vzácne vinohrady budú tak zdivočené a prerastené trnami a bodľami, že z obavy pred divou zverou len ozbrojený človek si bude trúfať do nich vkročiť.

25. Taký istý bude osud aj dnes starostlivo obrábaných kopcov. — V podrobnostiach prekladajú tento v. rozličným spôsobom. Tu sa podáva preklad najpravdepodobnejší.

Hlava 8. — 1. „Písmo Iudské“ vykladajú všelijako. Niet dôkazov, žeby aj u Židov (ako v Egypte) bolo bývalo dvojaké písmo, kňazské a Iudové, preto najlepším výkladom je, že nápis mal byť písaný písmom zjavným, aby ho každý mohol čítať. — Izaiášov syn, ktorý sa neskoršie narodil (v. 3.) dostal meno toho istého znenia „Náhla korisť—rýchly lup“. Nadpis a meno mal ten význam, že Asýri prídu čoskoro a rýchlo vykoristia hlavné mesto Sýrie, Damask a hlavné mesto kráľovstva Izraelského, Samáriu.

2. O svedkoch, ktorí sa tu spomínajú, nič bližšieho a určitého nevieme. Uriáš kňaz sa spomína v 4 Krí 16, 10 nasl., ale hoci žil v tej istej dobe, mohol to byť Uriáš iný. — Zachariášov pozná Starý zákon viacerých, ale v dobe Izaiášovej žil z nich len Zachariáš, svokor Achazov (2 Krn 29, 1). Je však pochybné, či Izaiáš tohto volal za svedka. — Boli to však istotne mužovia, ktorým tak kráľ, ako aj Iud veril. Im vysvetlil prorok význam nápisu, aby po vyplnení proroctva dokázali, že Izaiáš tieto udalosti predpovedal.

3. „Izaiáš sotva nazýva svoju manželku prorokyňou preto, ako by aj ona bola prorokovala, ale preto, že bola manželkou proroka a matkou dietok (srv. aj 7, 3.) ktoré dostaly prorocké mena“ (Fischer). — Je jasné, že chlapec, o ktorom sa tu hovorí, nie je totožný s Emmanuelom. Meno je celkom iné; ďalej u Emmanuela sa spomína len matka, tu však Izaiáš výslovne píše, že otcom dieťaťa je on sám. Preto tu otec dáva synovi meno, Emmanuelovi dá meno len matka. Konečne Emmanuel je symbolom spásy, Izaiášov syn symbolom skazy.

4. I meno tohto Izaiášovho syna (Srv 7, 3.) je symbolické, náznakové. Tak ako nápisom na tabuli (v. 1.), aj týmto menom majú byť Židia upozornení, že Sýria a Izrael čoskoro budú Asýrmi olúpení. Stane sa to sotva o poldruha roka, keď chlapec Izaiášov začne volať otca a matku. Je známo, že to bývajú prvé slová, ktoré sa dieťa naučí vraviť. (U hebr. *abí* = otec môj, *immí* = matka moja).

5. V nasledujúcom výroku božom je vypovedaný trest na Judsko.

6. „Tento Iud“ je Iud judský. — Siloe je kanál, ktorý tiekol na

úpätí posvätných jeruzalemských kopcov: Siona a Moria, preto ho tu prorok používa na označenie bohovlády, ktorá je pokojamilovná a tichá. Touto bohovládou opovrhol judský ľud, pozbavil sa tým pomoci božej a tak zapríčinil radosť nepriateľským kráľom sýrskemu a izraelskému. (Iní vykladajú porušenú druhú polovicu 6. verša ináč alebo menia text.)

7. „Rieka“ (hebr. *naar*) je asýrska rieka Eufrát (srv. 7, 20). Prudkými vodami tejto rieky sa znázorňuje dravé vojsko asýrskeho kráľa, ktoré z dopustenia božieho prekročí hranice svojej ríše.

8. Nepriateľské asýrske vojsko úplne zaplaví zem judskú. — „Až k hrdlu bude siahaf“, t. j. obyvateľstvo Judska bude blízko potopenia, zániku. — Prorok prechodí k inému obrazu: asýrske vojsko predstavuje ako obrovského dravého vtáka, ktorého krídla pokryjú celú „Emmanuelovu zem“, t. j. Judsko. Emmanuel teda nemôže byť syn Izaiášov, lebo prorok nemohol volať zem judskú zemou svojho syna. Judsko sa nikdy nevolá ani zemou daktorého judského kráľa, ale vždy len zemou Jahveho. Emmanuel je teda viac ako obyčajný judský kráľ: je Kráľ-Mesiáš.

9. Nepriatelia síce zaplavia Emmanuelovu zem, ale konečného víťazstva nad ním nedobyjú. Môžu zúriť (Vulg.: shromaždiť sa, t. j. k boju), môžu sa vyzbrojiť — a to nielen Asýri, ale aj národy zo široka-ďaleka, na konci budú to nepriatelia, ktorí sa budú desiť (podľa Vulg.: budú premôžení, čo je podľa smyslu to isté).

10. Môžu robiť plány a hovoriť čokoľvek (pod rečami sa rozumejú hrozby alebo vojenské rozkazy): plány sú daromné, reči sa nesplnia, preto, že „S nami Boh“. Pôvodný text má „lebo Emmanuel“. Vulg. neuvádza vlastné meno Mesiášovo (Emmanuel), ale jeho význam (S nami je Boh); tak robia aj mnohí prekladatelia. Ťažkosť je však len v prekladoch, pôvodca myslel aj na meno „Emmanuel“ aj na jeho význam. Smysel tedy je: Pre Emmanuela, v osobe ktorého bude Boh s nami, nebudú môcť nepriatelia zničiť Mesiášovo kráľovstvo, ktoré sa vo verši 8. nazýva zemou Emmanuelovou.

11. V nasledujúcich veršoch hovorí prorok k užšiemu krúžku svojich učeníkov. — „Mocným zásahom“ doslovne: „keď mal (Pán) mocnú ruku“, t. j. prorok bol pod mocným vplyvom božím, keď mu tento výrok bol oznámený. — Izaiáš a jeho družina nemajú kráčať cestou „tohto“, t. j. židovského ľudu, nemajú byť neveriaci ako ten ľud.

12. Čo sa tu myslí sprisahaním, je neisté. Podľa niektorých nemajú spoločné ťaženie Izraelska a Sýrie proti Judsku volať len sprisahaním tých dvoch krajín, lebo táto vojna je vlastne trestom božím na Judsko. V 4 KrI 15, 37 sa hovorí, že to bol Pán, ktorý Rasina kráľa sýrskeho a Pekaha, kráľa izraelského poslal proti Judsku. Podľa iných sa zo slov prorokových dá usudzovať, že v tých vojnových časoch každé počínanie, ktoré sa kráľovi a zvedenému ľudu nepáčilo, nazvali hneď sprisahaním, vlastizradou, pravdepodobne takto posúdili aj počínanie prorokovo. Aspoň prorokovi nasledovníci sa majú podobného obviňovania varovať, ale

sa ani nemajú báť toho, čoho sa Iud bojí, t. j. Sýrie a Izraela. — Posledný názor je pravdepodobnejší.

13. Držať za svätého tu znamená toľko, ako chrániť sa toho, aby Pán bol znesväcovaný. (Srv. výraz „posväť sa meno Tvoje“). — Nie Iudí, ale Pána treba sa báť.

14. Veriacim bude Najsvätejší Boh svätyňou, záchranným útočiskom. Pre „oba domy Izraela“, t. j. pre kráľovstvo tak severné ako i južné bude záhubou, pretože neveria a nedôverujú. — Plný význam dostaly tieto slová v dobe mesiánskej, keď sa Spasiteľ stal pre veľkú väčšinu židovského národa skutočne kameňom úrazu.

15. Kameň úrazu, sieť, osídlo, sú len obrazy, ktorými sa znázorňuje záhuba národa: na kameň sa potknú, padnú a sa zabijú, do sieťi sa zamocú, do osídla sa chytia.

16. Prorok bol vyhlásil, že národ má len v Pána dôverovať a okrem neho nikoho sa nemá báť. Slová proroka však aj po výhražných proroctvách ostali márne, preto svoje v hl. 7. a 8. povedané proroctvá (nazvané tu „svedectvom“ a „náukou“), oddáva svojim učeníkom, či už tak, že prorocké výroky skutočne napísal a závitok zapečatil, aby ten len po splnení výrokov mohol byť čítaný, a či tak, že proroctvá len slovom hlboko vryl do sŕdc učeníkov a tak ich „potvrdil“ a „spečatil“. Robí tak preto, aby po splnení sa proroctiev bol dôkaz, že splnenie srovnáva sa s predpoveďou. — Podľa Vulg. („Upevni svedectvo, zapečať zákon u mojich učeníkov“) a starších prekladateľov vôbec, je to Pán, ktorý dáva prorokovi rozkaz, aby „svedectvo upevnil...“ a to u Pánových učeníkov. Oba preklady sú správne a smysel v oboch prípadoch ostáva nezmenený, do súvisu však lepšie sa hodí preklad novších, ktorý aj tu podávam. (Srv., že aj v nasl. verši hovorí prorok a nie Pán.). — Proroci mávali učeníkov. Tí sa, pravda, neučili za prorokov, lebo za prorokov si povolával Boh sám Iudí, ktorých chcel, bez ohľadu na ich vek, pohlavie alebo stav. Prorockí učenici boli len nasledovníkmi proroka, ktorí poslúchali, zachovávali a prípadne aj spísali prorocké slová a príkazy. Nakoľko však proroci hovorili v mene a zastúpení Pánovom (pozri pozn. k 1, 1.), mohli byť prorockí učenici nazývaní aj učeníkmi Pána.

17. Výroky, ktoré Pán skrze Izaiáša zvestoval, obsahujú aj proroctvá priaznivé. Preto prorok v Pána dúfa a očakáva, že on splní aj tie proroctvá, ktorými prisľúbil pomoc a spásu i keď sa teraz odvrátil od domu Jakubovho, t. j. od Izraelitov, ktorých praotcom bol Jakub, zvaný aj Izrael.

18. Nádej prorokova nie je bezzákladná. On sám a jeho dvaja synovia majú významné mená (srv. pozn. k 7, 3 a 8, 4) a to nie náhodou, lež dostali ich od Pána, aby už aj svojimi menami ustavične upomínali Iud na proroctvá tak výstražné, ako aj útešné, ktoré Boh skrze Izaiáša oznámil a aby tie mená boli zároveň aj zárukou, že sa proroctvá Izaiášove splnia. — Ďalšou zárukou je to, že Pán prebýva uprostred svojho Iudu na hore Sion: isté je, že prisľúbenia, ktoré Sionu dal (srv. 2, 2 nasl.;

4, 6 atď.) aj splní a neodvráti sa ani od Iudu neveriaceho a zatvrdnutého. (Knabenbauer).

19. Prorok načas umlkné, závitok prorociev zapečatí (srv. vv. 16—18). Tu sa ľahko môže stať, že poverčiví Židia budú prorokových učeníkov zvädzať, aby žiadali veštby od čarodejov (vlastne od tých, čo vyvolávajú duchov zomretých, to znamená hebr. slovo *ob*) a veštcov. Na takéto zvody dáva prorok odpoveď: „Národ (mieni svoj, židovský národ) nie od veštcov a čarodejov, ale od svojho Boha má prosiť rady“. A posmešne sa pýta: „Či o živých budeme sa dopytovať tých, čo už zomreli?“ — „Mŕtvych“ možno rozumieť aj o modlách (srv. Žalm 105, 28; aj slovo *eloháv* možno preložiť: svojho Boha, ale aj: „svojich bohov“). Tak by smysel bol: „Živí Iudia sa budú radiť u mŕtvych modiel? — Iní (z katolíkov Condamin, Fischer) do úst zvodcov dávajú ešte aj slová: „Nuž či národ nemá sa dopytovať u svojich bohov? o živých u mŕtvych?“ V tom prípade by odpoveď na zvody bola len vo verši nasledujúcom. Tento výklad je málo pravdepodobný. — Čarodejstvá, povery ba aj vyvolávanie duchov (srv. Lv 19, 31; Dt 18, 11; 1 Sm 28; 4 Krí 21, 6; Iz 65, 4) boli u Židov — isteže vplyvom pohanským — často vo zvyku.

20. Nie v čarodejstvách, ale len v náuke, v zákone božom (*tórá*) a v zjavení, „svedectve“, danom skrze prorokov je spása. Túto myšlienku podáva tu prorok, ale len v krátkej, heslovitej výzve: „K náuke a ku svedectvu!“ Kto sa tohto hesla nedrží, blúdi v duševných tmách, lebo svetlom pre dušu je práve zákon a zjavenie božie (Ž 118, 105). — Sú, ktorí prekladajú: „K zákonu a ku svedectvu! Či nebudú takto hovoriť tí, pre ktorých niet úsvitu?“ a rozumejú to tak, že sa bezbožní vtedy budú chcieť vrátiť k zákonu, keď už bude neskoro. Lenže tu na zemi nikdy nie je neskoro vrátiť sa na cestu pravdy. Na druhom svete síce budú hriešnici hovoriť: „Teda sme zblúdili s cesty pravdy a svetlo spravodlivosti nám nesvietilo!“ (Múdr 5, 6) lenže nebudú si môcť vrátiť: „K zákonu...!“, lebo na cestu zákona sa už nebudú môcť vrátiť. Tých však upozorňovať, ktorí sú na zemi, im nebude dovolené. (Iz 16, 27 nasl.)

21. Verše 21—23 sú nejasné a bývajú prekladané rôznym spôsobom. Tu sa podáva najpravdepodobnejší preklad a výklad. — Ten, kto nežije podľa zákona božieho (v. 20), bude blúdiť zemou stiesnený a hladný. Pre nešťastie a biedu, ktorú si sám zapríčinil, bude obviňovať moc zemskú, kráľa, ktorý pomôcť nevie a moc nadzemskú, Boha, ktorý, pre nekajúcnosť hriešnikov, pomôcť nechce.

22. Pomoc nenájde nikde, lebo kdekoľvek sa obráti, nájde len čiernu beznádejnosť. — Slová: „Ale mrákavy uniknú“ patria už k nasledujúcej stati a tvoria prechod k potešujúcemu mesiánskemu prorocktvu. Vulg. tieto slová prekladá: „a nemôže uniknúť svojmu súženiu.“

23. Tento verš tvorí úvod k mesiánskemu prorocktvu nasledujúcej hlavy a poukazuje na pôsobivý protiklad, ktorý je medzi beznádejnou duševnou tmou hriechu a jasavým svetlom doby mesiánskej. — Pouka-

zuje aj na protiklad medzi dávnyim pokorením a znevážením a budúcim oslávením Galilejska. Kraje, ktoré vlastnily kmene Zabulona a Neftaliho, ležia západne a severozápadne od jazera Genezaretského. Tieto kraje pokoril Boh vo vojnách so Sýriou, najmä však v bojoch s Asýrskom: Asýrsky kráľ Tiglatpilésar sa týchto krajov (asi r. 734 pr. Kr.) zmocnil a ich obyvateľov odviedol do zajatia (4 Krľ 15, 29; 1 Krn 5, 26). — Pod časom „posledným“ rozumie sa doba mesiánska. — Pobrežie mora, doslovne „prímorská cesta“, je pobrežie Genezaretského jazera, ktoré sa v Písme sv. viac ráz nazýva morom (Nm 34, 11; Joz 12, 3; 13, 37). Podľa iných by sa prímorskou cestou mienila cesta, ktorá viedla ku Stredozemnému moru. — Zajordánsko už síce nepatrilo k územiu kmeňov Zabulona a Neftaliho, ale tiež bolo v dobe mesiánskej oslávené. — Najsevernejšia čiastka Galileje volala sa „Galileou pohanov“, lebo tam, — na pohraničí fenickom, — bývalo mnoho pohanov. — Územie, o ktorom je tu reč, bolo v dobe mesiánskej skutočne zvelebené. Veď tam, v Nazarete, vyrástol Pán Ježiš a aj v čase svojho verejného účinkovania tam pôsobil najviac a to menovite v mestách, ktoré ležaly na pobreží Genezaretského jazera. Splnenie sa tohto proroctva opisuje aj sv. Matúš evangelista (Mt 4, 12 a nasl.). — Druhú polovicu tohto verša od slov „v predošlom čase...“ pričleňuje Vulg. už k hlave 9, následkom čoho je v číslovaní veršov hlavy 9. medzi Vulgátou a hebrejskou osnovou malá odchýlka.

Hlava 9. 1. Pre nekajúcich hriešnikov nebude úsvitu (8, 20). Ale veriaci po trudnom putovaní v duševných tmách a po temnostiach trestov, zapríčinených hriechom, predsa dožijú sa svetla. Bude to svetlo mesiánskej spásy a zažiarí ono v prvom rade obyvateľom ubiedených krajov na okolí jazera Genezaretského. (Viď 8, 23). Na tento kraj pomocou vojnových hrôz, hladu a moru smrť naozaj vrhla svoj tieň. (Miesto tieňu smrti, hebr. *salmaveth*, čítajú niektorí: „temnoty“ hebr. *salmúth*, čo však nie je potrebné). Ale aj nad celou židovskou krajinou zažiarí mesiánske svetlo, lebo Mesiáš bude panovať na tróne Dávidovom (v. 6) a Dávid bol kráľom celej židovskej ríše. — Mesiáš aj na iných miestach Písma svätého volá sa svetlom (Iz 42, 6; 49, 6; a v Evanjelie sv. Jána častejšie).

2. Pôvodný text má: „Rozmnožil si národ, nezväčšil si radosť“ a takto číta aj Vulg. Ak by toto znenie bolo správne, (čo však nie je pravdepodobné), smysel by bol: Voľakedy bol národ početným, nemal však mnoho radosti. — Ale na okraji hebr. osnovy je slovo „lo“ = „ne...“ opravené na „lô“ = „jemu“ (tieto dve slová sa v hebr. líšia len pravopisom, výslovnosť majú rovnakú, preto mohli byť pri opisovaní ľahko zamenené). Podľa toho bolo by treba prekladať: „Rozmnožil si národ, jemu si zväčšil radosť“, t. j. v dobe mesiánskej sa aj počet veriacich, Mesiášových prívržencov, aj ich radosť zväčší. Minulý čas používajú proroci často i vtedy, keď hovoria o budúcnosti, lebo im Boh budúcnosť zjavoval vo videniach a oni opisujú tieto, už pominulé videnia. Izaiáš, vo

svojom tu opísanom videní, videl národ už rozmnožený, Mesiáša narodeného (v. 5). — Horespomenutá oprava slova „lo“ však tiež nezodpovedá celkom duchu hebrejskej reči. Preto novšie všeobecne sa predpokladá, že miesto dnešného „haggoj lo“ = „národ ne...“ mal pôvodný text „haggilá“ = „plesanie“ a prekladajú: „Rozmnožil si plesanie, zväčšil si radosť“. Takto je i smysel najlepší, aj súbežnosť básnickej osnovy (plesanie — radosť) je najdokonalejšia, preto sme si osvojili toto znenie. Ku ktorémukoľvek z troch podaných znení sa však prikloníme, podstatný smysel, — ako vidieť — ostáva nezmenený: hovorí sa vždy o veľkej radošti budúcej doby mesiánskej. Túto radosť prirovnáva prorok najväčšej radošti roľníka, žatve (srv. Ž 4, 8; 125, 6; Jer 48, 33) a najväčšej radošti vojakovej, deleniu koristi (srv. Sdc 5, 30; Ž 67, 13; 118, 162). — Poslednú časť verša má Vulg.: „... ako plesajú víťazi po koristení, keď sa delia s korisťou.“

3. V dobe, keď Izaiáš toto proroctvo predniesol, národ židovský bol ujomovaný a bitý Asýrmi. Proroci, keď hovoria o nepriateľoch budúceho mesiánskeho kráľovstva, nazývajú ich menom toho národa, ktorý židovskú krajinu práve utláčal. Tak im ľud najľahšie rozumel a bolo to i správne, lebo keď starozákonné kráľovstvo vyvoleného národa bolo predobrazom ovozákonného kráľovstva mesiášskeho i nepriatelia starozákonného kráľovstva boli predobrazom nepriateľov kráľovstva novozákonného. — „Pohoničia“ boli dozorcovia, ktorí pracujúcich otrokov palicou (hlavne údermi po pleciach, lebo to bolo pre pohoniča najpohodlnejším) hnali k vypätiu všetkých síl. — Ako kedysi Gedeón bez ľudských síl, jedine pomocou božou zničil nepriateľských Madianitov (Sdc 7), tak zlomí Boh nepriateľov mesiánskeho kráľovstva.

4. Výraz „hrmotná obuv“ značí obuv vojenskú. Ale výraz tento prekladajú aj rôznym iným spôsobom. Isté je, že sa tu myslí na vojenský výstroj. — Porážka nepriateľov bude tak dôkladná, že celý vojenský výstroj bude spálený. „Šat zmáčaný v krvi“ je tiež vojenský odev. Vojen viac nebude, lebo Mesiáš bude knieža pokoja (v. 5. Viď tiež pozn. k 2, 4).

5. Pôvodcom dokonalého víťazstva mesiánskeho kráľovstva nad nepriateľmi a príčinou — v predošlých veršoch opísanej — veľkej radošti bude chlapček, ktorý sa n á m, na radosť všetkých nás, narodí. „Kto by si nespomenul na slová anjela: narodil sa v á m dnes Spasiteľ (Lk 2, 11)? Kto by nespomenul na štedrosť božiu: veď tak miloval Boh svet, že jednorodeného Syna svojho vydal?“ (Knabenbauer). — Bezpochyby je tento chlapček totožný s Emmanuelom, ktorého zázračné počatie a narodenie bolo už spomenuté v 7, 14 a ktorý je i podľa 8, 8—10 príčinou spásy, je tu teda reč o Mesiášovi a o nikom inom sa toto proroctvo vykladať nemôže. Na jeho pleci bude kniežatstvo, bude panovníkom. Plášť, odznak vlády a kniežatstva sa nosil na pleciach. — Mená, ktoré sa tu Mesiášovi dávajú, dostatočne dosvedčujú, že nebude obyčajným človekom. Všetky tie mená nemožno na nikoho iného vzťahovať, jedine na

Mesiáša. Mien je podľa sv. Hieronyma šesť: Zázračný, Radca, Boh, Silný, Otec večný, Knieža pokoja. Ale pravdepodobnejšie je, že prvý názov treba spojiť s druhým a tretí so štvrtým, takže sú uvedené len štyri mesiášske názvy: Zázračný radca, Boh mocný, Otec večný, Knieža pokoja. — Mesiáš bude zázračným radcom, jeho radou sa každý bude môcť bezpečne spravovať. Kto prečíta Evanjelium, presvedčí sa o zázračnej múdrosti rád Mesiáša, Pána Ježiša. — Názov „Boh mocný“ (hebr. *Él gibbór*) robí rozumárom veľké starosti. Nevera im nedovolí prijať meno „Boh mocný“, lebo by museli uznať božstvo dieťaťa, o ktorom hovorí prorok, t. j. museli by byť veriacimi. Preto prekladajú tento názov: „boží hrdina“. Lenže výraz „*Él gibbór*“ musí byť prirovnaný iným podobným biblickým názvom božím. Keď výraz „*Él saddáj*“ znamená „Boh všemohúci“ a výraz „*Él eljón*“ znamená „Boh najvyšší“, tak aj výraz „*Él gibbór*“ bude znamenať „Boh mocný“. A tento názov sa v biblii aj viac ráz vyskytuje a vždy sa ním označuje Boh Jahve (Iz 10, 21; Dt 10, 17; Jer 32, 18; Neh 9, 32). To uznajú aj rozumári. Zaujímavý je z najnovších napr. Procksch (Jesaia I. str. 144 nasl. a 170 nasl.), ktorý v 9, 5 prekladá výraz „*él gibbór*“ slovom *Gottheld* = boží hrdina, ale už v nasledujúcej hlave (10, 21) ten istý výraz prekladá slovom *Heldengott* = hrdinný Boh a uznáva, že ten názov označuje Boha. Nemožno teda ani v 9, 5 preložiť tento názov ináč, ako „Boh mocný“. Tak prekladajú všetci katolíci a väčšinou aj veriaci protestanti. Tým, pravda, netvrdíme, že prorokovi Izaiášovi bolo zjavené tajomstvo Najsvätejšej Trojice, a že by bol vedel, že je tu reč o druhej božskej osobe, o Synovi Božom. Táto pravda v Starom zákone jasne zjavená nebola. Ale prorok vedel toľko, že v dieťaťi-mesiášovi sa akýmsi neobyčajným spôsobom objaví Boh. Ako väčšina prorociet i toto stalo sa úplne jasným až po splnení a vo svetle novozákonného zjavenia. My, ktorým tajomstvo Najsvätejšej Trojice bolo zjavené, vieme, že slabé dieťa-mesiáš je naozaj Boh mocný, druhá božská osoba. — Meno „Otec večný“ znamená, že Mesiáš bude svojim veriacim nie tyranom, ale Otcom a to Otcom večným. Preklad „Otec budúceho veku“ je podľa toho nepresný. — Názvu „Knieža pokoja“ sa nedostalo ani jednému starozákonnému panovníkovi. Jedine Mesiáš bude takýmto kniežaťom. Len by sa svet mal spravovať jeho pokojamilovnou náukou a jeho príkladom. (Srv. verš predošlý, tiež aj pozn. k 2, 4).

6. Mesiáš bude panovníkom pokoja, aby novozákonnému kráľovstvu božiemu dopomohol ku vzrastu a k nekonečnému pokoji. — Iní prekladajú: „Vzrastu vladárstva a pokoju nebude konca“, čo je tiež možné a ešte jasnejšie. — Novozákonné mesiánske kráľovstvo bude pokračovaním starozákonnej bohovlády: Mesiáš „bude sedieť“ (Vulg.) na tróne svojho praotca Dávida. Starozákonné kráľovstvo sa spreneverilo, preto zaniklo; novozákonné kráľovstvo však upevní Mesiáš, nie mečom a násilím, ale pravdou a spravodlivosťou, preto bude ono trvať „odteraz“ — t. j. od splnenia sa tohto prorocka, od narodenia sa chlapčeka,

ktoré prorok vidí ako prítomné, — až naveky. — Ako pečat a slávnostné ubezpečenie, že sa proroctvo naozaj splní, pripojuje prorok slová: „Horlivosť Pána 'zástupov to urobí.“

(9, 7 — 10, 4). Toto proroctvo sa rozdeľuje na štyri slohy; každá sa končí slovami: „Týmto všetkým nie je odvrátený jeho hnev a ruka jeho ešte je vystretá.“ Výstrahy sú namierené hlavne proti severnému židovskému kráľovstvu. Kmene Efraim a Manasses (v. 8 a 20) patrily k tomuto kráľovstvu, Samária bola jeho hlavným mestom, ba podľa hlavného mesta aj celé kráľovstvo sa dakedy nazývalo Samáriou. (Srv. pozn. k 5, 25).

7. „Slovo“, výrok to boží, je tu zosobnený, ako boží posol, ktorý sa bez splnenia sverenej úlohy nevráti (srv. Iz 55, 11). Slovo toto „dopadne“, je teda výstrahou, ohlásením trestu. — Jakub a Izrael je národ, ktorý od Jakuba (iným menom Izraela) pochádza.

8. Celý národ musí skúsiť, že sa tresty budú stupňovať, lebo doterajšími bol ľud len utvrdený vo svojej zaslepenosti a pýche.

9. V tejto svojej pýche hovoria: veci, ktoré nám boli zničené, nahradíme lepšími: zrúcané budovy z tehál, budovami z kvádrov, vyrúbané sykomory, vznešenými cédrami.

10. Nepriatelia Rasina, kráľa sýrskeho boli Asýri. Rasin bol v tom čase spojencom izraelskej ríše (viď pozn. k 7, 1 nasl.), jeho nepriatelia boli tedy aj nepriateľmi Izraela.

11. Boh nielen Asýrsko popudí proti Izraelu, ale aj vlastného jeho spojenca: Sýriu (Arám) a tiež aj Filištínsko. Títo všetci, ako dravci budú plnou silou ničiť ríšu izraelskú. — K slovám „Týmto všetkým...“ viď pozn. k 5, 25.

12. Voľakedy, hlavne v dobe sudcov, trestaný národ uznal, že jeho útrapy sú trestami božími preto zakaždým volal k Bohu o pomoc a Boh vždy odňal trest. Teraz je ľud zatvrdnutý, k Bohu sa neobráti, preto sú potrebné ďalšie tresty.

13. Tieto tresty postihnú všetky vrstvy národa. Obrazy: „hlava a chvost“ (srv. Dt 28, 13—44; Iz 19, 15), „palmová ratolesť a trsť“ (srv. Iz 19, 15) označievajú to, čo je „vznešené a podlé“, „vysoké a nízke“. Podľa toho by sa nimi aj tu označovali vodcovia národa a pospolitý ľud. — Vulg. miesto „palmovú ratolesť a trsť“ má „toho, ktorý zohýňa a uzdí.“

14. Prorok dáva obrazu „hlava a chvost“ od obvyklého trocha odchylný výklad. Hlavou sú starci, chvostom falošní proroci. Preto pokladajú niektorí tento verš za glosu, no bezdôvodne, lebo bez neho by táto sloha bola kratšou ako ostatné tri.

15. Ľud ide za svojimi vodcami a nevie, že ho tí zvedú do záhuby. — Vulg. má: „A tí, ktorí za šťastný vyhlasujú tento ľud, budú zvodcami, tí však, čo za šťastných sú vyhlasovaní, budú svrhnutí.“ Myslí na falošných prorokov, ktorí miesto výstrah a napomínaní, zaliečajú sa ľudu,

za šťastný ho vyhlasujú. Takto ho podvádzajú, lebo nimi ubezpečovaný ľud nečiní pokánie a uvažuje na seba nové tresty.

16. Každý panovník má z junače svojho národa radosť. Boh sa však ani z mládeže svojho ľudu neteší, (iní menia osnovu a prekladajú: „junač jeho neušetrí“, čo však nie je potrebné). Ba nezmiluje sa Boh ani nad vdovami a sirotami, hoci mu ináč ich osud veľmi leží na srdci (srv. Ex 22, 22; Lv 10, 18; 24, 17; 27, 29; Iz 1, 17; 10, 2 atď.). Všetci hrešia, preto všetci musia byť trestaní. — Ale ani týmto sú tresty nie vyčerpané.

17. Hnev boží preto sa nemohol utíšiť, lebo zločinnosť blčí a rozširuje sa ako požiar. Oheň najprv zachváti, čo je suché a neužitočné: tnie a bodľacie rozšíri sa však i na húštinu lesa a keď ten vzblčí, dvíha sa ponadeň dym vo vysokánskych kúdoloch. Tak aj neprávosť znivočí napred zločinných, ale potom zachytí celý zástup národa a zničí ho bez vyberania.

18. Týmto ohňom, ako to z nasledujúceho opísania vysvitá, je občianska vojna; hnev boží dopustí na národ toto nešťastie, ale rozne-covať a živiť bude plamene občianskej vojny ľud sám vzájomnou nenávisťou, ktorá neušetrí ani vlastných bratov, takže národ bude naozaj zožieraný hrôzami tejto vojny. — Miesto „zapálená je zem“ má Vulg. „otrasená je zem“. Zodpovedné hebr. slovo (*neetam*) sa v biblii nikde inde nevyskytuje, preto je jeho význam neistý. Súvis vyžaduje skôr význam „zapálená“; tak prekladá aj LXX.

19. Oheň stravuje všetko, čo mu príde do cesty a nikdy nemá dosť. Aj Izraeliti sa budú bezohľadne nivočiť jeden druhého. Národ je jedným celkom; keď sa jeho údy vzájomne nivočia, to ako by človek jedol „mäso vlastného ramena.“

20. I najpríbuznejšie kmene severného kráľovstva sa znepriatelia; veď oba tu spomínané kmene, — Efraim a Manasses — pochádzajú od Jakubovho miláčika, od egyptského Jozefa, a predsa sa budú navzájom ubíjať. Spoja sa len, keď bude treba bojovať proti kmenu Judovmu, ktorý mal osobitné kráľovstvo a na území ktorého bol aj Jeruzalem s posvätným Sionom a chrámom; spájaly sa podľa toho k boju bezbožnému. — V severnej ríši boly vnútorné boje veľmi časté. V južnej judskej ríši, ktorá zanikla len r. 586 pr. Kr. P., panovala stále tá istá dávidovská kráľovská dynastia, proti tomu v severnej ríši izraelskej, hoci tá zanikla už v r. 722 pred Kr. P., vystriedalo sa 9 dynastií. Každá zmena dynastie bola spojená s občianskymi vojnami a kráľovraždami. Najmä v posledných časoch trvania tejto ríše, — čo spadá práve do doby proroka Izaiáša — boly tam občianske vojny časté.

H l a v a 10, v. 1. Mocnári sveta v každej dobe usilujú sa dať zákonitú formu svojim neprávostiam, preto vynášajú zákony, ktoré bezprávie vyhlasujú za právo. Tak to bývalo neraz aj v oboch ríšach židovského národa. Prorok hrozí pôvodcom a pisárom takýchto zákonov.

2. Zlé zákony možno použiť hlavne proti drobnému, biednemu ľudu,

ten sa ťažko vie proti nim brániť. Do osobitnej ochrany berie prorok vdovy a siroty, lebo tých sa nemá kto zastáť.

3. Deň navštívenia je deň božej odplaty, tu v smysle zlom: deň božieho trestu. Nešťastie, ktoré zďaleka príde, je vpád ďalekých Asýrov. Až toto nešťastie príde, nebudú sa mať ku komu utiekať o pomoc tí, u ktorých teraz utláčaní márne hľadajú pomoc. A čo im vtedy pomôže nespravodlivo nadobudnuté bohatstvo? — Miesto „bohatstvo“ má Vulg. „slávu“.

4. Všetko musia opustiť, ich osudom bude zajatie alebo násilná smrť. S prekladáním začiatku tohto verša sú ťažkosti, tu podávame najpravdepodobnejší preklad. Vulg. prekladá: „aby ste neboli zohnutí do pút a nepadli so zabitými“, čo je podľa smyslu to isté.

5. V predošlom proroctve je náražka, že Boh bude svoj národ trestať skrze Asýrsko. V tomto proroctve vyhlasuje Izaiáš, že aj Asýrsko bude potrestané, preto, že prekročilo hranice úlohy, ktorú mu sveril Boh: Asýrsko je nástrojom rozhnevaného Boha; do ich, Asýrov, ruky vložil Boh svoj hnev, čiže ich rukou chce trestať národ, na ktorý sa rozhneval.

6. Bohorúhavý národ, o ktorom tu Izaiáš hovorí, je národ kráľovstva judského; tento národ má byť Asýrmi strestaný, vykoristený a až do blata pokorený, nie však úplne vyhubený. — Národ môjho hnevu — národ, ktorý je predmetom môjho hnevu, národ, na ktorý sa hnevám.

7. Asýrsko sa však neuspokojí vykoristením a pokorením národov, ktoré Boh chce trestať, prekročí medze Bohom mu daného poverenia a zamýšľa množstvo národov úplne vyhubiť.

8. Priamu reč nasledujúcich veršov hovorí asýrsky kráľ, ktorý neuznáva, že je len nástrojom v rukách božích, ale všetky úspechy, ktoré nad národami dosiahol, pripisuje svojej moci a udatnosti. Vychvaľuje sa, že jeho miestodržiteľia majú kráľovské bohatstvo a kráľovskú moc. Isteže bolo medzi týmito miestodržiteľmi aj niekoľko skutočných, ale „veľkému“ (srv. Iz 36, 4) asýrskemu kráľovi už podrobených kráľov.

9. Smysel verša je: „Či som si nepodrobil Kalano tak ako Karkamiš? Emat nie tak ako Arfad? a Samáriu nie tak ako Damask? — Mesto Kalano ešte nie je bezpečne stotožnené. Mesto Karkamis bolo v severnej Sýrii pri rieke Eufrát a bolo zaujaté asýrskym kráľom Sargonom v r. 717 pr. Kr., ale poplatky platilo už Tiglatpilésarovi IV., ktorý v r. 740. podrobil aj mesto Arfad, juhozápadne od Karkamisu a tiež aj mesto Emat v Sýrii, pri strednom toku rieky Orontes. — Damask bol sídelným mestom sýrskych (aramejských) kráľov a bol zaujatý Tiglatpilésarom v r. 732. Severnú ríšu židovskú a jej hlavné mesto Samáriu vyvrátil Sargon v r. 722 pr. Kr.

10. Kráľovstvá bôžikov sú asýrskym kráľom už zaujaté pohanské kráľovstvá. To boly, — hovorí ďalej asýrsky kráľ, — väčšie kráľovstvá, ako Judsko a ako bola Samária, mali teda, podľa názoru pohanského, aj viac bohov, viac to ochráncov a predsa podľahly moci asýrskeho kráľa. — Miesto „a modiel predsa mali viac, ako Jeruzalem a Samária“

má Vulg.: „a ich modly sú z Jeruzalema a Samárie“, čo však predpokladá ten istý hebrejský text, ktorého presný preklad tu podávame. — Slová „a Samária“ pokladajú mnohí za glosu.

11. Asýrsky kráľ zaujal dokonca už aj Samáriu, medzi bohmi ktorej bol i Boh, ktorému sa klaňajú v Judsku: ako sa tedy bude môcť zachrániť Judsko a Jeruzalem? Tu už vidieť, že sa asýrsky kráľ chystá proti Jeruzalemu. On, pravda, i Boha Jahve priraduje k pohanským bohom iných národov, predsa znejú verše 10. a 11. ako by sa kráľ nielen Jeruzalemu vyhrážal zmalichernovaním jeho Boha, ale ako by aj seba posmeľoval: zaiste vedel z príkladu iných národov, ktoré proti Jeruzalemu bojovaly, že Boha tohto mesta nemožno považovať za tak slabošského, ako bohov iných národov (Knabenb).

12. Dielo, ktoré Pán chce v Jeruzaleme „doplniť“ je: potrestať mesto. Až sa to stane, vtedy aj nehodný nástroj Pánov, asýrsky kráľ bude potrestaný. — „Pyšný výplod srdca“ sú bohorúhavé, pyšné reči. — Hrdé, pozdvihnuté oči prezradzujú pyšnú dušu. — Po slove „v Jeruzaleme“ treba si domyslieť: „vtedy povie Pán“, lebo nasleduje priama reč Pánova.

13. Svoje úspechy, ktoré mohol ďakovať Bohu, naduto pripisuje asýrsky kráľ svojej sile a svojej múdrosti. Všetky okolité kráľovstvá zanikly, boli privtelené k svetovej ríši asýrskej, takže hranice národov boli asýrskym kráľom skutočne odstránené, ich poklady (Vulg. má: „kniežatá“) orabované a panovníci s trónov svrhnutí. — Koniec verša má Vulg.: „a strhol som, sťa silák, na výsosti sediacich“.

14. Kráľ sa vychvaľuje, že zaujal a olúpil celé kraje bolo tak ľahko, ako vybrať vajíčka z opusteného vtáčieho hniezda. Nikto z postihnutých národov neopovážil sa hnúť a sa brániť, ba ani len ozvať sa.

15. Keď asýrsky kráľ, číry to nástroj boží, sebe pripisuje to, čo vlastne je dielom Pána, robí tak namyslene a zároveň aj tak smiešne, ako keby sa sekera a píla vyvyšovala nad' rubača a piliara, ako by sa palica vychvaľovala, že ona dvíha človeka a nie človek ju. — Slovom „ktorý nie je drevom“ výrazne vyjadruje básnik, že palica, nástroj, je len mŕtvym drevom, ten však, kto nástrojom robí, je živý človek. — Druhú polovicu verša prekladá Vulg.: „ako by sa prút dvíhal proti tomu, kto ho dvíha a vyvyšovala sa palica, ktorá je ozaj drevom.“

16. „Na jeho silákov suchoty“ je doslovne: „na jeho tučných schudnutie“. Rozumie tým prorok akýsi mor, ktorý zničí dobre živené asýrske vojsko v krátkom čase (v jeden deň, viď v. 17.). — „Pýcha“ asýrskeho kráľa je jeho vojsko, ktoré bude ohňom, pravdepodobne veľkou horúčkou choroby (viď pozn. k veršu 18) stravované a ničené.

17. Svetlom Izraela a jeho Svätým je Boh Jahve. On bude tým plameňom, ktorý strávi asýrske vojsko, On dopustí naň z trestu nivočiacu chorobu. Ako oheň je požehnaním, ale môže byť i trestom, tak aj Pán je svojmu národu žiarou, ktorá svieti, nepriateľom však žiarou, ktorá páli. — Tínm a bodľáčim sa tu rozumie tiež asýrske vojsko. Ako suché bodľačie neodolá ohňu, tak toto vojsko neobstojí pred hnevom božím.

Skaza bude dovriešaná čo najrýchlejšie, „v jeden deň“. — Namiesto „ohňom“, „plameňom“ prekladá Vulg.: „v ohni“, „v plameni“. Smysel je však ten istý.

18. Pokračuje sa v opisovaní skazy asýrskeho vojska. Armáda sa tu prirovnáva nádhernému lesu, ktorý však bude úplne, — podľa pôvodiny „od duše až po telo“ — zničený. „Od duše až po telo“ bol v hebrejskej reči výraz, ktorým sa vyjadrovala úplnosť (ako u nás „telom-dušou“, čiže úplne). V slovenčine sa to však o stromoch povedať nedá, preto sme preložili „od vrcholca po koreň“. Vojsko, ktoré sa kedysi podobalo krásnemu lesu, bude hynúť žiarou horúčky. — Miesto „a bude, ako kto hynie horúčkou“ prekladá Vulg.: „a od hrôzy bude ubehlíkom“. Hebr. výraz je síce nie celkom istý, ale predsa je pravdepodobnejší, a dnes všeobecne uznaný preklad, ktorý tu podávame.

19. Po skaze ostanú z vojska len zvyšky, len niekoľko stromov z nádherného lesa, takže ich spočítanie nerobilo by ťažkosti, ani malému chlapcovi, ktorého počtové znalosti sú ešte obmedzené. Vulg. prekladá: „A zvyšky dreva jeho lesa budú pre malý počet zrútané a chlapec ich spíše“, čo je vlastne to isté, len nie tak jasne podané.

20. Keď z asýrskeho vojska len zvyšky ostanú, vtedy vlastne už aj vyvolený národ tak bude potrestaný, že i z neho ostanú len zvyšky, zachránenci. Ale Boh tým trestom dosiahne, čo dosiahnuť chcel: národ už nebude hľadať pomoc u Asýrov, ako to robil v dobe Achazovej (viď pozn. k 7, 1.). Uzná, že tí neprichádzajú mu pomôcť, ale ho biť. Konečne sa národ úprimne bude spoliehať na svojho Boha.

21. „Zvyšok sa obráti“ znie hebrejský „Šeár Jášúb“ a tak sa volal aj jeden z Izaiášových synov (viď pozn. k 7, 3). „Boh silný“ je Jahve, ale týmto názvom sa pripomína aj Mesiáš, ktorý v 9, 5 tiež sa nazýva Bohom silným.

22. Patriarchom bolo prisľúbené, že ich potomstvo bude početné, ako piesok mora. (Gn 22, 17; 32, 13.) Aby sa Židia opovážlive nespoliehali na tieto božie prisľúbenia, a aby si nemysleli, že sa im nič nemôže stať, znovu pripomína prorok, že len zlomok národa sa obráti a zachráni. Boh už ustanovil záhubu väčšiny národa pre hriechy a nekajúcnosť, toto jeho ustanovenie je teda dôsledkom trestajúcej spravodlivosti božej.

23. Toto spravodlivé trestné ustanovenie božie sa však nevzťahuje len na národ židovský, ale na celú zem. Všetkým hriešnikom je ustanovená záhuba. — Koniec v. 22. a v 23. prekladá Vulg.: „Záhuba skrátená privalí spravodlivosť; lebo záhubu a skrátenie urobí Pán Boh zástupov uprostred celej zeme“.

24. Súd boží, predpovedaný v predošlom verši, zastihne celú zem, aj Asýrsko, preto sa ho Iud boží nemá čo báť i keď je ním teraz bitý a utláčaný, ako bol kedysi Egyptom. Veď ho Boh volá Iudom svojim a posvätný vrch Sion, na ktorom národ boží býva, je tiež zárukou božej ochrany.

25. Neudáva sa čia zloba prestane. Preto môže byť smysel: Boh sa teraz hnevá na svoj národ a tresce ho prostredníctvom Asýrov (srv. v. 5). Ale zakrátko (srv. v. 12) tento hnev už nebude biť národ boží, ale sa obráti proti Asýrom a tých bude ničiť. Ale verš môže mať aj tento smysel: Hnev Asýrov už nebude môcť dlho zúriť, lebo ich samých stresce hnev boží.

26. Boh kedysi zázračnými zásahmi trestal nepriateľov svojho národa. Gedeón pomocou božou porazil presilu Madianitov, takže sa z nich len zvyšky zachránily útek. Dve madiánske kniežatá, Oreb (havran) a Zeb (vlk) boli pri úteku kdesi na západnom brehu Jordána, dochytené. Oreb bol zabitý na skale, ktorú potom podľa neho nazvali skalou havraňou a Zeb bol sťatý v lise, nazvanom podľa neho lisom vlčím (Sdc 7, 25). — Prút boží (Mojžišov) bol pozdvihnutý nad Červené more, keď cezeň prechádzali Izraeliti (Ex 14, 16. 21. 26. 27). Prút roztvoril more pred Izraelitmi, nad Egypťanmi ho však zatvoril, takže títo boli v mori pochovaní. — Takto zázračne bude Boh chrániť svoj ľud aj teraz.

27. Judsko sa už nebude hrbíť pod cudzím bremenom a nebude upieť pod cudzím jarmom. — Posledná čiastka verša nie je dosť jasná a istá. Keby pôvodná osnova bola znela tak, ako znie dnešný hebr. text, bol by národ prirovnaný zvieraťu, ktoré v jarme zosilnie, takže samo vládze zlámať jarmo, v ktorom je zapriahnuté. — Vulg. prekladá hebr. text príliš doslovne: „Zhni je jarmo pred tvárou oleja“. (Olej je obrazom hojnosti, sily, tučnosti, preto má hebr. reč na tučnosť to isté slovo ako na olej). — Mnohí menia text. Je možné, že pôvodina bola trochu iná, lebo aj LXX číta: „A zlámané bude jarmo z vašich pliec“.

28. V nasledujúcich (28—32) veršoch sa básnický opisuje myslené rýchle postupovanie nepriateľského asýrskeho vojska zo severnej izraelskej ríše k Jeruzalemu. — Ajat bolo asi staré mesto Hai, ktoré ležalo juhovýchodne od Betelu v blízkosti severných hraníc Judska. Ostatné v týchto veršoch spomínané mestá ležali blízko cesty, ktorá viedla z Haiu (Ajat) do Jeruzalema. — Poloha Magronu je neznáma. — Machmas (dnes Muchmas) je juhovýchodne od Hai. Gabba (asi dnešná Džeba) je juhozápadne od Machmasu.

29. Priechod „priechodom“, úžinou, bol ťažký, preto ostáva batožina v Machmase a preto sa vojsko (priamou rečou) povzbudzuje, že v Gabae bude odpočinok. Hebrejské slovo „Lánu“ = „nám“ znamená aj „prenocujú“, takže by bolo možno preložiť aj: „Gabaa je nocľahom, (tam) prenocujú“, čím by sa vyhlo nečakanej priamej reči. — Blízke mestá, ako Rama (dnes Er-Ram) a Gabaat Šaulova (dnes Tell el-Fúl) sú zvesťou o postupe nepriateľa podeseňé, ich obyvatelia dajú sa na útek. Gabaat je všade inde v Písme sv. písané Gabaa a volala sa Šaulovou preto, lebo tam býval prvý kráľ židovský Šaul po svojom zvolení za kráľa. — Miesto „prechodia priechodom“ má Vulg. „prešli behom“.

30. Anatot, (dnes Anata), rodné mesto proroka Jeremiáša, je juhovýchodne od Cabay Šaulovej. Tu v blízkosti musely byť aj mestá Gallim

a Laisa, o ich polohe však nič určitého nevieme. Dcéra Gallima je obyvateľ Gallima. — Miesto „*anijja*“, úbohý, čítajú mnohí (z katolíkov napr.: Houbigant, Condamin, Feldmann, Fischer) „*anija*“ = odpovedaj jej (t. j. dcére Gallima). Spoluhlásky hebrejského textu sú v oboch slovách totožné, a keďže pôvodina bola písaná len spoluhláskami, je takéto čítanie možné a súbežnosti viet aj lepšie prilieha.

31. Mestá Medemena a Gébím sú neznáme. — Vulg. prekladá tento verš: „Vystažovala sa Medemena, občania Gallima vzmužte sa.“

32. S určitosťou nevieme ani polohu mesta Nob, ale muselo ležať v blízkosti Jeruzalema, takže odtiaľ bolo možno vidieť hlavné mesto; odtiaľ hrozí, („mácha rukou“) nepriateľ posvätnému Sionu a celému Jeruzalemu.

33. Nič nerastie do neba. Keď je asýrske vojsko už blízko svojho cieľa, pred bránami Jeruzalema vtedy ho zničí Pán. Vetvy jeho, — vojaci, — poodťínané, vojvodcovia, kniežatá padnú.

34. Libanon pre svoju výšku a pre svoje vypínavé cédry (srv. 2, 13) býva v Biblii často obrazom pýchy. Asýrske vojsko je teda aj tu vhodne prirovnané Libanonu. Vojakov má, ako hustý libanonský les stromov, lenže, ako hustý les býva vyfatý železom, t. j. železnou sekerou, tak bude vyhubené aj asýrske vojsko. — Velikáši Libanonu sú cédry, tu by to boli vojaci, najmä vojvodcovia. Ale miesto „s velikášmi“ možno preložiť aj „skrz Mocnára“, lebo Boh mocný to bude, ktorý zničí asýrske vojsko. — Proroctvo sa splnilo pri vpáde Sennacheribovom (v roku 701 pred Kr.). Tento asýrsky kráľ zaujal celé Judsko a obliehal aj Jeruzalem, ale nemohol ho zaujať, lebo mu vojsko bolo zásahom božím z veľkej čiastky zničené (viď Iz 36—37). Je pravda, že vtedy pritiahlo vojsko Sennacheribovo z Lachisu, ktorý ležal juhozápadne od Jeruzalema, tu sa však opisuje postup asýrskeho vojska od severu. Lenže aj do Lachisu musel Sennacherib prísť od severu, obídením Jeruzalema, lebo podľa Iz 36, 1 zaujal kráľ pre dobliehaním judského hlavného mesta všetky ostatné opevnené mestá Judska. Predsa však netreba si myslieť, že asýrske vojsko postupovalo presne tak, ako sa to v Iz 10, 28—32 opisuje. Je to len básnický opis, na znázornenie toho, ako rýchle asýrske vojsko napredovalo.

Hlava 11. Asýrskemu vojsku predpovedal sa pád. Asýrsko je však zároveň aj predobrazom všetkých nepriateľov kráľovstva božieho (viď pozn. k 9, 3.). Po opísaní pádu týchto nepriateľov prorok aj tu, ako inde v knihe o Emmanuelovi (8, 8 nasl.; 9, 4 nasl.), opisuje slávu Mesiáša Emmanuela. Krásne je tu znázornená myšlienka, ktorú neskoršie ponížená dcéra domu Dávidovho, Prebl. P. Mária, vyjadrila v chválospeve Magnificat: „Vladárov svrhol s trónu, a povýšil ponížených“. Asýrsko, pyšné, ako Libanon, zrúti sa a zhynie, z pokoreného Dávidovho rodu narodí sa Mesiáš, ktorého sláva zaskvie sa na celom svete.

1. Celý národ židovský bude zničený tak, že len kmeň ostane z neho, ale tento kmeň bude „semenom svätým“ (viď Iz 6, 13.), z ktorého

vznikne nový národ boží, nové kráľovstvo, ktoré už nebude kráľovstvom z tohto sveta (Jn 18, 36.). I židovská kráľovská rodina Dávidova bude ponížená a pozbavená slávy, že len peň a koreň ostane z nej. Ale z tohto koreňa zrodí sa ratolesť, výhonok — Mesiáš, — na ktorom spočívať bude Duch Pánov (v. 2) Jesse, podľa hebrejského čítania Izai, bol otec Dávida kráľa, človek bezvýznamný. Kým Dávid nebol ešte kráľom, volal ho Šaul a aj židovský ľud „synom Jesseho“, čiže synom človeka bezvýznamného. — Z tejto, pôvodne bezvýznamnej, nízkej rodiny bude pochádzať Mesiáš. Toto chce zdôrazniť prorok, keď nespomína koreň slávneho kráľa Dávida, ale koreň Jesseho. Veď táto kráľovská rodina v dobe Mesiášovej zase bude bezvýznamná, ponížená, i Mesiáša budú volať „synom tesárovým“. — Jesse pochádzal z Betlehema a Izaiášov vrstovník, prorok Micheáš (Mich 5, 1 nasl.) výslovne predpovedal, že sa Mesiáš narodí v Betleheme. — Pokusy vysvetľovať toto Izaiášovo proroctvo nie o Mesiášovi, ale o kráľovi Ezechiášovi, alebo vojvodcovi Zorobábelovi podvracajú sami racionalisti. Všetci katolíci a z veľkej čiastky aj protestanti vykladajú proroctvo Iz 11, 1. nasl. o Mesiášovi. Medzi rôznymi katolíckymi vykladateľmi je rozdiel len v tom, že niektorí, najmä starší (napr. Tertullián, sv. Lev, sv. Ambróz a hlavne sv. Hieronym) pod ratolesťou z koreňa Jesse rozumejú Preblahoslavenú Pannu Máriu a pod výhonkom, kvetom z jeho koreňa rozumejú Pána Ježiša; novší však aj ratolesť aj výhonok vysvetľujú len o Pánu Ježišovi. Výklad novších lepšie zodpovedá duchu hebrejského básnictva. Zato však Panna Mária v modlitbách a piesňach tiež môže byť nazývaná menom „koreň Jesse“, veď aj ona, matka Mesiášova, pochádza z rodu Jesseho. — „Výhonok“ sa v hebr. vyjadruje slovom „nezer“, a asi na toto proroctvo myslí sv. Evanjelista Matúš, keď píše (Mt 2, 23): „býval v meste, ktoré sa volá Nazaret: aby sa splnilo, čo je povedané skrze prorokov: že sa bude volať Nazaretským“. Mesiáš bude výhonkom z pokoreného rodu Jesse a túto pokoru preukázal aj tým, že býval v Nazarete, meste bezvýznamnom, ba potupovanom. — Miesto „pňa“ má Vulg. tiež „koreň“. V tomto nasleduje prekladateľ sv. Hieronym grécky preklad LXX, ale vo výklade sám píše, že v pôvodine je „peň“. — Hebrejský text miesto „vykvitne“ (*jifrach*) má „prinesie ovocie“ (*jifrah*). Všetky staré preklady majú „vykvitne“, v hebrejskej osnove sa tedy pravdepodobne stala chyba pri opisovaní, lebo v hebrejskom písme medzi slovami *jifrach* a *jifrah* je rozdiel ešte nepatrnejší, ako v písme našom.

2. V Starom zákone dostali niektorí mužovia „Ducha božieho“, alebo „Ducha Jahvovho“, a boli takto k dajakému zvláštnemu povolaniu omilostení. (Ex 31, 3; Sdc 6, 34; 1. Sm 10, 6). I na Mesiášovi bude spočívať tento duch, takže bude oplývať vlastnosťami, ktoré sa tu vyratujú. Duch Pánov je prameňom všetkých týchto darov. Darom múdrosti poznáva človek všetky veci aj s ich najvyšším cieľom, nie tak, ako sa nám, neraz klamlive, javia, ale akými u Boha skutočne sú; poznáva teda ako by pod zorným uhlom božím. R o z u m o m rozlišujeme medzi dobrým

a zlým, užitočným a neužitočným. Kto má dar r a d y, aj sám si vie v ťažkých okolnostiach „rady dať“, aj iným vie poradiť, keď sa v takýchto okolnostiach ocitnú. Dar sily umožňuje rázne, bez obáv vykonať to, čo človek za dobré uznal. P o z n a n i e je tu poznanie Boha, tak, ako v nasl. je reč o bázni božej. Poznanie Boha je základom pre ostatné dary rozumové: len kto Boha pozná, môže správne — v Bohu — poznať stvorené veci a len ten môže správne rozlišovať medzi dobrým a zlým. Z b o ť n o s ť a b á z e ň b o ť i a je zase prameňom všetkých darov vôle. Je to bojazlivosť nie otrocká, ale synovská; je to láska k Bohu, to čo my bohabožnosťou voláme. — Miesto „bázne Pánovej“ má LXX a Vulg. v tomto verši „zbožnosti“ (viď pozn. k nasl.).

3. Dar „bázeň Pána“ je uvedený v pôvodine dva razy. LXX, ktorú v tejto veci nasleduje aj Vulg. prekladá tento výraz najprv „zbožnosťou“, potom „bázňou Pánovou“. Zodpovedný hebr. výraz má oba tieto významy, asi tak, ako naša „bohabožnosť“, znamená aj zbožnosť aj bojazlivosť pred Pánom. — V LXX a vo Vulg. je teda sedem darov. V pôvodine hebrejskej je ich len šesť, zbožnosť sa tam neuvádza; miesto nej na zdôraznenie opakuje sa „bázeň Pánova“. Už cirkevní sv. Otcovia, ktorí mali v rukách len grécky preklad (LXX) Písma sv., hovoria o siedmich daroch Ducha Sv., ale označujú týmto číslom len plnosť Ducha Sv. V Písme sv. sa posvätným číslom sedem označujú plnosť, dokonalosť. Až učitelia kresťanského stredoveku rozvinuli dôkladne náuku o siedmich daroch Ducha Sv. Hoci pôvodina Písma sv. výslovne spomína len šesť rôznomených darov, katolícki učitelia predsa neučia nesprávne, keď hovoria o siedmich daroch Ducha sv., lebo dar „bohabožnosti“ (v hebr. dva razy uvedený výraz „*jirat Jahve*“) obsahuje skutočne aj zbožnosť (lásku božiu) aj bázeň Pánovu (synovskú úctu k Pánovi). — „Naplní ho“ znie v pôvodine doslovne: „obveje ho“; iní prekladajú túto vetu: „zaľúbenie jeho bude v bázni Pánovej“, zase iní trochu menia text a čítajú: „spočinie na ňom bázeň Pánova“. Smysel, ako vidieť, ostáva vždy ten istý. — Ľudia sa vo svojich úsudkoch často mýlia. Ale Mesiáš, ktorý bude mať plnosť darov Ducha sv., bude poznávať všetky stvorenia, teda aj ľudí, nie tak, ako sa nám mnoho ráz klamne javia, ale akými pred Bohom skutočne sú (srv. Jn 2, 24 nasl.). Preto nebude súdiť podľa zdania, ale podľa skutočného stavu, takže jeho rozsudky vždy budú spravodlivé.

4. Mesiáš dopomôže k spravodlivosti práve tým, ktorí sa u ľudí tak ťažko domáhajú práva: chudobným a nepatrným ľuďom. A nebude sa báť trestať zlosynov, i nech by boli akýkoľvek mocní, (miesto „zem“, hebr. „*áres*“ bolo asi pôvodne „tyrana“, hebr. „*aris*“). K trestaniu zlých nebude potrebovať zbraní, reč a dych jeho úst, čiže jeho sväté učenie a príkazy budú ich vedieť skrotiť (srv. Žid 4, 12). Sv. Pavol (2 Sol 2, 8) uvádza slová tohto verša o Antikristovi. Ale prorok pod zlosynom ešte asi nemyslel na Antikrista, alebo aspoň nielen na neho, lež na všetkých zlosynov.

5. Ako pás, opasok, ozdobuje muža, tak bude spravodlivosť a vernosť ozdobovať Mesiáša. Pás tesne prilieha k telu: i spomenuté čnosti budú úzko spiaté s osobou Mesiášovou.

6. Vo v. 6—8 obrazne sa opisuje pokojamilovnosť, ktorá v kráľovstve Mesiášovom bude panovať. Zvieratá, o ktorých si ani predstaviť nemožno, žeby pokojne obstáli vedľa seba (vlk-baránok; leopard-kozliatko; lev-rožný dobytok), budú v priateľstve spolunažívať a malý chlapček ich ustráži.

7. Dravce už nebudú dravcami, uspokojia sa so stravou krotkých zvierat. Ba ani o svoje mláďatá nebudú sa obávať, budú vedieť, že iné zviera im neublíži. Z koľkých ozaj dravých ľudí spravilo evanjelium Kristovo krotkých baránkov? Koľkých, ktorí predtým stále túžili za cudzím, priviedlo k tomu, že sa aj vlastného zriekli?

8. Ani jedovaté hady nebudú postrachom ľudí, ani len bezbrannému nemluvňahu a dieťaťku bezpečne sa ihrajúcemu v ich bezprostrednej blízkosti neuškodí. — Čo sa výkladu veršov 6—8 týka, treba poznamenať toto: Je isté, že Mesiášovo vykupiteľské dielo vzťahuje sa do určitej miery aj na nerozumné tvorstvo: sňalo s neho kliatbu, ktorú naň Boh pre hriech Adamov uvrhol. Ale prirodzenosť zvierat sa ani po vykúpení nezmenila a ani sa nikdy nezmení. Veď dravec ostal a ostane dravcom a levovi jednoducho chýbia ústroje, ktorými by slamu strávil. Preto je mylný výklad starodávnych chiliastov a niektorých novších vysvetľovateľov, že sa toto proroctvo doslovne splní. Prorok nepredpovedá, že sa zvieratá zmenia; zvieratá používa len ako obrazy, ktorými znázorňuje ľudí najrôznejších vlastností: dobrých a zlých, zlostných a krotkých, pokojamilovných a nespratných, a predpovedá, že mesiášske učenie bude spôsobilým zmeniť dravých, zlostných ľudí na pokojamilovných a krotkých, takže ľudia budú môcť v mesiášskom kráľovstve v najväčšom pokoji a svornosti spolužiť. A tak by tomu aj bolo, keby sa učenie Evanjelia do dôsledkov a všetkými zachovávalo.

9. Neisté je, že kto „nebude zle robiť“, či ľudia, a či zvieratá, o ktorých prorok v predchádzajúcich veršoch hovoril. Keďže však zvieratá v spomenutých veršoch sú tiež len obrazmi ľudí, sú to ľudia, ktorí v ríši mesiánskej prestanú robiť zlo. — „Svätý vrch Pánov“ je Sion; tu pravda nový Sion, čiže ríša mesiášska (Cirkev sv.), čo vysvitá i z toho, že poznáním Pána bude plná „zem“. „Vrch Pánov“ treba teda tu rozumieť o celej zemi, nie len o Sione palestínskom. — Ako voda zaplňuje more, tak zaplní poznanie Boha celú zem, a ľudia, ktorí týmto poznaním budú preniknutí, budú sa chrániť každého hriechu.

10. Už v 2, 2—5 predpovedal prorok, že sa k mesiánskej ríši budú hrnúť národy. V tomto verši udáva, že to bude koreň Jesseho, — Mesiáš, — ktorého budú pohanovia vyhľadávať. Okolo neho sa budú sdrúžovať a jeho sa budú pridŕžiavať národy, tak ako sa vojsko pridŕžiava svojej zástavy. — Príbytok Mesiášov (nový Sion ač i Cirkev sv.) bude slávny. — Namiesto „príbytok“ prekladá Vulg. „jeho hrob bude sláv-

nym“ Lenže zodpovedné hebr. slovo „*menuchá*“ možno síce prekladať odpočinkom, no nikdy ono neznamená odpočinok smrti, tým menej hrob. K takémuto prekladu zvedlo sv. Hieronyma to, že v jeho dobe pod „zástavou“ tohto verša rozumeli kríž. Prorok však na tomto mieste nehovorí ani o kríži, ani o hrobe, ani o zmŕtvychvstaní Mesiášovom. Preklad Vulg. obsahuje teda len súkromný výklad sv. Hieronyma.

11. V mesiášskej dobe si Boh znovu získa vyvolený národ, ako si ho získal kedysi, keď ho vyviedol z Egypta. — Pod „zbytkami“ sa v tomto v. rozumejú Židia, ktorí bývali roztratení v krajinách tu vypočítaných. — Všetky mená tohto verša, okrem Asýrska a Egypta, pokladajú aj niektorí katolíci (Condamin, Feldmann) za neskorší prídavok, pretože nevieme, že by v týchto krajinách v dobe Izaiášovej boli bývali Židia. Týmto sa však vec dokázať nedá, lebo Židia v spomenutých krajinách bývať mohli už aj v dobe veľkého proroka, i keď my dnes o tom nevieme. A keby v otáznej dobe v týchto krajoch aj nebolo bývalo Židov, mohol predsa prorok týmito slovami ich tamojší pobyt predpovedať tak, ako napr. predpovedal vyslobodenie Židov zo zajatia babylonského, hoci v jeho dobe Židov v zajatí babylonskom ešte nebolo. — Patros bol Horný Egypt s hlavným mestom Téby. Od Horného Egypta na juh bol Kúš a či Etiópia. — Elam bol východne od Babylonska; jeho hlavným mestom boli Súsy. — Sennaarom sa volala jedna čiastka Babylonska. — O Emate viď pozn. k 10, 9. — Tu spomenutými ostrovmi mieni prorok ostrovy Stredozemného mora.

12. Ku Mesiášovi, ktorý bude stáť, ako zástava medzi národmi (srv. v. 10.), shromaždia sa nielen pohania, ale aj Židia, a to príslušníci tak severného, izraelského, ako aj južného, judského kráľovstva, mužovia ako aj ženy (preto ženský rod: roztratené Judove).

13. Občania oboch kráľovstiev sskupia sa okolo jednej a tej istej zástavy, okolo Mesiáša, a preto prestane večité zápolenie dvoch najpoprednejších izraelských kmeňov, Efraima a Judu. Kmeň Efraim bol početne veľmi silný a pochádzal od Jakubovho miláčika, Jozefa; kmeň Juda zase mal prísľúbenie, že z jeho lona bude pochádzať Mesiáš. Odtiaľ tá závisť a žiarlivosť, ktorá vyvrcholila v tom, že sa národ, po smrti kráľa Šalamúna, roztrhol na dve ríše. V dobe mesiášskej bude týmto nepriateľstvom koniec.

14. Naopak, Efraim a Juda spoločnými silami premôžu spoločných nepriateľov západných ako aj východných. Filištínci obývali východné pobrežie Stredozemného mora; bývali teda západne od Izraelitov. Vulg. miesto „k západu“ prekladá „cez more“. Hebrejské slovo *jám* znamená more; ale preto, že more (Stredozemné) je od Palestíny na západ, označuje reč hebrejská slovom *jám* aj svetovú stranu západnú. — Synovia východu sú kočovnícke národy arabskej púšte. Idumejci, Moabiti a Ammoniti bývali na východ od ríše judskej, v bezprostrednej jej blízkosti. Sú to tie isté národy, nad ktorými kedysi zvíťazil kráľ Dávid. Nakoľko celé toto miesto vzťahuje sa na dobu mesiášsku, treba pod vyvoleným

národom rozumieť nový vyvolený národ: kresťanstvo a pod vypočítanými nepriateľskými národmi nepriateľov mesiášskej ríše a nepriateľov nového Dávida, Mesiáša (viď pozn. k 9, 3). Okolo Mesiáša shromažďia sa, alebo aspoň budú sa môcť shromažďiť všetky pokojamilovné a svorné národy.

15. More egyptské je Červené more a jeho jazyk je heroopolitánsky (dnes suezský) záliv, cez ktorý zázračne prešli Izraeliti pod vedením Mojžišovým. V dobe mesiášskej však nielen toto more vysuší Boh, ale rozdelí aj riekou Eufrát, cez ktorú musia prejsť Židia zo zajatia asýrskeho a babylonského na sedem, t. j. na množstvo potokov, ktoré následkom tohto rozdelenia budú tak plytké, že aj obutý bude môcť cez ne prejsť. — Miesto „vysuší“ (hebr. *heheríb*) má dnešná hebr. osnova „zničí“ (*heherím*), čo vzniklo dozaista omylom pri opisovaní. — Ak je výraz „horúcim svojím dychom“ pôvodný, treba ho premiestniť o jeden riadok napred (Boh vysuší..., ale nezdvihne si rameno horúcim svojím dychom). Mnohí však pokladajú tieto slová za glosu, ktorá sa potom na nesprávne miesto dostala do osnovy.

16. Ako pripravil Boh cestu vyvolenému národu, keď ho viedol z egyptského zajatia, tak mu odstráni z cesty všetky prekážky aj vtedy, keď sa ten bude vracáť z Asýrska. — Vyslobodenie z nepriateľského zajatia je predobrazom vyslobodenia, spasenia mesiášskeho. Ako kedysi činil Boh veľké zázraky, aby vyvolený národ vyslobodil z moci Egypťanov, tak bude činiť veľké zázraky, aby ľudí vykúpil a ich vyslobodil z moci úhlavného ich nepriateľa, diabla.

Hlava 12. Rad veľkolepých mesiánskych prorociev, ktoré sú uložené v knihe o Emmanuelovi, zakončuje prorok krásnym chválospevom vykúpených (hl. 12). Ako kedysi, po prechode cez Červené more, spieval oslobodený národ chválospev: „Spievajme Pánovi...“ (Ex 15, 1 nasl.), tak budú môcť prespevovať chválospevy aj vykúpení v dobe mesiášskej.

1. „Povieš“ vzťahuje sa na celý národ, na celé vykúpené ľudstvo, ktoré tu prorok predstavuje ako jedného človeka. Toto ľudstvo bude sa nie tomu tešiť, že sa Boh hneval, ale tomu, že sa hnev boží odvrátil a miesto neho prišla potecha božia.

2. Boh pomohol v minulosti, treba dúfať, že i v budúcnosti pomôže. Len On je našou chválou a spásou. — Vulg. začína tento verš: „Hľa Boh Spasiteľ môj.“

3. Prorok znovu prisľubuje dobrodenia mesiášskej spásy a prirovnáva ich prameňom vôd. V Palestíne je voda omnoho vzácnejšia, ako u nás. I P. Ježiš Kristus prirovnáva mesiášske spasenie k vode (Jn 4, 13), ba sám seba nazýva prameňom (Jn 7, 37). Hádam preto prekladá Vulg. i tu miesto „z prameňov spásy“: „z prameňov Spasiteľových“, hoci je tu reč len o spáse. Osoba Spasiteľa sa výslovne nespomína. (srv. tiež Iz 55, 1).

4. Nielen vykúpení samotní majú vychvaľovať Pána, ale aj medzi

pohanmi majú rozhlasovať jeho slávu a jeho divy. — Čiastka tohto verša doslovne sa nachádza v Žalme 104, 1.

5. Spasenie sveta je tak veľkolepý skutok boží, že si zaslúži, aby bol zaň Boh po celom svete oslavovaný. — Miesto „nech je to známe“, má Vulg. „oznáme to“.

6. Obyvateľstvo nového Siona (Cirkvi sv.) má prečo jasať a plesať, veď Boh, „Svätý Izraelov“, i naďalej koná svoje veľkolepé skutky: vykúpil ľudstvo a dobrodenia tohto vykúpenia privlastňuje jednotlivým dušiam tým, že sa stará o rozšírenie Cirkvi sv., spravuje ju a jednotlivé duše posväcuje.

V hlavách 13—27 Izaiášovej knihy sú proroctvá proti rôznym pohanským národom. A to v hl. 13—23 oznamuje Izaiáš tresty, ktoré očakávajú jednotlivé národy a v hl. 24—27 predpovedá sa všeobecný súd nad národami.

Prvá z týchto prorockých rečí je namierená proti Babylonu (13, 1—22) a jeho kráľovi (14, 1—23). Pretože v dobe Izaiášovej Babylon ešte nebol svetovou veľmocou a Židia sa babylonských kráľov ešte nemali čo obávať, popierajú racionalisti, že by tieto proroctvá bol mohol napísať Izaiáš. Neveria možnosť proroctva, preto neveria, že by Izaiáš bol mohol aj proti budúcim nepriateľom židovského národa prorokovať. Z takýmto názormi sa katolík stotožňovať nemôže. Iných vážnych dôvodov, ktoré by svedčily proti izaiášskemu pôvodu týchto proroctiev, niet. Preto je neodôvodnené aj tvrdenie, že tieto proroctvá pôvodne neboly písané proti Babylonu, ale proti Asýrsku (najmä proti jeho hlavnému mestu Ninive) a proti asýrskemu kráľovi. Takémuto výkladu odporuje nadpis: „Výrok nad Babylonom“ ktorý, keď aj nepochádza od samého Izaiáša, je iste svedkom veľmi starej tradície. Tiež aj to, že v 13, 19 výslovne sa spomína Babylon a Chaldea, v 14, 4 zase je výslovne reč o kráľovi babylonskom.

Hlava 13, 1. Skoro každé z nasledujúcich proroctiev proti národom má nadpis, ktorý sa skladá z hebr. slova „*massá*“ a z mena dotyčného národa. Význam slova *massá* je neistý; Vulg. ho prekladá slovom „farcha“, čím chce sv. Hieronym dozaista označiť, že proroctvá obsahujú tresty, ktoré na národy doľahnú. Pravdepodobne znamená to slovo „výrok“ „trestný výrok“. Podobne prekladá už LXX. V nadpise proroctva proti Babylonu sa okrem toho výslovne spomína Izaiáš ako pôvodca proroctva.

2. Boh komusi, koho prorok bližšie neoznačuje, dáva rozkaz, aby vztýčením zástavy, hlasitým volaním a kývaním rukou privolal nepriateľské vojsko proti Babylonu. Zástava má byť vztýčená na vrchu holo, aby ju povolané vojsko zďaleka mohlo vidieť. Tomuto vojsku dáva sa do výhľadu isté víťazstvo: bude môcť do mesta vtiahnuť cez „brány kniežacie“, ači cez brány, cez ktoré asi vchádzavali do mesta kráľ a kniežatá. Meno národa, ktorý má proti Babylonu tiahnuť, sa predbežne tiež zamlčuje, až vo v. 17. sa udáva, že sú to Médi.

3. Povolání vojáci sa menujú „zasvätencami“ božími, lebo ich Boh sám venoval, zasvätil úlohe potrestať Babylon. Preto sa menujú aj hrdinami božími, ktorých zavolať Pán k prevedeniu svojho hnevu nad Babylonom. Toto vojsko vykoná sverenú mu úlohu s hrdým jasotom. — Vyras „k svojmu hnevu“ pokladá väčšina novších exegetov za glosu.

4. Vojsko, ktoré sa na vrchol hlučne shromažďuje, je podriadené veleniu Pánovmu, preto On koná nad ním prehliadku. Je to, pravda, len živé, názorné opisovanie: Boh v skutočnosti prehliadku nekoná, prorok len naznačuje, že veliteľom toho vojska je Boh.

5. Vojsko, ktoré je nástrojom božím na potrestanie Babylona, prichádza z ďalekých končín médскеj ríše, až odtiaľ, kde sa — podľa zdania — obloha dotýka zeme, kde sú teda „končiny neba“. — Nielen svetová ríša babylonská bude znivočená, lež prorok duševným zrakom vidí už pustošenie a súd celej zeme. Časté je u prorokov, že bez zvláštneho prechodu pripojujú k predpovedaniu bližšej budúcnosti aj predpovedanie budúcnosti ďalšej, všeobecnejšej. Tak napr. i Kristus Pán predpovedal spustošenie Jeruzalema a hneď s tým spojuje aj predpovedanie o poslednom súde.

6. Prorokmi často spomínaný deň Pána je deň, keď Boh súdi a tresce zem. Svrchovaný deň Pána bude deň posledného súdu. V tomto verši je reč o treste nielen Babylona, ale celej zeme (srv. v. 5.). Keď deň božieho súdu príde, Iudia nebudú sa môcť brániť, budú môcť iba kvíliť. — Slovo „Hromovládca“ sme použili, aby sme vystihli slovnú hračku, ktorá je v pôvodnej osnove. Doslovne je „Všemohúci“.

7. Skleslé ruky nebudú schopné sa brániť; ochablé, doslovne: roztečené, roztopené srdcia nebudú vedieť myslieť (u hebr. je srdce sídlom aj myšlienok), a nebudú schopné vyvinúť odpor,

8. len s hrôzou budú na seba hľadiť vo veľkých bolestiach, ktoré sa tu ako aj inde v Biblii, prirovnávajú bolestiam rodiacej ženy. Tvár im bude horieť, ako horí tvár človeka, ktorý sa od bolesti svíja vo vysokej horúčke, alebo, ako horí tvár človeka od hanby.

9. Pretože zem bola stvorená pre človeka, s hriešnym človekom trpia aj iné stvorenia a preto aj zem bude spustošená.

10. Podľa Nového zákona (Mt 24, 29; Mr 14, 24; Lk 21, 25; Zjav 6, 12 nasl.) takéto zjavy na nebi budú predchádzať posledný súd. V tejto hlave opísaný súd nad Babylonom je predobrazom posledného súdu, preto sa tu uvádzajú niektoré hrôzy, ktoré sa doslovne len pri poslednom súde splnia. Podľa iných je to len básnické opisovanie: ako svetlo je obrazom požehnania a lásky božej, tak bude tma v deň Pána znakom božieho hnevu. — „Súhvezdia“, doslovne „Orióny“, značí asi súhvezdia tak jasné, ako je Orión. — Podobné zjavy sa dňu Pánovmu pripisujú aj u Joela (2, 10; 3, 3 nasl.; 4, 15.).

11. „Strescem“ doslovne: „navštívim“. Boh dakedy navštívi, aby odmenil, inokedy, ako aj tu, aby trestal. Trestaní budú všetci hriešnici,

hlavne však násilníci, akým je aj Babylon, ktorý utláča množstvo národov.

12. Vzácnjšími, t. j. zriedkavejšími. Ľudia budú vyhubení, takže len kde-tu bude človek. Podľa iných: nijaké poklady nebudú dosť vzácne, aby sa ľudia nimi od záhuby mohli vykúpiť. — Krajina Ofir je v Biblii častejšie spomínaná. Kde ležala, je sporné. Jedni ju hľadajú v Indii, iní v južnej Arábii, zase iní na východnom pobreží Afriky, oproti ostrovu Madagaskar. Ťažko je rozhodnúť, ktorá mienka je pravdepodobnejšia.

13. Hnev boží a Všemohúcnosť Pánova aj tu sa opisuje tak, ako sa v plnom rozsahu objavia až pri poslednom súde, „keď sa nebo a zem pohybovať budú“. (Srv. pozn. k veršu 10.). Ináč Písmo sv. často opisuje ako sa pri príchode Pánovom trasie nebo a zem.

14. V hlavnom meste babylonskej svetovej ríše, ako v každom podobnom meste, bolo množstvo cudzincov a to tak medzi civilným obyvateľstvom, ako dozaista i vo vojsku. Títo všetci pri navštívení božom, — pri vpáde víťazného vojska — rozpríchnu sa, ako rozprášené stádo plachých gaziel alebo oviec, opustia hlavné mesto a uchýlia sa do vlastných krajín.

15. Milosti nebude pre nikoho, záchrana bude iba útekou možná, kto neujde, zahynie: mužovia mečom v boji,

16. deťom budú hlavy rozrážané o skaly (srv. Ž 136, 9), ženy budú násilím zneuctené víťazným vojskom a krutosť týchto utrpení bude stupňovaná tým, že sa rodičia budú musieť dívať na strašnú smrť deťok a mužovia na zneuctenie svojich žien.

17. Až tu sa spomína meno víťazného národa. Médi mali svoje kráľovstvo severovýchodne od asýrsko-babylonskej ríše. Už asýrski králi museli proti nim bojovať. Babylonci sa najprv spojili s Médmi a s ich pomocou podarilo sa im v r. 612 pr. Kr. vyvrátiť hlavné mesto Asýrska, Ninive. Babylon teda pomocou Médov sa stal svetovou ríšou. V r. 550 pr. Kr. perzský kráľ Cyrus premohol médskeho kráľa Astyaga, pod svojou berlou sjednotil kráľovstvá médske a perzské a vyvrátil ríšu babylonskú (539 pr. Kr.). Prorok však, keď toto predpovedá, nespomína Peržanov, len Médov, lebo títo vynikali svojou ukrutnosťou. Korisť neopovrhli ani Médi (viď v. 16.), ale zlatom a striebrom nebolo možné ich podplatiť a zachrániť si tak život (srv. pozn. k veršu 12.). Hlavnéjšie im bolo krviprelievanie ako korisť, ktorá po vyhubení obyvateľstva i tak čakala na nich.

18. Aj grécki dejepisci (Herodot a Xenofón) spomínajú, že kuša bola zbraňou Médov. — Prvý riadok tohto verša je neistý. Podľa mluvniceho tvaru bola to kuša, ktorá drvila mladíkov, nemožno teda myslieť, že by ich boli šípami odstreľovali. Najskôr ich srážali údermi kušou. Alebo že by ich boli kládli na natiahnutú kušu a tak vystreľovali miesto šípov? — „Plod života“ znamená nemluvňa i narodené i nenarodené. Víťazné médske vojsko sa nezmiluje ani nad jednými. Je v Starom zákone známa i taká ukrutnosť, že sa ženám, ktoré boli v požehnanom

stave, otváraly životy a tak sa usmrcovala i matka i plod. (4 Krí 8, 12; 15, 16).

19. Pôsobivý protiklad: pyšné teraz mesto bude ako Sodoma a Gomora po spustošení. Prirovnávanie spustošených miest Sodomy a Gomory je v Biblii príslovečné.

20. Na zrúcanisku nielen že nebude postavené nové trvalé mesto, ale ani kočovnícke, — väčšinou arabské — kmene si tam nepostavia dočasné šiatre, ba ani na pastvisko pre stáda nebude dobré miesto, kde teraz stojí Babylon. Spustošenie bude teda úplné: ani na pôde voľakedajšieho veľmesta sa nič neurodí.

21. Miesto Iudí budú v zrúcaninách Babylonu bývať všelijaké zvieratá, ktoré sa len na pustatine, alebo v opustených bydliskách zdržávajú. Význam v týchto veršoch vyrátaných zvieracích mien je neistý a aj najstaršie preklady sa tu už veľmi rozchádzajú. Podávame najpravdepodobnejší význam slov. — „Kozlami“, hebr. *seirîm*, sa v Lv 17, 7 nazývajú aj akési, dozaista kozlom podobné obludy púšte, ktorým pôverčiví Židia na pustatine, proti zákazu, aj obety prinášali. Na takéto obludy, na akýchsi satýrov, myslí väčšina nových prekladateľov aj tu. Keďže však slovo „*seirîm*“ inokedy vždy znamená kozlov, správne poznamenáva Knabenbauer, že niet príčiny odkloniť sa od tohto významu slova a tvrdiť, že by Izaiáš bol myslel na nejakú obludu, alebo na nejakého démona.

22. Len divá zver bude zavýjať tam, kde voľakedy hýrili obyvatelia Babylonu. — Miesto „v kašlieloch jeho“, hebr. *bearmenotáw*, má pôvodná osnova „vo vdovách jeho“, hebr. *bealmenotáw*, čo je zrejmý omyl pri opisovaní; takto treba zmeniť text, a je zbytočné, ako to kedysi robili niektorí, utiekať sa k výkladu, že tie vdovy sú ovdovelé, čiže opustené kaštiele. — Posledné dva riadky tohto verša má Vulg. už v hl. 14. Ich význam je, že sláva Babylona už nepotrvá dlho.

Toto proroctvo sa nesplnilo naraz. Pri vtrhnutí Cýrovho vojska (viď pozn. k veršu 17) mesto nebolo spustošené, ale postupne ustavične klesala jeho sláva, až konečne úplne spustlo. Proroci neraz opisujú budúce udalosti, ktoré sa mali splniť len postupne, tak, ako by sa mali splniť naraz, lebo im to všetko bolo zjavené v jednom videní, v ktorom nerozoznávali časový odstup. V tomto sa prorokom prispôbil dakedy aj Pán Ježiš Kristus (viď pozn. k veršu 5).

Hlava 14. obsahuje posmešnú pieseň o babylonskom kráľovi 14. 1—23.

1. Je Izaiášovým zvykom, že po opisovaní porážky nepriateľa opisuje spásu vyvoleného národa. I tu činí tak. Po skaze Babylona, ktorá nemôže meškať (hl. 13, 22, podľa Vulg. 14, 1a), bude Izrael opäť zavedený do svojej vlasti a znovu vyvolený za národ boží, ako tomu bolo dávno v dobe patriarchov. A vtedy i cudzie národy budú pripustené k vyvolenému národu. Izraeliti už v dobe pred Kr. P. získavali pohanov pre

svoje náboženstvo, ale dokonale sa toto splnilo až v dobe novozákonnej, keď je nový vyvolený národ, kresťanstvo, prístupný všetkým národom sveta.

2. Pohanania nielenže dovoľia Izraelitom návrat do vlasti, ale ich aj sami ta odprevadia a potom ostanú u Židov v služobníctve, takže Židia odvedú do zajatia tých, u ktorých sami boli v zajatí. Toto je doslovný význam miesta. Dozaista mali mnohí Židia i takých sluhov a služky, ktorých si priviedli zo zajatia. Ale toto a iné podobné miesta sv. Písma si Židia vysvetľovali a hádam podnes vysvetľujú príliš pozemsky a v tomto je vlastne tragédia tohto národa. Očakávali a očakávajú od doby mesiášskej len, alebo hlavne len požehnania a dobrodenia pozemské, najmä že zase budú mať mocné zemské kráľovstvo, v ktorom budú môcť ostatné národy zotročovať. Takéto ponímanie viedlo Židov k ustavičným vzburám a priviedlo aj ich národnú skazu.

3. Zajatie babylonské sa líči ako kédysi otroctvo egyptské; podobne aj vyslobodenie z tohto zajatia. Slová nášho verša sú ozvenou viacerých miest Mojžišových kníh (srv. Ex 1, 14; 2, 23; 5, 9; 6, 9; Dt 26, 6).

4. Tvrdé zajatie babylonské sa skončí a vtedy bude môcť oslobodený národ spievať o babylonskom kráľovi pieseň (doslovne „podobnosť“, hebr. *mášál*), ktorú prorok v tejto hl. (až po verš 23) uvádza. Pieseň po stránke básnickej je jednou z najkrajších tvorieb hebrejskej literatúry. Je to pieseň posmešná a prorok predpovedá v nej osud babylonského kráľa, ktorého však výslovne nemenuje. Keďže však v predošlej hlave je proroctvo o skaze Babylona aj v hl. 14., môže byť reč len o kráľovi babylonskom, lebo tieto dve proroctvá úzko súvisia. Nesprávne je teda vykladať túto pieseň o kráľovi asýrskom. — Prorokovi bol vo videní zjavený už dovŕšený osud kráľa, preto je pieseň písaná v čase minulom (prorocký minulý čas), hoci je reč o udalostiach budúcich. Toto je tiež častý zjav u prorokov. — Prvé slová piesne vyjadrujú údiv nad pádom kráľovým. — Slovo „násilie“ je neisté; v hebr. je slovo, ktoré sa inde nevyskytuje. Vulg. má „poplatníctvo“.

5. Množný počet: „bezbožníci“, „vládári“ nevzťahuje sa na viacerých kráľov, ale na babylonského kráľa a jeho kniežatá,

6. pomocou ktorých kráľ tyransky vládol nad národami.

7. Zo smrti babylonského kráľa sa aj nerozumné tvorstvo bude radosť.

8. Najmä ušľachtilé stromy Libanonu: cypry a cédry si oddýchnu, nebudú sa musieť obávať ustavičného vytínania. Asýrski a babylonski králi veľkú časť stavbebného dreva dovážali pre svoje nádherné stavby z Libanonu. Nabuchodonozor, — ako zaznamenávajú mimobiblické pramene, — postavil aj cestu na dovážanie tohto dreva. — Je tu reč o stromoch skutočných. Nie je potrebné utiekať sa k prenesenému smyslu a vykladať cypry a cédry o kráľoch, ktorých si babylonský kráľ podroboval.

9. Zem si odpočinie pri smrti kráľovej, avšak podsvetie je celé rozrušené, keď očakáva jeho príchod. — Staršie starozákonné knihy Písma sv. nepodávajú jasný obraz o posmrtnom živote. Spomínajú len jedno miesto, kde sa duše zomrelých zdržujú. Toto miesto volá sa *šeól*. Možné by bolo toto slovo preložiť slovom „peklo“, ale len tak, ako aj Cirkev sv. volá peklom miesto, kde zatratenci trpia, ale aj miesto, kde spravodliví pred Kristom P. čakali na vykúpenie (vo „Verím v Boha“: Sostúpil do pekiel), bez toho, žeby tvrdila, že je to v oboch prípadoch jedno a to isté „peklo“. Lepšie je však *šeól* preložiť slovom „podsvetie“. Podľa tých poznámok, ktoré sa o podsvetí, *šeoli* nachodia v hebrejských knihách Starého zákona, je to miesto odpočinku, ticha, smútku. Miesto radosti, nebo, pred Kristom Pánom nebolo otvorené, preto nie div, že i spravodliví sú na mieste smútku, v *šeoli*. Nikde sa však netvrdí, že osud spravodlivých je po smrti totožný s osudom bezbožných, lebo o bezbožných sa výslovne hovorí, že na nich v podsvetí čakajú tresty. Preto pri príchode tak veľkého zločinca, ako je babylonský kráľ, aj toto miesto ticha sa rozruší. V jeho ústrety, na jeho posmešné uvítanie pošle podsvetie všetkých svojich obyvateľov, ktorí sa volajú „*refáim*“ = „*tiene*“ doslovne by bolo „*slabochovia*“. (Aj obrovskí praobyvatelia Palestíny volali sa „*Refáim*“ — viď napr. Gn 14, 5; 15, 20 atď. — Preto Vulg. aj obyvateľov podsvetia nazýva obrami). Najmä vladárov a kráľov, ktorí už pred babylonským kráľom sostúpili do podsvetia a ktorí podľa starozákonného názoru aj tam sedia na trónoch, vzbudzuje proti novému obyvateľovi. — Vladári, hebr. *atúdím*, čo doslovne znamená „*kozli*“, avšak slovo viac ráz sa užíva na označenie vladárov.

10. Obyvatelia podsvetia, — medzi nimi králi, a to dozaista i takí, ktorých babylonský kráľ pozbavil trónu, alebo aj na druhý svet poslal, — teraz škodoradostne mu budú volať v ústrety: „Aj ty si tak omdlel, ako my, ostal si „*slabocho*“, „*tieňom*“, obyvateľom podsvetia (viď pozn. k veršu 9.).

11. Hrozný protiklad medzi slávou, rozkošami života a posmrtným utrpením. „Tvoja sláva a množstvo hudobných nástrojov, ktoré ťa obveseľovali a oslavovali, to všetko sa zmenilo na utrpenie a hanbu; miesto skvostných šiat a mäkkých lôžok ležiš medzi červíkmi.“ Je možné, že slová 11. verša už nehovoria obyvatelia podsvetia, ale prorok sám, a vtedy by sa slová o lôžku medzi červíkmi vzťahovali na hrob, do ktorého kráľ klesol. — Miesto „*zunen*ie tvojich hárf“ má Vulg. „*klesla* tvoja mŕtvola“. V hebrejčine obe tieto vety znejú podobne.

12. Kráľ je ako padlá hviezda. Kedysi podobal sa jednej z najkrajších a najlesklejších hviezd, zorničke, teraz padol s neba, ani nie na zem, ale omnoho hlbšie: do podsvetia; voľakedy on porážal národy, teraz on je srazený. Zorničku volá prorok „*synom* rannej zory“, lebo tá hviezda ako by vychádzala z lona zory — Vulg. ju volá: „*svetlonos* (latinsky: *lucifer*), ktorý si ráno vyšiel“. Babylonský kráľ svojou zlobou

a pýchou zobrazuje zlého ducha, preto niektorí sv. Otcovia cirkevní toto miesto vzťahovali na diabla; odtiaľ pochádza diablove meno: Lucifer.

13. Ozaj diabolská pýcha sa prejavuje v týchto veršoch. Svojím leskom podobal sa babylonský kráľ zorničke, ale to mu nestačilo. Chce byť bohom, chce tróniť nad hviezdami, na vrchu, ktorý podľa názoru Babyloncov, ležal kdesi na severe a na ktorom sa shromažďovali bohovia (ako grécki bohovia na Olympe), a preto sa volal „horou shromaždenia“. O posvätnom vrchu jediného Boha o Sione hovorí Žalm 47, 3 podobnými slovami.

14. Len Boh býva a nosí sa na oblakoch. Aj túto výsadu by si bol chcel kráľ privlastniť.

15. Miesto do výšin božej hory dostal sa až do najhlbšej priepasti podsvetia. Čím väčšia pýcha, tým väčšie poníženie.

16. Tým, ktorí uzrú „tieň“ babylonského kráľa, bude neuveriteľné, žeby to bol predtým tak obávaný panovník.

17. Text posledného riadka tohot verša je trochu porušený. Podávame najpravdepodobnejší preklad.

18. Ostatní králi sveta sú čestne pochovaní. Každý má vlastnú hrobku, lebo na to kládli východania, najmä králi, veľkú váhu.

19. Mŕtvola babylonského kráľa nebude ležať v hrobe. Bude pohoďená, ako sa odhodí neužitočná vetva, ktorú odrežú so stromu. Zahynie na bitevnom poli a bude ležať na jednej hromade s ostatnými, čo v boji zahynú. Veta: „čo zostupujú do kamenných hrobov“, ak ju necháme na mieste, kde teraz je, nehodí sa do súvisu. Možné je však, že sa dostala o jeden riadok napred. Lebo keď premiestime túto vetu o riadok ďalej, bude verš znief:

v. 19. Ty však si vyhodený, bez hrobu,
ako odporná vetva,
pokrytý zabitými, ktorých prebodal meč,
ako mŕtvola pošliapaná.

v. 20. Ktorí zostúpia do kamenných hrobov,
k tým sa nepridružíš pri pohrebe.

Takto by malo toto, ináč ťažké miesto, vyhovujúci smysel.

20. Kráľ nebude v spoločnosti tých, čo do kamenných hrobov budú pochovaní. Na východe bolo veľkou potupou, keď niečia mŕtvola ostala nepochovaná, lebo ťudia boli toho presvedčenia, že duša nepochovaného nemala na druhom svete odpočinku. Babylonský kráľ si však tento trest zaslúžil, lebo ustavičnými vojnami nivočil aj vlastnú krajinu a vlastný ľud. Zahynie však nielen on sám, lež aj jeho „semeno“, t. j. potomstvo, preto jeho potomstvo nik nebude spomínať.

21. Báseň sa zakončuje výzvou, aby potomstvo bezbožného kráľa skutočne bolo vyhubené a aby sa svet nedostal zase pod jeho krutovládu. — Smysel vety: „a mestami nezaplňli svet“ je, aby opevnenými

mestami neposilnili svoju ríšu. Iní menia text a čítajú: „aby zrúcaninami (zase iní: aby zlobou) nezaplnili svet“.

22. Verše 22 a 23 sú prozaickým dodatkom k básni, v ktorom už sám Boh hrozí, že Babylon i so všetkým obyvateľstvom a potomstvom bude zničený. Hrozba je veľmi dôrazná: až tri razy sa pripomína, že je to „výrok Pánov“.

23. Po spustošení mesta a po zničení kanálov a vodovodov bude na mieste, kde stál Babylon, plno barín. — Slovo „jež“ je neisté. Preto, že jež nebýva v močariskách, myslia niektorí novší radšej na nejaké vodné zviera.

Verše 24—27 obsahujú krátke proroctvo proti Asýrsku, ktoré má podobné myšlienky, ako proroctvá, ktoré proti Asýrsku už v predchádzajúcich hlavách boli vyslovené.

24. „Veru“, doslovne znie: „ak nie...“; tak sa u Židov obyčajne začínala prisaha. Pán zdôrazňuje, že sa splní všetko, čo v dávnejších proroctvách bolo proti Asýrsku ustanovené.

25. Boh dovoľí, aby Asýri vnikli do jeho sv. zeme, ale práve tam zlomí ich moc a oslobodí tak svoj ľud zpod ich jarma.

26. Asýrsko tu zase zobrazuje všetkých nepriateľov božieho národa. (Viď pozn. k 9, 3). Ktorýkoľvek národ na svete sa proti ľudu božiemu (najmä v dobe mesiášskej) postaví, bude potrestaný.

27. Tak to ustanovil Boh a jeho ustanovenia nik nemôže prekrižovať; on má aj moc svoje úmysly previesť a tú jeho moc, ktorá sa tu zase znázorňuje ako „vystretá ruka“, nik neoslabí. — K výrazom dvoch posledných veršov srv.: 5, 25; 8, 10; 9, 11; 16, 20; 10, 4.

Filištínsko. Verše 28—32.

28. Udáva sa čas, v ktorom toto proroctvo bolo prednesené. Dotyčne roku, v ktorom zomrel Achaz, nie sú učenci jednotní. Mienky kolíšu medzi r. 728—721 pr. Kr.; najpravdepodobnejší je rok 721.

29. Celkový smysel verša je tento: Darma sa Filištínci tešia, že zomrel akýsi panovník (had), ktorý ich utláčal, lebo za ním príde iný, nebezpečnejší (vretenica) a za tým zas iný, ešte nebezpečnejší (okrídlený had = drak). O tom však, na ktorých kráľov sa proroctvo vzťahuje, panujú najrozmanitejšie mienky. Jedni myslia na judských kráľov: 1. Oziáš, 2. Achaz, 3. Ezechiáš, alebo: 1. Achaz (pri jeho, vo verši 28 spomenutej smrti sa vraj tešili Filištínci), 2 a 3 Ezechiáš (vretenica a okrídlený drak by bol podľa tohto výkladu jeden a ten istý kráľ). Iní myslia na kráľov asýrskych: Salmanassar V., Sargon, Sennacherib, alebo Sargon, Sennacherib, Asarhaddon. Jestvuje a jmesiášsky výklad tohto miesta: Neteš sa, Filištínsko, lebo od Achaza bude pochádzať Ezechiáš, (vretenica) a od Ezechiáša (po stáročiach) bude pochádzať Mesiáš (okrídlený drak), ktorý vás, nepriateľov svojho ľudu, premôže. Už Targum (obširný chaldejský preklad sv. Písma) vykladá toto miesto: „zo synov Jesseho vyjde Mesiáš a jeho skutky budú, ako lietajúci had.“ To

by neprekážalo (ako mieni Feldmann) mesiánskemu výkladu, že sa Mešiáš nazýva „okridleným hadom“, lebo takéto prirovnania sú na východe obvyklé a myslí sa pri nich len na niektorú dobrú vlastnosť dotyčného zvieraťa, v tomto prípade by prirovnanie znamenalo, že Mešiáš bude proti svojim nepriateľom mocný a nebezpečný, ako okridlený had. Sám Kristus Pán užíva prirovnanie: „buďte múdri, ako hady“ (Mat. 10, 16). Predsa však nemožno s istotou dokázať, že by v tomto proroctve bola reč o osobe Mešiášovej. — Miesto „okridlený drak“ má Vulg. „ktorý pohltí vtáka“.

30. Vyvolený národ, ktorý sa prirovnáva stádu, i keď bude chudobný, bude mať aspoň to najpotrebnejšie a bude žiť, ale koreň — plemä — Filištíncov i s potomstvom zahynie. Že kto zabije potomstvo Filištíncov, to sa v osnove neudáva; hádam ten kráľ, o ktorom je reč vo verši 29. Vulg. má „zabijem“, čo je asi správne. — „Prvorodení biednych“ sú tí, ktorým medzi biednymi patrí prvenstvo: najbiednejší. Novšie namiesto „prvorodení“ (hebr. *bekôré* čítajú mnohí: „na mojich pastvách“ hebr. *bekáráj*), čo sa do súvisu dobre hodí.

31. Nepriatelia, ktorí proti Filištíncom prichádzajú od severa, sú Asýri. Budú sa valiť, ako dym a budú dozaista zanechávať za sebou aj dymiace, vypálené mestá; pochodovať budú v pevných uzavretých útvaroch, od ktorých sa vojaci nebudú odpojovať, nebudú zaostávať. Napadnú najprv brány mesta, potom mesto samo, konečne celú filištínsku krajinu, takže v celej krajine bude nárek a kvílenie.

32. Filištínci asi poslali poslov do Jeruzalema a žiadali od Židov pomoc proti Asýrom. (O jednom takomto posolstve Filištíncov do susedných krajín máme záznam aj v mimobiblických prameňoch). Prorok varuje od takéhoto spojenia. Judsko sa nemá čo spájať s pohanskými národmi, má svoj Sion, ktorý je založený samým Bohom, a je isté, že ho Boh ani vtedy neopustí, keď sa proti nemu postavia Asýri. Na Sione budú mať „chudobní jeho ľudu“ (viď verš 30) pevnú záštitu. — Miesto „sa ukryjú“ má Vulg. „budú dúfať“.

Hl. 15.—16. sú výrokom proti Moabitom. Bol to národ Židom príbuzný, pochádzal od Abrahmovho synovca Lóta (Gn 19, 30 nasl.). Moabsko ležalo na východnom pobreží Mŕtveho mora. V dobe, keď králi severnej izraelskej ríše boli ohrožovaní Asýrmi, rozšírili Moabiti svoje kráľovstvo ďalej na sever na úkor Izraelitov. Preto sa v tomto proroctve spomínajú mestá Hesebon a Eleále, ktoré pôvodne patrily k ríši izraelskej. — Aj tu je minulý čas prorockým minulým časom (viď pozn. k 14, 4.).

Hlava 15, 1. K nadpisu viď pozn. k v. 13, 1. — Mesto Ar Moab ležalo východne od Mŕtveho mora a južne od rieky Arnon, kde sú dnes zrúcaniny Er-Rabbe. Južne od neho ležalo druhé moabské mesto, Kír Moab, dnešný Kerak. Meno Kír Moab prekladá Vulg.: „múr Moabu“,

hoci je to meno vlastné. — Skaza týchto miest bude tým strašnejšia, že budú napadnuté v noci. — „Zahynul“ prekladá Vulg. „umĺkol“, k čomu viď pozn. k 6, 5).

2. Začiatok verša je trocha nejasný. Smysel je, že Ľudia budú vystupovať do chrámu (domu) moabského boha Kamosa a obyvatelia mesta Dibon budú vystupovať na posvätné výšiny, aby zaplakali nad skazou moabských miest. — Namiesto „do domu“ (hebr. *bajt*) čítajú novšie niektorí: „dcéra“ (hebr.: *bat*). Smysel by bol hladší: „Dcéra Dibonu vystupuje...“ — Dibon, Nebo a Medaba sú mestá severne od rieky Arnon. Nebo a Medaba mali polohu vysokú, preto: na Nebu, na Medabe. — Holá hlava a oholená brada bola znakom smútku.

3. I vrecovité rúcho je znakom smútku (srv. 3, 24). Smútok bude verejný: na uliciach a vodorovných strechách domov bude plač a nárek.

4. Mestá Hesebon a Eleále nariekajú tak hlasno, že ich počuť až k mestu Jasa. Hesebon bol východne od Jordána naproti Jerichu; blízko neho na severovýchod bolo mesto Eleále. Poloha mesta Jasa je neistá; podľa Eusebia ležalo medzi Dibonom a Medabou. — Preklad „Iadviny“ je na základe textu, ktorý je podľa LXX a prekladu sýrskeho trocha zmenený. Miesto „Iadviny, *chalsé*“ má terajší hebr. text a Vulg.: „vystrojení“ (hebr. *chalúsé*), čo sa do súvisu nehodí.

5. Nešťastie Moabu je tak veľké, že i prorok sám s ním spolucíti. Veľké ťažkosti sú s 2. riadkom tohto verša. Tu podaný preklad je podľa textu, novšími kritikmi trocha zmeneného (miesto „závory jeho“, hebr. *berichéhá* čítajú „ubehlíci jeho“, hebr. *bárichéhá*). — „Tretí Eglat“ má byť akýmsi mestom, do ktorého tiež utekali moabskí ubehlíci. Mnohí vynechávajú slová „tretí Eglat“ ako glosu. — Vulg. má: „Jeho závory sú až k Segoru, trojročnej jalovici“ a sv. Hieronym vykladá to tak, že závory, t. j. hranice kedysi blaženého Moabska siahaly aj k mestu Segor (juhovýchodne od Mŕtveho mora) a toto mesto má prírnenie „trojročná jalovica“ pre svoju silu a krásu. (Podľa neho zvíeta v treťom roku dosiahne vrchol svojej sily a krásy). — Moabskí ubehlíci teda bežia až k mestu Segor a k výstupom Luitu a Oronaimu, miest to, o ktorých polohe nič bližšieho nevieme.

6. Nimrim je asi potok Numera, ktorý na juhovýchode vlieva sa do Mŕtveho mora. Podľa opisovania proroka bude nešťastie Moabska stupňované tým, že voda vyschne a preto zhynie všetka zeleň.

7. Z tej skazy budú Moabiti utekať aspoň so zbytkami svojich majetkov k potoku „vrb“, t. j. na hranice. Je to asi dnešný potok Chesa, ktorý ústi na juhu do Mŕtveho mora. — Prvý riadok má Vulg.: „Podľa veľkosti ich skutku je aj ich navštívenie“. Sv. Hieronym to teda rozumel o príčine skazy: veľkosti zloby Moabska zodpovie aj trest.

8. Eglaim (Vulg. Gallim) ležalo asi na juhu; Beer Elim (Vulg.: „studňa Elim“, zase prekladá vlastné meno) na severe Moabska. Nárek sa ozýval po celom území Moabska: od juhu až k severu.

9. Toľko bude krviprelievania, že vody v okolí Dimonu zafarbí

sa na červeno. Dimon je totožný s mestom Dibon (v. 2.), sv. Hieronym tvrdí, že to mesto ešte aj v jeho čase malo obe tie mená. — Na toto mesto a na tých, čo v Moabsku po vyličenej skaze ešte ostanú, pošle Boh ďalší trest: čo ponechal nepriateľ, to zničí divá zver (levy).

Hlava 16, 1. Moabskí ubehlíci utekali až do Edomska, krajiny ktorá na juhu susedila s Moabskom. Edomiti (Idumejci) boli tiež príbuzní Židom, pochádzali od Jakubovho brata Ezaua, ktorý sa iným menom volal Edom. — Prorok Ľutuje Moabitov (srv. 15, 5), preto radí ubehlíkom, ktorí sú v Edomsku (v Petre), aby poslali „vládcovi zeme“ na Sion, t. j. judskému kráľovi poplatok („baránka“ je kolektívum miesto „baránkov“) a tak si získali jeho pomoc. Edomsko bývalo podriadené judským kráľom, preto sa tento volá „vládcom zeme“. Moabsko dochovávalo množstvo oviec, preto nimi splácalo z veľkej čiastky aj po platky (srv. 4 Krí 3, 4.). — Petra, mesto v Edomsku, asi na polceste medzi severným okrajom elamitského zálivu a južným okrajom Mŕtveho mora. Cesta do Jeruzalema viedla z tohto mesta cez púšť. — Vulg. prekladá tento verš: „Vyšli, Pane, Baránka, vládcu zeme z Petry púšte . . . a sv. Hieronym pokladá toto miesto za mesiášske. Podľa neho Baránkom, vládcom zeme je Mesiáš. Ale nie je možné toto miesto vykladať v smysle mesiášskom; Mesiáš predsa neprišiel do Jeruzalema z Edomska. Slovo „Pane“, ktoré veľmi prispelo k tomu, že mesiášsky výklad si aj iných zastancov získal, nemá ani pôvodná Vulg., je to len neskorší dodatok. — Cirkevná liturgia síce používa tento verš o Mesiášovi, ale len v smysle prispôbenom, čo je v liturgii častý zjav.

2. Zo severných krajov Moabska museli obyvatelia („dcéry“) Moabu utekať na juh, lebo nepriateľ približoval sa od severa, preto museli prebrodiť hlavnú rieku Moabska, Arnon. Utekajúcich Moabitov prirovnáva prorok rozplašenému hniezdu vtácat. Feldmann premiestňuje tento verš na koniec 15. hl., kde by skutočne lepšie priliehal. — Miesto „rozozhnané hniezdo“ má Vulg.: „mláďatá, lietajúce z hniezda“, čo dáva ten istý význam.

3. Rozplašené obyvateľstvo Moabska prosí od Siona, — od judského kráľa — radu a pomoc. Judsko nech neprezradí ubehlíkov, ale nech ich prijme pod svoj ochranný tieň. Tento tieň nech je i na poludnie tak tmavý, ako noc, aby nešťastníkov dobre ukryl.

4. Sion nech chráni ubehlíkov pred ničiacim asýrskym kráľom, lebo Sion a Judsko už nemá sa čo obávať pustošenia: je od Asýrov oslobodené. — Vulg. a podľa dnešného čítania aj hebr. osnova má: „U teba nech bývajú ubehlíci moji, Moab buď im útočiskom“, čo nedáva dobrý význam, lebo veď Moab je pustošený nepriateľom, preto nemôže byť útočiskom. A pre moabských utečencov by Moab i tak nebol útočiskom, ale vlasťou. Preto so LXX treba čítať „ubehlíci Moabu“. — Posledné dva riadky hovorí už prorok.

5. Verš má podobné myšlienky a výrazy ako mesiášske proroctvá

Iz 9, 1 nasl. a 11, 1 nasl.; isté je teda, že prorok má na mysli Kráľa-Mesiáša, ktorý z milosti božej bude vládnuť na tróne a v dome Dávidovom. Týmto sa dáva nádej aj Moabitom, lebo aj oni, ako všetky národy, budú sa môcť utiekať k trónu Mesiášovmu, veď ten bude panovníkom a sudcom spravodlivým. (srv. Iz 9, 6; 11, 3, 4). Mesiášskou nádejou zakončuje Izaiáš aj proroctvo proti Etiópii (hl. 18.), Egyptu (hl. 19.) a Týru (hl. 23).

6 V nasledujúcich veršoch hovorí prorok o spustošení moabských viníc. Udáva, že príčinou nešťastia je pýcha a vychvaľovanie sa Moabska. — „Počuli sme“, totiž prorok a iní jeho súkmeňovci.

7. „Moab k Moabu bude jajkať“, čiže jeden druhému sa budú žalovať, jeden druhého pohne k náreku. — Kír Charešet (Vulg. aj toto vlastné meno prekladá na „múr z pálených tehál“) je totožné s Kír Moabom (viď Iz 15, 1). Toto mesto muselo byť chýrne svojimi hrozno-vými koláčmi; ale týchto už nebude, lebo — ako nám to nasledujúce verše zvestujú — vinice Moabska budú spustošené. — Vulg. prekladá druhú polovicu verša: „Zvestujte skazu tým, čo sa radujú na múre z pálených tehál“; boli by to Moabiti, ktorí sa spoliehali na svoje opevnenia stavané z pálených tehál.

8. Hesebon a jemu blízka Sabama (hebr. *Sibma*), byly strediskom moabského vinohradníctva. Vzácné vinice siahaly na severe až k mestu Jázer na východe až k púšti, ktorá sa rozprestierala od Moabska na východ; že na západe siahaly vinohrady až za Mŕtve more, je básnické zveličovanie; má ono však svoj základ v tom, že na druhom — západnom — brehu tohto mora byly chýrne vinice judské, ktoré ako by byly len pokračovaním viníc moabských. — Všetky tieto vinice sú zničené „pánmi národov“ čiže panovníkmi nepriateľských národov. — Výklad niektorých, že réva Sabamy porážala „pánov národov“, t. j., že pre svoju vzácnosť sa dostalo moabské víno na stôl kniežat rôznych národov a títo, ním opojení, padali na zem, zdá sa byť nepravdepodobným.

9. Ako obyvatelia mesta Jázeru, tak plače aj prorok (srv. Iz 15, 5.) nad spustošením viníc Sabamy; oplakáva aj spustošené mestá Hesebon a Eleále, lebo voľakedy ozývalo sa pri vinobraní veselé ujúkanie tých, čo v lisoch šliapali hrozno, teraz však (viď verš 10.) všetka táto radosť prestane. — Vulg. miesto „ujúkanie“ (hebr. *hédád*) má: „hlas šliapajúcich v lisoch“, vysvetľuje totiž, čo to ujúkanie bolo. — Podľa iných by tu nebola reč o radostnom výskaní tých, čo hrozno šliapali, ale o víťaznom vykrikovaní nepriateľa, ktorý práve v dobe obračky udrel na Moabsko. Tomuto druhému výkladu by nesvedčovalo, že na paralelnom mieste Jeremiáš miesto „vpadalo ujúkanie“ píše: „vpadol ničiteľ“ (Jer 48, 32) a dodáva ako vysvetlenie: „ujúkanie nie je ujúkanie“, čiže nie je ujúkanie, ako ujúkanie.

10. Boh urobí koniec všetkej radosti z vinobrania tým, že dá spustošiť vinohrady. Slovo „záhrada“, hebr. *karmel*, Vulg. neprekladá a píše: „zmizne radosť a plesanie z Karmelu“. O známom vrchu Karmel však tu nemôže byť reč, ten neležal v Moabsku.

11. Nad nešťastím Moabu celé prorokovo vnútro je pohnuté a o-
zýva sa ako žiaľny hlas citary (a flauty?). Mnohí z Jer 48, 36 doplňujú
verš slovami: „ako flauta stoná“, ktoré údajne pri opisovaní vypadly.
Vec však nie je istá, lebo v Jer. zase chýbajú slová „ako citara zuní“;
je pravda, že slová: „ako flauta stoná“ sú tam dva razy. — Meno Kír
Chareš, lepšie Kír Charešet, Vulg. aj tu prekladá (viď pozn. k v. 6.).

12. Moabiti budú sa vo svojich chrámoch a na svojich posvätných
výšinách až do únavy modliť (srv. 15, 2), ale nešťastie neodstránia; mod-
litby už aj preto nepomôžu, lebo pohanskí bohovia, ku ktorým sa mod-
lia, nemôžu ich vyslyšať.

13. Proroctvo o Moabsku, podľa udania tohto verša bolo už dávno
dané Bohom a bolo pravdepodobne daktorým dávnejším prorokom aj
napísané.

14. Izaiáš si toto proroctvo osvojuje a v prozaickom dodatku (ver-
še 13—14) dokladá, že Boh k tomuto dávnejšiemu proroctvu teraz ozna-
muje, že sa ono už v krátkom čase (v troch rokoch) splní. Tieto tri roky
volajú sa „rokmi žoldniera“ alebo nádenníka, nájomníka. Podľa nie-
ktorých preto, že budú strastiplné, ako dni nádenníka (Feldmann, Fi-
scher), podľa iných, že doba troch rokov nebude prekročená, ako ne-
býva prekročená pracovná doba nádenníkov (Knabenbaur, Condamin).
— K „sláve“ a „zástupu“ viď pozn. k 5, 13. — Zvyšky, ktoré z Moabitov
po spustošení ostanú, budú len nepatrné. —

Odkedy treba spomenuté tri roky rátať, a kedy sa toto proroctvo
splnilo, o tom nemáme historických záznamov.

Hl. 17, 1—11 je proroctvom proti Aramu, ktorého hlavným mestom
bol Damask. Zároveň je tu však aj proroctvo proti Izraelu, ktorý v dobe
Izaiášovej bol s Aramejskom vo vojenskom spojení. V tej istej dobe
bojoval Aram s Asýrskom o svoje jestvovanie; v boji podľahlo Aramej-
sko a r. 732 pr. Kristom padlo aj hlavné mesto, Damask.

Hlava 17, v. 1. Damasku sa predpovedá úplné zručenie.

2. V Zajordánsku boli dve mestá, ktoré sa volaly Aroer: jedno,
na severnom brehu rieky Arnon, patrilo Izraelitom, neskoršie Moabitom;
druhé, kdesi na východ od Rabbat Ammonu, patrilo Izraelitom. Nevieme
však, že by tieto mestá boli patrily Aramejcom. Podľa toho už v tomto
verši by bola reč o krajine izraelskej. — Ale hádam lepšie bude opraviť
text a čítať so LXX: „opustené budú jeho mestá naveky“ namiesto: „o-
pustené budú mestá Aroeru“. V hebrejskom písme bola záměna týchto
viet ľahko možná.

3. Baštou Izraela proti Asýrom bol Damask a celé Aramejsko; keď
toto kráľovstvo zahynie, bude nasledovať zničenie Izraela. Zvyšky Ara-
mejska zhynú tak, ako zhynie sláva Izraela.

4. Prorok už hovorí o ríši izraelskej. Všetko, čo túto robilo slávnou
sklesne, a „tučnosť“, blahobyť krajiny sa zmení na biedu.

5. Izrael je zrelý k žatve, k vyhubeniu. Prídu ženci, Asýri, a nie-

len že sožnú, ale aj klasy vysbierajú, takže z Izraela sotva ostane toľko, ako na poli zabudnutých klasov. Údolie Refáim, je rozľahlé údolie medzi Jeruzalemom a Betlehemom. Bolo známe svojou úrodnosťou. Smysel porovnania je: ako bola hojná a pohodlná žatva v údolí Refáim, tak hojne a pohodlne budú Asýri sožívať Izraelitov.

6. Druhý obraz je z obračiek olív. S tými robia tak, ako u nás so slivkami: najprv ich trasú, čo po traseaní ostane pozráňajú palicou. Pravda, na vrcholci a medzi vetvičkami zato ešte aj potom ostane kde-tu schovaná bobuľka. Tak urobia Asýri s Izraelom: sotva nechajú malé zvyšky. — Vulg. má, čo sa smyslu týka, to isté, len v slovách nie je tak jasná.

7. Tí, čo po hroznom navštívení božom ešte ostanú, obrátia sa konečne k Bohu, svojmu Stvoriteľovi.

8. A odvrátia sa od oltárov. Židia mali len jeden zákonitý oltár a ten bol v Jeruzaleme. Preto všetky oltáre, ktoré si nastavali obyvatelia severnej, izraelskej ríše, boli alebo nezákonnými, zakázanými oltármi, alebo to boli dokonca oltáre modlárske. Preto sa zvyšky Izraelitov odvrátia od nich a odvrátia sa aj od modiel, ktoré sa tu volajú „Ašery a Chamány“. Ašery boli posvätné stromy, kmene a duté stĺpy k úcte bohyně, zvanej Aštarte. (Ale aj sama bohyňa nosí dakedy meno: Ašera). Chamány boli stĺpy, stavané k úcte boha Bála, ktorého najmä Feničania ctili ako boha slnka. Tieto posvätné stĺpy Bálove sa v Písme sv. častejšie volajú „masseby“, „stĺpy“. Týmto dvom božstvám, — bohyni Aštarte a bohu Bálovi, ako pôvodcom úrodnosti a plodnosti, bola preukazovaná spoločná pocta, spojená neraz aj s nemravnosťou. Táto modloslužba, najmä odkedy si bol kráľ Achab vzal za manželku Feničanku Jezabelu, udomácnila sa aj u Izraelitov. Najviac pre toto ich karhali proroci a toto bolo príčinou aj hrozných trestov božích, ktoré krajinu zastihly. — Proroci často zmalichernovali modly tým, že ich vyhlasovali za dielo rúk ľudských. I tu je pekný protiklad: podľa verša 7. je človek dielom rúk božích, podľa v. 8. sú pohanskí bohovia dielom rúk človeka. — Slová: Ašery a Chamány pokladajú mnohí za neskorší dodatok. Vulg. prekladá tieto názvy slovami: háje (posvätné) a chrámy.

9. Smysel na každý pád je ten, že Izraeliti budú pred Asýrmi tak opúšťať svoje mestá a majetky, ako kedysi kananejské národy opúšťali svoje bydliská pred Izraelitmi, keď sa títo zmocňovali Kanaánu. Dnešný hebrejský text už nie je jasný, spomína opustené hory a vrcholce. Vulg. číta: „jeho opevnené mestá budú opustené, ako pluhý a siatia, ktoré boli opustené pred synmi Izraela.“

10. Boh sa tu volá „Skalou“ čiže pevnosťou, záštitou. — Rozkošné sady, zasadené cudzou révou sú modlárske zvyky, prevzaté od pohanských Sýrov (Aramejcov.) Viď ešte pozn. k nasl. veršu. — Miesto „sady rozkošné“ má Vulg. „sady verné“.

11. V tých rozkošných sadoch príde rýchly vzrast, čiže: s modláorskými zvykmi a pohanským spojenectvom sa to zo začiatku síce darí,

ale príde deň nešťastia a všetky tie úspechy vyjdú navnivoč. Toto je vcelku smysel veršov 10—11. Ale okrem toho je pravdepodobné, že v týchto veršoch je náražka na pohanský kult fenicko-sýrskeho boha Adonisa. Význam jeho mena je totožný s významom mena Bál, obidve znamenajú pána. U Sýrov mal prímene Naamán (rozkošný), odtiaľ je aj meno kveta „anemone“ (sasanka), ktorý jemu bol zasvätený a ktorý Arabi až dodnes volajú „ranou Naamana“. Adonis je totožný s babylonským Tamúzom. Podľa bájeslovia zomrel Adonis v mladistvom veku (zabitý divou zverou), preto ženy každoročne oplakávaly jeho smrť (srv. Ez 8, 14). Jeho pamiatku slávili na neskorú jar. Vtedy ženy siali do nádob útle rastliny, ktoré v kyprej zemi za jednu noc vzišly, keďže už bolo letné počasie. Ale pre kyprú zem, ktorá neudržala vlahu a pre horúcosť rýchlo aj vädly a ovocie nikdy neprinášaly. To boli „záhrady Adonisa“, ktoré predčasným vädnutím znázorňovali predčasnú smrť Adonisovu. Výraz „rozkošné sady“ je v hebr. osnove „*nité naamánim*“, čo možno preložiť aj: „sady (záhrady) Naamana“. Prorok by podľa toho robil náražku: Ako v Naamanových sadoch, ktoré preto, že zabúdate na svojho Boha aj vy, Izraeliti, vysádzate, prídu rastliny za jednu noc — do rána — k rozkvetu, ale ovocia nedonesú, tak aj vaše spojenectvo s pohanskými Sýrmi zo začiatku prinesie rýchle úspechy, ale príde nešťastie a národ aj so svojimi úspechmi zahynie. — Vulg. miesto „keď zaseješ, ohrad“ (t. j. záhradu) prekladá: „keď zaseješ: divé hrozno“, t. j. sa ti urodí.

12. Verše 12—14 už nie sú pokračovaním proroctva proti Aramejsku a Izraelu, ale sú predpovedaním porážky Asýrskeho vojska, čo sa dnes všeobecne uznáva. O asýrskom vojsku aj inde (5, 29; 8, 7) hovorí prorok podobne ako tu. — Toto vojsko, v ktorom sú ľudia z mnohých národov, hrozí, ako búrlivé more.

13. Ale Boh zahriakne Asýrov, i budú bežať tak rýchlo, ako býva pleva (Vulg.: „prach“) unášaná vetrom na vrchoch, kde vetry silnejšie dujú; alebo ako krútnava prachu (či listia?), unášaná víchricou. — Veta, ktorú sme dali do zátvoriek, je, ako vidieť, len opakovaním predošlej vety a do pôvodnej osnovy sotva patrí, i keď ju Vulg. prekladá.

14. Asýrske vojsko bude porazené za jednu noc: večer bude Judsko ešte hrôzou pred ním zdesené, a ráno ho už nebude.

V hl. 18. je zvečnené proroctvo o Etiópii. Hebrejsky sa táto krajina volala Kúš. Ležala južne od Egypta a jej hlavným mestom bola Napata. Etiópia bola zprvoti poddaná Egyptu, ale v dobe Izaiášovej sa etiópski panovníci zmocnili aj egyptského trónu. Nakoľko aj Egypt aj Etiópia bola ohrozovaná Asýrskom, poslali Etiópci do Jeruzalema posolstvo asi preto, aby získali Judsko pre spojenectvo proti Asýrsku. To bolo príležitosťou k tomuto proroctvu.

Hlava 18, 1. „Beda“ Etiópii, pretože jej hrozí skaza od Asýrska. — Etiópia volá sa „krajinou zúňiacich krídel“, lebo bolo v nej mnoho

okridleného a krídlami zuniaceho hmyzu. Podobne volá prorok v 7, 18. Egypt muchou. Krajina siaha až za rieky Etiópie; to sú Biely Níl, Modrý Níl a Atbara.

2. Morom sa tu pre svoju veľkosť volá Níl. Posli idú na člnkoch, ktoré boli zhotovené z papyrusu a, pravda, zamazané smolou (srv. k tomu koš, v ktorom bol malý Mojžiš položený na breh Nílu: Ex 2, 3.). Tieto članky boli veľmi ľahké a preto aj veľmi rýchle a mali pritom aj tú výhodu, že na miestach, kde rieka bola (napr. pre vodopády) nesplavná mohli sa prenášať. Posolstvo išlo do Jeruzalema, aby kráľ Ezechiáša získalo pre spojenectvo proti Asýrsku. Prorok však poslov posielal späť: „idte posli rýchli“, t. j. vráťte sa k svojmu národu. Etiópcom sa tu pripisujú rôzne vlastnosti, o význame ktorých nie sú exegeti jednotní. Tu je podaný najpravdepodobnejší preklad. „Lesklí“ sú Etiópci pre svoju bronzovú pleť. — Vulg. prekladá: „...k národu rozdziapanému a roztrhanému, k ľudu strašnému, za ktorým už iného niet, k národu čakajúcemu a pošliapanému.“ — O riekách Etiópie viď v. 1.

3. Prorok posielal poslov späť a tým aj Judskému kráľovi Ezechiášovi dáva upozornenie, že nie je potrebné spojenectvo s Etiópiou, lebo pozornosť nielen Etiópie, ale aj celého sveta bude vyzvaná, — podľa básnického opisovania prápormi a fanfárami — na to, ako bude sám Boh bojovať proti nepriateľom svojho ľudu. Tým nepriateľom je Asýrsko.

4. Prorokovi bolo zjavené, že Boh sa tak spokojne díva na počínanie Asýrska, ako spokojne hľadá na dozierajúcu úrodu letná horúčava a tichý oblak rosy, z ktorého nebude búrka.

5. Vo verši 4. hovoril Pán sám, tu už hovorí prorok o Pánovi. Boh sa prirovnáva vinohradníkovi, ktorý vyčká, až hrozno odkvitne; keď však začína dozrievať, vtedy poobstriháva zbytočné výhonky. I Pán vyčká, až plány Asýrska budú dozrievať, ale potom sám zakročí a odstráni, pozráža výhonky, čiže porazí asýrske vojsko, ako to nasledujúci verš jasne vykladá.

6. Mŕtvoly asýrskeho vojska budú ležať nepochované, budú za pokrm dravému vtáctvu a divej zverine. Mŕtvol bude také množstvo, že, keby tam vtáctvo a zverina aj preletovala a prezimovala, mala by sa čím sýtiť. Splnenie tohto proroctva je opísané v Iz 37, 36.

7. Porážkou asýrskeho vojska boli aj ostatné národy oslobodené od hrozného nepriateľa. Oslobodení boli najmä Etiópci, ktorí z povďačnosti, a preto, že uznávajú veľkosť Boha Jahve, prinesú dary „na miesto mena Pána zástupov“, čiže na miesto, kde sa meno Jahve uctieva: na horu Sion. Dokonalé splnenie i tohto proroctva je, pravda, predpovedané na dobu mesiášsku, keď sa všetky národy budú hrnúť k novému Sionu. (Srv. Iz 2, 2 nasl.)

Hlava v 19—20 sú proroctvom proti Egyptu. Táto voľakedajšia veľmoc bola v dobe Izaiášovej už značne oslabená, takže musela prijať etiópskych panovníkov. (Srv. pozn. pred hlavou 18). Judsko v dobe

asýrskych útokov neraz hľadalo spojenectvo Egypta a čakalo od neho pomoc, preto prorok viac ráz zdôrazňuje, že je pomýlenou vecou utiekať sa k Egyptu, lebo ten ani sám sa nebude vedieť obrániť proti Asýrom, tým menej bude vládť poskytnúť pomoc iným.

Hlava 19, 1. Nosíť sa na oblakoch je výsadou božou. Ľahký oblak znázorňuje rýchlosť, akou sa Pán do Egypta dostane. Pred jediným pravým Bohom musia sa triasť modly pohanov. — Srdce je, podľa starozákonného názoru, strediskom všetkej citovej a rozumovej činnosti (napr.: „povedal si v srdci“ znamená: „myslel si“). Srdce Egypta, ktorý je tu zosobnený, bude sa strachom nielen triasť, ale až roztápať, nebude schopné nijakej činnosti.

2. Boh dopustí, že v Egypte bude zúriť občianska vojna. Ríša sa rozdelí na dve časti a tie budú proti sebe bojovať: kráľovstvo proti kráľovstvu.

3. Egyptania stratia triezvu rozvahu, nebudú si vedieť poradiť, preto budú o radu žiadať modly, ktoré nevedia poradiť, alebo všelijakých čarodejníkov, ktorí ak poradia, poradia zle. — O čarodejníkoch, — ktorými bol Egypt chýrny, — viď pozn. k 2, 6 a 8, 19.

4. Miesto „pánov krutých“ prekladajú novší v jednotnom počte: „pána krutého“. Preklady LXX, Sýr Vulg. majú množný počet. Zase výraz „kráľ tvrdý“ skôr nasvedčuje tomu, že aj v prvej polovici vety treba preložiť v jednotnom počte: „pán krutý“. O ktorom krutom panovníkovi je tu reč, sa nehovorí. Mal ich Egypt v neskoršej dobe dosť, či to už boli panovníci domáci a či cudzí: asýrski, alebo perzskí.

5. Novší trest čaká na Egypt: nerozvodní sa Níl. Úrodnosť egyptskej pôdy závisí od Nílu. Rieka z abesínskych hôr donáša prst, ktorú po rozvodnení nechá na roliach a ich zúrodní. Ak sa Níl nerozvodní, je v Egypte neúroda a hlad. — Morom sa tu nazýva Níl, lebo keď je rozvodnený, vyzerá naozaj ako more. (srv. 18, 2.)

6. Je prirodzené, že pre nedostatok vody bude z korýt rôznych ramien Nílu zapáchať a že rastliny na pobreží rieky zvädnú a vyschnú. — Namiesto: „páchnuť bude z riečišť“ má Vulg.: „zoslabnú rieky“, čiže sa zmenšia.

7. Prvá polovica verša je porušená. Staré preklady sa rozchádzajú. Tu prekladáme dnešný hebr. text. Či je správny, je otázka. „Plešiny“ hebr. doslovne: „holé miesta“, čiže také, s ktorých sa stratila všetka zeleň. — LXX má začiatok takto: „a trst a všetka zeleň na okolí rieky...“ (vyschne). Vulg.: „obnažené bude koryto rieky od prameňa a zvlažovanie všetkého semena vyschne.“ Ako vidieť, je smysel vždy približne ten istý.

8. Nebude vody, nebude ani rýb, preto bude beda na rybárov, či už lovia udicou a či sieťou, lebo nelovia len zo športu, ale z remesla. Ryby totiž boli v Egypte dôležitým potravným článkom.

9. Pre neúrodu aj spracovanie ľanu a tkáčstvo bude trpieť. „Biele“,

t. j. plátno. Osnova verša nie je celkom istá a mnohí novší namiesto: „tí, čo tkajú biele“ prekladajú: „tí čo tkajú, zblednú“, čo je však nie dostatočne odôvodnené.

10. Verš, najmä na začiatku je v podrobnostiach neistý, ale jeho smysel naisto je, že ľudia nebudú mať čo robiť a preto ani nebudú mať z čoho žiť; i budú zarmútení a zronení (to chce tu básnik vyjadriť slovom „pošliapaní“). — Vulg. číta: „Všetko zvlažovanie vyschne; všetci, čo robili jamy na lovenie rýb“ (totiž i z tých jam vyschla voda).

11. Príčinou nešťastia je nerozumné vedenie štátu. Boh, — ako to prorok vo verši 3. hovorí, — pozbaví Egyptanov rozvahy a rozumu, takže faraónovi poradcovia dávajú panovníkovi nemúdre rady, hoci Egypt bol chýrny svojou múdrosťou (srv. 3 Krí 4, 30; hebr. 5, 10) a hoci sa egyptskí mudrci radi odvolávali na svoj dávny pôvod z rodín mudrcov, ba kráľov. — Tanis (hebr. *Sóan*), mesto v severovýchodnej delte Nílu, bolo v r. 745—720, teda ešte aj v dobe Izaiášovej, sídlom egyptských faraónov (21 a 23 dynastia).

12. Faraón by mnoho vedel pomôcť svojej krajine, keby vedel, aké úmysly má s ňou božia Prozreteľnosť; to mu však egyptskí mudrci nevedia povedať.

13. Zato však dávajú svoje rady, spoliehajú sa na svoju múdrosť, ale tým len zavádzajú svoj národ. „Vládcovia“ má hebr. doslovne: uhol; ako uholný kameň je oporou domu, tak by vládcovia mali byť oporou ľudu im svereného, ale náčelníci egyptských kmeňov len zavádzajú ľud, ktorý by mali viesť. — Vulg. miesto vládcovia má „uhol národov“ čo sv. Hieronym vysvetľuje tak, že uhol je kráľovstvo. — Memfis (hebr. *Nóf*, na iných miestach Biblie *Móf*) je kráľovské mesto v Dolnom Egypte, na západnom brehu rieky Nílu.

14. Od „ducha závratu“, ktorého Boh dopustí na vodcov Egypta, budú títo omámení, ako opilec býva od liehu. Do záhuby uvedú celý Egypt, lebo budú konať nerozumne, ako by bez smyslov, tak ako koná nepričetný opilec, ktorý sa váľa v tom, čo vydávil. — Miesto: „ako blúdi opilec v tom, čo sám vydávil“ má Vulg.: „ako blúdi opilec a ten, ktorý dávi“.

15. Hlava a palmová ratolesť značia vodcov národa, chvost a trst' pospolitý ľud (viď pozn. k 9, 13.). Smysel verša teda je: V Egypte nebude mysliteľné také dielo, ktoré by spoločne vykonali vodcovia národa a pospolitý ľud a pomohli tým krajine. Jednotlivé vrstvy národa budú proti sebe bojovať a privedú krajinu do záhuby.

16. Nasledujúce verše hlavy aj formou, aj obsahom sa líšia od predošlých. Ich forma je prozaická a už neobsahujú tresty, ktoré čakajú na Egypt, ale sa v nich predpovedá, že Egypt pretrpené tresty privedú k poznaniu a uznaniu pravého Boha; tohto Boha sa budú báť a budú omilostení. — Egyptania sa budú tak báť, ako ženy ruky Pánovej, ktorá sa nad nimi k úderu, k trestu rozohnala.

17. Egypt bude vedieť, že ho tresce Boh, ktorého zemou je kráľov-

stvo Judské, preto už aj sama spomienka na Pánovu zem naplní ho strachom, lebo nebude vedieť, aké tresty mu Pán ešte ustanovil.

18. V Egypte bude niekoľko miest, ktoré príjmu náboženstvo pravého Boha. Číslo „päť“ užíva sa na označenie nevelkého počtu týchto miest. — Reč Kanaánu je reč hebrejská. — Prisahať v mene Pána zástupcov znamená uznať ho za Boha a prijať jeho náboženstvo. „Mesto slnka“ hebr. „*ir hacheres*“ je čítanie Vulgáty a niektorých hebrejských kódexov. Knabenbauer vykladá to tak, že jedno z týchto miest bude svojou nábožnosťou nad ostatné vynikať, bude im svietiť ako slnko. Ináč meno egyptského mesta Heliopolis (grécky názov mesta Ón) znamená tiež „mesto slnka“ a mnohí sa domnievajú, že je tu reč o tomto meste, ktoré v dobe kresťanskej stalo sa biskupským sídlom. LXX neprekladá, ale prepisuje meno mesta; podľa nej bude sa volať „mestom Hasedek“, t. j. mestom spravodlivosti, bude totiž vynikať spravodlivosťou. — Väčšina hebrejských kódexov však číta „mesto zrúcania“ hebr. „*ir haheres*“, podľa jedných preto, lebo budú v ňom zrúcané, pohanské oltáre. Iní však myslia, že palestínski Židia schválne zmenili „mesto slnka“ (*hacheres*) na „mesto zrúcania“ (*haheres*) a potom tvrdili, že týmto názvom predpovedal Izaiáš zrúcanie mesta Leontopolis, v ktorom asi v r. 160 pr. Kr. bol postavený tamojšími Židmi chrám Boha Jahve. Palestínski Židia pokladali tento chrám za protizákonný, nenávideli ho a priali si jeho zničenie. Egyptskí Židia zase, nazvali vraj toto mesto „spravodlivým“ „*Hasedek*“, ako to má preklad grécky (LXX), ktorý egyptskí Židia užívali. — Sú i takí, ktorí tvrdia, že „*ir haheres*“ znamená „mesto leva“ (grécky: Leontopolis). Odvolávajú sa na to, že v reči arabskej (nie však hebrejskej!) lev má prímene (ale nie meno!) „*haris*“.

19. V Egypte bude postavený oltár Pána, čiže bude tam zavedený kult pravého Boha. Józ. Flavius píše (Starožitnosti 13, 3, 1.), že židovský kňaz Oniáš IV. sa na toto proroctvo odvolával, keď od egyptského kráľa Ptolemaja VI. Filometra žiadal povolenie na stavbu židovského chrámu v Egypte, (srv. predošlú pozn.). Postavením židovského chrámu v Leontopoli sa však toto proroctvo nesplnilo, lebo v poroctve hovorí Izaiáš o obrátení, omilostení Egyptanov, chrám v Leontopoli však bol postavený pre Židov. Proroctvo sa splnilo až v dobe mesiášskej. — Na to, či pomník Pánov bude na severnej a či na južnej hranici Egypta prorok asi nemyslí; chce povedať: pomník na hranici bude označovať, že sa tam už začína krajina zasvätená Pánovi. Pomník, ako aj oltár i tak nie je skutočný, len obrazný, možno si ho teda predstaviť hocikde na hranici Egypta.

20. Pomer medzi Pánom a Egyptom bude obapolný. Egypt bude sa Pánovi klaňať, ale oltár a pomník, v Egypte postavený, bude Pánovi pripomínať, že krajina stojí pod jeho ochranou. Ako v dobe sudcov vyslyšal Pán, keď utláčaní Židia volali k nemu o pomoc, tak vyslyší aj Egyptanov, ak sa k nemu budú utiekať. Že Izaiáš myslí na dobu sudcov, vidieť z toho, že tento verš obsahuje niekoľko výrazov prevzatých z knihy sudcov, (srv. Sdc 2, 18; 3, 9, 15; 6, 7 nasl.).

21. Oltár, o ktorom bola reč vo verši 19., nebude len nejakým pomníkom (aký napr. čiastka Židov postavila pri Jordáne po zaujatí Kanaánu, Joz 22, 26 nasl.), ale bude skutočným obetným oltárom, na ktorom Egypťania budú prinášať obety pravému Bohu a k jeho úcte budú robiť sľuby, ktoré aj splnia.

22. Verš krátko opakuje proroctvo celej hlavy: Boh bude síce Egypt trestať, avšak preto, že Egypťania v týchto trestoch poznajú pravého Boha a obrátia sa k nemu, Boh sa zmiluje nad nimi a uzdraví ich z rán, ktoré utrpeli. Cieľ božieho trestu nie je zničiť, ale napraviť.

23. Mesiášske kráľovstvo bude kráľovstvom pokoja. Egypťania a Asýri, ktorí v dobe Izaiášovej boli v najväčšom nepriateľstve, budú v dobe mesiášskej v priateľskom spojení, medzi ich krajinami bude cesta, budú so sebou pokojne obcovať, lebo jednému Pánovi bude slúžiť aj Egypt aj Asýrsko. Že ktorému to Pánovi budú spoločne slúžiť, je síce v tomto verši nie výslovne podotknuté, ale z 21. verša je jasné, že Bohu Jahvovi.

24. Izrael bol doteraz v nepriateľstve aj s Egyptom aj s Asýrskom. Zemepisne ležal medzi tými dvoma krajinami, ale aj politicky ich rozdeľoval, lebo neraz to bolo Judsko, pre ktoré spomenuté krajiny so sebou bojovaly. V dobe mesiášskej tretím pokojamilovným spoločníkom pri nich bude práve Izrael: vtedy ich bude spojovať. Ako nový Sion bude vynikať medzi vrchmi a k nemu sa budú hrnúť všetky národy (Iz 2, 2 nasl.), tak bude nový Izrael požehnaním uprostred celej zeme. Už Abrahámovi bolo predpovedané, že v ňom budú požehnané všetky národy: Gn 12, 3; 18, 18; 22, 18.

25. Boh požehnal v prvom rade vyvolený národ. Z tohto bude potom prechádzať požehnanie na ostatné národy. Čestné tituly, ktoré kedysi dostával len Izrael: dedičstvo božie, ľud boží, dielo rúk božích, sa v dobe mesiášskej pekne podelia aj medzi ostatné národy: všetky spoločne budú tvoriť „nový Izrael“, všetky budú ľudom božím, pravda, len ak budú chcieť a ak budú zachovávať evanjelium (srv. pozn. k 2, 4 a 11, 8), ktoré síce vyjde z Izraela, ale bude pre všetky národy a bude ich spojovať.

Hlava 20. Predošlá hlava končí sa proroctvom do ďalekej budúcnosti. Aby prorok dal tomuto proroctvu váhu a ubezpečil, že sa ono neomylné splní, podáva v hl. 20. proroctvo, ktoré sa má splniť v budúcnosti kratšej, takže mnohí z tých, čo proroctvo počuli, budú ešte svedkami aj jeho splnenia sa. — V tejto hl. hovorí o sebe Iz. zase v osobe tretej, ako sme to videli v hl. 7., a je písaná tiež prózou.

1. Tartán nie je osobné meno, ale meno úradu; to bol titul hlavného veliteľa asýrskej armády. — Azót bolo filištínske mesto, ktoré spolu s Judskom a inými okolitými krajinami pridalo sa na stranu Egypta a postavilo sa proti Asýrsku. Preto poslal v r. 711. pr. Kr. asýrsky kráľ proti tomuto mestu vojsko pod velením svojho hl. veliteľa. — Sargón

panoval 722—705 pr. Kr. Okrem tohto jediného miesta nikde inde sa jeho meno nespomína ani v Biblii ani u starovekých svetských dejepiscov, takže dávnejšie ani neverili, žeby v dobe Izaiášovej bol panoval kráľ tohto mena a stotožňovali ho s daktorým iným asýrskym kráľom tejto doby. Ale v minulom storočí v Korsabáde (severovýchodne od Mosulu) vykopali jeho palác a našli toľko nápisových pamiatok o ňom, že je dnes jedným z tých asýrskych kráľov, o ktorých vieme najviac.

2. Vreca (drsné kajúce rúcho, srv. 3, 24; 15, 3) nosilo sa obyčajne na holom tele; nie je však mysliteľné, žeby Izaiáš bol chodil úplne nahý. Alebo mal po vyzlečení kajúceho rúcha na sebe spodný šat, tuniku, alebo aspoň okolo bedier mal opásané nejaké rúcho. „Nahý“ bol na východe aj ten, čo bol v spodných šatách. I to bolo veľmi nápadné, najmä u človeka, ktorý, ako Izaiáš, pochádzal z vysokého rodu a bol vážnym prorokom. — Z tohto miesta vidieť, že obyčajným rúchom Izaiáša bolo rúcho kajúce. — Význam náznakového úkonu, ktorý z rozkazu božieho mal konať Izaiáš, je podaný v nasledujúcich veršoch.

3. Za tri roky konal prorok tento úkon, za tri roky chodil „ nahý a bosý“, keď aj nie nepretržite, ale iste často, aby ho obyvateľstvo krajiny mohlo vidieť. Keby svoje proroctvo bol len slovom hlásal, ľudia by si to neboli všimli, ale keď po nápadnom a dlhotrvajúcom úkone z rozkazu božieho vysvetlil, prečo to robí, spravilo to na ľudí istotne veľký dojem a ľahko na to nezabudli.

4. Prorok naznačoval Egyptanov a Etiópcov: aj tých budú nahých a bosých hnať do asýrskeho zajatia, a to nielen bojovníkov, ale aj deti a starcov. — Na drsnom slove, ktoré sa v tomto verši užíva, starý východan sa nepohoršil. Prorok dozaista schválne sa vyjadril tak drsne, aby hanba Egyptanov bola patrnejšia.

5. Ustrnúť, totiž tí, čo od Egypta a Etiópie čakali pomoc. Tieto dve krajiny mali v tej dobe spoločného kráľa. (Viď pozn. pred hl. 18.).

6. Obyvatelia pobrežia boli Filištínci (srv. Sof 2, 5), ktorých mesto sa v 1. verši spomína (Azót). Hlavne však myslí sa tu na Židov. V prvom rade k týmto hovorí prorok a vystriha ich pred spojenectvom s Egyptom a Etiópiou. — Až asýrskymi kráľmi Asarhaddonom (670) a Asurbani-palom (668) bol premožený Egypt a mnohí z jeho obyvateľov boli odvedení do asýrskeho zajatia. Vtedy sa splnilo aj toto proroctvo.

Hlava 21. 1. V nadpise proroctva nie je menovaná krajina, proti ktorej je ono napísané, ale vo verši 9. je výslovne spomenuté, že je to Babylon. Prečo volá prorok Babylon morskou púšťou, je neisté. Morom sa myslí dozaista rieka Eufrát; aj iné veľké rieky sa volajú niekedy morom (srv. 18, 2; 19, 5.). V dobe, keď toto proroctvo bolo písané, bol Babylon ešte kvitnúcim mestom, ale Izaiáš všetku jeho krásu a bohatstvo nazýva púšťou: je to všetko bezcenné. Tým zároveň hneď v nadpise naznačuje, že Babylon so všetkou tou nádherou bude obrátený na

púšť. Proroctvo je paralelné k hl. 13. — Kto z púšte, z hroznej to zeme ako víchrica prichádza proti Babylonu, je nepriateľ. — O pôvode prorocstva srv. pozn. pred 13, 1.

2. Prorok je vo videní prenesený do Babylona a to do doby, keď jeho národ je už v babylonskom zajatí. Videnie je kruté: Izaiáš vidí, ako nepriateľské — elámske a médske — vojsko zbija a pustoší Babylon. K tomu počuje hlas Pána, ktorý sám povzbudzuje nepriateľov Babylona, aby nivočili mesto, lebo jeho zničením chce urobiť koniec utrpeniu svojho ľudu, ktorý upí v babylonskom zajatí. — O Médoch viď pozn. k 13, 17. — Elám bol južne od Médska, východne od Babylona, na východnom brehu dolného Tigrisu. Jeho hlavným mestom boli Súsy. — Miesto „lupič lupí“ má Vulg.: „neveriaci neverne koná“. Ten preklad je síce možný, ale do súvisu ťažko sa hodí.

3. Ľadvie, ako vnútornosti vôbec, pokladaly sa za sídlo citov. — O bóloch rodičky viď pozn. k 13, 8. — Nad strašným pustošením Babylona sám prorok je zdesený (srv. 15, 5; 16, 9, 11).

4. „Trepoce“ doslovne „blúdi“, čiže nebije už pokojne. — Súmrak býval prorokovi najmilšou dobou dňa: jeho túžbou. Po celodennej námahe bol to čas odpočinku. Teraz však Pán týmto strašným obrazom mu tú, ináč milú dobu urobil postrachom; v súmraku rastú tieň, a tí čo trpia, za súmraku boja sa blížiacej noci, lebo v noci je každá hrôza hroznejšia. — Miesto „súmrak“ má Vulg. „Babylon.“

5. Len o bezstarostnosti Babyloncov môže byť v tomto verši reč. Prorok vidí a veľmi živo opisuje, ako babylonské kniežatá hodujú, sotva sa zabezpečia pred nepriateľom postavením stráží. Len keď nepriateľ vrazí, vtedy počuť volanie do zbrane. Pravda; vtedy je už neskoro chystať sa do boja a pripravovať si zbrane. — Štíty si pred bojom namazali olejom alebo masťou, aby boli chránené od vlhkosti; i hladšími sa tým stávaly, takže sa strely od nich ľahšie odrážali. — Babylonci boli médsko-perzským vojskom skutočne pri hodovaní prekvapení, ako o tom píše Daniel (5, 1 30) i dejepisci Herodot a Xenofón. — Vulg. prekladá: „Priprav stôl, pozoruj z hliadky tých, čo jedia a pijú: Vstaňte, kniežatá, chopte sa štítu“.

6. Súvis tohto verša s predchádzajúcim nie je celkom jasný. Pravdepodobne sa tu a v nasledujúcich veršoch pokračuje v predošlom videní. — Izaiáš dostal od Boha rozkaz, aby postavil pozorovateľa. Tým pozorovateľom je prorok sám: sám sa postavil na stráž.

7. I svetskí dejepisci sa zmieňujú o tom, že Elamiti a Médi mali v službách svojich armád mnoho oslov a tiav, ktoré používali i na jazdenie, i na nosenie alebo ťahanie batožiny. Ináč preklad tohto verša nie je celkom istý, najmä nemožno s určitosťou vedieť, či je reč o jazdcoch na osloch a ťavách a či o zástupoch oslov a tiav. Isté je však, že sa pozorovateľovi nakladá, aby dával bedlivý pozor, až spomenuté vojsko bude popri ňom tiahnuť. — Vulg. má: „A videl voz s dvoma jazdcami, jazdca na oslovi a jazdca na ťave“.

8. Miesto: „a zavolať: Vidím“ má dnešný hebrejský text i Vulg.: „a zavolať lev“. Lev sa tu objavuje veľmi nečakane a oddávna sa robia pokusy, čo si s ním počať, lebo do súvisu nepatrí, iba ak v smysle: „i volal ako lev“, čo je nie pravdepodobné. LXX miesto „lev“ (hebr. *arjeh*) napísala meno Uriáš. — Najpravdepodobnejšie (podľa Condamina skoro evidentné) je, že miesto „lev“ (*arjeh*), treba čítať „Vidím“ (hebr. *ereh*); tie dve slová sa písali v staršom hebrejskom písme skoro jednako, takže ich bolo veľmi ľahko zameniť pri opisovaní. — Obraz si treba predstaviť asi takto: Izaiáš vo videní stojí na strážni, má vyzeráť vojsko elamsko-médské. Zazrie ho a zvolá: „Vidím“; ba celý deň a celú noc sa díva, ako

9. tiahne pred ním vo verši 7. označené vojsko. Tu sa ktosi, hádam niekto z vojska, ozve a oznámi pád Babylona. Ale môže to byť aj pozorovateľ, prorok sám, ktorý naraz pochopí smysel videnia a zvolá: Padol, padol Babylon! Ale za najpravdepodobnejšie sa mi zdá, že to bol Pán sám, lebo podľa verša 10. počul Izaiáš zpravu o páde Babylona od samého Pána. — Sošky babylonských bohov roztrieskalo nepriateľské vojsko, ktoré bolo, pravda, len nástrojom božím. — Začiatok verša má Vulg.: „Hľa on ide, muž jazdiaci na dvojzáprahu koní“.

10. Videnie skončilo. V tom videní objavil sa prorokovi aj jeho v babylonskom zajatí trpiaci národ, preto ho oslovuje: „môj rozmlátený, rozdrvený (národ)“. Ti, čo trpia, sa v Písme sv. čajejšie prirovnávajú mlátenému zbožiu. Oslovenie prekladá Vulg. doslovne: „Mlatba moja a synovia (hebr. má len syn) môjho humna“. Tento posledný výraz je však hebraizmus, treba ho prekladať: „mlátený“, takže by sa slovo „syn“ mohlo z prekladu vynechať. — Rozbitý národ nezahynie: prorok ho ubezpečuje, že videnie o porážke Babylona mu zjavil sám Pán, je teda isté, že utláčateľ zahynie, a Boh všetkej kviľbe svojho národa urobí tým koniec (srv. v. 2.).

11. Krátke proroctvo o Edomsku je dosť nejasné. Názov „Duma“ je nezvyklý, ale môže sa vzťahovať len na Edomsko. Prečo túto krajinu volá prorok menom Dúmá, sa nevie. Slovo Dúmá znamená „mlčanie“. Hádam chcel prorok týmto názvom naznačiť budúci osud toho národa: „zamĺknutie; mlčanie smrti.“ O Edomcoch viď pozn. k veršu 16, 1. — Seír je povrchie na území Edomska, medzi južným brehom Mŕtveho mora a medzi elanitským zálivom. — Na Edomsko zaľahla noc utrpenia. Aké je to utrpenie, sa nehovorí. — Prorok sa tu volá strážcom. Stráži národ a stráži záujmy božie. Tu sa i zato volá týmto názvom, lebo ako nočný strážnik, bude vedieť, dokedy noc ešte potrvá. Preto sa ho dopytujú Edomci: „čo je s nocou?“ ako dlho ešte potrvá noc utrpenia? Nie je povedané, či Edomci dajaké posolstvo poslali k prorokovi, a či len vo vytržení počul hlas volajúceho národa.

12. Odpoveď proroka je dosť temná: príde ráno, ale aj noc. Môže to znamenať: príde krátke ráno, na krátky čas bude utrpenie pretrhnuté, ale potom zase príde noc nešťastia. Alebo: Príde ráno, ale len pre tých,

čo sa obrátia, pre zlých ostane ďalej noc. Alebo: pre Izrael (národ boží) príde ráno, pre Edom ostane noc. Pre nijaký z týchto výkladov nemožno sa rozhodnúť, lebo je osud Edomska samému prorokovi nejasný: vidí v budúcnosti tohto národa záblesky rána, ale aj tmy ďalšej noci; ale asi dúfa v nové, určitejšie videnie, preto odkazuje Edomcov na nové dopytovanie sa: Keď sa dozvedáte, dozvedajte sa, príďte znovu“.

13. V krátkom proroctve o Araboch spomínajú sa z mnohých arabských kmeňov len Dedaniti a Kedarania. Prorok vidí, že Dedaniti sú nepriateľmi (hádam Asýrmi, ale to sa v osnove nespomína) ohrožovaní, preto ich vyzýva, aby hľadali útulok v lese púšte (lepšie v kružine, lebo na arabskej púšti lesov niet). Výraz „v kružine púšte“ možno preložiť aj: „v kružine v Arabii (Arábia je krajinou púšte); alebo: „v kružine za večera“. — Vulg. má: „V lese za večera budete spať na ceste Dedanitov“.

14. V týchto úkrytoch hrozí Dedanitom smäd a hlad, preto prorok zo súcitu prosí obyvateľov Temy, aby ubehlíkom poskytli nápoj a pokrm. — Tema bola východne od Červeného mora (od jeho elanitského zálivu).

15. Až štyrmi výrazmi sa udáva, že Dedaniti utekajú z hrozného boja, aby obyvatelia Temy boli takto pohnutí k súcitu a pomohli Dedanitom.

16. Kedarania boli tiež arabský kmeň; ich osud sa tu spája s osudom Dedanitov. — O „roku žoldniera“ viď pozn. k 16, 14.

17. Kedarania bývali slávni bojovníci kušou, ale táto ich sláva za krátko zmizne. — Arabi boli Asýrmi viac ráz porazení; ktorá porážka sa tu mieni, nie je v proroctve povedané.

Hi 22, 1. Medzi proroctvami proti pohanom patrí aj jedno proroctvo proti Jeruzalemu. Hádam preto, že aj v Jeruzaleme bývaly dakedy pohanské mravy. Z obsahu proroctva bezpečne dá sa usudzovať, že sa vzťahuje na Jeruzalem, i keď sa mesto v nadpise nevolá svojím menom. Názov: „Údolie videnia“ je vzatý z verša 5. Tak sa asi volalo daktoré údolie Jeruzalema a v nadpise sa tohto názvu užíva o celom meste (čiastka miesto celku). Iní však dávajú názvu symbolický význam. Údolím by ho volal prorok, pretože on, ako „strážca“ (srv. 21, 11 nasl.) hľadá na mesto s výšky, ako na údolie. (Stráže bývajú postavené vysoko, aby mali dobrý rozhľad). Údolím videnia by sa zase volal Jeruzalem preto, že je náboženským strediskom toho Boha, ktorý prorokom dáva videnia. — Vystupovanie obyvateľov Jeruzalema na strechy pochopujú exegeti rôznym spôsobom. Podľa jedných idú ta radovať sa a pozeráť, ako odchádza porazené nepriateľské vojsko. Radosť, opísaná vo verši 2., by sa podľa tohto výkladu vzťahovala na prítomnosť. Prorok však oznamuje, že škoda je radovať sa, tej radosti bude koniec, lebo on vo vytržení vidí už v meste plno mŕtvov (verš 2 b nasl.). — Ale je pravdepodobnejšie, že aj to vystupovanie vidí prorok až v budúcnosti. Radosť

opísaná vo v. 2. je radosť minulých dôb. Prorok vidí, ako vystupujú na strechy domov nariekať (srv. 15, 3.) obyvatelia toho mesta, ktoré kedysi bolo preplnené radosťou. (Podobnú väzbu viď v 1, 21: „ako sa len stalo neviestkou mesto verné“, t. j. kedysi verné).

2. Kedysi bolo v meste plno radosti, ale teraz plno mŕtvol, a to ani nie mŕtvol v hrdinskom boji padlých bojovníkov, ale ľudí pomretých od hladu a nákazlivých chorôb; hladu a nákaz bývalo v obliehaných mestách vždy dosť.

3. Smysel verša je: Vodcovia národa ujdú a bojovníci budú poviazaní a odvedení do zajatia. Ale v podrobnostiach je verš dosť porušený. Miesto: „tvoji hrdinovia“ (hebr. *ammisaik*) má dnešná hebrejská osnova a tiež i Vulg.: „tvoji najdení“ (hebr. *nimsaajik*). To by znamenalo, že každý, kto bude najdený, bude sviazaný. Ale na základe čítania LXX je veľmi pravdepodobné, že pôvodný text bol: „tvoji hrdinovia“. To sme si s prevažnou väčšinou dnešných autorov osvojili aj tu. — „Bez kuše“ čiže bez toho, že by boli z kuše vystrelili. Ale LXX a Vulg. má: „kruto (boli sviazaní)“, čo je hádam lepšie. Slová kuša (*qešet*) a krutý (*qášeh*) mohli byť v hebrejčine ľahko zamenené. — K tomu, tak sa zdá, je porušené v tomto verši aj poradie jednotlivých riadkov. Pôvodne boli riadky asi v tomto poradí: 1, 4, 3, 2. Tak je smysel lepší:

Všetci tvoji vodcovia utiekli razom
utiekli ďaleko

Všetci tvoji hrdinovia spútaní sú razom
bez kuše spútaní.

4. Izaiáš mal súcit s pohanskými Moabitami (15, 5; 16, 9), Babyloncami (21, 3); a Arabmi (21, 14), hoci tieto národy často bývaly nepriateľmi jeho národa. Ale keď vidí budúcu skazu vlastného ľudu, je žiaľ jeho tak veľký, že je zbytočná každá námaha potešiť ho. „Dcéra môjho ľudu“ je Jeruzalem alebo jeho obyvateľstvo.

5. Útok nepriateľských vojsk na mesto opisuje sa, ako deň božieho súdu. „Údolie videnia“ viď pozn. k veršu 1. Nepriateľ v tomto údolí chce prelomiť múry mesta a krikom útočí na vrchy, na ktorých je mesto postavené. — Ináč tento verš a nasledujúci nie sú celkom isté. Niektorí neprekladajú slová „Qír“ (múr) a „Šóa“ (krik) a pokladajú ich za vlastné mená nepriateľských národov, ktoré, ako súčiasťka obliehajúceho vojska, útočia na Jeruzalem (srv. Ez 23, 23). Vulg. prekladá tento verš: „Lebo deň zabíjania a šliapania a náreku má Pán Boh zástupov v údolí videnia, ktorý skúma múr a je velebný nad vrchom.“

6. O Elamitoch viď pozn. k 21, 2. Títo útočia kušami: z túlcov už vyfahujú šípy: ďalej sa proti mestu hrnú útočné vozy a jazda. I vojaci z národa menom Qír už posťahovali so svojich štítov kožené obfahy a sú prichystaní k boju. Čo o Qíre píše autori je len samé hádanie, nič istého o tomto národe nevieme. Ťažký je druhý riadok verša. Mnohí

menia v ňom text, miesto „adam“, „človek“ čítajú Aram (hlásky d a r sú v hebrejskom písme veľmi podobné), a prekladajú: „Aram vysadol na kone“. Vulg. má: „Elam vzal túlec, voz človeka jazdca a steny obnažily štít“.

7. Prorok oslovuje Jeruzalem. „Krásne tvoje údolia“ je doslovne: „výber tvojich údolí“. Tie údolia sú znivočené útočnými vozmi a nepriateľská jazda je už postavená pri bránach, aby vo vhodnom okamihu vnikla do mesta.

8. Pán „odňal závoj“, podľa jedných preto, aby tak obnažil, zahabil a nepriateľskému posmechu vystavil mesto, podľa iných odhalil závoj, ktorý zahaľoval oči obyvateľov Jeruzalema; teraz už vidia nebezpečenstvo, ktoré im hrozí a začínajú zbroid a opevňovať. — Lesný dom bol čiastkou kráľovského paláca. Volal sa tak preto, lebo pri jeho stavbe (3 Krí 7, 2 nasl.) Šalamún nešetril cédrmi z libanonských lesov. Tam bola aj zbrojnica (3 Krí 10, 7. 21).

9. Budú zisťovať a, pravda, opravovať trhliny na múroch Jeruzalema. Mestom Dávidovým volala sa pevnosť sionská, ktorú bol vydobyl Dávid (2 Sam 5, 6). Tiež sa budú starať, aby mesto počas obliehania dostatočne bolo zásobované vodou. Dolný rybník je totožný so starým rybníkom, o ktorom je reč vo verši 11. V ktorej čiastke mesta tento rybník bol, sa nevie.

10. Sčítajú domy, aby zistili, aké zásoby sú pre mesto potrebné, ale aj aby zistili, ktoré domy sú postrádateľné alebo, ktoré prekážajú pri obrane mesta; tieto zrúcajú a takto získaný materiál upotrebia k opevneniu múrov.

11. Jeruzalem bol obohnatý viacerými obrannými múrami; kdesi medzi týmito zhotovili nový rybník a do tohto shromaždili vodu, čo odtekala zo starého rybníka, aby tak zväčšili zásoby vody. — O všetko toto sa starajú, nazdávajú sa, že nešťastie zapríčinil len nepriateľ a že ho preto môžu čisto ľudskými prostriedkami odstrániť, zabúdajú však, že všetok ten trest dopusti Boh: k nemu by sa mali obrátiť, mali by odstrániť zlo a Boh by odstránil trest.

12. Ako vždy, i v tom nešťastí bude Boh ústami prorokov napomínať a volať k pokániu. Plač, nárek, oholená brada a hlava, ako aj vrece sú vonkajšie znaky smútku a pokánia (srv. 3, 24; 15, 2, 3; 20, 2.). Kajúce rúcho sa na bedrách prepásalo povrazom, preto: „opášte sa vrecom“.

13. Ale napomínania sú daromné: miesto náreku a pokánia sú v meste radovánky a hodovalia, ba na napomínania ozývajú sa výsmešne hmotárskym heslom všetkých čias: „jedzme a pime, veď zajtra zomrieme“. Keď nám už Boh predpovedá tak skorý zánik, aspoň užime, čo môžeme, kým je ešte čas. (Bohorúhavú poznámku na prorocké napomínania viď napr. 5, 19.).

14. Toľké bohorúhanie neostane bez trestu; prorok vo vytržení počuje aj výrok boží: tento zločin zapríčiní smrť bezbožníkov. Týmto výrokom končí sa proroctvo proti Jeruzalemu. Vulg. prekladá začiatok: „A zja-

vený bol v ušiach mojich hlas Pána zástupov." — Otázkou je, ktorá porážka Judska je tu predpovedaná. Keď sa vezmú do ohľadu rôzne okolnosti, ktoré sa týmto proroctvom predpokladajú, je veľmi pravdepodobné, že je to porážka, ktorú Židia utrpeli od Babyloncov, keď Nabuchodonozorovo vojsko zničilo Jeruzalem a odvieďlo Židov do zajatia. Vtedy bolo také pustošenie v Jeruzaleme, aké je tu opísané. Kráľ Sedeciáš a židovské kniežatá ušli z Jeruzalema (srv. verš 3.), bojovníci boli odvedení do zajatia (v. 3.). Aj Elamiti (srv. v. 6.) bojovali často po boku Babyloncov, s Asýrmi však boli v stálom nepriateľstve, takže o nejakom obliehaní asýrskym vojskom sotva tu bude reč.

15. V nasledujúcich veršoch tejto hlavy predpovedá sa odstránenie vysokého kráľovského úradníka Sobnu a dosadenie jeho nástupcu Eliacima. Sobna nebol správcom chrámu, ako to prekladá Vulg. ale správcom kráľovského paláca, bol teda vysokým, vplyvným kráľovským úradníkom. Boh posielal k nemu proroka, aby mu oznámil výrok boží. — Miesto „k úradníkovi“ (*sókén*) prekladá Vulg.: „k tomu, ktorý býva v stane“, (*šokén*).

16. Zámožní Židia dávali si hroby vopred vytesať do skál. Tak robil aj Sobna, lenže s jeho hrobom nebolo čosi v poriadku. Pravdepodobne si ho dal zhotoviť na mieste, ktoré bolo nad jeho hodnosť a vznešenosť; to sa aspoň dá usudzovať z otázok proroka: „Čože tu máš?“ toto miesto nepatrí tebe; „Kohože tu máš?“ nik z tvojich predkov tu neleží! — Aj ináč hrešil Sobna pýchou a zbytočnou nádherou (srv. vo verši 18 slová o skvostných vozoch). — Začiatok verša prekladá Vulg.: „Čím si ty tu? alebo ako kto si tu?“

17. „Silák“ je posmešné oslovenie. Boh však i takéhoto siláka s ľahkosťou odstráni. — Vulg. má: „Hľa, Pán dá ťa odniesť, ako býva odnášaný kohút.“ Prekladateľ sv. Hieronym sa pri tom odvoláva na svojho hebrejského učiteľa. Je pravda, že hebrejské slovo „geber“ sa v novohebrejskej reči užíva aj vo význame „kohút“, ale v Biblii na to niet príkladu, tam znamená vždy muža, silného muža, siláka.

18. S takou ľahkosťou pošle Boh Sobnu do ďalekého vyhnanstva, akou ľahkosťou sa kotúľala lopta; darmo si chystal v Jeruzaleme nádherný hrob, ležať v ňom nebude, musí byť z Jeruzalema odstránený, lebo je len na hanbu kráľovského dvora.

19. Preto bude pozbavený svojho vysokého úradu. — Či je tento Sobna totožný s kráľovským úradníkom toho istého mena, o ktorom je reč v Iz 36, 3. 11. 22; 37, 2 a na zodpovedných miestach kníh kráľovských (hl. 18 a 19), je veľmi otázne; aspoň nijakých presvedčivých dôvodov pre toto tvrdenie niet. Ten Sobna je vysokým úradníkom kráľovským a je nepravdepodobné, že by mu zbožný kráľ Ezechiáš aj po tejto prorockej výstrahe bol sveril taký vysoký úrad.

20. O Eliacimovi viď aj Iz 36, 3. 11. 22; 37, 2. Na týchto miestach sa Eliacim spomína ako správca domu, už teda prevzal tento úrad po Sobnovi. Je to vyznamenanie, keď Boh dakoho volá svojim služobní-

kom. V druhej čiasťke Izaiášovej knihy týmto menom nazýva sa aj sám Mesiáš.

21. Podľa tohto verša mal správca kráľovského paláca aj osobitný oblek. — Veľkou chválou je pre nadriadeného, keď sa o ňom hovorí, že je otcom svojich poddaných. — Z čností, ktoré sa tu Eliacimovi pripisujú, môžeme uzatvárať aj na opačné nečností Sobnu.

22. Ešte aj dnes znázorňuje sa odovzdávanie moci nad domom, mestom, krajinou odovzdaním kľúčov. Eliacim dostane kľúče Dávidovho, čiže kráľovského domu, bude mať v ňom neobmedzenú moc. S mocou je spojená zodpovednosť a farcha, preto mu bude daný kľúč „na plece“. Komu on dovoľí prístup do domu, tomu nik nebude môcť prístup prekaziť, komu to on zabráni, ten sa do domu nedostane. — Náš Spasiteľ použil podobných výrazov, keď sv. Petrovi odovzdal moc nad Cirkvou sv. (Mat 16, 29).

23. Eliacim bude stáť, ako na pevnom mieste osadený kôl (viď výklad k nasledujúcemu veršu), pre svoj rod bude ako pevný a slávny trón, na ktorý sa bezpečne budú môcť opierať.

24. Exegétom robí ťažkosti kôl, ku ktorému sa Eliacim prirovnáva. Jedni myslia, že je to kolík, ktorým sa upevňoval šiator. Lenže na tom nevisia nádoby. Preto iní vo verši 23 vykladajú to o kolíku šiatrovom, ale vo v. 24 už o drevenom, do steny zabíto kline, na ktorý sa vešali nádoby. K tomu Procksch ešte podotýka, že u Beduinov najmilší hosť ešte i dnes dostane v šiatri miesto pri rohovom stánovom kolíku. Preto je vraj vo verši 23 tá náražka na trón. Neslobodno však zabúdať, že podľa v. 23 trónom je kôl. Ale sedáva sa na tróne a nie pri tróne. A v šiatri i ten najmilší hosť sedáva pri kolíku a nie na ňom. Na kôl stánový teda tu sotva myslí básnik. Klin do steny zabitý to tiež sotva je, toľko nádob na jeden klin nikde sa nevešia. — U nás na dedinských dvoroch ešte aj teraz vidieť osadený kmeň tenšieho stromu, neokliesnený s konármi, len odpoly poobtinanými, takže spodky konárov čnejú z kmeňa (kola) ako klíny. Na tieto bývajú vešané nádoby, najmä hlinené, aby na slnku vyschly (rázsocha). Na takéto niečo tu myslí prorok. Eliacim bude takým pevne osadeným stĺpom; na neho sa bude opierať a na ňom bude závisieť i jeho rod: „konáre a ratolesti“, i cudzí: navešané nádoby. Nádoby rôznych tvarov a veľkostí znamenajú ľudí rôzneho postavenia. Preto, že kôl je pevný, aj títo všetci budú pevne stáť. — Vulg. prekladá tento verš: „A povešajú naň všetku slávu domu jeho otca, rôzne druhy nádob, od hrnčekov (?) až po nádoby hudobné.“ Hebrejské slovo *nébel* znamená síce aj hudobný nástroj, ale znamená aj väčšiu, krčahovitú nádobu. Zo súvisu vidieť, že tu je v tomto poslednom význame.

25. Keď sa kôl vyvalí, všetko, čo na ňom viselo, sa porozbíja. — Proroctvo sa i v tomto verši len na Eliacima môže vzťahovať, veď sa ten aj tu nazýva tým istým menom, ako vo verši predošlom: pevne osadený kôl. Ako mohol prorok po toľkej chvále, ktorou Eliacima za-

hrňuje, predpovedať jeho pád, ktorý má ráz trestu? Nevieme. Ale, hádam, Eliacim neostal verný a prorok, z vnuknutia božieho, vtedy, keď sa Eliacim už bol odchýlil z pravej cesty, dodal k proroctvu tento verš, v ktorom sa predpovedá pád aj jemu, aj tým, čo na ňom, ako na vyššom úradníkovi, záviseli a dozaista ho i na zlej ceste nasledovali. Miesto: „na mieste pevnom“ prekladá Vulg. i tu i vo verši 23 „na mieste vernom“.

Týrus bolo fenické mesto na východnom pobreží Stredozemného mora. Postavené bolo z veľkej čiastky na skalnatom ostrove, odtiaľ jeho hebrejské meno; sór, skala. Feničania ovládali Stredozemné more a ich lode na obchodných cestách zašly až na južné hranice dnešného Španielska, kde ležala ich kolónia Tarzis (srv. pozn. k 2, 16).

Hlava 23, 1. Lode sa vracajú z cesty. Ale už, keď išly okolo zeme Cetim (hebr. *Kittim*, asi mesto Kition na ostrove Cyprus), dozvedeli sa týrski obchodníci a námorníci týchto lodí, že Týrus zbúral nepriateľ, nemajú sa kde uchýliť. Preto ich prorok oslovuje: netešte sa návratu do domova, ale nariekajte, lebo domova niet. Vulg. má: „Kviľte lode morské, lebo je spustošený dom, odkiaľ zvykli prichádzať zo zeme Cetim je im zvestované.“

2. Sidón bol fenické mesto asi 40 km na sever od Týru. Strediskom fenického kupectva bol pôvodne Sidón; Týrus tiež založili sidónski kupci, preto bývalá sláva Týru bola aj slávou Sidóna, ba celého fenického pobrežia. Lenže teraz, keď vidia skazu Týru, zamĺkli od hrôzy všetci obyvatelia Fenície i sidónski kupci. Vulg. prekladá: „mlčte, ktorí bývate na ostrove; kupci Sidóna, ktorí sa plavia morom, ťa naplnili.“

3. Slovo „naplnili ťa“ z verša 2. patrí už k v. 3. — Prorok opisuje pobrežie Týru, opisuje voľakedajšiu jeho slávu, keď ešte z Egypta morom — „cez veľké vody“ — dovážali obilie, ktorým bola Fenícia „naplnená“; odtiaľ sa potom do rôznych krajín odvážalo obilie, takže fenické pobrežie bolo naozaj tržiskom národov. — „Šichor“ je tu len iný názov rieky Nílu; vlastne sa tak volalo len jedno rameno tejto rieky. — Egyptské obilie právom môže sa volať zrnom, žatvou Nílu, lebo Egypt tejto rieke môže ďakovať svoju úrodu (srv. pozn. k 19, 5). — Tieto verše sú ťažké, ale ich smysel je istotne ten, ktorý tu podávame.

4. „Pevnosť morská“ je skalnatý ostrov, na ktorom bol postavený Týrus. Dnešný hebrejský text a aj Vulg. má „Neupela som a neporodila som“. Ale tie isté spoluhlásky hebrejské možno preložiť aj: „neupela a neporodila si“ a nakoľko sa v hebrejčine samohlásky pôvodne nepísaly, je väčšina dnešných odborníkov tej mienky, že treba čítať tak, ako sme aj tu preložili. Len tak dostáva veta smysel. More a ostrov sú tu zosobnené, a Sidón sa prirovnáva rodičke. Týrus bol založený mestom Sidónom, takže si Sidón obyvateľov Týru a i mesto samo považoval za dietky. Preto volá more a ostrov k Sidónu: Stojíš zahanbený (bezdetnosť bola hanbou), ako keby si ani nebol pracoval k pôrodu a nebol porodil, lebo tie dietky — Týrus a jeho obyvatelia — zahynuly.

5. Je pochopiteľné, že Egypt žiali nad pádom Týru zčiasťky preto, že obchodovaniu s Feníciou je koniec, ale ešte viac preto, že je nepriateľ zase bližšie k Egyptu.

6. Vlast' je stratená, obyvateľom Týru nepozostáva iné, len vystať hovať sa do kolónií a to čím ďalej, až do Tarzisu. Viď pozn. pred veršom 1. — Vulg. namiesto: „idte do Tarzisu“, má „prejdite cez moria.“

7. Prorok s ustrnutím vidí zrúcaniny Týru a pýta sa Feničanov: Či táto hĺba zrúcanín je kedysi tak jasajúci Týrus? Mesto, ktoré sa tak rado vychvaľovalo svojou starodávnosťou? ktoré si v ďalekých krajinách zakladalo kolónie? — Pôvod Týru siaha až do tretieho tisícročia pr. Kr. — Vulg. prekladá: Či toto je vaše, ktoré sa od dávnych dní vychvaľovalo svojou starodávnosťou?

8. Týrus korunúval: rozdával kráľovské koruny vo svojich kolóniách. Týrski obchodníci mali sa dobre, ako kniežatá. — Vulg. a aj niektorí novší namiesto „o Týru, ktorý korunúval“ prekladajú: „o Týru, kedysi korunovanom“.

9. Pán však nemohol trpieť toľkú pýchu, on použil nepriateľov Týru ako nástroj k potupeniu pyšného mesta.

10. Preložili sme terajšie znenie verša doslovne. Tak prekladá aj Vulg. len miesto „dcéra Tarzisu“ má: „dcéra mora“. V tomto znení by sa verš mohol vyložiť tak, že obyvatelia Tarzisu už smelo môžu prekročiť svoje hranice a rozšíriť svoje územie, tak ako vykročí z riečišťa rieka, keď ju nesvierajú hrádze. „Pásom“ by bolo označené svičanie, obmedzovanie slobody, ktoré kolónia Tarzis od materského mesta Týru musela trpieť. Týrus padol, Tarzis je teda slobodný. Tento výklad má svoje ťažkosti v tom, že to prirovnanie s riekou je neobvyklé a ani pás sa nikde neužíva ako obraz obmedzovania slobody. Ale neuspokojujú ani pokusy učencov meniť text tohto verša a dať mu iný význam. Už najstaršie preklady (napr. LXX) mali s textom tohto verša ťažkosti. Fischer napr. opiera sa čiastočne o čítanie LXX, keď prekladá:

„obrábaj svoju zem, lebo pre tarziské lode
niet viacej prístavu.“

čiže: prístavy Týru rozbúral nepriateľ, obchodovaniu je koniec, Týrus sa musí vrátiť k roľníctvu.

11. Znovu sa pripomína, že je to Pán, ktorý tresce národy. „Kanaán“ je tu Fenícia, ktorá vlastne tiež patrila k zemi Kanaán. — „Pevnosti jeho“ je vo Vulg. „mocní jeho“.

12. Boh urobí koniec jasotu Fenície. Dcéra Sidóna je celá Fenícia, hlavne však Týrus (srv. pozn. k v. 4). Mesto, ktorého sa nepriateľ ešte nikdy nezmocnil, nazýva sa pannou. Aj Týrus bol dosiaľ takým mestom, ale teraz ho nepriateľ „znásilnil“. Feničania utekajú do svojej kolónie, do Cetimu (viď pozn. k v. 1), lenže ani tam nebudú mať pokoja, nepriateľ všade ich bude prenasledovať.

13. V dobe Izaiášovej by si čitatelia tohto proroctva boli mohli myslieť, že to budú Asýri, ktorí Týrus zničia, pretože vtedy Asýrsko bolo obávanou veľmocou. Preto prorok dokladá, že to budú Chaldejci (Babylonci), ktorí zrúcajú „dcéru Sidónu“ (Týrus), takže v zborenisku mesta nebudú bývať Iudia, ale divá zver. (srv. 13, 21 nasl.). Vulgáta prekladá ináč: „Hľa, zem Chaldejcov, takého Iudu nebolo, Asýr ho založil: jeho silákov odviedli do zajatia, podkopali jeho domy, spravili z neho zborenisko.“ LXX. sa odchyľuje aj od hebrejského textu, aj od Vulgáty, preto aj tento verš ostáva neistým. Rôzne pokusy odborníkov o zmenu textu ostávajú len viac-menej odôvodnenými pokusmi.

14. Útočišťom, prístavným mestom lodí bol Týrus. — Miesto „tarziské lode“ má Vulg. aj tu „lode mora“.

15. V nasledujúcich veršoch, ktoré (okrem v. 16) písané sú prózou, sa Týru sľubuje milosť. Za 70 rokov bude žiť mesto v zabudnutí, národom bude neznáme, lebo nebude s nimi obchodovať. Prečo sa tie roky volajú rokmi jedného kráľa, je neisté. Hádám to znamená toľko, že za tú dobu nenastane v osude Týru nijaká zmena, ako sa nestáva zmena v osude národa, pokiaľ nad ním panuje ten istý kráľ. — Začiatok prekladá Vulg.: „I bude v ten deň: budeš v zabudnutí, o Týrus“.

16. Týrus sa prirovnáva neviestke. Ako táto snaží sa hudbou a spevom znovu na seba obrátiť pozornosť milovníkov, ktorí na ňu už zabudli, tak sa bude musieť usilovať Týrus znovu si získať pozornosť sveta, aby mohol obnoviť svoje obchodovanie.

17. Pán navštíví Týrus, ale už nie s trestom, lež s priazňou. Trestané mesto znovu bude môcť s národmi nadviazať obchodné styky. Doslovne je to vyjadrené tak, že bude s národmi smilniť, tu však nie je reč o nemravnosti, ale iba o obchodnom obcovaní. Smilniť s národmi znamená v Starom zák.: páchať modloslužbu tých národov. (Vid' pozn. k 1, 21). O Týre sa to tu nehovorí, ba naopak, v nasledujúcich veršoch sa o ňom predpokladá, že sa obráti k pravému Bohu. — Miesto: „a tento sa vráti k svojmu zárobku“, má Vulg.: „a privedie ho späť k jeho zárobku.“

18. V Dt 23, 19 je zakázané dať do pokladnice chrámovej mzdu, ktorú niekto dostal za nemravnosť. Ale zisk, ktorý bude mať Týrus z obcovania spomenutého v predošlom verši, bude zasvätený Pánovi; i z toho vidieť, že slovo „smilniť“ sa tu nevzťahuje na nemravnosť. Prirovnaním prorok len to chce povedať, že Týrus práve tak nebude vyberať, s kým má svoje obchody prevádzať, ako nevyberá neviestka, s kým má páchať nemravnosť, u oboch hlavným je zisk. Ale Týrus už nebude zisk hromadiť doma, lež ho venuje v prospech ctiteľov pravého Boha. „Bývať pred tvárou Pána“ je, byť jeho ctiteľom. — Miesto: „obliekali sa nádherne“ má Vulg.: „obliekali sa až do staroby.“

Hlavou 23. končia sa proroctvá, v ktorých je opísaný budúci súd boží nad jednotlivými národmi. Hlavy 24—27, ktoré sa novšie nazývajú aj Apokalypsou, Zjavením, predpovedajú súd boží už nie nad jednotlivými národmi, ale nad celou zemou. Pritom prorok neraz užíva i v tejto

čiasťke takých obrazov, ako v prorockých proti jednotlivým národom. — Veľká časťka nekatolíckych exegetov usiluje sa novšie dokázať, že túto apokalypu (hl. 24—27) nepísal Izaiáš, ale že pochádza z doby omnoho neskoršej; doteraz však sa to nepodarilo dokázať.

Hlava 24, v. 1. — Bez akéhokoľvek úvodu nám prorok hneď predstavuje pred oči, ako Boh pri súde sveta rozvracia zem.

2. Súd boží zastihne každého, bez ohľadu na jeho stav, bez ohľadu na jeho majetok: či svetský, či kňaz; či pán, či sluha; či bohatý, či chudobný (na pôžičku utisnutý), všetko jedno.

3. Prorok dosvedčuje, že všetko toto pustošenie bude neomylné, lebo to oznámil sám Pán Boh.

4. Posledný riadok tohto verša aj dnešný hebrejský text aj Vulg. aj LXX číta: „soschýňajú vysokí z ľudu zeme“. Predsa je zo súvisu pravdepodobné, že miesto „ľud“ (hebr. *am*) treba čítať predložku „s“ (hebr. *im*) a „výsosť“ rozumieť o výsosti nebeskej, takže význam je: soschýňa nebo i zem.

5. Vraždami, pri ktorých zem musí piť krv zavraždeného, ale aj inými hriechami človeka je poškvrnená zem, preto aj ona musí trpieť. — Nie je reč len o zákonoch, ktoré Boh dal národu židovskému, nielen o smluve, ktorú Boh uzavrel s týmto národom. Všetci poznajú zákon prirodzený, Boh ho všetkým ľuďom vstúpil do srdca (Rim 2, 14—15); každý vie, že za dobro môže očakávať odplatu, za zlo trest: toto je tá večná úmluva človeka s Bohom. Ale na to všetko ľudia nedbali: zmenili zákon, čiže pristihli si ho svojim chýbkam: „vravia zlému dobré a dobrému zlé“ (Iz 5, 20). Nemožno tu nemyslieť na zákonodarstvo ľudské, ktoré je neraz v rozpore so zákonom prirodzeným, alebo ho aspoň neháji.

6. Boh už prvému človeku povedal: „prekliata je zem pre tvoj skutok“ (Gn 3, 17); pre ďalšie hriechy ľudstva táto kliatba len rástla; pre človeka bude trpieť aj zem, no, najviac bude trpieť sám hriešny človek. — Miesto „pykajú“ má Vulg. „budú hrešiť“ a miesto: „horia obyvatelia zeme“ číta: „zúriť budú tí, čo ju obrábajú.“

7. Keď soschýňa réva, hynie z hrozna mušt, preto mušt smúti; tak budú smútiť tí, čo si predtým vínom rozveseľovali srdce.

8. Ako dnes, i za starodávna bola pri popíjaní hudba a spev (srv. 5, 11). Avšak i tomu bude koniec.

9. Vinice sú zvädnuté (viď verš 7), ale ak budú mať ľudia nejaký nápoj, ten im zhorkne v ústach. — „Nápoj“ je v hebrejskej reči vyjadrený slovom „šékar“; týmto slovom sa v Biblii označuje každý opojný nápoj okrem vína.

10. Keďže proroctvo týka sa celého sveta a nielen jedného národa, už LXX preložila „každé mesto“. Ale všeobecný ráz proroctva, ktorý je tu zdôrazňovaný aj tým, že mesto nie je menované, i tak sa zachová, keď pod mestom rozumieme hlavné mesto vtedajšej svetovej ríše, teda

Ninive, hlavné mesto Asýrska. Toto mesto zobrazuje mestá, ktoré budú jestvovať vtedy, keď nastane súd sveta. Mestom ničomným ho prorok volá najskôr preto, lebo sa v ňom klaňali modlám a tieto boly prorokmi pokladané za „nič“. — Ak po zbúraní mesta ešte ostanú domy, v ktorých by bolo možné bývať, tie budú zatvorené, ľudia na každý pád ostanú bez prístrešia.

11. O kvílení pre víno srv. verše 7—9. — „Zapadla“ radosť. V hebrejčine je to vyjadrené tým istým slovom, ktorým sa vyjadruje západ slnka. Tým prorok ozaj umelecky naznačuje: keď zapadne slnko, je tma, keď zapadne radosť, je žiaľ (srv. Iz 8, 20—22).

12. Mesto je pusté a pevné brány, ktoré mu dodávaly bezpečnosti, sú na trosky rozdrvené. Namiesto: „a na márnosť je rozbitá brána“ má Vulg.: „a nešťastie pokryje zem.“

13. Tak málo ostane ľudí (srv. verš 6), ako olív na strome po trase (viď pozn. k 17, 6), alebo ako po obračke hrozna vo vinici.

14. Tí spravodliví, ktorí ostanú, budú plesať nad slávou Pánovou, ktorá sa pri súde prejaví. „Západ“ prekladá Vulg.: „od mora“ (hebr. *mijjám*). Za západ sa asi pokladá Palestína, lebo od tej na západ bolo už iba more.

15. Ťažkosti robí v tomto verši slovo, ktoré sme preložili „východ“. Hebrejsky to znie: „úrím“, čo vlastne znamená „svetlá“. Preložiť to slovo východom, je odôvodnené tým, že na východe vychádza svetlo a v predošlom verši je spomínaný západ, takže aj súvis by si tento preklad vyžadoval. Pravda, isté to nie je, preto sú aj rôzne návrhy na zmenu tohto slova, ale z tých ani jeden neuspokojuje. — Vulg. to prekladá: „v náukách oslavujte Pána“.

16. Výrazy sú tak slávnostné (od končín zeme, srv. s Iz 6, 3: „plná je celá zem jeho slávou“), že Spravodlivý, ktorému hymny končín zeme privolávajú na slávu, môže byť len Boh sám, i keď to niektorí autori rozumejú o spravodlivých ľuďoch. — Súdu božiemu však ešte nie je koniec. Do radostných spevov, ktoré počuje prorok, naraz sa zamieša obraz ďalšej hrôzy, ktorý tak pôsobí na proroka, že sa bojí, že to nevydrží. Preto volá: „schradnem, schradnem, beda mi“. Vulg. tieto slová prekladá: „tajomstvo moje mne, tajomstvo moje mne, beda mne!“ Zodpovedné slovo „ráz“ v aramejčine znamená „tajomstvo“, ale v hebrejčine má význam: „chudnutie, schradnutie“. — Nie všetci ľudia budú oslavovať Boha, mnohí, asi pre hrôzy, ktoré musia prekonať, budú sa proti nemu búriť.

17. Na ľudí doľahnú tie najrozmanitejšie nešťastia. Obraz je vzatý z poľovníckeho života. Zver sa chytala do jám a do osídíel.

18. Nik sa nezachráni: ak sa dakomu podarí uniknúť jednému nešťastiu, vrúti sa do iného, ako keď do jamy chytená zver, ak sa jej podarí z jamy újsť, vbehne do osídla, ktoré je pre ňu pripravené. — „Prietoky výsosti“ sú prietoky neba. Tie sa otvorily aj pri potope sveta (Gn, 7, 11; 8, 2). Kde sa už základy otriasajú, tam je blízke zrútenie.

19. Veľmi živo sa opisuje pohroma zeme. Následkom toho, že sa otrasú jej základy, dostane zem trhliny,

20. bude sa „tackať“, kolísať, až konečne sa zrúti, ako dajaká rozheganá koliba, lebo neznesie ťarchu hriechov ľudských. — Miesto: „a zakolíše sa, ako koliba“ má Vulg. „a odstránená bude, ako búdka jednej noci“.

21. Po pohrome zeme bude Boh trestať „vojsko výšav“, čiže vojsko nebeské. Takto sa v Písme sv. volajú dakedy anjeli, dakedy hviezdy. Že v akom smysle vyskytuje sa tento názov v tomto verši, sa mienky rozchádzajú. Podľa niektorých je tu reč o potrestaní anjelov. Je pravda, že na anjelov pri poslednom súde tiež čaká trest, ale len na anjelov zlých, a tu sa nerobí rozdiel medzi dobrými a zlými anjeli. Preto sa tu, hádam, skôr hovorí o hviezdach, ktoré pohanovia považovali za božské bytosti a klaňali sa im. Hviezdy prijaly túto úctu, ktorá im nepatrí, boli príčinou hriechov ľudských, preto budú trestané, a to tam, kde sú, čiže na výsostiach, tak, ako aj panovníci, ktorí sú neraz príčinou hriechov svojich poddaných, budú potrestaní na zemi.

22. „Jama“ je cisterna, studňa, do ktorej sa zbiera dažďová voda. Keď nebolo v nej vody, slúžila aj za väzenie. V tomto smysle sa to slovo užíva aj tu. — Posledným riadkom prorok vysvetľuje, že to navštívenie božie ten trest, o ktorom je reč vo veršoch 21 a 22, príde len „po mnohých dňoch“. Lepší je preklad Feldmanna „pre mnohé dni“, čiže budú trestaní pre mnohé v hriechu strávené dni. — Miesto: „shrabaní budú, ako sa shrabujú zajatci do jamy“ má Vulg. „shromaždení budú do sbierky jedného sväzku“.

23. Pán panoval v Jeruzaleme starozákonnom, panuje v Jeruzaleme novom, v Cirkvi svätej a panovať bude aj v Jeruzaleme nebeskom (Žid 12, 22; Zjav 21, 2). Kde sa však zjaví jasnosť božia, tam sa zahanbí so svojou jasnosťou aj mesiac, aj slnko. — Starci sú vyvolení boží, ktorí budú u neho vážení tak, ako bývajú na zemi vážení starci.

Hlava 25, 1. Prvých 5 veršov tejto hlavy obsahuje pieseň o Pánovi. — Všetky skutky božie sú od večnosti ustanovené; mnohé z nich boli prorokmi oddávna aj predpovedané. Čo Boh predpovedal, to verne aj zachoval a preto je chvályhodný. — Posledné dva riadky verša prekladá Vulg.: „lebo si urobil veci divné, myšlienky dávne, verné, amen.“

2. Medzi skutky oddávna predurčené a predpovedané patrí aj zničenie mesta nepriateľského kráľovstvu božiemu. O tomto „meste“ viď pozn. k 24, 10. Že nielen o jednom meste je reč, to LXX aj tu naznačuje, lebo prekladá v množnom počte: „mestá“. — Slovo „cudzích“ (hebr. *zárím*) menia niektorí na „pyšných“ (hebr. *zédím*). Slová sú, najmä v písme hebrejskom veľmi podobné a aj LXX číta „bezbožných“, takže tá zmena by bola dosť odôvodnená.

3. Veľké skutky božie prinútiť aj pohanov uznať pravého Boha, preto i pohanské mestá budú ho chváliť.

4. Bezbožní uznajú moc pravého Boha, lebo tento obrátil pred nimi svojich ctiteľov, ktorí boli slabí a biední, a sami sa obrániť nevedeli. — Miesto „mrazivá búrka“ je v dnešnom hebrejskom texte a aj vo Vulg.: „ako búrka (zúriaca proti) múru“, čo vykladajú tak, že Boh je pre zbožných ochranným múrom, na ktorom sa zlomia všetky útoky bezbožných. Lenže v nasledujúcom verši prirovnáva sa dych nepriateľov aj úpeku na púšti; pokladáme preto za pravdepodobnejšie, že treba čítať „mrazivá“ (hebr. *qór*) a nie „múru“ (hebr. *qír*). — Ináč posledný riadok 4. a prvý riadok 5. verša býva pokladaný za glosu.

5. Možno, pravda, koniec 4. a začiatok 5. verša aj takto sosskupíť:

4. d. Lebo dych tyranov, ako búrka múru.

5. Ako úpal na púšti
udusil si hluk cudzincov,
ako úpal v tóni mraku
stlmil si pieseň tyranov.

A výklad by bol: ako sa zlomí sila búrky na múre, tak sa zlomí na Bohu, ochrannom múre biednych každý útok bezbožníkov, a ako oblaky stlmia silu úpalu na púšti, tak stíchne aj víťazný krik a spev tyranov.

6. Výrazom „na tomto vrchu“ nadväzuje prorok na 24, 23, kde bola reč o Sione, pravda, o Sione nebeskom, lebo veď celá stať hovorí o poslednom súde. Hostina, ktorú Boh všetkým národom, teda už nielen Izraelitom, pripraví, sú radosti nebeské, ktoré sa i v Novom zákone (napr. Mt 8, 11; 22, 2 nasl.) prirovnávajú hostine. O Sviatosti Oltárnej teda tu sotva môže byť reč.

7. V pozemskom svojom živote vidíme Boha len ako by v zrkadle, v hádanke (srv. 1 Kor 13, 12), len ako by cez závoj; na nebeskej hostine však Boh ten závoj odstráni a budeme ho vidieť z tváre do tváre. Podľa iných je to závoj smútku, ktorý bude odstránený. — Vulg. prekladá tento verš: „A odstráni na tomto vrchu puto, ktorým je spútané celé ľudstvo, a tkanivo, ktoré utkal nad všetkými národmi.“

8. U starozákonného proroka mimoriadnou jasnosťou je tu predpovedaná blaženosť nebeská, najmä keď uvážime, že Starý zákon podáva o posmrtnom živote človeka dosť nejasné pojmy (viď pozn. k 14, 9). Na nebeskej hostine bude odstránená smrť a koniec bude každému bólu a žiaľu. Bude odstránená aj hanba, ktorú židovský národ teraz na celom svete má. Pravda, odstránená bude hanba len tých Židov, ktorí sa na nebeskú hostinu dostanú. Ale viac sa tu myslí na nový ľud boží, na príslušníkov mesiášskeho kráľovstva, Cirkvi sv., ktorým sa už nebude svet posmievať, ako to robí na tejto zemi.

9. Vtedy budú spasení volať: Od Boha sme očakávali spásu, radujme sa, lebo sme sa nesklamali, on nás skutočne spasil.

10. Národ boží dosiahne spasenia; nad ním, na novom vrchu Sion

bude spočívať ochranná ruka božia, nepriatelia boží však budú zničení tak, ako to tu píše prorok o Moabitoch. Pyšní Moabiti (srv. Iz 16, 6) sa tu spomínajú len ako príklad, ako jeden z nepriateľských národov. Zmlátenie v hnojnici značí hanbyplné zničenie. Zdrvení budú „na mieste“, čiže, ani sa nepohnú, ani pokus k úteku nebudú môcť spraviť. — Vulg. prekladá: „Lebo spočívať bude ruka Pánova na tomto vrchu a Moab bude zmlátený pod ním, ako sa vozom mrvia plevy.“

11. A keby sa stíhaný národ zo svojho nešťastia a hanby aj chcel nejako vymaniť, ako sa plávaním usiluje zachrániť ten, kto padol do hnojnice, bude srazená jeho pýcha a aj obratnosť (doslovne: lesť) jeho rúk, čiže, u toho národa, ktorý Boh chce zničiť a zahanbiť, márna bude každá námaha zachrániť sa. — Vulg. miesto: „aj obratnosť jeho rúk“ má: „tak, že mu zláme ruky.“

12. Aby prorok vyjadril istotu nepriateľskej pohromy, už priamo oslovuje nepriateľský národ: tvoje múry zrúti Boh. Vulg. prekladá neosobne: „Opevnenia tvojich vysokých múrov padnú, budú pokorené, budú strhnuté k zemi, až do prachu.“

Hlava 26, 1. Júda sa tu spomína v tom smysle, ako sa v 24, 23 spomína Sion a Jeruzalem: o nebeskom Sione a nebeskom Jeruzaleme. — Nepriatelia budú strestaní; zatiaľ však spasení budú v nebeskom kráľovstve prespevovať: Nemusíme sa obávať, že aj naša pevnosť bude zrúcaná, nám Boh sám postavil a opevnil mesto: nebeský Jeruzalem. — Vulg. prekladá: „Naším pevným mestom je Sion, Spasiteľ bude v ňom položený ako múr a hradba.“

2. Brány nebeského Jeruzalema budú otvorené všetkým spravodlivým a verným. Spravodlivým v smysle biblickom je, kto zachováva všetky príkazy božie. Volanie: „Otvorte brány“ je tak živé, že človeku mimovoľne prídu na myseľ slová nášho Spasiteľa: Poďte, požehnání Otca môjho (Mt 25, 34).

3. Dnešný hebrejský text číta: „myseľ je pevná“. Ale sv. Epifánios nám z tohto miesta zachoval čítanie Origenových Hexapiel (Origenes, kresťanský spisovateľ, žil od 185 do 254 po Kr. a zostavil monumentálne biblické dielo, v ktorom vedľa seba do šiestych stĺpcov postavil: hebrejský text Biblie hebrejskými písmenami, ďalej ten istý text, ale prepísaný písmenami gréckymi a štyri grécke preklady Písma sv., ktoré v jeho dobe boli užívané. Toto dielo, z ktorého sa nám, bohužiaľ, len zlomky zachovali, volá sa Hexapla: Šeststĺpcové dielo). Podľa tohto treba čítať: „jeho myseľ je pevná“, čiže myseľ spravodlivého ľudu, ktorý vtiahne do brán nebeského Jeruzalema a bude skutočne upevnený v dobrom a preto ho Boh zachová v ustavičnom pokoji. — Vulg. prekladá prvý riadok tohto verša: „Starý blud zmizol“, ale sv. Hieronym to vykladá v tom istom smysle, ako má aj hebrejská osnova, lebo píše: „náš blud je odstránený, čiže naša myseľ, ktorá predtým kolísala medzi Tebou a modlami, sa upevnila“.

4. Keďže tí, ktorí v Boha dúfajú sa nesklamú (25, 9), vyzýva chválospev, aby každý v Boha skladal svoju nádej. — Boh sa i tu volá „Skalou“, pevnosťou (srv. 17, 10). — Vulg. prekladá: „Dúfali ste v Pána vo vekoch večných, v Pána Boha, mocného naveky.“

5. Boh ponížil pyšných, ktorí si zakladali na svojich vysokých a pevných hradoch. — O meste viď 24, 10; 25, 2; srv. tiež 25, 12.

6. Pán nielen, že obráni svojich ctiteľov (srv. 25, 4—5), ale i môže, že práve tí slabi a biedni zvíťazia nad pyšnými a mocnými, takže ich nohy budú šliapať po zrúcaninách bezbožného mesta.

7. Pyšných a bezbožných pokorí Boh až do prachu, spravodlivým je na pomoc: sám im upraví, urovná cestu. — Druhý riadok prekladá Vulg.: „rovný je chodník, ktorým spravodlivý má kráčať.“

8. Spravodliví preto môžu v nebeskom Jeruzaleme spievať oslavnú pieseň, lebo Pán bol ich nádejou a za jeho slávou túžila ich duša.

9. Zbožný človek vo dne i v noci Boha hľadá, za ním túži, lebo len u neho nájde spravodlivosť, veď spravodlivosti sa aj Iudia len od neho učia. — I tak možno vykladať, že sa zbožný v duši svojej celú noc Bohom zaoberá, takže ešte aj ráno, pri svitaní, má ho na mysli.

10. Bezbožník je zrelý k trestu, lebo keby mu aj bola daná milosť, nenapraví sa, veď hreší ešte aj v „zemi spravodlivých“, čiže v prostredí, kde len dobrý príklad vidí a i sám by ľahko mohol byť dobrým; on však nevšíma si velebnosti božej, ostáva vo svojej bezbožnosti. — Vulg. prekladá: „Zmilujme sa nad bezbožníkom a nenaučí sa spravodlivosti; v zemi svätých páchal zločiny a neuvidí slávu Pána.“

11. Ani len trestajúcej ruky božej si bezbožník nevšíma, preto s hanbou bude sa dívať, ako Boh horlive odmeňuje svoj ľud, jeho však, ako všetkých svojich nepriateľov, tresce ohňom. — Podľa mnohých by tu prorok už nehovoril o budúcom čase, ale o svojej dobe. Ale skôr budú tieto verše pokračovaním chválospevu spravodlivých po poslednom súde, v ktorom sa títo rozpamätávajú na dávne svoje utrpenia a na to, ako im Boh v tých utrpeniach pomohol. — Vulg. prekladá: „Pane, nech sa zdvihne tvoja ruka a nech nevidia; uvidia a budú zahanbení žiarlivci Iudu a oheň strávi tvojich nepriateľov.“

12. Všetko dobré a veľké, čo ľud boží dokázal, urobil vlastne Boh: aj budúci pokoj len on môže dať.

13. Smysel verša je: Len ty si naším panovníkom a predsa panovali nad nami páni cudzí, ale ty si nás oslobodil i môžeme zase „skrz teba“, čiže preto, že si nás oslobodil od cudzej nadvlády, velebiť tvoje meno.

14. Utláčateľov sa už niet čo obávať, tých Boh zničil tak, že ani pamiatka po nich neostala: sú mŕtvi a nevstanú viac. — Bolo by však celkom nesprávne vykladať tento verš v tom smysle, že prorok, hádam, popiera zmŕtvychvstanie. Tu hovorí len o tyranoch, ktorých sa už netreba báť, lebo z hrobov sa nevrátia viac utláčať národy. O zmŕtvychvstaní hovorí prorok výslovne vo verši 19. — O „tieňoch“ (hebr. *refáim*) viď pozn. k 14, 9.

15. Malý kedysi národ ctiteľov pravého Boha bol naozaj zveladený, veď celé ľudstvo má teraz patriť medzi ctiteľov toho Boha; kedysi malé kráľovstvo Pánovo na všetky strany rozšírilo svoje hranice a rozprestiera sa po celej zemi. Takto oslávil Boh samého seba. — Vulg. prekladá: „Odpustil si národu, Pane: či si oslávený? vzdialil si všetky hranice zeme.“

16. Tento verš je dozaista porušený, preto mnohí opravujú v ňom text, ale smysel ostáva približne vždy ten istý. Ľud boží, keď ešte bol v trápeniach, k Bohu volal o pomoc. — Vulg. prekladá 2. a 3. riadok: „V úzkosti šepotu je poučenie pre nich“, čiže: úzkosť bola tak veľká, že len šepotom vládali modliť sa k Bohu, ktorý ich práve týmto utrpením poučoval a k sebe priťahoval.

17. O prirovnaní k rodičke viď pozn. k 13, 8. — I národ sa tak svíjal vo svojich útrapách, ako k pôrodu pracujúca žena.

18. Bôle rodičky končievajú sa radosťou: nový život vznikne, nový človek sa narodí. Bolesti národa byly však márne: čo porodil, bol vieťor, nič. Národ si nepomohol, nových synov nedostal. — Posledný riadok doslova znie: „nepadli obyvatelia zeme“; slovo „padli“ prekladajú novšie v smysle: vypadli zo života matky, čiže zrodili sa. Osvojili sme si tento preklad, lebo sa lepšie hodí do súvisu, hoci Vulg. prekladá tiež: „nepadli obyvatelia zeme“. Knabenbauer háji preklad Vulgáty a tak to vysvetľuje, že národ nevládal svrhnuť svojich utláčateľov, ktorí by sa tu volali obyvateľmi zeme. Výklad tento však zdá sa byť trochu násilným.

19. Čo nebolo možné božiemu národu, bude možné Bohu. Verš jasne hovorí o zmŕtvychvstaní ľudských tiel. Je toto posledný verš chválospevu, ktorý bude prespevovať spasený národ. Tento národ tu najprv oslovuje Boha: Tvoji mŕtvi; potom zas hovorí o sebe: moje mŕtvolý a hneď sa obracia k mŕtvym v hrobch (v prachu): Vzbudte sa..., ako keď človek v radosti ani nevie, koho má osloviť. — Ako rosa dáva život rastlinám, tak rosa božia tých, ktorí bývali v krajine tmy, v podsvetí, privedie k novému svetlu, k životu, preto sa rosa božia volá rosou svetla. — Vulg. prekladá posledný riadok verša: „a zem obrov (hebr. *refáim*, viď pozn. k 14, 9) zrúcaš.“

20. Prorok, keď už predniesol, že národ boží má pevnú nádej na spásu a na zmŕtvychvstanie, dáva mu poučenie: Ešte krátko budú trvať utrpenia, za ten čas nech sa národ schová do svojich izieb, ako sa do izieb schovávajú ľudia pred búrkou, čiže nech dobu skúšky a utrpenia trpezlivo v tichosti prečká.

21. Potom príde Pán zo svojho nebeského sídla a trestať bude každý hriech, najmä však vraždu; (srv. Iz 24, 5). Každá vražda vyjde najavo, objavená bude každá vyliata ľudská krv, ktorá vsiakla do zeme a obety vražd vstanú (srv. verš 19) a budú žalovať na svojich vrahov.

Hlava 27, 1. V ten deň, čiže v deň posledného súdu budú zničení všetci nepriatelia ríše božej. Ti nepriatelia sa tu označujú menami zvierat. Leviatan je had, ale aj krokodil. Drak (hebr. *tannín*) je vlastne veľké vodné zviera, odtiaľ i krokodil, drak, obluda. V Iudovej predstave sa menami Leviatan a Tannín označovala strašná obluda, drak. Tu majú význam symbolický: označujú svetové, kráľovstvu božiemu nepriateľské ríše. Drak (krokodil) istotne označuje Egypt, more je aj tu, ako v 18, 2 a 19, 5 rieka Níl. — „Leviatan had rezký“ je Asýrsko, ktoré ležalo pri rieke Tigris. Táto rieka pre svoj prudký tok mohla byť nazvaná rezkým hadom. „Leviatan had skrútený“ je asi Babylon, ktorý ležal pri Eufráte sem a tam sa točiacom. — Podľa iných by tu bola reč len o dvoch svetových ríšach; oboma Leviatanmi by sa označovala jedna a tá istá ríša. Tomu by nasvedčovalo aj to, že v 13. verši tejto hlavy sa spomínajú len dve ríše: Egypt a Asýrsko. — Tieto svetové ríše, nech sú už ktorékoľvek, zobrazujú všetkých nepriateľov kráľovstva božieho. — Sv. Otovia cirkevní a dávnejší kresťanskí exegeti videli v hadovi aj tu diabla, ako v Gn 3. I keď hádam prorok na diabla výslovne nemyslí, je isté, že všetci nepriatelia kráľovstva božieho sú nástrojom diablovým. — Vulg. miesto „hada rezkého“ (*báriach*, dosl. bežiaceho) má „hada závoru“ (*beríach*).

Vinica (27, 2—5).

2. Vo veršoch 2—5 nachádzame pieseň o novej vinici Pánovej. Voľakedajšia Pánova vinica (viď Iz 5, 1 nasl.) rodila plánky, nová vinica je vinicou rozkošnou. Miesto „vinica rozkošná“ (hebr.: *kerem chemed*) má dnešný hebrejský text a aj Vulg. „vinica vinna“ (hebr. *kerem chemer*). Pravdepodobnejší je tex, ktorý sme si aj tu osvojili („vinica rozkošná“); tak číta LXX. Targ. a niekoľko hebrejských kódexov. Väčšina nových exegetov prijala toto čítanie (z katolíkov napr. Houbigant, Lagrange, Condamin, Feldmann, Fischer). — Netreba pripomínať, že novou vinicou je nové kráľovstvo božie.

3. Kedysi zakázal Boh oblakom zvlažovať nevďačnú vinicu (Iz 5, 6), novú vinicu sám bude polievať a sám ju bude od nepriateľov chrániť.

4. Verš nie je zachovaný bezchybne. Smysel je, že sa Boh na svoj národ — vinicu — nehnevá a keby tento národ bol napadnutý nepriateľmi, — tóním a bodľáčim —, Boh sám by ho od nich oslobodil a nepriateľov by zničil. — Vulg. má: „Kto urobí zo mňa tnie a bodľácie v boji, žeby som šliapal po nej a zároveň ju spálil?“ Boh za nijakú cenu nebude svojmu národu nepriateľom, svojej vinici tóním a bodľáčim.

5. Pod jednou podmienkou nezničí Boh nepriateľov svojho kráľovstva: ak sa aj oni k nemu obrátia a budú s ním v pokoji nažívať.

6. Nová vinica je nový Izrael, nový Iud boží. Tento nový Iud boží bude požehnaním pre celú zem (srv. pozn. k 19, 24). — Terajšia Vulg. má: „ktorí návalom vchádzajú k Jakubovi (srv. 2, 2 nasl.; 14, 1 nasl.), kvitnúť a pučať bude Izrael, a naplní tvár zeme semenom.“

7. I v minulosti bol Boh k svojmu národu miernejším a láskavejším,

ako k jeho nepriateľom. Tých, ktorí jeho národ bili, Boh zničil úplne, svoj národ trestal síce, ale len, aby ho priviedol na pravú cestu. Preto sa prorok smelo môže pýtať: Či Boh tak zachádzal so svojim národom, ako s nepriateľmi svojho národa? — Druhú polovicu verša má Vulg.: „A či bol zabitý tak, ako zabil jeho zabitých?“

8. Verš je porušený a preto ostáva jeho smysel neistý. Reč je o dakťorom veľkom treste Izraela. Ten trest nivočil tak, -ako nivočí hrozný východný vietor zvaný *qádím*. Vulg. prekladá: „Mierou proti miere (čiže hriechom primerane) ho súdil, keď bol zavrhnutý, uvažoval duchom svojim prísny cez deň úpalu.“

9. Boh potresce, ale nezničí svoj národ; tým trestom bude hriech usmierený a výsledkom, „ovocím“, utrpenia bude, že národ odstráni hriech, hlavne modloslužbu: oltáre modiel rozdrví ako mäkký vápenec a nebude viac stavať pomníky modiel. O Ašerach a Chamánoch viď pozn. k 17, 8. Vulg. tieto názvy aj tu prekladá: „háje a chrámy“.

10. Bezbožné mesto (srv. 24, 10; 25, 2; 26, 5) bude zničené a opustené, na jeho zborenisku bude sa pásť dobytok a bude obhrýzať vetvy kružiny, ktorá tam narastie. — Miesto „pribytkom zavrhnutým“ má Vulg.: „krásne (totiž mesto) bude opustené“.

11. Verš pokračuje v opisovaní spustlosti: na zborenisku mesta budú ženy sbierať suché raždie na oheň. Príčina spustošenia mesta je, že jeho obyvatelia sú nechápaví, zaslepení. — Je sporné, či sa tu spomína pohanské veľmesto, ako vo veršoch uvedených v predošlej poznámke a či dakťoré mesto židovské, Samária alebo Jeruzalem. Skôr by sme sa priklonili k poslednej mienke. Najskôr je tu reč o spustošení Jeruzalema a o odvedení jeho obyvateľov do babylonského zajatia, lebo práve spustošenie svätého mesta a babylonské zajatie pohlo národ k tomu, že sa celkom odvrátil od modiel a obrátil sa k Bohu, ako o tom hovorí verš 9. — Vulg. prvú polovicu verša prekladá: „suchotou bude zničená jeho žatva; prídu ženy a budú ho učiť“, čo sv. Hieronym vykladá, že je vo veľkom nešťastí národ, ktorý sa od žien učí žalospevy. Je síce pravda, že sa vo veľkých národných nešťastiach rodia žalospevy, aj po spustošení Jeruzalema sa zrodil plač Jeremiášov, ale Izaiáš tu na žalospevy sotva myslí.

12. Vyklepávanie zrna z klasov bol najjemnejší spôsob mlátenia. Najmä semená krehkejšie sa vyklepávaly palicou, lebo tie by sa iným spôsobom mlátenia boly rozdrvily (srv. 28, 27 nasl.). Ale aj obilie sa dakedy vyklepávalo, najmä, keď ho bolo málo (srv. Sdc 6, 11; Rt 2, 17.). Potok Egypta a rieka Eufrát sa tu udávajú ako hranice ríše Izraelskej, hoci až k Eufrátu táto ríša v skutočnosti nikdy nesiahala. Potok Egypta je potok Ariš, ktorý na juhozápade delil Judsko od Egypta. Celá Izraelská ríša predstavuje sa ako veľké humno, na ktorom Boh bude vytlkať zrno z klasov a posbiera každé zrno, po jednom, aby sa ani jedno nestratilo, a oddelí ho tak od plevy. Zrnom sú dobrí, plevou zlí; čo sa stane s plevou, to prorok na tomto mieste nehovorí, ale píše o tom inde

(napr. 1, 30; 5, 24.). Do nového kráľovstva božieho len dobrí Izraeliti budú vybraní. Druhý a tretí riadok prekladá Vulg.: „A porazí Pán od koryta rieky až po potok Egypta.“

13. K týmto dobrým budú hlaholom veľkej trúby privolaní aj Izraeliti z ďalekých končín Asýrska, kde boli v zajatí a z Egypta, kde síce v zajatí neboli, ale mnohí boli ta utiekli pred Asýrmi. Títo všetci prídu a budú sa v Jeruzaleme klaňať Pánovi. Pravda, nielen o Židoch je tu reč. Z tých len zrnó bude vybrané; nový Jeruzalem bude strediskom nového kráľovstva božieho, ku ktorému budú patriť ctitelia pravého Boha zo všetkých národov. Spása mesiášska sa v Biblii často prirovnáva oslobodeniu zo zajatia.

Hlavou 27 končia sa proroctvá proti pohanom. V hlavách 28—35 Izaiáš zase hovorí o svojich súkmeňovcoch, najmä o Judsku a Jeruzaleme. V hlavách 28—33 je šesťnásobné „Beda“ (srv. hl. 5, 8 nasl.). Prorok v tejto čiaske svojej knihy karhá hriechy Iudu a hlavne ostro odsudzuje spolčovanie sa Judska s Egyptom proti Asýrom.

Hlava 28, 1. Efraim je severné, izraelské kráľovstvo. Jeho hlavným mestom bola Samária, proti tomuto mestu obracia Izaiáš svoje prvé „beda“. Samária ležala na kopci, nad „tučným“, úrodným údolím. Mesto bolo krásne, občania severnej ríše boli pyšní naň. Prorok prirovnáva vrch, na ktorom mesto ležalo, hlave a mesto samo ku korune a kvetovému vencu. Kvet, pravda, už zvädá, sláva mesta blíži sa ku koncu. „Srazení vínom“, sú opilí obyvatelia mesta, ich je aj údolie, nad ktorým mesto stojí. — Samária bola zručená v r. 722 pr. Kr. (srv. pozn. k 9, 20). Proroctvo bolo teda vydané krátko pred týmto rokom. Ostatné proroctvá tejto čiasky (hláv 29—35) pochádzajú z doby neskoršej, až z rokov pred vpádom Sennacheriba do Judska (viď Iz 36—37) asi z r. 705—701. — Vulg. prekladá začiatok: „Beda pyšnej korune, opilcom Efraimu...“

2. Silák, ktorého Pán vybral za nástroj ku zničeniu Samárie, je Asýrsko (srv. Iz 10, 5 nasl.), ktoré sa vyrúti na kráľovstvo Efraimcov, ako víchor a prival vôd a násilím „hodí k zemi“, čiže zničí mesto a jeho opilých obyvateľov. — Posledný riadok prekladá Vulg.: „... vypustených na priestrannú zem.“

3. Mesto, pyšná to koruna Efraimcov, budú Asýri nohami šliapať.

4. Predčasne, pred oberačkou dozreté ovocie privábi človeka. Je krajšie, ako ostatné ovocie, preto sa Iudia ľahko ulakomia naň. Takto privábi krása Samárie Asýrov, ktorí mesto a celú krajinu s dychtivosťou zaujmú. Tretí riadok prekladá Vulg.: „Ako predčasné (ovocie) pred dozretím...“

5. „V tom čase“, čiže, keď Samária padne. Opäť sa zdôrazňuje, že len zvyšky národa sa zachránia (srv. 4, 2; 10, 20; 11, 11, 16; 37, 32). Tieto zvyšky Pánovho Iudu už nebudú hľadať svoju slávu v pomínu-

teľných veciach sveta, veď práve pád Samárie ich poučil, aká márna je svetská krása a sláva. Ich slávou bude Pán sám.

6. Za to však bude Pán na pomoci vodcom národa, aby v spravodlivosti viedli ľud a on dá tiež sily a smelosti obrancom národa, ktorí „zatlačia boj k bráne“, čiže vyženú nepriateľa z vnútorného mesta k bránam, zaženú ho na útek. Posledný riadok má Vulg.: „a silou tých, ktorí sa vrátia z boja k bráne.“

7. Pádom Samárie zahynulo desať kmeňov národa izraelského, ostaly len dva kmene kráľovstva juďského. Už tieto dva kmene možno vlastne nazývať zvyškami národa. A na týchto, na obyvateľov Judska myslí tu hlavne prorok. Títo sa raz síce obrátia k Bohu, ale teraz, hovorí Izaiáš, aj títo sú práve takými opilcami, ako Efraimovci. Ešte aj tí, ktorí svojim povolaním úzko sú viazaní k Bohu, kňazi a proroci, sú opilcami a to aj pri vykonávaní svojho úradu: proroci sú od nápoja pomätení pri svojich prorockých videniach, kňazi, ktorí sú aj sudcami ľudu (srv. Dt 17, 9; L 19, 17), opití sa tackajú pri vynášaní rozsudkov. — Vulg. má posledný riadok: „Nepoznali vidca, nepoznali súd.“

8. Drsnejším opisovaním predstavuje prorok odpornosť opilstva (srv. 19, 14). Stoly, pri ktorých kňazi a proroci hodovali a všetko je špinou opilstva znečistené, takže čistého miesta už ani niet.

9. Kňazi a proroci, i keď sa svojmu úradu spreneverili, boli na svoj učiteľský úrad pyšní, preto nezniesli poučovania Izaiášove. Izaiáš tu uvádza posmešné reči opilstva, najmä kňazov a prorokov. Tí mu hovorili: ak chceš dakoho poučovať, poučuj deti a nie nás.

10. Zo slov, ktoré Izaiáš pri svojich prorockých rečiach častejšie užíval, zostavili opilí posmievači výsmešnú vetu, ktorú, už aj pre svoju opilosť, brblavo (srv. nasledujúci verš) hovorili prorokovi. Veta sama v sebe sotva má určitého smyslu, je to len výsmech Izaiášovho kázania: posmievali sa jeho prikázaniam (káž len, káž), jeho nádejam (čakaj len, čakaj) a tomu, že i v maličkostiach žiadal a i sám prejavoval vernosť (trochu sem, trochu tam).

11. Opilci brblavo sa posmievajú prorokovi, zástupcovi božiemu, preto i Boh bude k nim tak hovoriť, pošle proti nim národ, — Asýrov, — ktorých reč bude Židom cudzia a bude im zníť ako brblanie, ktorému nerozumejú. — Vulg. má: „Lebo hovorom perí a jazykom iným bude hovoriť k tomuto ľudu“.

12. Chcú vojnu, budú mať vojnu. Boh ich síce poučil o tom, ako by mohli v pokoji žiť, napomínal ich, aby stálymi vojnami uštvanému ľudu dali už odpočinúť a nehnali ho do novej vojny; ale vodcovia ľudu to nechceli počuť. — Vulg. má: „toto je môj odpočinok, občerstvite mdlého; a toto je moje zotavenie; a nechceli počuť.“ Zámená „môj, moje“ pôvodný text vôbec nemá, čo je podľa súvisu správne.

13. Posmievači vyjdú na posmech. Príde cudzojazyčný nepriateľ a privedie na národ mnohostranné nešťastia: ak ujdú jednému, zastihne ich iné.

14. Z tohto verša vidieť, že posmešníkmi sú skutočne vodcovia Iudu. Slovo „panovníci“ (hebr. *móšelé*) prekladajú daktori „skladači (posmešných) porekadiel“. Slovo môže mať aj ten význam.

15. Vodcovia Judska na Izaiášove hrozby, že príde Asýr, „šľahajúci bič“, odpovedajú, že sa nemajú čoho báť. Bič ich nezasiahne, smrť, peklo im nepoškodí, lebo majú s nimi smluvu. Iste myslia na svoje spojenectvo s Egyptom, od ktorého čakajú ochranu a pomoc proti Asýrsku. Takéto nádeje volá prorok lžou, klamstvom, oni však posmešne hovoria: nuž, my sme si tú lž, to klamstvo vzali za ochrancu.

16. Klamné a lživé nádeje nezachránia národ, ale zachráni ho Boh. On položí na Sione pevný základný kameň, ktorým nik nebude môcť pohnúť; kameň uholný, na ktorom vlastne spočíva váha múrov. Je jasné, že je toto mesiášske prisľúbenie. Sion je strediskom nového kráľovstva božieho. Základným kameňom je Mesiáš. „Iný základ nik nemôže položiť, okrem toho, ktorý je už položený a to je Kristus Ježiš.“ (1 Kor 3, 11). Kristus Pán sám sa nazýva uholným kameňom (Mt 21, 42; srv. Lk 20, 17 nasl.; Ž 117, 22—23), a aj apoštolovia ho tak nazývajú: Skt 4, 11; Rim 9, 33; Ef 2, 20; 1 Pt 2, 4—6). Kto sa na tento kameň, na Mesiáša bude opierať, nezakolíše, bude pevne stáť; kto neuverí, neobstojí, povedal Izaiáš už v 7, 9, (srv. 8, 14). „Nezakolíše“ má vlastne hebrejský text: „*jáchíš*“, čo Vulg. prekladá: „nebude sa ponáhľať“. Pravdepodobne treba text trochu opraviť a čítať: „*jámiš*“, nepohne sa. LXX číta „*jébóš*“, nezahanbí sa.

17. Pri stavbe novej budovy, nového kráľovstva božieho, použije Boh právo a spravodlivosť, ako mieru a váhu (mohli by sme preložiť aj „olovnicu“, ktorou murári merajú rovnosť múrov). Na takomto pevnom základe a podľa takýchto pravidiel budovaná stavba bude naozaj nerozborná; naproti tomu útočistia lži a klamstva (viď verš 15.) budú zničené. Vulg. prvý riadok prekladá: „a položím právo na váhu a spravodlivosť na mieru“.

18. Darma sa vodcovia židovského národa vychvaľovali, že sa neboja ani smrti ani pekla: smluva s týmito nemá platnosti a príval Asýrov ich zdlávi.

19. Utrpenia budú ustavičné: so dňa na deň, vo dne i v noci prídu rany od nepriateľa a len v tej hrôze pochopia, že škoda bolo posmech robiť z Izaiášovho naučenia (srv. v. 9.), lebo všetko tak sa splní, ako to on predpovedal.

20. Verš je porekadlom: posteľ je krátka, vystrieť sa na nej človek nemôže a keď sa skrčí a nohy vytiahne na posteľ, vtedy je prikrývka úzka a nestačí ho zakryť. Vodcovia Iudu sa chvália, že majú útočisko, úkryt (myslia asi, že spojenecký Egypt ich ochráni). Ale ten úkryt je primálny, nezachráni ich: každá ľudská pomoc je tu prislabá. Vulg. myslí porekadlo tak, že sa na úzke lôžko a pod úzku prikrývku dvaja nevmeestia; prekladá totiž: „lebo úzke je lôžko, takže druhý spadne a plášť krátky, oboch zakryť nemôže.“

21. Kde ležal vrch Parasim s istotou nevieme; Gabaon ležal severozápadne od Jeruzalema. Na spomenutom vrchu dopomohol Boh kráľovi Dávidovi k víťazstvu nad Filištincami (2 Sm 5, 20; 1 Krn 14, 11). Aj v údolí Gabaon zvíťazil Dávid nad Filištincami (2 Sm 5, 25; 1 Krn 1, 14, 16). Dávidovi prisľúbil Boh pomoc a aj skutkom to splnil. Teraz Boh predpovedá, že svoj neveriaci a neverný národ potresce a splní aj to. Lenže to bude neobyčajný skutok boží; obvykle dopomáhal Boh k víťazstvu svojmu národu, teraz dopomôže k víťazstvu jeho nepriateľom. — Vulg. vlastné meno vrchu Parasim prekladá: „vrch rozdelený“.

22. Škoda je z proroka robiť posmech. V tej dobe Židia vlastne už nosili asýrske putá, už platili Asýrom poplatky; posmeškovaním a spoľiehaním sa na Iudskú pomoc si tie putá len upevňujú. Čo prorok predpovedá, sa splní, na celú zem judskú (podľa iných na celý svet) príde skaza, lebo to zjavil Boh sám.

23. Verše 23—29 obsahujú podobenstvo, vzaté zo života roľníckeho. Výklad podobenstva sa síce nepodáva, ale jeho smysel je dosť jasný: Ako roľník neorie svoju roľu ustavične a len zato, aby trhal jej povrch, ale preto aby ju orbou pripravil ku sejbe a keď je dosť zoraná a vybráňená, seje do nej semená rôzneho druhu, tak aj Boh tresce svoj Iud len preto, aby ho pripravil pre sejbu a úrodu, čiže, aby ho na cestu čnosti priviedol. A ako roľník rozmanité druhy zrna mláti rozličným, vždy zrnú primeraným spôsobom, tak aj Boh netresce Iudí a národy vždy jednako, ale tak, ako to komu bude na osoh. — Na začiatku podobenstva vyzýva prorok ku pozoru. Je to zvyk východných spisovateľov, keď chcú niečo nového alebo dôležitého povedať.

25. Po zoraní role seje roľník do nej rôzne druhy semena. — Z terajšieho hebrejského textu vynechávame dve slová, lebo ich vynecháva aj LXX, a sú obe susedným slovám veľmi podobné (*sóráh—seóráh; nisman—kussemet*), je teda pravdepodobné, že boli z omylu písané dva razy (dittografia). — Slovo „*sóráh*“ prekladá Vulg.: „podľa poriadku“ (arabčina má toto slovo: aj korán je rozdelený na *súry*, poradia); druhé vynechané slovo „*nismám*“ prekladá Vulg.: „proso“.

26. Boh dal roľníkovi rozum na to, aby svoju prácu cieľuprimerane robil. Nepriamo je tým povedané, že aj Boh postupuje cieľuprimerane pri spravovaní sveta, najmä Iudí.

27. Mláťačka tej doby bola veľká, z ťažkých dosák posbíjaná tabuľa, ktorej spodná plocha bola opatrená ostrými kameňami alebo ostrými kúskami železa. Na tabuľu bola položená primeraná farcha, prípadne stál na nej miesto závažia sám pohonič. Takto bola mláťačka ťahaná po rozostretom obilí. — Mláfací voz bol zriedkavejší. Boly to valce opatrené tiež ostrými kameňami alebo železom. — Častý spôsob mlátenia bolo šliapanie. Voly chodily po rozprestretom obilí a tak vymrvovaly z klasov zrnó. — O mlátení palicou viď pozn. k 27, 12. — Krehké zrná sa nemláti ťažkými mláťačkami, len palicou sa vytĺkajú, ináč by sa zrnó rozdrvilo.

28. Len obilie (doslovne: chlieb; tak má aj Vulg.) sa mláti mláfačkou, ale aj to len kým je potrebné; roľník nefahá mláfačku do nekonečna po vymlátenom už obilí, ani nedovolí, aby dobytok po mlátení ešte šliapal po zrne.

29. Boh dal človeku rozum a zveľadil mu múdrosť aj k tomu, aby rôzne semená rôznym, vždy cieľuprimeraným spôsobom mlátil. Zase je nepriamo povedané, že tak pokračuje pri trestaní ľudí a národov aj Boh a netresce ich do nekonečna, ale len kým je to potrebné.

H l a v a 29, 1. Z výrazu: „mesto, kde sídlil Dávid“ a z verša 8., kde sa spomína Sion vidieť, že menom Ariel označuje sa Jeruzalem. Slovo Ariel môže mať význam: 1. „lev boží“, 2. „ohnisko božie“. Tu sa užíva v tomto poslednom význame. Ezechiel nazýva menom Ariel ohnisko zápalného oltára (Ez 43, 15—16), Izaiáš nazýva tu tým menom celé mesto, lebo tam bol oltár boží. — „Pridajte rok k roku“, čiže k bežnému roku pridajte ešte rok, ešte raz nech obehnú sviatky roka a vtedy, t. j. po roku, príde tieseň na Jeruzalem. — Z výrazov „pridajte rok k roku“ a „sviatky nech obehnú“ usudzujú mnohí, že proroctvo bolo povedané na daktorý sviatok, ktorý bol blízko ku koncu roka. Cirkevný rok sa končil na jar, pred Sviatkami veľkonočnými, občiansky v jeseň, pred Sviatkami stánkov. Preto myslia jedni na Veľkú noc, iní na Sviatky stánkov. Lenže oba tieto sviatky boli vlastne nie na konci, ale na začiatku cirkevného, a či občianskeho roku. Ale aj ináč zo spomenutých výrazov len na to sa dá uzatvárať, že proroctvo bolo povedané rok pred obliehaním Jeruzalema, ale či to bolo na začiatku, či na konci roka a či to bolo na niektorý sviatok, to s určitosťou tvrdiť nemožno. — Vulg. prekladá: „Beda, Ariel! Ariel, mesto, ktoré dobyl Dávid; daný je rok k roku, sviatky uplynuly.“

2. „Bude mi ako Ariel“, čiže: doteraz sa mesto volalo Ariel, pretože v ňom bolo ohnisko božie — oltár. V stave obležania bude celé mesto takým oltárom, kde budú vzdychať Iudia, ako vzdychajú obetné zvieratá, keď pri oltári dokonávajú. Mečom nepriateľa padne v Jeruzaleme mnoho krvavých ľudských obetí.

3. Predpovedané je tu obliehanie mesta asýrskym kráľom Sennacheribom v r. 701 pr. Kr., proroctvo bolo vtedy povedané asi v r. 702, čiže rok predtým (viď pozn. k veršu 1).

4. Tieseň Jeruzalema bude tak veľká, že ani o pomoc nebude vládaf volaf: jeho hlas bude znieť ako hlas ducha daktorého zomrelého, ktorý sa ozýva z podsvetia. Miesto „ducha“ prekladá Vulg. „veštca“. Zodpovedné hebr. slovo ób znamená ducha zomrelého, ale aj toho, kto tých duchov vyvoláva. (Srv. 8, 19; 19, 3).

5. Nepriateľov bude mnoho, ako prachu a pliev, ale Boh si s nimi aj tak ľahko poradí, ako s drobným pieskom a s mizivou plevou. — Vulg. miesto „cudzincov“ prekladá: „tých, ktorí ňu previevajú“. Posledný riadok pričleňuje Vulg. už k veršu 6.

6. Toto navštívenie bude pre Izraelitov blahodarné, oslobodzujúce, pre ich nepriateľov bude to trest. Navštívenie príde nenadále, nečakane. Sennacheribovo vojsko bolo skutočne zničené za jednu noc.

7. Obliehanie Jeruzalema bude pre obyvateľov mesta len ako zlý sen; keď sa pominie, budú sa tešiť, ako človek, prebudený z ťažkého sna sa teší, že to bol len sen.

8. Ale bude to iba sen aj pre obliehajúcich nepriateľov. Tí sa budú radowať, že Jeruzalem dobyjú a vykoristia, odídu však bez toho, že by dosiahli svoj cieľ.

9. Svojou rečou prorok nedosiahol nápravy u ľudu. Ľudia boli stŕpnutí bezcitní — a zaslepení. Preto im prorok hovorí: opravdivé stŕpnutie len príde, až zaľahne na vás nešfastie. — Boli bez smyslov, ako opilec, lenže u nich to nebolo od nápoja, ale z dopustenia božieho. — Prvý a druhý riadok prekladá Vulg.: „Zdeste sa a divte, kláťte sa a kolište . . .“

10. Stav úplnej zaslepenosti a ustrnutia bude trest od Boha za doterajšiu bezcitnosť. Proroci (videc je len iný názov proroka) sú tu pokladaní za oči národa, lebo oni vidia vo videniach zjavenia božie; sú to oči, ktorými by mal národ vidieť veci božské; pokladajú sa tiež aj za hlavu národa, čiže za jeho vodcov. Tie oči Boh zavrie, nebude sa už národu skrze prorokov zjavovať. Terajší exegeti však väčšinou považujú slová „prorokov“ a „vidcov“ za glosy a vykladajú potom verš tak ako Iz 6, 10: že Boh sám zaslepí národ z trestu za doterajšiu zatvrdlivosť.

11. Príkladom znázorňuje prorok zaslepenosť národa; zaslepení a nechápaví sú všetci. Boh dáva im svoje zjavenie skrze proroka; tí, ktorí by vedeli pochopiť predpovede prorokove — vodcovia národa —, nechcú ho chápať: zapečatenú knihu nechcú otvoriť.

12. Pospolitému ľudu však ostávajú proroctvá nejasnými, nepochopenými: je pred nimi, ako pred knihou ten, čo nevie čítať.

13. I pri svojej zaslepenosti a nechápavosti voči zjaveniu božiemu konali Židia usilovne vonkajšiu bohoslužbu. Kráľ Ezechiáš obnovil kult Boha Jahve, režim bol teda nábožný, preto ľudia, najmä tí, ktorým záležalo na kráľovej priazni, približovali sa k Bohu, chodili na bohoslužby, odriekali modlitby, ale vnútornej pobožnosti tam nebolo. Všetko to bolo len zvykové, „naučené“, robili to najviac preto, lebo to žiadal „príkaz ľudský“, vtedajší režim. — Tieto slová prorokove použil Pán Ježiš proti farizejom (Mat 15, 7—9).

14. Boh zase bude konať zázraky s týmto ľudom, ale to budú teraz divné zázraky (srv. 28, 21): Voľakedy Boh zázrakmi svojmu ľudu pomáhal, teraz ho nimi bude trestať takže všetka múdrosť, ktorá len v ľudskej pomoci hľadá záchranu a nevšíma si Boha a jeho sľubovanej pomoci, je márna, je vlastne nemúdrosťou.

15. Už v predošlom verši spomínal prorok „mudrcov“, ktorí u svetských mocností (v Egypte) hľadajú pomoc proti Asýrom. Uzavreli s Egyptom smluvu, ale ju, pravda, tajili už i preto, aby sa nepriateľská

mocnosť predčasne o nej nedozvedela, ale hlavne ju držali v tajnosti pred Izaiášom, lebo vedeli, že prorok takúto politiku zazlieva. Proti týmto politikom vyslovuje Izaiáš tretie „beda“. — Vulg. prekladá začiatok verša: „Beda, ktorí ste hlbokí srdcom, aby ste úmysel ukryli pred Pánom.“

16. Človek je tvorom božím, hlinou, ktorá je na Bohu úplne závislá. Ale spomenutí politikovia seba pokladajú za takých ako je Boh, neuznajú svoju závislosť. Ako by hovorili Bohu: nestvoril si nás; ako by vraveli: Boh nechápe naše úmysly (podľa iných: nerozumie sa svojmu dielu). Je to naozaj prevrátené pokračovanie. — Začiatok má Vulg.: „Prevrátená je táto vaša myseľ, ako keď hrniec myslí proti hrnčiarovi...“

17. V nasledujúcich veršoch sa opisuje požehnanie budúcich čias, čias to spásy. Libanon, hustý les, zmení sa na krásny, úrodný sad a sady budú tak krásne a úrodné, že podľa terajšieho ich výzoru by vtedy boli pokladané za lesy. Podľa iných je prirovnanie druhého a tretieho riadka protikladné a znamenalo by: čo je teraz nízke, bude povýšené (z divého lesa bude sad), a čo je teraz vysoko postavené, bude ponížené (zo sadu bude les). Lenže tretí riadok nehovorí, že sad p r e m e n í sa na les, preto je prvý výklad pravdepodobnejší. — Vulg. slovo „sad“ neprekladá, ale len prepisuje hebrejské slovo „Karmel“.

18. I Iudia sa zmenia. Teraz slová knihy nik nechce, alebo nevie chápať (srv. verše 11—12), vtedy aj hluchí počujú, keď sa z knihy bude čítať. (Posvätné knihy pravdepodobne už aj vtedy boli Iudu nahlas čítané pri bohoslužbách). I tí, čo sú teraz zaslepení (srv. verš 10) prestanú byť temnými. Je tu teda reč o odstránení duševnej hluchoty a slepoty. Niektorí však (napr. Fischer) myslia na uzdravovanie telesných väd.

19. Bude to čas radosti pre pokorných, ktorí sa podrobujú ustanoveniam božím a pre tých, ktorí sú teraz v biede. — Vulg. miesto „pokorní“ prekladá „tichí“.

20. Násilníci, ktorí zbožných a biednych utláčali a svojou nemúdroú politikou hnali do skazy, prorokovi sa však posmievali, zahynú. — „Bedlili nad zločinom“, čiže nedopustili, aby zvíťazila pravda.

21. Prvý riadok tohto verša možno preložiť: 1. „ktorí obvinili človeka pre slovo“, čiže pre hocičo; 2. „ktorí obvinili človeka slovom.“ — Pred bránami mesta býval voľný priestor, na ktorom sa konávaly verejné a úradné úkony: tam zasadaly súdy, tam sa uzatváraly smluvy atď. — Bezbožníci sa usilovali falošnými výpoveďami uviesť sudcu do zmätku. Pre nič, a či pre hocijakú maličkosť odpravili človeka od súdu i keď bol v práve. — Vulg. prekladá: „ktorí svojou rečou priviedli človeka k hriechu a toho, čo v bráne karhal, podrazili a darmo sa odvrátili od spravodlivého.“

22. Keďže v tom čase spásy konečne zvíťazí pravda, zlí sa obrátia (v. 18) zbožní budú sa tešiť (v. 19) a bezbožní budú potrestaní (vv. 20-21) bude môcť Boh už povedať, že sa dom Jakuba — Izraela už nemá čo

hanbiť. Vzťažná veta: „ten, ktorý vykúpil Abraháma“ by sa očakávala za slovom „Pán“, preto ju mnohý ako glosu vynechávajú. — Vulg. miesto: „nezbledne“ má „nezčervenie“.

23. Kto uvidí, je Jakub; o ňom bola bezprostredne predtým reč. Slovo „jeho dietky“ bolo by možné vykladať: 1. „keď uvidí Jakub svoje dietky, dielo to rúk mojich“, alebo 2. „keď uvidí Jakub, — vlastne jeho dietky, — dielo rúk mojich“. Či tak, či tak, robí toto slovo veľké ťažkosti, preto ho vo všeobecnosti ako glosu vynechávajú. — „Zasvätia“, čiže: budú ho za svätého pokladať a podľa toho aj žiť. — Vulg. prekladá začiatok verša: „Keď uvidí svojich synov, diela rúk mojich, že uprostred seba zasväcujú moje meno...“

24. Zblúdili duchom sú tí, ktorí po falošných cestách blúdia, u Iudských mocností hľadajú ochranu a o Boha sa nestarajú. Odbojní sú, ktorí proti ustanoveniam božím, ohlasovaným skrze proroka ustavične repcú. Tí všetci dajú sa na pravú cestu, skrotnú: dajú sa poučiť.

Hlava 30, 1. Boh nechce, aby sa jeho Iud spolčoval s pohanmi, preto všetky smluvy s pohanskými národmi sú proti jeho vôli a Židia, keď ich uzavierajú, sú odbojnými dietkami. Plán, ktorý kujú, keď s Egyptom chcú vstúpiť do spojenectva, nie je plán boží, a nie je podľa ducha božieho. Ak sa ho predsa pridŕžiavajú, hromadia hriech na hriech. — Vulg. miesto „uzavierate smluvu“ prekladá: „snujete osnovu“.

2. Posolstvo Judska do Egypta je už na ceste (srv. verš 4). — Ústami božími“ je prorok, lebo Boh skrze neho hovorí k Iudu. V tak dôležitej veci, ako je vojenská smluva s Egyptom, mali si vyžiadať mienku proroka, ktorá je vlastne mienkou božou. — 3. a 4. riadok prekladá Vulg.: „dúfate pomoc od sily faraóna a máte dôveru v tóni Egypta.“

3. So svojim egyptským spojenectvom vyjdú politici Judska na posmech, lebo Egypt ani nebude vedieť, ale veľmi ani nebude chcieť im pomôcť. — Miesto „skrýša“ má Vulg. „dôvera“.

4. Jeho kniežatá, jeho poslovia sú kniežatá, poslovia Judska alebo judského kráľa. — O Tanisi viď pozn. k 19, 11. Hanes bolo asi dnešné mesto Ahnás. U Herodota sa volá Anusis, neskorší Gréci ho volali Veľkým Herakleopolisom. — I keď judské posolstvo odišlo v tajnosti, prorok sa dozvedel, že už bolo v Tanisi a že je na ceste do Hanesu. — Vulg. miesto „dôjdu“ má „došli“.

5. Nech sa posolstvo obráti kdekoľvek, Egypt Judsku nepomôže, bude len na hanbu všetkým aj poslom, aj celému kráľovstvu.

6. Nadpis možno preložiť aj: „Výrok nad zvieratmi juhu.“ Hroch (hebr. *behemót*) je ozrutné, ťarbavé zviera rieky Nilu, preto sa ním označuje aj Egypt, ako v 27, 1 krokodilom. Nadpis pokladajú mnohí za neskorší prídavok. — Prorok opisuje ťažkosti, ktoré posolstvo muselo prekonať a nebezpečenstvá, ktoré mu hrozily na púšti, cez ktorú išlo, obťažované darmi, do Egypta, aby pre svoju vlasť získalo pomoc tejto ríše.

— „Okridlený drak“, pravda, jestvoval len v obrazotvornosti ľudu; prorok ho tu uvádza pri básnickom opisovaní hrôz púšte.

7. Márna je však námaha, márne sú aj dary: Egypt nepomôže. Preto ho prorok volá nehybnou ozrutou. „Ozruta“, (hebr. ráháb) bolo tiež akési veľké morské zviera, ale na niektorých miestach Pisma sv. sa aj týmto menom označuje Egypt (viď Iz 51, 9; Žalm 86, 4; 88, 11). Nehybným volá Egypt, pretože ťažko sa pohne na pomoc iným národom i keď sa k tomu smluvou zaviazal. Ináč je posledný riadok nie celkom istý; Vulg. ho prekladá: „Je to len pýcha, buď spokojný.“

8. Prorok dostáva rozkaz napísať prednesené proroctvo na tabuľu (srv. Iz 8, 1), aby ona bola svedkom aj v tie dni, keď sa proroctvo splní a bude už jasné, že Egypt skutočne nepomôže Judsku.

9. Takéto písané svedectvo bude potrebné, pretože tento národ je odbojný, koná proti vôli božej; je lživý, mohol by aj odtajiť proroctvá, ktoré sú mu proti vôli. — Prvý riadok prekladá Vulg. „Lebo je to ľud, ktorý popudzuje k hnevu.“

10. Židia neraz prenasledovali pravých prorokov, lebo tí im bez obáv povedali i najtvrdšie pravdy, a išli za falošnými prorokmi, lebo tí im pochlebovali, predpovedali samé šťastie, i keď pritom hovorili nepravdy.

11. Izaiáš často sa odvolával na cestu prikazov božích: bezbožníci by chceli, aby tú cestu radšej aj on opustil. Často im pripomínal svätého Izraelovho, oni ani počuť o ňom nechcú. (srv. posmech, ktorý z tohto mena robili v Iz 5, 19). — Vulg. prekladá: „Odstráňte odo mňa cestu, odvráťte odo mňa chodník, nech zmizne zpred našich tvári Svätý Izraelov.“

12. Židia opovrhli „týmto slovom“, čiže zákazom spolčovať sa s Egyptom. Dúfali nie v Pána, ale v násilie, vo vojnu proti Asýrom, ktorú chceli viesť pomocou Egypta. Ale táto pomoc je klamstvo, ktoré sa neosvedčí... Jasne je toto klamstvo opísané v 36, 6: Egypt je nadlomená trstina. — Miesto „násilie a klamstvo“ má Vulg.: „pomluva a zmätok“.

13. Puknutý múr sa hocikedy, nečakane, môže zrútiť. Judská ríša je podobná takémuto múru: pre hriechne odvrátenie sa od Boha môže sa hockedy rozpadnúť.

14. Ríša bude tak úplne rozbitá, ako sa hlinená nádoba silou tresnutá rozpadá na márne kúsky, že ani takého črepa z nej neostane, na ktorý by sa dalo vziať trochu uhlia alebo vody.

15. Len tak sa môžu zachrániť pred Asýrskom, ak sa navrátia k Bohu a odvrátia sa od spojenectva s Egyptom. Musia ostať v pokoji a nezačínať vojnu proti Asýrsku. Len tichosť a dôvera v Boha im pomôže.

16. Oni však chcú vojnu. Kone na ktorých chcú ísť do boja čakajú, pravda, od Egypta, lebo v Judsku bolo jazdy málo. Boh im vlastnými ich slovami predpovedá porážku: Budete bežať, ale pred nepriateľom a ten bude rýchlejší než vy a dochyti vás. — Vulg. miesto „na koňoch“ má „ku koňom“.

17. Prvá polovica verša je porušená; tu podávame najpravdepodobnejšie znenie. Smysel je istotne ten, že Židia budú zbabelí, keď ich Boh ponechá na seba. Bolo im to predpovedané už v Lv 26, 8—36; Dt 32, 30. Na tento posledný text sa tu opiera aj Izaiáš. — Tak budú zničení, že sotva ostane z nich dakto, ako keď po zničení lesa čneje na hrebeni vrchu jediný strom; budú ako osamelý prápor, ktorý veje na kopci. — Vulg. prekladá začiatok: „Tisíc mužov hrôzou pred jedným a hrôzou pred piatimi budete utekať.“

18. Ako inokedy, aj tu uvádza prorok po hrozbách útechu. Národ bude trestaný, len zvyšky ostanú z neho. Tie budú utrpením očistené a Pán už dychtíve čaká tú dobu, lebo očistené zvyšky chce omilostiť. — Výklad niektorých, že Pán čaká, čiže odkladá ešte zmilovanie, je nesprávny: zodpovedné hebrejské slovo nemá význam odkladať, vyčkávať, ale len očakávať, túžiť. — Boh to zmilovanie sľuboval, splní svoje sľuby, lebo je Bohom pravdy. Preto aj bezpečne možno v neho dúfať.

19. Zvyšky národa, ktoré budú bývať v Jeruzaleme, nebudú už plakať, lebo sa Boh zmiluje nad nimi a vyslyší ich. — Vulg. prekladá začiatok: „Lebo ľud Siona bude bývať v Jeruzaleme.“

20. Verš, i keď by sa to na prvý pohľad zdalo, nie je hrozbou. Boh prisľubuje, že keď aj bude tieseň a úzkosť, potrebné veci (označené tu chlebom a vodou) nikdy nebudú zbožným chýbať. — Národ už nebude bezradný, lebo mu Boh vždy dá učiteľov-prorokov. Tí budú môcť verejne účinkovať, nebudú sa musieť schovávať, lebo národ pravých prorokov nebude viac prenasledovať. — Miesto „učiteľov“ prekladá Vulg. a s ňou aj iní: „učiteľa“. Podľa toho prekladu by učiteľom bol sám Pán.

21. Proroci budú svojich pozorovať, budú ich sprevádzať, pôjdu za nimi. Preto, ak by sa z pravej cesty odchyľovali, „zpoza seba“ počujú upozorňujúci hlas: toto je cesta... — Vulg. prekladá: „a tvoje uši očujú hlas upozorňujúceho za chrbtom: toto je cesta, choďte po nej a neodchýľujte sa ani napravo, ani naľavo.“

22. Modiel sa úplne zrieknu. Nielen bezcenné sošky, ale aj ich strieborné a zlaté povlaky rozhádzu, ako špinu. „Poškvrniš“, čiže za poškvrené ich budeš považovať a budeš im preto vyhýbať. — Miesto „ako hnus“ má Vulg.: „ako nečistotu ženy, ktorá má menštruáciu.“

23. Odmena za odstránenie modiel a za obrátenie sa k Bohu bude aj hmotný blahobyť. Dážď je vo Svätej zemi veľmi vzácny. Boh obrátenému ľudu neodoprie už dážď, preto bude hojná úroda obilia a bohaté budú aj pastvy. — Posledné dva riadky prekladá Vulg.: „na tvojom majetku naširoko bude sa pásť baránok.“

24. Výraz „záživný obrok“ zneje v hebrejčine doslovne: „slaný miešaný krm“. Tento krm bude z väčšej čiastky zrno, lebo bude až dva razy čistený: riečicou a vejačkou. Je znakom veľkého blahobytu, alebo je to trocha aj básnické prepínanie, že ešte aj zvieratá dostanú čisté, až dva razy osievané zrno. — Posledný riadok má Vulg.: „ako bol na dvore vyviaty“.

25. Čo znamenajú pramene a prúdy vôd v Palestíne, pochopíme, keď uvážime, že do jám, — cisterien — sbierali ešte aj dažďovú vodu, tak jej bolo málo. Predpovedanú hojnosť úrody a vôd možno však očakávať len, keď bude skončený súd nad národom, vraždiaci trest, v ktorom všetky Iudské, pyšné opevnenia (veže) sa zrúcajú a z ktorého len zvyšky národa sa zachránia. Pravda, zemským blahobytom sa u prorokov znázorňujú duchovné požehnania mesiášskych čias, alebo sa opisuje úrodnosť a krása „novej zeme“ (viď pozn. k nasl. veršu).

26. Nielen hojnosť úrody a vody, ale aj hojnosť svetla bude vtedy, keď bude Iud omilostený a keď budú jeho rany zahojené. Jasnosť slnka bude sedemnásobná; slová „ako svetlo siedmich dní“ sú len vysvetlením, čo treba pod tou sedemnásobnou jasnosťou rozumieť. Podľa mnohých sú tieto slová len neskorším prídavkom, čo je ľahko možné, lebo chýbajú aj v LXX. Prorok predpovedá, že jasnosť slnka bude omnoho väčšia ako teraz; čísla sedem používa preto, že je to posvätné číslo. — Mnohí vykladajú tento verš o zväčšení radosti. Svetlo znázorňovalo by radosť, tak, ako mračno a tma znázorňuje smútok a zúfalstvo. Pravdepodobnejšie však je, že sa tu hovorí o novom nebi a novej zemi. Aj Nový zákon učí, že s človekom aj tvorstvo dosiahne akejsi novej krásy (Rim 8, 21 nasl.) a že máme očakávať nové nebesá a novú zem“ (2 Pt 3, 13; srv. Zjav 21, 1).

27. V nasledujúcom je opísané, že Boh svojim príchodom oslobodí svoj Iud, Asýrov však potresce. „Meno Pána“ je osobnosť Pána, jeho zjav. Boh sa teda zjavuje, prichádza zďaleka. Čo zďaleka prichádza, je tajomné. Boh ide až z výšin nebies; prichádza v oblakoch. Blčiaci hnev boží sú blesky. Čiernavu oblakov tu znázorňuje prorok kúdolom dymu, ktorý vystupuje z blčiaceho hnevu božieho. Hromobitím (pery plné hnevu) a bleskami (jazyk ako stravujúci oheň) prejavuje Boh svoj hnev. — Vulg. miesto „a ťažkým je kúdolom“ má: „a ťažký je k neseniu“.

28. Pánov dych je búrka a dážď, ktorý zapríčiní potopu až po hrdlo siahajúcu. Veta „aby otriasol národami otrasom ničiacim“ zneje doslovne: „aby osieval národy na site skazy“, čiže, aby triasol nimi do tých čias, kým nezahynú. Pán je aj uzdou, ktorou odbojné národy budú zavedené na bludnú cestu, kde ich čaká skaza. — Tri posledné riadky prekladá Vulg.: „K úplnému zničeniu národov a (k zničeniu) úzdy bludu, ktorá bola na lícach národov“. Národmi sa tu rozumejú Asýri a ich spojenci.

29. Noc zasväteného sviatku je Veľká noc, v ktorú Židia obetovali a požívali veľkonočného baránka. Tento sviatok slávili na pamiatku vyslobodenia z Egypta. Teraz vyslobodí Boh svoj národ od Asýrov, preto aj teraz budú radostne spievať, ako to robievajú na veľkonočný večer, a budú sa tešiť, ako tí, čo vystupujú do chrámu. Židia mali chrám len v Jeruzaleme, do ktorého sa tí, čo ďaleko bývali, len zriedkakedy dostali, preto chodievali ta vždy s veľkou radosťou. (Srv. Ž 121, 1—2.)

30. Hlas Pánov je hromobitie. Pán zničí nepriateľov, ako ničieva hromobitie, búrka a ľadovec.

31. Nepriateľ je teda Asýrsko. Znovu sa predpovedá porážka Asýrov za kráľa Sennacheriba (r. 701). Posledný riadok verša robí ťažkosti. Vulg. ho prekladá: „udretý palicou“. Istotne sa tu však hovorí, že Boh udrie Asýrov palicou, čiže bude ich trestať.

32. Každý úder, ktorý Boh Asýrom „osudovou“ im predurčenou, palicou zasadí, čiže každú ich porážku oslávia Izraeliti zvukom bubnov a hárf. — Slovo „osudnej“ (hebr. *mussádáh*) je neisté, mnohí čítajú „karhajúcej“ (hebr. *mussaráh*), čo dáva lepší smysel. Vulg. má: „a bude určitý (?) prechod palice, ktorej dá Pán spočinúť na ňom za (zvukov) bubnov a hárf: a v pozoruhodných vojnách ich premôže.“

33. Tófet bol v údolí Hinnom, južne od Jeruzalema. Bolo to ohnisko, na ktorom bezbožní Židia obetovali svoje dietky pohanskému bohu Molochovi. (4 Krí 23, 10; Jer 7, 31; 19, 6—11 nasl.; sry. 4 Krí 16, 13): Takéto ohnisko je už dávno pripravené aj pre Asýrov, najmä pre Kráľa. (Kráľ je hebrejský *melech*; náražka na Molocha?). Dych Pánov je ako prúd síry: dychom sa oheň rozduchúva, sírou sa mu dodáva prudkosti. Mnohí sv. Otcovia a aj niektorí novší katolícki spisovatelia tvrdia, že sa na tomto mieste opisuje peklo. Údolie Hinnom je hebr. *gé-hinnom* a je pozoruhodné, že Pán Ježiš peklo volá týmto menom (gehenna).

Hlava 31, 1. Izaiáš vždy sľubuje pomoc a záchranu od Boha. To však Židom nestačí, v Bohu nemajú dôveru. Chcú bojovať proti Asýrsku, chcú jazdu (viď 30, 16) a vojenské vozy od Egypta. Preto sa prorok znovu obracia proti tomuto spojenectvu.

2. Prívrženci egyptského spojenectva si myslia, že vedú veľmi múdru politiku (srv. 29, 14), ale — poznamenáva s úsmeškom prorok — aj Boh je múdry, predpovedal дарomnosť tohto spojenectva a jeho slová ostávajú v platnosti. Preto sám sa postaví proti hriешým politikom Judska a proti Egyptu. Egypt sa volá zločineckým, pretože sa klania modlám, čo je skutočne veľký zločin proti Bohu.

3. Židia sa spoliehajú na Iudí, na telo, na hmotu: na Egyptanov a na ich kone a zanedbávajú Boha, — ktorý je predsa duch — hoci vedia, že stačí, aby Boh len ruku zdvihol a zhynie aj Egypt aj Judsko.

4. Jeruzalem darmo čaká, že ho obráni Egypt. Obráni ho však Boh sám, lebo je to jeho mesto. Lev svoju korisť nedá a nezľakne sa, hoci by proti nemu svolali množstvo Iudí. Spomínajú sa pastieri, pretože ukoristené zviera pochádza z ich stáda, avšak pre podobenstvo to nemá dôležitosti. Tak bude bojovať aj Boh na Sione a obráni svoje mesto.

5. Proti Asýrom sa bude Pán chovať ako neohrozený lev, k svojim však ako nežné vtáča, ktoré rozostretými krídlami, poletovaním bráni svoje mláďatá. — „Ušetrí“ je v hebrejskom texte vyjadrené slovom „*pásach*“ „prešiel“. Toto slovo sa užíva v Ex 12, 13 o Anjelovi smrti, ktorý usmrtil prvorođených egyptských, popri domoch Izraelitov však

prešiel a ich od smrti ušetril. (Na pamiatku tohto slávia Židia Sviatky veľkonočné, ktoré sa volajú *pesach*, „Pascha“). Prorok predpovedá podobnú záchranu pre svoj národ a podobný trest pre nepriateľov, preto schválne užíva toto sloveso. Aj asýrske vojsko zahubí anjel, kým Židia budú ušetrení, ba od nepriateľa vyslobodení.

6. Toľká láskavosť božia mala by Židov pohnúť k tomu, aby sa navrátili k Bohu: to im pripomína aj prorok.

7. Pri zázračnom vyslobodení Jeruzalema ukáže sa moc Božia a ničomnosť modiel, ktoré preto budú poodhadzované, i keď budú zo striebra a zlata.

8. Asýrske vojsko padlo zázračným zásahom božím (37, 36), teda nie mečom ľudským. Mnohí z asýrskeho vojska, ktoré obliehalo Jeruzalem, ostali v Judsku v poddanstve.

9. Čo je „skala“ Asýrov, o tom sú rôzne mienky. Môže to byť „sila“, čiže výkvet ich vojska, môže to byť asýrsky kráľ, keďže hneď za tým spomínajú sa asýrske kniežatá, ale mnohí myslia, že je tým označený asýrsky boh Ašúr, ktorý sa na jednom Sennacheribovom nápise volá „Veľká Skala“. — Namiesto „od úteku“ (hebr. *mimmánós*) má dnešný hebrejský text: „pred zástavou“ (hebr. *minnés*). Tí, ktorí sa pridŕžajú hebrejského textu, vykladajú to tak, že asýrske kniežatá od strachu opustia svoje zástavy. — Ale myslíme, že je lepšie čítať „od úteku“ a toto čítanie sme si aj v preklade osvojili. Aj LXX spomína útek a Vulg. prekladá ten riadok: „a triasť sa budú jeho bežiaci kniežatá.“ — Pán vyslobodí Jeruzalem, pretože tam má svoj oltár a na ňom posvätný oheň (srv. 29, 1, kde Jeruzalem práve preto volá sa Ariel: ohniško božie).

Hlava 32, 1. V hlavách 32—33 opisujú sa budúce časy spásy. Kráľ, ktorý bude spravodlivo panovať, môže byť Ezechiáš, ktorý bol naozaj zbožný, spravodlivý kráľ; v plnom význame môže to byť kráľ Mesiáš; avšak najpravdepodobnejšie je, že prorok len vo všeobecnosti chce povedať, že v budúcom čase spásy budú králi panovať spravodlivo.

2. Každý panovník bude útočiskom, ku ktorému sa ľudia budú môcť utiekať o pomoc a ochranu. — Chládok skaly je ešte lepší, ako chládok stromu, najmä na pustatine, kde koruny a listie stromov sú biedne, že sotva poskytujú chládok. — Miesto „veľkej skaly“ má Vulg.: „vyčnievajúcej skaly“.

3. Príčinou zaslepenosti národa boli neraz jeho panovníci a vodcovia. Keď títo budú dobrí a spravodliví, ani ľud nebude viac zaslepený (srv. Iz 6, 10; 29, 10).

4. Ľudia, ktorí boli prenáhlení, čiže nerozvážni a nechápaví, budú uvažovať a pochopia náuku božiu; tí, ktorí Boha nevedeli chváliť, ba brblavo sa posmievali jeho prorokovi (viď 28, 10), budú hovoriť zreteľne a budú hlásať slávu božiu. Druhý riadok prekladá Vulgáta: „a jazyk brblavých rýchlo bude hovoriť a plynne“.

5. Každý bude pokladaný za to, čím skutočne je. Blázon nebude volaný šľachticom, hoci by patrila k akejkolvek šľachte; podvodník nebude vyhlasovaný za vznešenca i keby navonok vyzeral akokoľvek vznešene. — Vulg. prekladá druhý riadok: „ani istivý nebude sa volať väčším“.

6. Verše 6—8 opisujú ľudí bláznivých, podvodných a šľachetných. Blázon zamýšľa zlo proti Bohu i proti ľuďom; proti Bohu hovorí reči rúhavé (srv. Ž 13, 1: Povedal blázon vo svojom srdci: „Niet Boha“); k ľuďom je neláskavý: hladných nenasýti, smädných nenapojí.

7. Podvodník všelijakými nespravodlivými prostriedkami usiluje sa škodiť biednym.

8. Naproti tomu šľachetný aj smýšľa aj koná šľachetne. — Vulg. prekladá: „Knieža bude myslieť to, čo je hodné kniežata a sám bude stáť nad kniežatmi.“

9. Prorok opäť sa vracia do svojich čias. — Národ sa tak spoliehal na egyptskú pomoc, že sa jeho ženy oddávaly bezstarostnému životu: k týmto ženám hovorí prorok. Výzva k pozornosti je aj tu, ako v 28, 23. — Miesto bezstarostné má Vulg. aj tu, aj v nasledujúcom verši „bohaté“.

10. Výraz „o dni po roku“ je nejasný. Prorok chce povedať, že po uplynutí jedného roka prejde už len niekoľko dní a príde nepriateľ, ktorý zničí úrodu, takže jeruzalemské ženy nebudú viac bezstarostné.

11. Blahobytu je koniec a nepozostáva nič iné, len konať pokánie: vyzliecť skvostné šaty a obliecť sa do kajúceho rúcha.

12. Biť sa v prsia je tiež znak pokánia. Pohľad na znivočené polia a vinohrady musí ich pohnúť k žiaľu a pokániu.

13. Majú nad čím žiaľiť: polia zarastú neužitočnou burinou a trnami, z domov vymizne radosť, mesto prestane plesať. — Vulg. prekladá: „Lebo na roli môjho ľudu vzíde trnie a bodláč: o koľko viac nad všetkými domami radosti plesajúceho mesta.“

14. Mesto je vymreté. „Výšina a veža“ je hebrejsky: „Ófel, Báchán“. Ófel znamená kopec. Jeden jeruzalemský kopec mal aj vlastné meno Ófel. Slovo Báchán znamená strážnu vežu; možno, že daktorá veža na kopci Ófel v Jeruzaleme mala vlastné meno Báchán. Sú, ktorí tieto slová neprekladajú, považujú ich za vlastné mená. Už sv. Hieronym píše, že podľa tvrdenia Židov, takto (Ófel a Báchán) sa volaly dve jeruzalemské veže. On však predsa prekladá tieto slová (viď nižšie). — Veža bude jaskyňou, iba z núdze sa do nej uchýli zver, ktorá sa tam bude pásť. — Vulg. prekladá: „Lebo dom je osamelý, množstvo mesta je opustené, tma a hmatanie je nad jaskyňou večne; radosť divých oslov, pastva stád.“

15. Spustlosť bude trvať len do tých čias, kým Boh pošle svojho Ducha na ľud. Vtedy bude v prvom rade obnovená tvár zeme: z púšte bude sad a to taký, že terajšie sady v porovnaní so sadmi tej doby sú len divými lesmi (srv. Iz 29, 17). Soslania Ducha božieho Starý zá-

kon viac ráz predpovedá pre dobu mesiánsku (Joel 2, 28 — hebr. 3, 1. 2; Ez 36, 26; 39, 29). — Vulg. slovo Karmel (sad) aj tu, ako vo verši 29, 17 pokladá za vlastné meno a ho neprekladá; podobne je tomu aj v nasledujúcom verši.

16. Obrodia sa aj Iudia: všade zavládne právo a spravodlivosť.

17. Jeruzalemské ženy sú bezstarostné, spoliehavé, no tá bezstarostnosť čoskoro sa ukončí a za ňou príde starosť a žiaľ. Opravdivá bezpečnosť a pokoj bude až v novej dobe. Ten pokoj bude prirodzeným následkom spravodlivosti, ktorá vtedy bude vládnuť. — Pre zaujímavosť poznamenávame, že z tohto verša vzal terajší sv. Otec, pápež Pius XII. svoje heslo: *Opus iustitiae pax*: účinok spravodlivosti je pokoj.

18. Ľud len v tej dobe bude sa cítiť v úplnej bezpečnosti. — Vulg. prekladá: „A bude sedieť môj ľud v kráse pokoja a v stánkoch dôvery a v spočinku bohatstva.“

19. Výklad tohto verša je ťažký. Lesom sa rozumie istotne Asýr (srv. Iz 10, 18. nasl. 33. nasl.). I mesto bude asi hlavné mesto asýrskej ríše, Ninive. O Jeruzaleme je tu sotva reč, veď sa božiemu ľudu i v predošlom i v nasledujúcom verši prisľubuje požehnanie. Hebrejská osnova znie vlastne: „bude krupobitie, keď padne les. Tomu ťažko nájsť smysel, preto miesto: „bude krubitie“ (hebr. *bárad*) čítame: „padne“ (hebr. *járad*). — Pre tieto ťažkosti mnohí jednoducho pokladajú verš za neskorší prídavok a vynechávajú ho. To je síce pohodlné, ale neodôvodnené. Práve ťažkosť textu dokazuje, že to nie je neskorší dodatok. Také dodatky zvykli text objasňovať a nie zatemňovať. — Vulg. má: „Ľadovec (bude) však pri sostupe (páde?) lesa a ponížením bude ponížené mesto.“

20. V predstave palestínskeho človeka tam, kde je voda, je aj blahobyť. V novej, tu opisovanej dobe však budú siať pri samých vodách a blahobyť bude taký veľký, že uvoľnia aj nohy dobytku, nemusia ho uväzovať ani nohy mu spútať, voľne sa bude môcť pásť hockde.

Hlava 33, 1. Ničiteľ a lupič je Asýr, ktorý bol nástrojom božím k potrestaniu národov, aj národa židovského. Pretože však prekročil hranice a chcel národy nielen trestať, ale ich aj zničiť, vylúpil ich, hoci jemu nik neublížil: príde i naň trest boží a ako on lúpil a ničil iných, tak bude olúpený a zničený sám. — Vulg. prekladá: „Beda, ktorý koristiš, či nebudeš i ty vykoristený? a ktorý opovrhuješ, či nebudeš i ty opovrhnutý? Keď skončíš koristenie, budeš vykoristený, keď unavený necháš opovrhovanie, budeš opovrhnutý.“

2. „Buď naším ramenom“, t. j. buď našou pomocou. Slovo „naším“ chýba v hebrejskom texte, ale treba ho s Vulg. doplniť. — Miesto „v tebe dúfame“ má Vulg.: „teba čakáme“.

3. Hlas hrmotu je hrmenie. Keď Boh prichádza s hnevom, hrmením dáva svojmu hnevu výraz. — Keď sa Boh pozdvihne proti národom, tie sa rozpráchnu. Vulg. miesto „pred hlasom hrmotu“ má „pred hlasom

anjela". Myslí hneď na to, že asýrske vojsko bolo zahubené anjelom (37, 36). Je to, pravda, nie preklad, ale výklad prekladateľa.

4. Keď sa pred Pánom od strachu rozprchnu národy, ľud boží nashríňa koristi, ako možno nashríňať kobyliiek, keď v ohromných zástupoch letia a sadajú na polia a možno ich shríňať vo veľkých kopách. Toľko bude aj koristi, na ktorú sa ľud vrhne ako sa vrhajú koničky na zeleň. Koničky sú iný názov kobyliiek. — Prvý riadok verša možno rozumieť tiež tak, že sa ľud vrhne na korisť dravosťou kobyliiek. — Druhý riadok prekladá Vulg. „ako keď sú nimi plné jamy". Hebrejské slovo *géb* znamená aj kobyľku, aj jamu, cisternu: sv. Hieronym ho tu užíva v tomto poslednom význame.

5. Pán svojou velebnosťou rozpráši nepriateľov (v. 3.), svojmu ľudu však bude požehnaním. Naplní ho právom a spravodlivosťou a v zápäť týchto kráča pokoj (srv. 32, 17).

6. Vypočítavajú sa požehnaná budúcih čias spásy. „Časy jeho" (hebr.: *ittehá*) má hebr. a aj Vulg. vlastne: „časy tvoje" (hebr. *itteká*). Pravdepodobné je však, že treba čítať „časy jeho", lebo sa to vzťahuje na Sion, o ktorom je reč v predošlom verši; veď aj v 3. riadku v. 6. čítame výraz „poklady j e h o". Prvý riadok má Vulg.: „a bude viera v tvoji ch časoch."

7. Reč je o posolstve, ktoré kráľ Ezechiáš poslal k asýrskemu kráľovi Sennacheribovi. Posolstvo žiadalo o pokoj a nieslo aj veľké poplatky (srv. 4 Krí 18, 14—16). Sennacherib poplatky prijal, ale pokoja posolstvo nedosiahlo, preto sa s nárekom vrátil späť a už zvonku, zpoza múrov mesta dávalo takto obyvateľom mesta na vedomie bezvýslednosť svojej cesty. Je to pravda len básnické opisovanie žiaľu a rozhorčenia poslov, a netreba si myslieť, že naozaj nariekali. — Veľké ťažkosti robí slovo „Arielci", čo by hebrejsky znelo „arélím", kým terajší hebr. text má *erélám*. I keby zmena textu, ktorú sme s mnohými novšími prijali, bola správna, mohlo by slovo *arélím* znamenať nielen Arielcov, obyvateľov Arielu (Jeruzalema srv. Iz 29, 1), ale aj „levov božích", hrdinov, (Srv. pozn. k 29, 1). — Vulg. prekladá to slovo: vidiaci. Miesto „poslovia" však má: „anjeli". Je známe, že anjel (*angelos*) je grécke slovo a znamená posla.

8. Hoci Sennacherib poplatky prijal a tým sa zaviazal, že Judsko nebude ničieť, predsa zaujal judské mestá a množstvo Židov odvieďol do zajatia. Zrušil teda smluvu. Pustošil tak, že sa Ľudia neopovážili vydať sa na cestu a s ľuďmi i mestami zachádzal neľudsky.

9. Rovina a vrchy tu spomínané sú z rôznych krajov Sv. zeme, čím chce prorok naznačiť, že Sennacherib zničil celú Svätú zem. Libanon je povrsie na severných hraniciach Palestíny (srv. Iz 2, 13). Saron je úrodná rovina na pobreží Stredozemného mora od mesta Joppe (Jáffa) až po vrch Karmel. O Basane viď pozn. k 2, 13. Karmel je vrch pri Stredozemnom mori, na juhu územia kmeňa Aser. Dnes sa volá Džebel Már Eliás.

10. Boh nedovolí, aby Asýri dosiahli konečné víťazstvo: až tri razy zdôrazňuje, že povstane na pomoc svojmu ľudu.

1. Asýri kuli plány na zničenie božieho národa, ale ich plány sú ničomné, sú len senom a plevou, ktorá zhorí, zapálená ich vlastným dychom: Asýri sa zničia sami. — Verš zneje ako príslovie. — Vulg. prekladá: „Počali ste zápal, porodíte plevu, váš duch ako oheň vás spáli.“

12. Vápenec sa v ohni spáli a potom netreba iba naliať naň vody a rozleje sa; tak budú zničení aj nepriatelia. — Títo sa prirovnávajú aj k odťatému, uschnutému trniu, ktoré na ohni rýchlo blčí. — Vulg. prekladá: „A budú národy ako popol z požiaru; posbierané tnie spáli sa ohňom.“

13. Boh zahubil asýrske vojsko. Všetky národy, blízke i ďaleké, nech poznajú jeho moc, ktorá sa v porazení obávaného asýrskeho vojska tak zázračne prejavila.

14. I hriešnici z národa židovského trasú sa od strachu a volajú: „Kto z nás . . .“ Niektorí myslia, že „stravujúci oheň“ a „večný požiar“ je Tófet (viď 30, 33), ktorý je prichystaný pre Asýrov, ktorého sa však obávajú aj hriešnici zo Siona. Ale v nasledujúcich veršoch poučuje prorok, že len spravodliví, dobrí ľudia budú môcť na výsostiach, u Boha prebývať. V Dt 4, 24 a 9, 3 Boh Jahve sa volá stravujúcim ohňom (viď aj Iz 30, 30). Stravujúci oheň a večný požiar je teda Boh sám. Bezbožní sa pýtajú, či budú môcť bývať u Boha, či obstoja pred ním a prorok v nasledujúcich veršoch odpovedá na túto otázku. (Srv. tejto stati veľmi podobné žalmy 14. a 23.) — Vulg. miesto „kto z nás“ má „kto z vás“.

15. Ten bude prebývať u Boha, kto násilím nedomáhal sa zisku, kto neprijímal úplatky, kto nielen že sám sa chránil krviprelievania a zla vôbec, ale kto o zlu ani počuť, ani ho vidieť nechcel.

16. Takýto bude u Pána v bezpečnosti ako v skalopevnom hrade a nikdy mu nič chýbať nebude. — „Vody mu neminú“ má Vulg.: „vody jeho sú verné“, čiže neopustia ho, čo je vlastne to isté.

17. Zbožný ľud Sionu, ktorý tu prorok oslovuje, vidí svojho kráľa počas obliehania Jeruzalema v rúchu smútočnom (viď Iz 37, 1): v dobe spásy bude ho vidieť skvostne odiateho; ľud sám je nepriateľským vojskom a násypmi uzavretý v Jeruzaleme a z neho sa ani pohnúť nemôže (viď 29, 3. 4): v dobe spásy bude voľný, „bude vidieť kraj rozsiahly.“ — Vulg. prekladá: „Kráľa v jeho ozdobe budú vidieť jeho oči, budú vidieť zem zďaleka.“

18. Na hrôzy obliehania budú už len spomínať, ako na pominulé zlo. S údivom budú sa pýtať: Kde sú Asýri, ktorí tak dychtively spočítávali naše poplatky, zvažovali naše zlato a striebro a pri obliehaní Jeruzalema ráтали naše opevnenia a veže? (Razených peňazí v tej dobe ešte nebolo, preto sa zlato a striebro pri každom platení muselo vážiť). — Vulg. má: „Kde je učenec? kde je, čo zvažoval slová zákona? kde je učiteľ maličkých?“ Slovo „migdálím“, „veže“, čítal prekladateľ s inými samohláskami: „meguddálím“, „odchovanci“, čiže maličky.

19. Bezočivým národom sú Asýri. Ich reč bola síce tiež reč semitská, hebrejčine príbuzná, ale Židom bola predsa nesrozumiteľná (srv. 28, 11). — Vulg. prekladá 2. a 3. riadok: „Ľud s hlbokou mluvou, takže nemôžeš rozumieť výslovnosť jeho reči a niet v ňom žiadnej múdrosti.“

20. Nepriateľ zmizne a Ľud len na svoje sväté mesto bude hladieť. Hlavné sviatky musel každý Izraelita prísť zasvätiť do Jeruzalema, preto bol Jeruzalem mestom sviatkov. Toto mesto bude už bezpečným prístankom: prorok ho síce prirovnáva k stanu, ale neprenosnému, pevnému. — Kolikami a povrazmi býva stan upevnený k zemi: Jeruzalem bude teda pevne stáť, zrútenia sa báť nemusí. — Vulg. miesto „prístatok bezpečný“ má: „prístatok bohatý“. (Srv. 32, 9).

21. Ochranou veľkých miest bývaly rieky (napr. Ninive, Babylon, Téby). Svätému mestu takouto ochrannou riekou bude Pán sám. Jeho ochrana bude istá, ako široká rieka, cez ktorú nepriateľské lode sa nepreplavia. — 1. a 2. riadok prekladá Vulg.: „Lebo tam je náš velebný Pán: miesto riek, širočizné, rozsiahle potoky.“

22. Keďže je Pán neobmedzeným panovníkom svojho národa, jeho starostou je národ aj obrániť.

23. Zatiaľ je, pravda, Jeruzalem ešte blízky stroskotaniu, je ako plavby neschopná loď, ktorej povrazy sú popustené a nedržia pevne sťažen. Na poslabených povrazoch ani zástava nemôže byť rozvinutá, preto neveje, len sem-tam sa opáľa. Slabosť Jeruzalema však pominie a v novej dobe on bude víťazom a získa od nepriateľa toľko koristi, že ešte aj kuľhavi, ktorí obyčajne prichodia neskoro, ľahko sa dostanú k nej. — Vulg. 2. a 3. riadok prekladá: „tak bude tvoj sťažen, že nebudeš môcť rozvinúť zástavu.“

24. V novej dobe bude z nového Sionu odstránené zlo fyzické: — choroba — a zlo mravné: hriech. — Vulg. prvý riadok má: „a nepovie sused: chorý som.“

Hlavy 34 a 35 sú poslednými hlavami prvej knihy Izaiášovej: hlavy 36—37 sú len historické dodatky, písané prózou. Predmetom hlavy 34 je posledný súd nad celým svetom; hlavne sa spomína potrestanie Edomu, ktorý je tu vlastne predstaviteľom všetkých nepriateľov kráľovstva božieho na zemi. Hlava 35. hovorí o konečnej spáse dobrých.

Hlava 34, 1. Všetky národy majú pozorovať, lebo súd, o ktorom prorok chce hovoriť, zastihne všetky národy. Ale spolu s Ľudstvom bude tým súdom trpieť aj všetko nerozumné tvorstvo zeme, preto aj ono sa vyzýva k pozornosti.

2. „Zakľal ich“, čiže vypovedal nad nimi výrok smrti a tým ich vydal, určil k zániku. — Miesto „zakľal ich“ má Vulg.: „zabil ich“.

3. Ostať nepochovaným je potupou pre zomrelého. Je prirodzené, že z nepochovaných mŕtvol bude vystupovať zápach. — Básnickým zveličovaním hovorí prorok o tak veľkom počte zabitých, že ich krvou rozmočia sa vrchy natoľko, že budú tiecť.

4. Vojskom nebies sú hviezdy (srv. Gn 1, 17). — Knihy starých dôb nemaly dnešný tvar. Boly to závitky: látka, na ktorú boly napísané, nakrútila sa na paličku (ako rolety). Keď chceli čítať, rozvinuli knihu a po čítaní znovu ju zavinuli. I nebesá, ktoré pri stvorení rozvinul Boh, pri súde znovu sa svinú, skrútia a pri tom odpadajú z nich hviezdy, ako uvädnuté lístie so stromu.

5. Podľa vyjadrovania hebrejských básnikov meč je ľudí a pije ich krv (srv. nasl. verš). — Edom, ako úhlavný nepriateľ vyvoleného národa je tu predstaviteľom všetkých nepriateľov božích (srv. pozn. k 9, 3). — O Edomcoch viď pozn. 16, 1; srv. 21, 11—12. — Miesto „mnou prekliaty“ má Vulg. „mnou zabitý“.

6. Boh je rozhnevaný na Edom pre jeho zločinnosť. Jeho hnev sa ukojí len veľkou obetou; tu vyrátanými obetnými zvieratmi sú znázorňovaní Edomci: tí budú usmrcovaní. Zabíjanie Edomcov sa teda prirovnáva veľkej obete. — Bozra, hlavné mesto Edomska (srv. Am 1, 12; Jer 49, 13. 22; Iz 63, 1), je asi dnešná Buseira, južne od Mŕtveho mora. Iní ju stotožňujú s mestom Petra (viď 16, 1).

7. S menšími zvieratmi, vyrátanými v predošlom verši, budú zabíjané aj veľké. Hynúť budú teda v Edomsku nielen jednoduchí ľudia, ale aj mocnári. — 1. a 2. riadok prekladá Vulg.: „A sostúpia s nimi jednorožce a býci s mocármi“.

8. Všetok ten trest musí Edom podstúpiť pre „spor Sionu“: bude to odplata za to, čo Edomci a všetci nepriatelia boží popáchali proti kráľovstvu božiemu na zemi.

9. „Jej“ čiže zeme edomskej, o ktorej bola reč vo verši 7. Keď zahynú ľudia, Edomsko bude pusté. Zničenie opisuje sa podobne, ako spustošenie Edomsku blízkej Sodomy a Gomory (srv. Gn 24, 25. 28; tiež pozn. k Iz 1, 7).

10. Potoky a pôda Edomskom znázornenej zeme zmení sa na smolu a síru, (v. 9), takže bude večným ohniskom. Večnosť pustoty a požiaru sa zdôrazňuje až štyri razy.

11. Mohlo by byť nápadné, že prorok hovorí o zemi, že bude večným ohniskom a potom predsa tvrdí, že budú na nej žiť rôzne zvieratá. Ale tým, že prorok prirovnáva zem veľkému ohnisku, chce len opísať jej veľkú spustlosť. Opustenosť zeme chce prorok opísať aj vtedy, keď píše, že na nej už nebudú bývať ľudia, ale iba zvieratá, aj to také, ktoré sa zdržiavajú na opustených miestach. K tomuto a k nasl. veršom srv. Iz 13, 21—22; 14, 23. — Pri stavbe sa užíva miera a váha (olovnica). Boh bude užívať mieru a váhu pri rúcaní zeme, takže ostane znovu pustou a prázdnu (hebrejsky *tóhú wábóhú*, srv. Gn 1, 2). — O menách zvierat v tomto a v nasledujúcich veršoch platí to, čo sme poznamenali k 13, 21. — 3. a 4. riadok prekladá Vulg.: „a obráti sa v nič a váha (povrch?) v púšť.“

12. Verš je neistý. Jeho smysel je, že v edomskej zemi už nebude bývať šľachta a kráľovstvo edomcov zaniklo. Mnohí (z katolíkov Con-

damín, Feldmann, Fischer) doplňujú text podľa LXX, ktorá má pred týmto veršom ešte jeden riadok, a čítajú:

„A kozly budú tam bývať,
nikdy nebude tam bývať jeho šľachta,
kráľovstvo nebude tam vyvolané.“

— Druhý riadok má Vulg.: „skôr kráľa budú vzývať.“

13. Pokračuje sa v opisovaní spustlosti. Z palácov edomskej šľachty budú, pravda, iba zrúcaniny.

14. O kozloch viď pozn. k 13, 21.

15. Miesto „had“ (hebrejský *qippóz*) má Vulg. „jež“ (hebr. *qippód*). Ale je tu reč o zvierati, ktoré nesie vajíčka a z nich vyľahne svoje mláďatá. Preto novšie myslia na druh hada, ktorý sa ako šíp vrhá na svoju obeť, ktorú chce uhryznúť: preto sme preložili „šípový had“. Miesto „vo svojom tieni, (hebrejsky *besilláh*) čítajú daktorí: „svoje vajíčka“ hebr. *beséhá*). Vulg. prekladá prvý a druhý riadok: „tam má dieťa jež a vychováva mláďatá a obkope a chráni v jeho (svojom?) tieni“.

16. Ľudia budúcej doby nech porovnávajú proroctvo uložené v knihe prorokovej s jeho splnením, i budú vidieť, že všetko, čo bolo predpovedané o Edomsku, sa splnilo, všetky v proroctve spomínané zvieratá sa v pustej zemi edomskej z rozkazu božieho sišly. — Vo 4. riadku má Vulg. a aj dnešný hebrejský text „ústa moje“. Ale niektoré hebrejské kódexy a aj LXX má správne: „ústa Pánove“.

17. Svätá zem medzi Izraelitov sa delila „mierou“, povrázkami a potom bolo žrebom určené, ktorá čiastka komu má patriť; takto rozdelí Boh zem edomskú medzi zvieratá v proroctve vypočítané.

Hlava 35, 1. Nepriateľská krajina bude obrátená na púšť; spustošená zem božia zasa naopak, bude premenená na nový raj. — Po sobraní jesennej úrody rýchlo vykvitnú na lúkach jesienky a ozdobia svojím kvetom pole: takto rozkvitne po spustošení znovu aj zem božia. — Miesto jesienky myslia iní na narcis alebo krokus. Význam zodpovedného hebrejského slova je neistý; Vulg. má „*Ialia*“.

2. Nový rozkvet donesie novú radosť zemi, ktorá bude ozdobená, ako sú ozdobené krásne vrchy Libanon a Karmel a úrodná rovina Saron. O týchto miestopisných menách viď pozn. k 33, 9.

3. Budúcnosť bude teda krásna. Preto tí, čo ešte nestratili nádej, nech povzbudzujú malomyseľných.

4. Boh príde sám a odplatí nepriateľom tak, ako Boh vie odplatiť: to znamená výraz „odplata božská“. Svojich však Boh spasí. — Vulg. prekladá 3.—5. riadok: „Hľa váš Boh privedie pomstu odplaty: Boh sám príde a spasí vás“.

5. V tomto a nasledujúcom verši nie je reč o odstránení duševných chýb ako v 32, 3—4, ale o uzdravovaní telesných chorôb. Sám Pán

odvolal sa na toto proroctvo, aby dokázal, že On je prisľúbený Mesiáš: Mt 11, 5; srv. Mr 7, 37; Lk 7, 22.

6. Doba spásy bude dobou zázračných skutkov božích. Bezvodná púšť je postrachom východniarov a je preto veľkým divom a veľkým dobrodením, že na pustatinách budú celé pramene a potoky vôd.

7. Kde je voda, tam je úrodnosť a blahobyť. V novej zemi božej bude hojnosť vody: bude tam rásť trsť a šašina, rastliny, ktoré len na vodnatej pôde rastú. —Miesto „šakaly“ má Vulg. „draky“.

8. Spásu spravodlivých prirovnáva prorok vyslobodeniu z egyptského služobníctva, alebo skôr návratu roztratených Židov na posvätný vrch Sion. Nepôjdu do vlasti cez suchú púšť: z pustatiny bude úrodná, zvlažovaná rovina a po nej bude viesť „Svätá cesta“, ktorou iba zbožní budú kráčať. Hriešni, nečistí cestou spásy nepôjdu. Tá cesta bude priama, ani len najjednoduchší ľudia nezblúdia s nej. — Štvrtý riadok tohto verša je porušený. Tu podávame preklad, ktorý sa nám zdá najpravdepodobnejším a ktorý sa opiera o LXX. — Vulg. prekladá 4. a 5. riadok: „A bude vám táto cesta priamou, takže hlúpi nebudú po nej blúdiť“.

9. Cesta spásy bude bezpečná, dravce nebudú na nej hroziť pútnikom: vykúpený ľud bez obáv pôjde po nej.

10. Druhá kniha Izaiášova končí sa opisovaním večných múk zatratencov (66, 24), prvá sa končí týmto veršom, v ktorom sú opísané večné radosti spasených, Na znak radosti si východniari ozdobovali hlavu (srv. Iz 61, 3), v žiali si ju obsypávali popolom. Spasení budú mať hlavu vždy ozdobenú, „večná radosť bude nad ich hlavami“, a do tej radosti nebude primiešaná starosť, ani žiaľ.

Medzi prvou (hl. 1—35) a druhou (hl. 40—66) knihou Izaiášovou sú historické, prózou písané vložky (hl. 36—39). Ich predmetom je výprava asýrskeho kráľa Sennacheriba proti Jeruzalemu (hl. 36—37), choroba judského kráľa Ezechiáša ako aj s ňou súvisiace posolstvo babylonského kráľa Merodach-Baladana k Ezechiášovi (hl. 38—39). Tie isté deje, skoro doslovne sú i v 4 Krí 18, 13—20, 19.

Hlavné rozdiely medzi vypravovaním knihy Izaiášovej a kníh Kráľovských sú: 1. U Izaiáša chýba zmienka o poplatkoch, ktoré Ezechiáš Sennacheribovi poslal a ktoré štvrtá kniha Kráľov opisuje v 18, 14—16. — 2. V knihách Kráľov chýba spev Ezechiášov (Iz 38, 9—20). — 3. Zpráva o Ezechiášovej chorobe je v knihách Kráľovských obširnejšia.

Pôvod týchto hláv je i medzi katolíkmi sporný. Podľa jedných je ich pôvodcom Izaiáš a pisateľ kníh Kráľovských prevzal tieto deje z knihy Izaiášovej. Podľa iných naopak: v knihách Kráľovských by boli tieto hlavy pôvodné a odtiaľ do knihy Izaiášovej vložené. — Zase iní myslia, že sa tieto state tak do knihy Izaiášovej, ako aj do kníh Kráľovských dostali z tretieho, neznámeho prameňa.

S touto otázkou sme sa zaoberali v osobitnom latinskom spise,

ktorého nadpis znie slovensky: „O pôvode Iz 36—39“ (Banská Bystrica 1937) a prišli sme k presvedčeniu, že prvá zo spomenutých troch mienok je správna a že pôvodcom týchto dejov je Izaiáš. Námietky proti tejto mienke nie sú ani zďaleka tak vážne, žeby nás nútily hľadať pôvod týchto hláv inde a nie u Izaiáša. Naproti tomu sú mnohé veci, ktoré potvrdzujú, že ich písal tento prorok. Reč a štýl je Izaiášov a nezdá sa nám dosť odôvodneným, ba ani nie dosť vážnym tvrdiť, že je reč týchto hláv preto podobná reči Izaiášovej, lebo ich písal daktorý Izaiášov učeník alebo dakto, kto poznal spisy veľkého proroka a usiloval sa ich v reči a štýle napodobňovať.

Chronologické poradie jednotlivých dejov je v týchto hlavách zamenené. Deje hláv 38—39 (choroba Ezechiášova a posolstvo Merodach-Baladana) odohraly sa skôr, ako deje hláv 36—37 (vpád Sennacheriba). Ak tieto state pochádzajú z dejepisných kníh Kráľovských, je toto opačné poradie nevysvetliteľné, veď knihy Kráľovské sú knihami historickými a pridržajú sa časového poradia. V knihe Izaiášovej však je táto zámena poradia jednotlivých dejov celkom prirodzená. Hlavy 36 až 37 sú historickým dodatkom k prvej knihe Izaiášovej a prorok ich napísal a k svojim proroctvám priložil preto, aby poukázal, ako sa jeho v prvej knihe uložené proroctvá o vpáde a porážke Asýrov splnily. Hlavy 38—39 sú zase vhodným úvodom k druhej knihe Izaiášovej: predpovedá sa v nich babylonské zajatie, lebo predmetom proroctiev druhej knihy je práve toto zajatie a vyslobodenie sa Židov z neho. Písateľ kníh Kráľovských prevzal tieto state z knihy Izaiášovej a nechal aj poradie dejov tak, ako ich našiel u Izaiáša.

Hlava 36, 1. Podľa 4 Krí 18, 2 (srv. 2 Krn 29, 1) panoval Ezechiáš 29 rokov. Keď tento kráľ ležal chorý, prisľúbil mu Boh ešte 15 rokov života (Iz 38, 5). Choroba Ezachiášova teda spadá do štrnastého roku jeho panovania. Vpád Sennacheribov bol však neskoršie, nie v štrnástom roku Ezechiášovho panovania. Z toho vidieť, že slová „v štrnástom roku kráľa Ezechiáša“ boli pôvodne asi na začiatku hlavy 38., lebo veď táto hovorí o udalostiach, ktoré sa odohraly skutočne v roku štrnástom tohto kráľa a omylom sa dostaly neskoršie pred hlavu 36. Alebo je tiež možné, že tam stálo pôvodne iné číslo a nie štrnásť. Pri opisovaní kníh najľahšie sa staly chyby pri menách a čísliciach. — Asýrsky kráľ Sennacherib v r. 701 pred Kr. vtrhol od severa do Judska. Judské mestá rad-radom sa mu poddávaly. Podľa asýrskych klinopisných zpráv podrobil si vtedy Sennacherib 46 opevnených judských miest a vyše dvestotisíc Židov odviedol do zajatia.

2. Rábsáke nie je vlastné meno, ale názov, titul vysokého asýrskeho vojenského úradníka. Podľa zodpovedného verša kníh kráľovských boli v asýrskom posolstve spolu s rábsákom ešte iní dvaja vysokí hodnostári: tartán, hlavný vojenský veliteľ (viď Iz 20, 1) a rábsáris, predstavený eunuchov. — Zborenisko mesta Lachis bolo objavené

vykopávkami, prevedenými v r. 1932—1938 na kopci Tell ed-Duveir, asi 45 km juhozápadne od Jeruzalema. (Tam najdené popísané črepy sú známe pod názvom „listy z Lachisu“ a patria medzi zriedkavé mimobiblické pamiatky starej hebrejskej reči). V Lachisi táboril so svojim vojskom Sennacherib, tam prijal aj poplatky, ktoré mu bol platil Ezechiáš a predsa poslal do Jeruzalema k Ezechiášovi posolstvo so žiadosťou, aby sa mesto vzdalo. (Srv. Iz 33, 7.) Mocný oddiel vojska, ktorý posolstvo doprevádzal, nemal mesto obliehať, ale mal dať posolstvu dôraz. — O vodovode horného rybníka viď pozn. k 7, 3.

3. Kráľ Ezechiáš poslal troch svojich vysokých úradníkov rokovať s asýrskym posolstvom. O Eliacimovi viď Iz 22, 20. — Či je tu spomínaný Sobna totožný so Sobnom, o ktorom je reč v 22, 15 nasl. nie je isté (srv. pozn. k 22, 15). — Správca kráľovského paláca, kráľovský pisár a kancelár boli vysokí kráľovskí úradníci, ale dnes je už ťažko povedať, ktorý z nich aké mal práva a povinnosti. (Viď o tom napr. článok P. R. de Vaux O. P. v časopise *Revue biblique* XLVIII. — 1939 — str. 394 nasl.).

4. Asýrsky kráľ aj v asýrskych nápisových pamiatkach volá sa „Veľkým kráľom“. Rábsáke týmto názvom volá Sennacheriba, Ezechiášovi však nedá kráľovský titul, volá ho jednoducho len jeho menom.

5. „Nazdáš sa“, doslovne „hovoriš“, je čítanie podľa 4 Krí 18, 20; u Izaiáša „hovorím“. Smysel vety je, že k vedeniu vojny s Asýrskom nestačia len reči. — Hoci Ezechiáš platil Sennacheribovi poplatok, predsa je pokladaný za vzbúrenca, pretože ešte neodovzdal hlavné mesto ríše, Jeruzalem. — Vulg. má: „Akou radou a akou silou odvažuješ búriť sa? V kom máš dôveru, že si odstúpil odo mňa?“

6. Rábsáke prirovnáva Egypt trstenej palici, lebo trstá hojne rastie na brehoch rieky Nílu. Egypt, podľa slov rábsákových, nebude Judsku na osoh, ale na škodu.

7. Ezechiáš dal zrúcať nezákonité oltáre a zakázal bohoslužby na výšinách, lebo Židia smeli mať len jedno bohoslužobné miesto: jeruzalemský chrám. Rábsáke však predstavuje túto oprávnenú, ba Bohom prikázanú náboženskú reformu ako urážku Boha Jahve. Týmto chcel proti kráľovi pobúriť Židov, ktorí sa s bohoslužbou na výšinách ťažko lúčili a chcel ich presvedčiť o tom, že v Boha nemajú čo dúfať, ten ich pre rúcanie jeho oltárov skôr bude trestať ako im pomáhať.

8. Asýrsky posol posmieva sa Ezechiášovi, že tento by ani 2000 jazdcov nevedel v Jeruzaleme posháňať, i keby kone dostal od asýrskeho kráľa do daru. — Vulg. prekladá: „A teraz oddaj sa môjmu Pánovi, asýrskemu kráľovi a dám ti 2000 koňov a nebudeš im sám vedieť dodať jazdcov.“

9. Ezechiáš neobstojí ani pred hociktorým malým miestodržiteľom asýrskeho kráľa: čo bude robiť, keď príde proti nemu Sennacherib sám? Nič už Jeruzalemu nepomôže, ani egyptská jazda, ani vojenské vozy.

10. Z úspechov, ktoré asýrske vojsko dosiahlo v Judsku, usudzuje

rábsáke, že Boh sám chce, aby Asýri zničili tú krajinu. Keby to nechcel, nebol by Sennacheribove úspechy pripustil. Možné je však aj to, že rábsákovi boli známe prorocké reči Izaiášove, ktorými predpovedal, že Asýrsko bude nástrojom božím k potrestaniu národov, i národa židovského (srv. Iz 5, 26 nasl.; 10, 5 nasl.).

11. Ezechiášovi poslovia sa skutočne obávajú, že by rábsákova reč mohla pobúriť Iud, preto ho prosia, aby hovoril s nimi rečou aramejskou, ktorej Iud nerozumie. Aramejskou rečou hovorily národy, ktoré bývaly medzi Palestínou a Asýrskom; Asýri ju asi používali ako diplomatickú reč pri rokovaníach so západnými národmi. — Hebrejská reč volá sa tu „judskou“, pretože od roku 722 pr. Kr., odkedy zanikla severná ríša izraelská, hovorilo sa hebrejskou rečou iba v Judsku. — V nasledujúcom verši oslovuje rábsáke len jedného muža, z čoho mnohí usudzujú, že aj rábsáka len jediný Eliakim prosil, aby hovoril aramejsky; mená Sobnu a Joacha by boli do tohto verša vložené len v dobe neskoršej. Je to dosť pravdepodobné, lebo veď poslovia nehovorili všetci naraz, ale dozaista hlavný z nich — Eliakim — viedol s asýrskym posolstvom rokovanie.

12. Rábsákeho úmysel je práve pobúriť obyvateľov Jeruzalema. Hrozí im, že keď bude mesto asýrskym vojskom obkľúčené, vypukne v ňom hlad a smäd, takže budú nútení tie najošklivejšie veci jesť a piť. Asýrsky posol náročky hovorí drsne, aby tým účinnejšie poľakal Iud.

13. Obranné vojsko Jeruzalema na múroch očakávalo výsledok vyjednávania. Rábsáke sa teraz už priamo na toto vojsko obracia, hlasno volá k nemu v mene svojho pána, kráľa asýrskeho.

14. Usiluje sa otriasť dôveru Iudu v Ezechiáša, dúfa, že asýrske vojsko bez boja bude môcť zaujať Jeruzalem, ak v ňom vypukne vzbu-
ra, alebo ak sa obranné vojsko dobrovoľne poddá.

15. Zo slov tohto verša správne uzatvára sv. Hieronym, že Ezechiáš skutočne dúfal v Pána Boha a aj Iud povzbudzoval k dôvere v Boha, hoci — okrem Jeruzalema — už všetky opevnené judské mestá boli v rukách Asýrov.

16. Ak sa poddajú, sľubuje im asýrsky posol pokojné a bezstarostné časy, v ktorých nerušene budú môcť užívať svoj majetok. — Slová „so mnou uzavrite smluvu“ prekladá Vulg. príliš doslovne: „spravte so mnou požehnanie.“ Treba to rozumieť tak, že smluva, ktorú s ním uzavrú, bude pre nich požehnaním. — Iní prekladajú: „uzavrite so mnou mier“, čo je vlastne to isté.

17. Nemilosrdným, ale s ich stanoviska osožným zvykom Asýrov a neskoršie aj Babyloncov bola deportácia premožených národov. Tieto národy v cudzom prostredí a pomiešané s inými národmi čoskoro stratili národné povedomie a ako národy prestali jestvovať, takže sa víťazi nemali čo obávať, že sa vzbúria. — Rábsáke netají, že v prípade asýrskeho víťazstva, ba aj v tom prípade, ak sa obyvatelia Jeruzalema dobrovoľne poddajú, čaká na nich deportácia, presídlenie do cudzej kra-

jiny. Ale usiluje sa ich presvedčiť, že tým nič nestratia, pretože aj ich nová vlasť bude aspoň tak úrodná, ako je terajšia.

18. Podľa názoru starovekých východných národov, keď dva národy bojovaly proti sebe, bojovali aj ich bohovia. Ten národ zvíťazil, ktorého bohovia boli silnejší. — Rábsáke sa vychvaľuje, že asýrski bohovia boli doteraz mocnejší ako bohovia iných, Asýrmi premožených národov, preto aj Židia darmo čakajú záchranu od svojho Boha.

19. Spomína niekoľko príkladov, ktoré dokazujú, že bohovia národov boli proti Asýrom bezmocní. — O Emate a Arfade viď pozn. k 10, 9. — Sefarvaim bol podľa jedných totožný s babylonským mestom Sippar, ktoré ležalo severne od mesta Babylonu, na ľavom brehu rieky Eufrát; podľa iných bolo to daktoré, doteraz neznáme mesto sýrske, pretože sa spomína spolu so sýrskymi mestami Ematom a Arfadom. — Na Židov najviac mohol zapôsobiť príklad Samárie, ktorá bola tiež zničená Asýrmi, hoci tam uctievali aj Boha Jahve.

20. Rábsáke bohorúhavo stavia pravého Boha na ten istý stupeň s bohami falošnými. Jahve je podľa neho tak slabý, že nebude vedieť svojmu národu pomôcť. Vo verši 10. hovoril, že Sennacherib z vôle božej ide proti Jeruzalemu. Tu sa už vychvaľuje, že si Asýri aj proti vôli božej s Jeruzalemom poradia.

21. Asýrsky posol už nerokoval s poslami Ezechiáša, ale hovoril priamo k ľudu; od toho však nedostal odpoveď, lebo to zakázal Ezechiáš, ktorý podľa toho vedel o priebehu pokonávania.

22. Na znak smútku pre rábsákovo bohorúhanie a pre nebezpečenstvo, ktoré mestu hrozilo, roztrhli si Ezechiášovi poslovia rúcho.

Hlava 37, 1. I nábožný kráľ Ezechiáš si roztrhol šaty, ba obliekol sa do smútočného a kajúceho rúcha (srv. Iz 3, 24; 15, 3; 20, 2) a v ťažkom položení išiel do chrámu, od Boha prosiť radu a pomoc.

2. Ezechiáš proti rade Izaiášovej viedol protiasýrsku politiku a hľadal spojenectvo Egypta, Asýrsku nepriateľského. Tým, že teraz tak vznešené posolstvo posielal k prorokovi, uznáva, že jeho politika bola pomýlená. — O tom, že Izaiáš tu píše o sebe v tretej osobe viď pozn. k 7, 1.

3. Nebezpečenstvo, v ktorom je Jeruzalem, prirovnáva sa tu príslovečne rodičke, ktorá je práve v tom štádiu pôrodu, keď sú bôle najväčšie a aj život matky je v najväčšom nebezpečenstve; lenže matka už nemá sily, aby z tohto nebezpečenstva vyviazla a dieťa na svet doniesla. I Jeruzalem je v takomto nebezpečenstve, sám však nemá síl, aby sa obránil: ak nepríde náhla pomoc od Boha, zahynie.

4. Výraz „hádam počul“ neznamenať toľko, že Boh môže dačo aj nepočuť, smysel jeho je, že Boh si hádam všimol rábsákovho rúhania a potresce ho zato, že sa opovažoval živého Boha na roveň postaviť mŕtvym modlám. — Boh je síce Bohom všetkých ľudí, ale ku svojim prorokom mal užšie vzťahy: zjavoval sa im, skrze nich hovoril k ľudu;

preto Ezechiáš nazýva Pána Bohom Izaiášovým a preto verí, že prorokova modlitba je účinnejšia. — „Zvyšok, ktorý ostal“ sú obyvatelia Jeruzalema, lebo okrem tohto mesta skoro celé Judsko je v moci Asýrov (viď pozn. k 36, 1).

5. Poslovia Ezechiášovi, pravda, nielen prišli k Izaiášovi, ale mu odkaz kráľov aj predniesli, prorok však ten odkaz neopakuje.

6. Boh, skrze proroka dodáva odvahy Ezechiášovi, ako jej dodával jeho otcovi Achazovi (viď 7, 4).

7. Pán dá do Sennacheriba ducha, čiže akousi zlou správou zmení jeho úmysel a tak ho odvráti od Jeruzalema. Tá nepriaznivá zvesť nebol príchod etiópskeho vojvodu Taraku (viď verš 9), pred tým by Sennacherib nebol utiekol. Dozaista z Ninive došla k nemu dajaká znepokojujúca správa, preto sa ponáhlal domov. — Prorok predpovedá aj násilnú smrť Sennacheriba. Splnenie tohto proroctva je uvedené vo veršoch 37—38 tejto hlavy.

8. Ezechiáš, posilnený proroctvom, odmietol vydať svoje hlavné mesto Asýrom, preto sa rábsáke vrátil k Sennacheribovi, ktorý medzitým odtiahol od Lachisu a obliehal Lobnu. Toto mesto ležalo asi neďaleko Lachisu, ale jeho poloha doteraz nie je známa.

9. O Etiópcoch viď pozn. pred 18, 1. Taraka bol posledným kráľom 25. egyptskej kráľovskej dynastie, zvanej „etiópska“. Keď sa tento dej odohrával (v r. 701) Taraka ešte kráľom nebol, bol len vtedajším kráľom Egypta poverený viesť výpravu proti Sennacheribovi. Bol však už kráľom vtedy, keď Izaiáš tento dej opísal, preto mu dáva prorok titul kráľa. — Miesto slova „znovu“ má Izaiáš ešte raz slovo „počul“ (tak má aj Vulg.). Na tomto mieste však lepšie sa zachoval text kníh Kráľovských (4 Krí 19, 9). — Sennacherib nemohol si nechať za chrbtom nedobyté opevnené mesto Jeruzalem, keď chcel tiahnuť do boja proti Tarakovi, preto posielal k Ezechiášovi nové posolstvo.

10. Tu už Sennacherib dáva Ezechiášovi titul kráľovský, hádam si aj takto chce nakloniť kráľa a pohnúť ho, aby mesto bez boja vydal. Ináč však je jeho odkaz podobný odkazu zaslanému prvým posolstvom. (Iz 36, 14—15).

11. Miesto „aby splnili na nich kliatbu“ (hebr. *lechacharímám*) treba, hádam, čítať „aby ich zničili“ (hebr. *lehacharíbám*, srv. v. 18). Vyplniť kliatbu, znamenalo usmrtiť v dobytom meste všetko živé a mesto samo zrúcať.

12. Gózan bola krajina v severnej Mezopotámii, na oboch brehoch rieky Chóbar. Po páde Samárie boli tam usadení zajatí Izraeliti (srv. 4 Krí 17, 6). Háran bolo mesto v severozápadnej Mezopotámii. Tam býval so svojou rodinou za čas Táre, otec Abrahámov (Gn 11, 31). — Resef bolo mesto severovýchodne od Ematu. Eden bola asi krajina medzi Háranom a Resefom, ktorú asýrske klinové nápisy volajú *Bít Adini*, „Dom Adiniho“. Talassár bolo, hádam, hlavné mesto tejto krajiny; jeho poloha nie je však zistená.

13. Taktiež sa nevie kde ležaly mestá (alebo krajiny) Ana a Ava. — O Emate a Arfade viď pozn. k 19, 9; o Sefarvaime pozn. k 36, 19.

14. Sennacherib, ako to z tohto verša vidieť, poslal Ezechiášovi aj písomnú výzvu, aby mesto vydal. V bývalom Asýrsku boli objavené celé knižnice, skladajúce sa z hlinených tabuliek, do ktorých bolo vdlabané klinové písmo a ktoré boli potom v ohni vypálené, aby sa písmo nezmazalo. Lenže list, ktorý Sennacherib poslal Ezechiášovi nebol napísaný na takejto tabuľke, lebo ho Ezechiáš „rozprestrel“, čo sa s tabuľkou z pálenej hlíny urobiť nedá. Bol to teda závitok z pergamenu alebo papyrusu (srv. pozn. k 34, 4). — Ezechiáš znovu išiel do chrámu a bohorúhavý list asýrskeho kráľa predložil tam Pánovi. Ľudia vo veľkom trápení často takýmto spôsobom poukazujú pred Bohom na svoju biedu, hoci vedia, že Boh ich trápenie i beztoho vidí.

15. a 16. Ezechiáš vo svojej modlitbe odvoláva sa najprv na moc božiu. Boh je Pánom zástupov (viď pozn. k 1, 9); tróni nad cherubami: anjelské sbory vždy mu stoja k službám. Aj na arche úmluvy sídlil Boh na krídlach dvoch cherubov: krídla anjelov boli mu trónom a archa úmluvy bola podnožím jeho nôh. Potom poukazuje kráľ na veľký omyl Asýrov: jednotlivé národy nemajú v skutočnosti osobitných bohov, lebo Bohom všetkých národov je Pán; veď on stvoril všetko, je teda aj pánom všetkého.

17. Kráľ prosí Pána, aby počul rúhavé reči Sennacheribove a aby videl jeho bohorúhavé písmo, ale aby zároveň aj očul Ezechiášovu prosbu a videl tieseň svojho národa.

18. Boh dopustil, aby Asýri premohli iné národy a aby zničili ich krajiny, lebo to neboly národy Bohom vyvolené i keď je Boh aj ich Bohom.

19. S modlami nemali Asýri ťažkú prácu: čo ľudia spravili, to ešte ľahšie mohli ľudia skaziť.

20. Všetky okolité národy vedia, že Jahve je Bohom Judska, preto, keď on jediný vyslobodí svoj ľud z moci Asýrov, spoznajú národy, že len on je opravdivým Bohom (srv. 4 Krí 19, 19).

21. Ezechiáš už neposlal k Izaiášovi poslov (srv. verš 2); prorok sa však dozvedel o novom poslanstve Sennacheribovom a o vrúcnej modlitbe Ezechiášovej. — Slovo „som očul“ doplnili sme podľa osnovy 4 Kráľ 19, 20 a podľa LXX. Z knihy Izaiášovej muselo byť toto slovo pri odpisovaní z nepozornosti vynechané.

22. Verše 22b—35 obsahujú prorocký výrok, písaný formou básnickej. Báseň má tri diely: 1. verše: 22—29; 2. verše 30—32 a 3. verše 33—35. — Prvý diel (verše 22—29) je posmešná pieseň proti Sennacheribovi (srv. s posmešnou piesňou Iz 14, 4—21). Prorok už vidí, ako Sennacherib tiahne so svojím vojskom od Jeruzalema preč a ako sa mu oslobodený obyvatelia mesta posmievajú. Mesto je zosobnené: volá sa „dcéra Sionu“, „dcéra Jeruzalema“. Panenskou dcérou sa volá Jeruzalem, keďže nepriateľom ešte nebol dobytý, (srv. pozn. k 23, 12).

23. Sennacherib podceňoval Pána, keď ho prirovnával falošným bohom pohanských národov. Zato ho stihol teraz trest; Svätému Izraelovmu sa totiž beztrešne nemožno posmievať.

24. Asýrsky kráľ rúhal sa Pánovi „prostredníctvom svojich sluhov“, totiž skrze posolstvá, ktoré do Jeruzalema poslal. Najmä rábsákovo rúhanie bolo bezbožné. — Sennacherib je len nástrojom božím (Iz 10, 5 nasl.), predsa sa vychvaľoval, že sa mu podarilo vlastnými silami dosiahnuť takých veľkých úspechov; vychvaľoval sa, že ani výška Libanonu, ani lesy tohto površia neboly mu prekážkou. — Vulg. prekladá slovesá v čase budúcom: „vystúpim“, „vytnem“, „vyjdem“; lenže zo súvisu vidieť, že je reč o minulosti, pretože Sennacherib cez Libanon už prešiel.

25. Sennacherib sa chváli, že ani bezvodné krajiny, ani púšte mu neprekážaly v postupe, kdekoľvek kopal, tam vyvierala voda, čiže nikdy netrpel so svojím vojskom nedostatkom vody. A nebudú mu prekážkou ani vodnaté kraje Egypta: stačí krok a vody Egypta vyschnú. Je to ozaj naduté vychvaľovanie sa asýrskeho kráľa. — Vulg. prekladá: „vysušil som všetky rieky násypov“. Z novších mnohí, medzi nimi aj niektorí katolíci, prekladajú tiež časom minulým: „vysušil som všetky rieky Egypta“. Potom tvrdia, že pieseň pochádza z doby neskoršej, lebo Sennacherib v Egypte nebol, nemohol sa teda vychvaľovať: „vysušil som všetky rieky Egypta“. Lenže hebrejský text má budúci čas „vysuším“ — a Sennacherib sa do Egypta chystal, mohol teda povedať: „vysuším všetky rieky Egypta“. Neslobodno meniť text, aby sa mohlo dokázať to, čo sa dokázať chce.

26. Pán odpovedá na vychvaľovanie sa Sennacheriba: len preto môžeš ničiť mestá, lebo som to ja tak od pradávna určil a chcel som, aby sa to v tvojom čase splnilo, si len mojím nástrojom. — Vulg. 4. a 5. riadok prekladá: „a stalo sa to na vykorenenie medzi sebou bojujúcich pahorkov a opevnených miest.“ „Medzi sebou bojujúce pahorky“ vykladá sv. Hieronym o nesvorných, medzi sebou bojujúcich kniežatách.

27. Obyvatelia Asýrmi zaujatých miest padali ako tráva; hynuli ako tráva v záhradách, ktoré si východniari na plochých strechách domov vysádzali. V takýchto záhradách, pravda, mohla byť len tenká vrstva zeme, preto tráva tam hlboko nezapustila korene a rýchlo schla. — Posledný riadok tohto verša je veľmi neistý, rozliční spisovatelia rozličným spôsobom ho menia a prekladajú. My čítame so 4 Krí 19, 26 miesto „zelina“ (hebr. *šedémáh*): „spálenina“ (hebr. *šedéfáh*). „Spálenina nerozvinutá“ je zeleň poľa, ohnivým vetrom alebo slnkom spálená pred rozvinutím, pred spevnením. — Vulg. prekladá tento riadok: „ktorá zahorela skôr, ako by dozrela“.

28. Boh vie o všetkom, čo Sennacherib robí; vie aj to, ako zúril proti nemu vtedy, keď ho pokladal za rovného s modlami a chcel ho tak ľahko zničiť, ako modly. — Výraz „zúril si proti mne“ sa na začiatku

nasledujúceho verša opakuje, preto ho tu mnohí ako dvojopis vynechávajú.

29. Pán nestrpí výčiny asýrskeho kráľa, prinúti ho vrátiť sa do Asýrska, ako sa prinucuje skrotená zver, ktorej prerazia cez nos krúžok a vedú ju za povrázok na tento krúžok pripevnený, alebo ako sa za úzdu vedie kôň. Ináč na asýrskych vyobrazeniach, ktoré sa nám z tejto doby zachovali, máme zvečnené, že Asýri podobne zachádzali so svojimi zajatcami: viedli ich za povrazy, pretiahnuté cez prepichnuté ústa alebo líca.

30. Druhá sloha básne (verš 30—32) hovorí o znamení pre Ezechiáša. S výkladom tohto verša sú ťažkosti. Najpravdepodobnejší je výklad Knabenbauerov: Predošlú jeseň nemohli siať, pretože zem bola zničená asýrskym vojskom; tohto leta je pokojnejšie, môžu aspoň to sobrať s poľa, čo samo sa urodilo; v jeseň zas nebudú môcť siať preto i nasledujúci rok budú sa živiť len tým, čo samo od seba narastie. Ale už v jeseň tohto druhého roku budú môcť siať, takže tretí rok budú v pokoji požívať plody zo svojho siatia. Splnenie sa tohto proroctva skúsil sám Ezechiáš a presvedčil sa, že čo Izaiáš predpovedá, sa splní. Preto bolo toto proroctvo zároveň aj „znameníím“, zárukou, že sa splní aj proroctvo o ďalekej budúcnosti národa (viď verš nasl.).

31. Tí, ktorí z nešťastia vyviaznu, zapustia korene a budú prinášať ovocie, čiže národ zosilnie a rozmnoží sa.

32. Ten zvyšok, ktorý zosilnie a sa rozmnoží, vyjde z Jeruzalema. Jeruzalem a hora Sion bude kolískou a strediskom nového ľudu božieho a jeho spásy (srv. Iz 2, 2 nasl.): hľa, záruka, že Sennacherib nebude môcť zničiť sv. mesto. — Posledný riadok tohto verša je totožný so zakončením mesiánskeho proroctva Iz 9, 1—6.

33. Tretia sloha básne (verše 33—35) predpovedá, že Sennacherib odtiahne od Jeruzalema. Ezechiáš znovu sa ubezpečuje, že Asýri nedobýjú mesto.

34. Verš hovorí len to, že Sennacherib bude prinútený vrátiť sa domov, ale nezmieňuje sa o tom, ako bude k tomu prinútený.

35. Boh zachráni mesto „kvôli sebe“, lebo to prisľúbil a je povinný svojej svätosti a vernosti svoj sľub zadržať. Zachráni mesto aj „kvôli Dávidovi“, pretože jemu prisľúbil večné trvanie mesiášskeho kráľovstva.

36. Verš udáva, ako zázračne potrestal Boh Sennacheriba a zachránil Jeruzalem. Zázrak stal sa v noci, čo zodpovedný verš 4 Kráľ 19, 35 aj výslovne podotýka. Akým spôsobom usmrtil anjel asýrske vojsko, sa v texte nehovorí. Možno, že Asýri pomreli na mor. Ale ak bezprostredná príčina smrti aj bola choroba, v spôsobe a v okolnostiach treba tu pripustiť zázrak, lebo prirodzeným spôsobom nijaký mor neusmrťí za jednu noc toľkých ľudí. — Počet mŕtvych sa zdá priveľkým, preto mnohí myslia, že pôvodne bolo v texte menšie číslo, ktoré bolo pri opisovaní porušené, čo sa práve s číslovkami veľmi ľahko môže stať. — Senna-

cherib sa vo svojich nápisových pamiatkach nezmieňuje o tejto porážke. Nie div, asýrski a babylonskí králi svoje porážky nikdy nespomínajú. Ale sú okolnosti, ktoré nasvedčujú tomu, že Sennacherib odišiel z Palestíny domov s nezdarom: 1. V asýrskej zpráve o tejto výprave spomína Sennacherib, že Jeruzalem obliehal, vychvaľuje sa, že kráľa Ezechiáša uzavrel v jeho sídelnom meste, ako vtáka v kletke, ale nikde nespomína, že mesto aj dobyl a iste by to nebol zamlčal, keby sa mu to bolo podarilo. — 2. Pri iných svojich výpravách opisuje Sennacherib aj zpiatočnú cestu, najmä víťazstvá, ktorých na tejto ceste dosiahol: z tejto výpravy vracia sa domov bez ďalších bojov a víťazstiev. — 3. Herodot (11, 141) spomína, že na výprave Sennacheriba do Egypta kdesi blízko Pelúzia dohrýzly myši všetky kožené súčiastky výstroja asýrskeho vojska, takže kráľ bol nútený ustúpiť. Nakoľko myši bývajú šíriteľmi moru (srv. 1 Sm 6, 4 nasl.), je možné, že Herodot tu zachoval skreslenú zprávu o tejto záhube asýrskeho vojska.

37. Opakovaním slovies podobného významu (odtiahol, odišiel, vrátil sa) zdôrazňuje prorok oslobodenie Jeruzalema. So zbytkami svojho vojska vrátil sa Sennacherib do svojho hlavného mesta, odkiaľ asi aj tak počul znepokojujúce zprávy (srv. verš 7). — Výraz „býval v Ninive“ neznamená, že sa Sennacherib z Ninive už viac nepohol; zachovaly sa zprávy aj o ďalších jeho výpravách: ale proti Judsku viac neviedol boj.

38. Verš podáva zprávu o splnení sa prorocтва 37, 7. — Sennacherib bol zavraždený až v r. 681 pr. Kr., teda až dvadsať rokov po návrate z Palestíny. Až vtedy pripojil prorok, — v tom čase už asi 80—90-ročný stariec —, alebo ak on už bol mŕtv, niektorý z jeho učeníkov, tento verš ku zpráve o vpáde Sennacheribovom, aby poukázal, že všetko, čo prorok predpovedal, sa splnilo. Asýrsky Boh, menom Nesroch, je len z tohto miesta sv. Písma známy: doteraz sa nepodarilo zistiť, ktorý boh to vlastne je z množstva asýrskych bohov. — Po otcovražde ušli vrahovia do zeme Ararat (= Arménia), pretože ich prenasledoval Sennacheribov nástupca na tróne, Asarhaddon (panoval v r. 681—668 pr. Kr.). — Nepriateľ vyvoleného národa zahynul rukou vlastných synov práve vo chvíli, keď sa modlil k svojmu bezvládnemu falošnému bohu.

Obsah.

Predslov.

Úvod.

	Strana
1. Evanjelium Starého zákona — — — — —	13
2. Osoba prorokova — — — — —	13
3. Doba Izaiáša proroka — — — — —	14
4. Dielo prorociev Izaiášových — — — — —	19
a) Prehľad prvej knihy prorociev Izaiášových — — — — —	19
b) Pôvod knihy — — — — —	20
5. Najdôležitejšie komentáre ku knihe Izaiášovej — — — — —	23
Vysvetlenie skratiek — — — — —	25
I. Knihy Písma sv. — — — — —	25
II. Iné skratky — — — — —	26
Preklad — — — — —	29
Výklad — — — — —	38
Hlava 1. — — — — —	89
Hlava 2. — — — — —	94
Hlava 3. — — — — —	97
Hlava 4. — — — — —	100
Hlava 5. — — — — —	102
Hlava 6. — — — — —	106
Hlava 7. — — — — —	109
Hlava 8. — — — — —	115
Hlava 9. — — — — —	119
Hlava 10. — — — — —	123
Hlava 11. — — — — —	128
*Hlava 12. — — — — —	133
Hlava 13. — — — — —	134
Hlava 14. — — — — —	137
Hlava 15. — — — — —	142
Hlava 16. — — — — —	144
Hlava 17. — — — — —	146
Hlava 18. — — — — —	148
Hlava 19. — — — — —	149
Hlava 20. — — — — —	153
Hlava 21. — — — — —	154
Hlava 22. — — — — —	157

[illegible]